

1/2016

Raporta/Rapport

Samiske tall forteller 9

Kommentert samisk statistikk 2016

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Raporta/Rapport 1/2016

Samiske tall forteller 9

Kommentert samisk statistikk 2016

Føreord

Samiske tall forteller inneheld i år ei rekkje artiklar som handlar om ulike sider ved oppvekstvilkåra for barn og unge i samiske område. Kolbjørn Rafoss og Kjell Hines har skrive om bruk av fritid blant samisk og norsk ungdom. Dag Broch har skrive om samisk innhald i kulturskular, Bente Skogvang om samiske festivalar, Torkel Rasmussen om samiske medium for barn og unge, Ketil L. Hansen om mobbing i samisk samanheng, og Kevin Johansen har skrive om samiskspråkleg lærardekning.

Til slutt i boka for i år presenterer Paul Inge Severeide tal frå Statistisk sentralbyrå som viser trendar i samisk samfunnsutvikling på ei rekkje område.

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk har eksistert i ni år. På desse åra har det vore få utskiftingar av medlemmer. Gruppa er formelt sett eit offentleg utval, og det er no gjort nye utnemningar til utvalet. Av oss fem som i dag er med i analysegruppa, går fire ut. Difor har vi i år funne det naturleg å presentere ein artikkel som handlar om dei røynsleane som både artikkelskrivarane våre og vi i analysegruppa gjennom arbeidet vårt har gjort med det eksisterande datagrunnlaget for samisk statistikk. Artikkelen om dette er skriven av Jon Todal.

Sidan det no blir store utskiftingar i analysegruppa, vil vi takke dei som i alle år har hjelpt oss utan å vera oppnemnde medlemmer av gruppa. Bøkene våre har vore tospråklege, og vi vil takke dei effektive og språksikre faste omsetjarane våre Ellen Sara Eira Buljo, Ellen Jonassen, Elle Merete Utsi og Kari Måkreda J. Utsi. Vidare vil vi takke den like effektive og språksikre korrekturlesaren vår, Aud Søyland. Vi takkar dykk alle både for godt samarbeid og for den høge kvaliteten på det arbeidet som de gjer.

Til sist, men slett ikkje minst, vil vi takke Yngve Johansen ved Samisk høgskole som frå første stund har vore prosjektleiar for dette statistikkarbeidet. Yngve har gjennom ni år førebudd og delteke på alle møta i analysegruppa, og han har sørgt for at *Samiske tall forteller* i oktober kvart år har lege føre som bok.

Guovdageaidnu, september 2016

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk

Else Grete Broderstad, Magritt Brustad, Kevin Johansen, Paul Inge Severeide,

Jon Todal (leiar)

Oppsummering

I denne studien av ungdom i Finnmark har vi sett på bruk av ulike fritidsarenaer. Vi finner at det er variasjoner mellom samisk- og norsktalende ungdommer. Det generelle bildet er at samisktalende ungdom er mer aktiv enn norsktalende ungdom. Dette kan forklares med at samisktalende ungdommer deltar mer på fritidsarenaen og friluftslivsarenaen. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser at det er flere markante forskjeller mellom samisk- og norsktalende ungdommer. Snøscooterkjøring og høstingsaktiviteter er viktigere handlingsarenaer for samisk- enn norsktalende ungdommer. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser imidlertid at kjønnsforskjeller kan forklare disse variasjonene. Samisktalende gutter driver i langt større grad enn samisktalende jenter med høstingsaktiviteter og bruker hyppigere snøscooteren til ulike aktiviteter. Studien viste også at det var noen markante variasjoner i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner. Samisktalende ungdom i Indre Finnmark og Porsanger skiller seg ut ved at de hyppigere kjører snøscooter og oftere drar i utmarka for å høste.

Kulturskole-Norge består av over 400 kommunale kulturskoler av varierende størrelse og kvalitet. Kulturskolene er priggitt lokaldemokratiets økonomiske prioriteringer. Flere kulturskoler opplever ofte nedskjæringer når kommunen skal vedta sine budsjett. Levende kulturskoler er viktig for at barn og unge skal få utvikle sine kreative og kunstneriske sider. Kulturskolene gir barn og unge sjøltillit, skaper vinnere, er helsebringende og skaper bolyst. Kulturskolene i samiske områder sørger for at samiske barn og unge får utvikla sine kreative og kunstneriske sider. Kulturskolen skal være for alle.

Forskning viser at festivalene bidrar til å skape identitet og kulturelle løft med forankring i lokalsamfunn, noe som er særlig tydelig for samiske festivaler, og det viser seg at deres tyngde, gjennomslagskraft og oppslutning skaper ringvirkninger også utenfor det kulturelle nedslagsfeltet. De samiske festivalene bruker blant annet musikk og joik som middel for å nå ungdommen, som skal bringe egen kultur og andres oppfatning av lokalsamfunn videre. Festivaler som tar et ansvar for samisk kulturformidling innen aktuelle temaer, mottar støtte fra offentlige organer, og det er derfor viktig at deres aktiviteter synliggjøres. I dette kapitlet redegjøres det for ulike festivaler i Norge med samisk innhold. Festivalenes vektlegging av det å synliggjøre og formidle samisk kunst, kultur og språk, og deres bidrag til å være kulturelle møteplasser og kulturarenaer for barn og unge, er satt i sentrum. De festivalene som mottar direkte støtte på Sametingets budsjett, er beskrevet. For innhenting av informasjon har jeg benyttet offentlig tilgjengelig statistikk, gjennomført samtaler med festivalarrangører og festivaldeltakere ansikt til ansikt og via telefon og e-post, samt studert festivalenes nettsider. Oversikten er ikke uttømmende, da eksakte tall mangler på flere områder. Alle tallene som fremkommer, er heller ikke direkte sammenlignbare, da de ulike festivalene teller for eksempel publikum og antall besøkende på ulike måter. Dette understreker også behovet for mer forskning både på samiske festivaler og urfolksfestivaler både her hjemme og internasjonalt.

Det har i liten grad eksistert kvantitativ kunnskap om samisk lærertetthet i Norge. Fra mange hold har det vært hevdet at det er en sterk mangel på samisklærere, og andre har hevdet at samisklærere ikke alltid er formelt kvalifisert til å undervise. I artikkelen kartlegges antall samisklærere i Norge i alle samiske språk det undervises i, både for grunnskolen og videregående opplæring.

Artikkelen har også registrert formalkompetansen til samtlige samisklærere, både deres pedagogiske kompetanse og formalkompetansen i samisk språk. Undersøkelsen viser at flere samisklærere mangler pedagogisk kompetanse sammenliknet med gjennomsnittet for lærere for øvrig i Norge. Samtidig ser vi at formalkompetansen i samisk språk er svært høy.

Det er mange elever for hver lulesamiske lærer, elevtettheten her er den samme som for Nordland for øvrig og faktisk høyere en elevtettheten i Bodø. Dette viser at det er en klar mangel på lærere med lulesamisk språkkompetanse.

For nordsamisk og sørsamisk er elevtettheten vesentlig lavere, slik at lærermangelen ikke er like prekær her på kort sikt. Imidlertid viser aldersgjennomsnittet at det er en betydelig mengde samisklærere som går av de neste ti årene, og søkingen til samisk lærerutdanning har vært svært lav. Derfor risikerer vi å ha langt færre samisklærere om ti og tjue år enn i dag, om ikke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger økes betraktelig.

De mest omfattende samiske medietilbudene for barn er NRKs samiskspråklige barneprogram på TV, YLE – finsk rikskringkastings barneprogram på radio, den samiskspråklige avisa Ávvirs barnesider og tegneseriebladet Bamse. De mest omfattende samiske medietilbudene til ungdom er YLE Sápmis radioprogram for ungdom, de to ungdomsbladene Nuorat og Nuoraidmagasiidna Š og NRK Sápmis nettside «NuFal».

Ingen land har tilbud til samiske ungdommer på TV. I Norge er det heller ikke noen tilbud til samiske ungdommer på radio. NRK og Sveriges radios tilbud til samiske barn på radio er langt dårligere enn tilbudet i Finland. På den andre siden er TV-tilbudet til samiske barn dårligere i Sverige og Finland enn i Norge. TV- og radiotilbudet til samiske barn og ungdommer kunne vært bedre dersom mediehusene oftere hadde sendt samiske programmer produsert i nabolandene. En stor del av de skriftlige tilbudene til samiske barn og unge er ikke i egne medier beregnet for aldersgruppen. Derimot er de i medier beregnet for voksne. Generelt sett henger en del av de samiske medieprodusentene etter i den teknologiske utviklingen og bruker i liten grad mulighetene digital publisering gir. Noen av de eksisterende medietilbudene til samiske barn og ungdommer har dårlig brukervennlighet, og er av den grunn vanskelig tilgjengelige. Denne artikkelen er preget av at det er lite tilgjengelig statistikk om samiske medier for barn og ungdom. Dette gjelder spesielt for mottakersiden, der det er vanskelig å si noe om bruken av mediene og hvilken betydning de har for mottakerne – altså samiske barn og ungdommer.

Ny forskning viser at mange samer rapporterer ulike former for selvopplevd diskriminering. Målet med dette kapittelet er å gi en oppdatert kunnskapsstatus om diskrimineringsutfordringer samer står overfor i Norge. Vi skal kartlegge forekomsten av selvrapportert diskriminering blant voksne samer i alderen 18–69 år, studere hvor diskrimineringen skjer, og identifisere hvem som utøver den, og hvordan individet forholder seg til det å bli diskriminert.

Tallmaterialet bygger på innsamlede kvantitative data fra 2012 fra 11 600 individer (både samer og majoritetsnordmenn), fra 25 kommuner i de fem nordligste fylkene i Norge. Studien er en del av helse- og levekårsundersøkelsen i områder med samisk og norsk bosetting, kalt SAMINOR 2-undersøkelsen, som var en spørreskjemaundersøkelse som ble sendt ut til kommuner i Nord-Norge og Trøndelag. I utvalget har omtrent én av fem opplevd diskriminering. Omtrent en tredjedel av dem som har blitt diskriminert, sier diskrimineringen har skjedd de siste to årene. Samer opplever langt oftere å bli diskriminert enn majoritetsnordmenn. Samer med sterk samisk tilknytning rapporterer den høyeste forekomsten av diskriminering, både diskriminering skjedd før de siste to årene og de siste to årene. Den vanligste formen for diskriminering som ble rapportert av samer, var etnisk diskriminering, etterfulgt av diskriminering på grunn av kjønn og geografisk tilhørighet. Samiske kvinner rapporterte høyest for kjønnsbasert diskriminering. Samer opplever diskriminering på flere arenaer. Den mest vanlige arenaen er på skolen, i arbeidslivet og i lokalsamfunnet. Videre rapporterer mange samer å ha blitt møtt med krenkelser i møte med det offentlige, på internett og når de går i butikken eller ved restaurantbesøk. Samer har opplevd/opplever i langt større grad diskriminering fra medelever/studenter, lærere/andre ansatte på skolen, arbeidskollegaer, offentlige tjenestemenn, annen etnisk gruppe enn dem selv (majoritetsbefolkningen), ukjente personer og samme etniske gruppe som dem selv (andre samer) enn majoritetsnordmenn. Selv om mange samer opplever å ha blitt diskriminert, er det få samer som melder saker inn til Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO).

Det mest brukte kunnskapsgrunnlaget for artiklar i publikasjonen Samiske tall forteller har til nå vore statistikk baserte på data fra det vi har kalla STN-området. Desse geografisk baserte statistikkane har gjeve mykje ny kunnskap om samiske samfunn. På ein del samfunnsområde ville ein etnisk basert statistikk ha gjeve meir relevant kunnskap enn ein geografisk basert, men i Noreg har ein ikkje datagrunnlag som kan brukast til å laga statistikk basert på etnisitet. Artikkelen rår til at Statistisk sentralbyrå held fram med å produsere samisk statistikk basert på data frå STN-området. Vidare rår artikkelen til at det blir sett i gang eit utgreiingsarbeid for korleis ein metodisk best kan kartlegge den samisktalende folkesetnaden i Noreg. På ein del samiske samfunnsområde manglar det statistikk. Her må det vurderast kva som i framtida er mogleg å skaffe fram av data .

«Fagleg analysegruppe for samisk statistikk» har avslutta sin andre fireårige oppnemningsperiode, og gruppa har stått bak utgjeving av i alt åtte rapportar med fagartiklar, Samiske tall forteller 1–8. På grunnlag av tilgjengeleg statistikk har artikkelforfattarane kommentert og analysert endringar i samiske samfunn. Mange av forfattarane i Samiske tall forteller har òg kommentert og vurdert det datagrunnlaget som dei bygger artiklane sine på, og oppsummeringa i denne artikkelen baserer seg på dei forfattarkommentarane og vurderingane.

Tilrådsninger

I artikkelen er det presentert tall for deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisktalende ungdom bosatt i Finnmark. I studien avdekkes det at snøscooterkjøring er en breddeaktivitet. En kartlegging av kjøremønster og bruk av utmark til ulike friluftslivsaktiviteter blant ungdom vil kunne avdekke om det er ulike kjøremønster og bruk av utmark blant samisktalende og norsktalende ungdom. Analysen kunne utvides til å gi sammenlignbare tall for voksne som utøver snøscooteraktiviteter og friluftslivsaktiviteter. En slik analyse bør i større grad også kartlegge sosiale ulikhetsdimensjoner som yrkesbakgrunn, utdanning og sosioøkonomisk status.

Kulturskolene er sikret mot nedleggelsesspøkelset gjennom § 13-6 i opplæringsloven. Kommuneøkonomien og lokalpolitikernes disposisjoner avgjør størrelsen på kulturskolen. De langt fleste kulturskolene i denne undersøkelsen er tildelt en for liten administrasjonsressurs. Skal kulturskolen bli et lokalt ressurscenter, må de ha en ledelse, en kulturskolerektor som har handlingsrom til å gjennomføre utviklingsarbeid. En klar anbefaling er at alle våre kulturskoler i norsk Sápmi bør ha minst 75 % kulturskolerektor. Lokalpolitikerne må ta inn over seg hvor viktig en sterk kulturskole er for bolyst, trivsel og helse, herunder rusforebygging og selvmordsforebygging. En måte å øke lokalpolitikernes bevissthet rundt kulturskolens rolle i lokalsamfunnet er å behandle den nye rammeplanen politisk.

Det er gjort en del internasjonale studier på urfolksfestivaler blant annet ved «Globalism Research Centre» ved RMIT University i Australia (Phipps & Slater, 2010), som blant annet slår fast at festivaler er steder for nytenkning i å skape bærekraftige, trygge og utviklede nasjonale kulturer for alle australiere, basert på anerkjennelse på tvers av kulturer, respekt, utveksling og kreativitet. I Norge har Kari Jæger forsket på festivalers betydning for reiseliv i Norge (Jaeger, & Mykletun, 2009), og Aksel Tjora har redigert en bok om festivaler i Norge (2013), der to kapitler er viet Riddu Riddu-festivalen (Skogvang, 2013 og Viken, 2013). Det er imidlertid fortsatt behov for mer forskning på denne type festivaler og deres betydning for samisk språk, kultur og kulturformidling, samt hvilken betydning festivaler kan ha for å bygge bærekraftige lokalsamfunn, og skape kulturforståelse på tvers av etnisitet og landegrenser. Å studere nærmere hvordan festivaler som bruker besteforeldregenerasjonen som medhjelpere for å lære barna om gamle tradisjoner og skikker, kan også være interessant. Behovet for mer forskning omfatter både samiske festivaler i Norge, festivaler som avholdes i hele Sápmi, og urfolksfestivaler generelt.

Her vil et forskningssamarbeid med urfolksforskere over hele verden være både relevant og nyttig.

Det bør initieres økt søkning til samiske lærerutdanninger.

Uteksaminering av samiskspråklige lærere bør premieres langt bedre for universiteter og høyskoler enn i dag.

Mulighetene for utdannede lærere til å tilegne seg kompetanse i samisk språk bør styrkes.

Mer gunstige stipendordninger bør vurderes for samiskspråklige lærerstudenter.

Nord universitet bør opprette ei lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning.

Samiske fjernundervisningslærere bør få kompetanseheving i flerpartsopplæring, slik at man sikrer at alle samiske elever får samiskopplæring sjøl om det er mangel på samiske lærere. Skoleeiere og Fylkesmenn bør utvikle strategiske planer for å sikre at alle samisklærere oppfyller formelle kompetansekrav innen 2025 (og innen 2020 for fjernundervisningslærere iflg. Rammeplan for samisk fjernundervisning).

Samiske læremidler må gjøres lett tilgjengelige slik at samisklærere har alle tilgjengelige ressurser for å tilby best mulig språkopplæring. Det bør vurderes om det kan utarbeides to læreplaner i samisk som førstespråk, en for elever i forvaltningsområdet og en for elever utenfor forvaltningsområdet, da dagens plan ikke nødvendigvis passer alle uavhengig av bosted.

Refusjonssatsen for samiskopplæring bør økes til et nivå som gjenspeiler de reelle utgiftene til opplæringa. Da vil kommuner i større grad kunne planlegge langsiktig og sjøl ta grep for utdanning av samisklærere til kommunen.

De anbefalingene som kan gis, er å forske på de kvantitative sidene ved samiske medier for barn og ungdom. Det må forskes på faktisk bruk av mediene og eventuelle konsekvenser av dette. Noen interessante spørsmål ligger også ubesvart på brukersiden når det gjelder disse mediene og kvalitet. Opplever målgruppene at disse mediene er relevante, og finner de dem på medieplattformer de vanligvis bruker? Hvor fornøyde er brukerne med de tilbudene som eksisterer, og hvilke ønsker har de for mediene? Også dette er emner som egner seg for kvantitative studier der resultatene kan presenteres i form av statistikk.

Det anbefales også at mediehusene, altså produsentene, blir flinkere til å produsere statistikk om seg selv. Mediene bør legge til rette for bruk av slik statistikk, gjøre den tilgjengelig for forskning og selv formidle egen statistikk.

Denne undersøkelsen har vist at brukervennligheten for de samiske medietilbudene til barn og ungdom kan være dårlig, til tross for en relativt stor satsing på digitale produkter i en del av mediehusene. De anbefales å fokusere på tilgjengelighet og brukervennlighet for de medieproduktene de allerede produserer.

Enkelte funn tyder på at noen av aktørene i mediebransjen henger igjen i den teknologiske utviklingen. De burde få mulighet til å drive utviklingsarbeid der de tar i bruk ny teknologi for å nå publikum på nye plattformer. Det bør også vurderes om støtteordningene for samiske medier kan endres for å initiere en slik utvikling.

Mange samer opplever ulike former for diskriminering i det norske samfunnet. Vi vet at den vanlige formen for diskriminering samer møter, er etnisk diskriminering, og at de møter disse krenkelsene på ulike arenaer i samfunnet: i utdanningssammenheng, i arbeidslivet, i møte med det offentlige, på butikken, ved restaurantbesøk og i økende grad på sosiale medier, som i løpet av de siste årene har utviklet seg til å bli en ny arena for diskriminering av samer.

At samer opplever diskriminering, er et samfunnsproblem. Det har blitt dokumentert gjennom forskning det siste tiåret (Ketil Lenert Hansen, 2011). Likevel finnes det lite systematisk forskning som tar for seg likestilling og de diskrimineringsutfordringene som samer opplever i Norge, for eksempel i skolen, arbeidslivet, lokalsamfunnet og på sosiale medier. Det foreligger langt flere studier og rapporter for innvandrere (Midtbøen, 2015). De norske myndighetene bør få på plass systemer som følger med på omfanget av diskriminering som den norske urbefolkningen møter på ulike arenaer i samfunnet, og særlig i skolen, arbeidslivet og nærmiljøet.

I dette kapittelet har vi sett på noen av likestillings- og diskrimineringsutfordringene som samer møter i det norske samfunnet. Det finnes fortsatt store kunnskapshull og kunnskapsbehov om diskriminering og mobbing av samer som fremtidig forskning bør belyse, da særlig på området som omhandler samiske barn og unge.

Om register

- SSB bør halde fram med å produsere statistikk bygd på data frå STN-området.
- Det bør utgreiast om det ut frå eksisterande datakjelder er metodisk mogleg å etablere ein «statistisk samiskspråkleg populasjon» (altså ikkje bygd på etnisitet, men på språk). Dei juridiske sidene ved dette bør òg utgreiast.
- Dei personvernrettslege sidene ved i framtida å etablere ein eventuell «statistisk samisk populasjon» (bygd på etnisitet) bør utgreiast.

Om fast statistikk

Det bør finnast statistikk

- som viser endringar i korleis folk i dei samiske områda kombinerer ulike næringer
- som viser kvar det blir av personar som går ut av næringer i tilbakegang
- som gjev oss meir opplysningar enn i dag om utlendingar med korttidsopphald i dei samiske områda
- som fortel kor mykje av opplæringa i grunnskulen som blir gjeven på samisk
- som fortel kor mykje av samiskundervisninga som blir gjeven utanom vanleg skuletid
- som fortel om endringar innanfor bruken av fjernundervisning i samiskopplæringa, og kva form for språkopplæring fjernundervisning blir kombinert med
- som registrerer endringar i bruk av samisk innanfor offentleg forvaltning
- som registrerer bruk av samisk i kyrkja også etter at kyrkja ikkje lenger er ein del av staten
- som kan registrere implementeringa av eksisterande lovverk, t.d. korleis stadnamnlova blir implementert på offentlege skilt
- som kan vise utviklinga innanfor samiskrelatert forskning og høgre utdanning (slik som studiepoengproduksjon, talet på doktorgradar, talet på forskingsprosjekt finansierte av Noregs forskingsråd og andre)

I tillegg til dette er det ønskeleg at statistikk som det er stor samfunnsinteresse for, slik som til dømes statistikk for Finnmarkseiendommen, blir gjort så lett tilgjengeleg som mogleg.

Survey-undersøkingar

Det bør diskutertast om det er mogleg å komma fram til samisk(e) etnisitetsdefinisjon(ar) som i framtida kan brukast av fleire forskarar for betre å kunne samanlikne resultat av undersøkingar.

INNHALDSFORTEGNELSE

1 Mandat og grunnlag	- 14 -
1.1 Analysegruppas mandat	- 14 -
1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget	- 15 -
1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag	- 15 -
1.4 Analysegruppa	- 16 -
2 Bruk av fritidsarenaer og deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark	- 17 -
2. 1 Innledning	- 17 -
2.2 Fritidsarenaer for ungdom	- 19 -
2.3 Fire aktivitetsarenaer for ungdom i Finnmark	- 22 -
2.4 Metode	- 23 -
2.4.1 Utvalg	- 23 -
2.4.2 Morsmål og geografi	- 23 -
2.4.3 Spørreskjema	- 24 -
2.4.4 Analyse	- 24 -
2.5 Bruk av ulike fritidsarenaer og deltakelse i aktiviteter	- 25 -
2.5.1 Treningssammenheng	- 29 -
2.5.2 Anleggsbruk	- 30 -
2.5.3 Ungdomsaktiviteter	- 31 -
2.5.4 Tradisjonelle friluftslivsaktiviteter	- 31 -
2.5.5 Høstingsaktiviteter	- 33 -
2.5.6 Snøscooterkjøring	- 34 -
2.5.7 Skolevei	- 35 -
2.5.8 Skjermtid	- 36 -
2.6 Generell diskusjon	- 36 -
2.6.1 Forslag til videre analyser	- 39 -
3 Den samiske kulturskolen	- 41 -
3.1 Innledning	- 41 -
3.2 Lovforankring	- 41 -
3.2.1 Rammeplanen for kulturskolen	- 42 -
3.3 Samiske kulturskoletall forteller	- 42 -
3.4 Den samiske kulturskolen	- 46 -
3.5 Drømmestipendet	- 47 -
3.6 Tre utvalgte kulturskoler	- 49 -
3.6.1 Tana kulturskole	- 49 -
3.6.1.1 Innstilling av Tana kommune som årets kulturskolekommune i Norge	- 50 -

3.6.1.2 Sámi mánáidteater – Samisk barneteater	- 52 -
3.6.2 Kåfjord kulturskole	- 53 -
3.6.2.1 Kunstens uke	- 54 -
3.6.3 Sør-Varanger kulturskole.....	- 55 -
3.6.3.1 Joikeprosjektet i Sør-Varanger / Máttá Varjjaga juoigan prošeakta.....	- 56 -
3.7 Avslutning	- 57 -
4 Festivaler med samisk innhold	- 60 -
4.1 Innledning.....	- 60 -
4.2 Formål og oversikt over kapittelet	- 61 -
4.2.1 Formål	- 61 -
4.2.2 Oversikt over kapittelet	- 61 -
4.3 Festivaler med samisk innhold i Nord-Norge.....	- 62 -
4.3.1 Festivalsteder	- 62 -
4.3.2 Oppstartsår og antall år arrangert.....	- 63 -
4.3.3 Publikum og besøkstall	- 64 -
4.4 Økonomisk støtte til samiske festivaler.....	- 65 -
4.5 Samarbeidspartnere	- 66 -
4.6 Festivalenes profil.....	- 66 -
4.8 Om festivalene	- 69 -
4.8.1 Musikkfestivalen i Kautokeino	- 69 -
4.8.2 Riddu Riddu	- 69 -
4.8.3 Márkomeannu	- 70 -
4.8.4 Påskefestivalen i Karasjok	- 71 -
4.8.5 Sørsamisk kulturfestival / Raasten rastah	- 72 -
4.8.6 Julevsáme vahkko Lulesamisk uke	- 72 -
4.8.7 Samisk uke i Tromsø	- 73 -
4.8.8 Alta Sami Festival.....	- 74 -
4.9 Andre festivaler med samisk innhold	- 74 -
4.9.1 Verdde-turneringen	- 74 -
4.9.2 Skiippagurrafestivalen	- 75 -
4.9.3 BeaskanluossaRock.....	- 75 -
4.10 Behov for videre forskning.....	- 76 -
5 Samisk lærertetthet	- 79 -
5.1 Innledning.....	- 79 -
5.1.1 Avgrensing.....	- 80 -
5.2 Lærerutdanning i et historisk perspektiv	- 80 -
5.3 Pedagogisk kompetanse.....	- 81 -

5.4 Kompetanse i samisk	- 81 -
5.5 Ansvar for samisk i lærerutdanningene	- 81 -
5.5.1 Dagens samiske lærerutdanningstilbud	- 82 -
5.5.2 Omfanget av samisk lærerutdanning	- 82 -
5.4.3 Kjønnsfordeling	- 82 -
5.5.4 Utdanning av samisklærere	- 83 -
5.5.5 Elevtall	- 84 -
5.5.6 Lærerkrefter	- 84 -
5.5.7 Feilkilder	- 84 -
5.6 Sørsamisk	- 85 -
5.7 Lulesamisk	- 86 -
5.8 Nordsamisk	- 87 -
5.9 Stor forskjell mellom kommunene	- 89 -
5.10 Lærertetthet	- 89 -
5.11 Rekrutteringsbehov	- 93 -
5.12 Visjonen om ei lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning	- 95 -
5.13 Avslutning	- 95 -
5.14 Tilrådinger	- 96 -
6 Samiske medier for barn og ungdom	- 98 -
6.1 Innledning	- 98 -
6.2 Hva er samiske medier for barn og ungdom?	- 99 -
6.3 Metodisk problem	- 100 -
6.4 Hvilke medietilbud finnes?	- 100 -
6.4.1 Radio og TV	- 101 -
6.4.2 Samiske barne- og ungdomsblader	- 107 -
6.4.3 Samiske aviser og blader	- 110 -
6.4.4 Lokal- og regionalaviser	- 114 -
6.4.5 Internett-tilbud	- 114 -
6.5 Noen tall for samiske medier for barn og ungdom	- 115 -
6.5.1 Samiske program på radio og TV	- 116 -
6.5.2 Seer- og lyttertall for samiske programmer	- 117 -
6.5.3 Opplagstall og distribusjon av aviser og blader	- 119 -
6.6 Konklusjon	- 120 -
6.7 utfordringer og anbefalinger	- 121 -
7 Selvpoplevd diskriminering av samer i Norge	- 124 -
7.1 Innledning	- 125 -
7.1.1 Målet med dette kapittelet	- 125 -

7.1.2	Diskrimineringsbegrepet	- 126 -
7.1.3	Om studien	- 127 -
7.1.4	Karakteristika for utvalget	- 127 -
7.1.5	Definering av etnisitet	- 128 -
7.1.6	Samisk bostedsområde	- 132 -
7.2	Karakteristika for dem som ble diskriminert	- 132 -
7.2.1	Samer opplever mest diskriminering	- 133 -
7.2.2	Typer av diskriminering	- 135 -
7.2.2.1	<i>Kommentarer til tallene</i>	- 137 -
7.2.3	Hvor skjer diskrimineringen?	- 138 -
7.2.3.1	<i>Kommentarer til tallene</i>	- 140 -
7.2.4	Diskriminering gjennom sosiale medier	- 140 -
7.2.5	Hvem diskriminerer?	- 141 -
7.2.5.1	<i>Kommentarer til tallene</i>	- 142 -
7.2.6	Motstandsdyktighet mot diskriminering	- 143 -
7.2.7	Få samer melder fra til LDO om diskriminering	- 144 -
7.2.8	Multipel diskriminering	- 144 -
7.3	Utfordringer og anbefalinger	- 144 -
8	Datagrunnlag for samisk statistikk	- 148 -
8.1	To typer data	- 148 -
8.2	Demografiske data om samane	- 149 -
8.3	Datagrunnlag for kunnskap om helse blant samar	- 150 -
8.4	Datagrunnlag for kunnskap om næringer i tradisjonelle samiske område	- 150 -
8.5	Datagrunnlaget for kunnskap om samiske språk i samfunnet	- 151 -
8.6	Skule, høgre utdanning og forskning	- 152 -
8.7	Politisk deltaking blant samar	- 153 -
8.8	Data om samiske medium	- 153 -
8.9	Miljø og ressursforvaltning	- 153 -
8.10	Oversiktsartiklar	- 154 -
8.11	Oppsummering	- 154 -
8.12	Tilrådingar	- 155 -
9	Samiske tall	- 156 -
9.1	Innledning	- 156 -
9.2	Noen kommentarer til tabellene	- 156 -

1 Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 12. september 2011 i medhold av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005

Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal innen 1. oktober hvert år legge fram en rapport til Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge. Rapporten legges til grunn for det årlige budsjettarbeidet og for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker, og gruppen kan invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende.

Analysegruppen har ansvaret for å utvikle og jevnlig forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Rapporten bør i størst mulig grad være sammenlignbar fra en periode til en annen.

Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid.

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe foreliggende statistikk og nødvendig data og informasjon for utarbeidelse av rapporten.

Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene. Blant temaer som kan være aktuelle å behandle er:

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Likestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk innen temaer gruppen anser for relevante.

Analysegruppen kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårslige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårslige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårslige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårslige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal dette tilkjennegis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat

for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget skal søke å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

1.4 Analysegruppa

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er blitt enige om i fellesskap å oppnevne leder, nestleder og tre medlemmer til Faglig analysegruppe for samisk statistikk, dette med en funksjonstid på fire år. De oppnevnt er i perioden 2011- 2015, med et til leggsår 2015/16, da det ble foretatt evaluering av Faglig analysegruppe for samisk statistikk og rapportserien Samiske tall forteller, har vært:

Jon Todal, leder (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)

Magritt Brustad, nestleder (Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norgga árkatalaš universitehta-UiT Norges arktiske universitet)

Else Grete Broderstad (Senter for samiske studier, UiT Norgga árkatalaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Paul Inge Severeide (Statistisk sentralbyrå)

Kevin Johansen (Nordlaanten Fylhkeálma - Fylkesmannen i Nordland)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.

2 Bruk av fritidsarenaer og deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark

Kolbjørn Rafoss, førsteamanuensis, PhD, ved Idrettshøgskolen, UiT – Norges arktiske universitet

Kjell Hines, førsteamanuensis ved Institutt for reiseliv og nordlige studier, UiT – Norges arktiske universitet

Sammendrag

I denne studien av ungdom i Finnmark har vi sett på bruk av ulike fritidsarenaer. Vi finner at det er variasjoner mellom samisk- og norsktalende ungdommer. Det generelle bildet er at samisktalende ungdom er mer aktiv enn norsktalende ungdom. Dette kan forklares med at samisktalende ungdommer deltar mer på fritidsarenaen og friluftslivsarenaen. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser at det er flere markante forskjeller mellom samisk- og norsktalende ungdommer. Snøscooterkjøring og høstingsaktiviteter er viktigere handlingsarenaer for samisk- enn norsktalende ungdommer. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser imidlertid at kjønnsforskjeller kan forklare disse variasjonene. Samisktalende gutter driver i langt større grad enn samisktalende jenter med høstingsaktiviteter og bruker hyppigere snøscooteren til ulike aktiviteter. Studien viste også at det var noen markante variasjoner i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner. Samisktalende ungdom i Indre Finnmark og Porsanger skiller seg ut ved at de hyppigere kjører snøscooter og oftere drar i utmarka for å høste.

2. 1 Innledning

Mellom landsdeler og lokalsamfunn vil det være variasjon som legger sosiale og kulturelle føringer for bruk av fritidsarenaer, og slik bidrar til forskjeller i oppvekstsvilkår blant barn og unge. Dette gjør at ungdoms livssituasjon og levekår varierer sterkt, noe som gir seg utslag i ulik grad av deltakelse på fritidsarenaer. Dette kapitlet tar for seg hvordan norsk- og samisktalende ungdom deltar på ulike fritidsarenaer i Finnmark. Finnmarks befolkning identifiserer seg som samer, kvener eller nordmenn. Imidlertid vet vi lite om hvordan samisk- og norsktalende ungdom bruker fritiden, og om deltakelsen på ulike fritidsarenaer varierer. Å avdekke en slik kontekst betyr å undersøke det etniske, som vanligvis er fraværende i forskningsrapporter. I en rekke undersøkelser av ungdomskultur er etniske og språklige dimensjoner i liten grad skrevet inn i forståelsen av ungdoms deltakelse på fritidsarenaer og i fritidsaktiviteter (Bakken, 2013, s. 69; Frønes, Heggen, & Myklebust, 1997).

På overflaten synes ungdomstiden å være et relativt homogent løp. De fleste ungdommer er opptatt med skolen, og slik sett fortøner hverdagen seg ganske lik. Ser en på det organiserte fritidslivet i lag og foreninger i Finnmark, fremstår ungdommen som svært aktiv og velorganisert. Idretten står her i en særstilling ved at hele 42 prosent av guttene og 38 prosent

av jentene i 15–18-årsalderen i Finnmark oppgir at de er med i et idrettslag eller har vært med i en idrettsforening (Bakken, 2013). Antallet som er aktive i et idrettslag, har imidlertid gått ned etter ungdomsskolen, hvor rundt 60 prosent svarte at de var aktive i lag eller klubber (Bakken 2013). I Finnmark finner vi, som i resten av landet, med andre ord en nedgang i organisert idrettsdeltakelse fra begynnende ungdomsalder, og stigende frafallsrate med økende alder.

I Finnmark har ungdom lett tilgang til natur og friluftsliv. Snøscooterkjøring er en del av utelivet for mange ungdommer. Det høye antallet registrerte kjøretøy og et utbygd løypenett gjør at snøscooterkjøring er en stor fritidsaktivitet i Finnmark sammenlignet med andre fylker. Snøscooterkjøringen foregår fra snøen har lagt seg i november-desember til løypene stenges i mai. Snøscooterkjøring er derfor viktig dersom en skal vite noe om ungdom og bruk av fritidsarenaer. Det er allikevel få undersøkelser som måler forekomst av kjøring blant ungdom, og det er begrenset med studier som viser hvilken sosial kontekst snøscooterkjøringen foregår i (Mehus 2012).

I ungdomsforskningen har det tradisjonelt vært vanlig å skille mellom uteorientert og hjemmeorientert fritid. En rekke studier har først og fremst vært opptatt av uteorientert fritid. Uteorientert fritid gir foreldrene mindre muligheter til å kontrollere ungdommens handlinger, og det gir de unge større spillerom til å eksperimentere med eller prøve ut grenser på andre måter enn når de oppholder seg hjemme. Et slikt bilde av uteorientert fritidsbruk er imidlertid i ferd med å endre seg. Undersøkelser viser at ungdom sitter stille i lange perioder, og at omfanget av stillesittingen øker (ref). For å kartlegge aktivitetsvaner har vi også kartlagt passiv fritid, enten det er innendørs eller utendørs.

Det er derfor av interesse å undersøke bruk av ulike fritidsarenaer og deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark. Et viktig spørsmål blir hvordan vi kan forstå og avgrense det samiske fra det norske. I denne artikkelen finner vi det hensiktsmessig å avgrense det samiske ved hjelp av språk og geografi (Olsen, 2015). I artikkelen skiller vi mellom norsktalende og samisktalende ungdom. Dette skillet har vi basert på spørsmål om bruk av dagligspråk. Forholdet mellom språk og identitet er komplekst og til dels kontroversielt. Denne kompleksiteten henger sammen med den politikken som myndighetene har ført overfor den samiske kulturen, men også med samfunnsendringer som fraflytting og sentralisering (Bjørklund, 2016). Fornorskingspolitikken hadde som mål å assimilere den samiske kulturen inn i den norske, og gikk i særlig grad ut over den kystsamiske kulturen. Omslaget i myndighetenes politikk kom i kjølvannet av konflikten rundt Alta-utbyggingen, som førte til oppnevningen av samerettsutvalget (1980), endringen av Grunnloven (1988), opprettelsen av Sametinget (1989) og senere til Finnmarksloven (2005). Endringene førte også til en økt bevissthet rundt samisk kultur og samisk identitet. For enkelte innebar det et ønske om å finne tilbake til sine samiske røtter, selv om man brukte norsk som dagligspråk.

Dette beskriver Bjørklund (2016) som en utvikling fra essensialistisk identitetsutforming til konstruktivistisk identitetsutforming. I et essensialistisk perspektiv er etnisk identitet avhengig av slektskap og opphav, noe individet ikke kan fri seg fra. Sosialantropologen Harald Eidheim (1971) beskriver at det å være samisk kunne oppfattes som stigmatiserende, og den samiske identiteten ble ofte skjult eller fornektet. Det konstruktivistiske perspektivet har sammenheng med den britiske sosiologen Anthony Giddens' (1991) teori om identitetsutforming i det senmoderne samfunnet. I det senmoderne samfunn har individet i stor grad mulighet til å velge og å skape sin identitet selv, noe som innebærer at ulike identiteter, som norsk og samisk, kan kombineres, og ulike identiteter kan vektlegges i ulike sosiale sammenhenger.

Denne kompleksiteten gjenspeiles også i de kravene som samelovens paragraf 2-6 setter for at en person skal kunne bli oppført i Sametingets valgmanntall. For det første er det nødvendig at en oppfatter seg selv som same. Dernest må enten en selv, ens foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre ha eller ha hatt samisk som dagligspråk. Dessuten kan barn av dem som står eller har stått i valgmanntallet, kreve å bli oppført.

Til tross for at sammenhengen mellom språk og identitet kan være kompleks, mener vi allikevel at dagligspråket er en sterk identitetsmarkør, og at språk og kultur vil henge sammen med variasjoner i dagliglivet. Dette gjelder også for deltakelse i fritidsaktiviteter og bruk av natur og utmark.

Den andre avgrensningen gjelder ulike områder i Finnmark-geografi. I Finnmark utgjør den samiske befolkningen en større andel av befolkningen i noen områder enn i andre. Noen kommuner er en del av Sametingets virkeområde, der institusjonen setter inn tiltak. De fem samiske majoritetskommunene Karasjok, Tana, Porsanger, Nesseby og Kautokeino er et slikt virkeområde (samiske språkforvaltningskommuner) og angår derfor det samiske mer enn de 14 andre kommunene i Finnmark. Det å avgrense det samiske som språk og sosial organisering understreker samtidig det heterogene i samiske samfunn. Kramvig (2005) argumenterer for at forståelsen av det samiske er dynamisk og knyttet til hverdagslivet i etnisk sammensatte samfunn i arktiske strøk (Kramvig, 2005). Dette innebærer at grenser ikke er stabile og gitt, men kontekstuelle. En slik forståelse danner bakgrunnen for å undersøke hvordan ungdom som taler samisk og norsk, og hvordan ungdom som bor i samiske majoritetskommuner og andre kommuner i Finnmark, deltar på ulike fritidsarenaer.

Siktemålet med kapitlet er derfor todelt: for det første å studere norsk- og samisktalende ungdoms deltakelse på ulike fritidsarenaer, og deretter å undersøke om vi finner geografiske forskjeller innad i fylket.

- Hvilke variasjoner finner vi i bruk av fritidsarenaer blant samisk- og norsktalende ungdom?
- Hvilke aktiviteter deltar samisk- og norsktalende ungdom i på de ulike fritidsarenaene?
- Hvilke variasjoner finner vi i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner i Finnmark?

For å svare på disse tre spørsmålene har vi bygd opp kapitlet i fire deler. Først presenteres studier som tar for seg ungdommens bruk av ulike fritidsarenaer. Deretter redegjøres det for kategoriseringen av fire ulike fritidsarenaer som utgjør grunnlaget for den empiriske fremstillingen. Videre redegjøres det for metodisk verktøy: utvalg, data og analyse. I den tredje delen presenteres de empiriske funnene. Avslutningsvis oppsummerer og diskuterer vi våre funn.

2.2 Fritidsarenaer for ungdom

Etter hvert som ungdommen blir eldre og mer selvstendig, tilbringer mange mindre tid med familien. Ungdommens livsverden er likevel preget av at familien og i stadig større grad jevnaldrende har stor betydning for deres valg (Frønes mfl., 1997). Hvordan fritiden brukes, og hva den brukes til, er med andre ord viktig for å forstå den sosiale konteksten ungdom inngår i (Møller & Bentsen, 2014). Hvis man ser på løsrivelse og selvstendigjøring som grunnleggende utviklingsoppgaver hos ungdom, kan frafall fra organisert idrett også forstås som et brudd med voksenstyrt aktivitet for å utforme egne fritidssysler. Mulighetene for utfoldelse og deltakelse på ulike fritidsarenaer har endret seg både på gamle og nye arenaer. Landsrepresentative

undersøkelser fra de siste tiårene tyder på at andelen unge medlemmer i frivillige organisasjoner har vært synkende. Blant elever i videregående skole er bruk av treningssenter blitt mer populært sammenlignet med trening i idrettslag. Studier viser at det har skjedd en betydelig endring i perioden 1992–2010 (Breivik, 2013; Seippel, Strandbu, & Aaboen Sletten, 2010). Idrettslagene organiserer stadig færre ungdommer, mens private helsestudio aktiviserer en økende andel.

Flere internasjonale studier viser at unge med minoritetsbakgrunn sjeldnere deltar i fysisk aktivitet og organisert idrettsaktivitet enn unge med majoritetsbakgrunn (Brodersen, Steptoe, Boniface, Wardle, & Hillsdon, 2007; Elling & Knoppers, 2005). I Norge deltar unge med minoritetsbakgrunn sjeldnere i idrettslagsaktiviteter enn ungdom med majoritetsbakgrunn (Strandbu og Sletten 2007). I studien til Elling & Knoppers (2005) er det å være jente og samtidig ha minoritetsbakgrunn mer strukturerende for deltakelse i idrettslag enn i mindre institusjonaliserte treningssammenhenger. Maja Pilgaard drøfter i artikkelen «Teenagers idrætsdeltagelse i moderne hverdagsliv» (Pilgaard, 2012) årsaker til valg og fravalg av idrett i brytningstiden mellom barndom og ungdom. Pilgaard (2012) setter frafallsproblematikken inn i en moderne kontekst ved å stille spørsmål om frafall handler om unges egne valg som ledd i en identitetsprosess, eller om idrettsforeningers faste rammer og manglende fleksibilitet. Overordnet kan man se valget mellom de faste rammene i foreningene og den uorganiserte treningen og fysiske aktiviteten utenfor som en avveining mellom trygghet og frihet. Ifølge Pilgaard (2012) handler frafall ikke utelukkende om ungdommens egne fravalg i hverdagen eller om at foreningsidretten tilbyr upraktiske rammer for ungdom. Det er verdt å merke seg at nettopp i årene hvor frafallet fra idrettslagene er størst, er det også stor tilgang av ungdom til uorganiserte, egenorganiserte og kommersielle treningssammenhenger, som tilbyr en fleksibilitet og frihet som idrettslagene generelt ikke kan matche (Seippel mfl., 2010). Det er derfor av interesse å se på deltakelse og utfoldelse på ulike treningsarenaer.

Vi vet at mange i befolkningen trener og mosjonerer ved å sykle, løpe og gå langrenn på turstier og turveier, selv om også mange bruker idrettsarenaer til å utøve de samme aktivitetene som idretts- og konkurranseaktiviteter (Breivik, 2013). Når vi velger å undersøke anleggsbruk, er det fordi bruken av tradisjonelle idrettsanlegg som fotballbaner og idrettshaller er lav i befolkningen og har gått tilbake blant den voksne befolkningen siden slutten av 1990-årene, mens ungdom i alderen 15–19 år bruker tradisjonelle konkurranseanlegg i langt større grad enn voksne (Rafoss & Breivik, 2012). Det er derfor av interesse å finne ut hvor stor andel av ungdommen som bruker idrettsanleggene i Finnmark, og hvor ofte de to ungdomsgruppene bruker anleggene.

I den siste større studien av befolkningens deltakelse i friluftsliv undersøker Alf Odden (2008) i sin doktoravhandling *Hva skjer med norsk friluftsliv?* nordmenns involvering i friluftsliv og hvilke endringer som har forekommet i aktivitetsmønsteret i tidsrommet 1970–2004. Hovedkonklusjonen er at friluftslivet befinner seg i en brytningstid mellom allmenngjøringsprosesser, at stadig større deler av befolkningen deltar, og differensieringsprosesser, at man får stadig flere typer av friluftaktiviteter. Styrkeforholdet mellom aktivitetstypene er i ferd med å endres ved at nye former for fritidsmaterieell har skapt grunnlag for valg av en rekke moderne fritidsaktiviteter blant ungdom. Odden (2008) finner i sin studie at rekrutteringen har gått ned i enkelte av de tradisjonelle aktivitetene. Frafallet blant ungdom når det gjelder deltakelse i aktiviteter som skitur, fisketur, bær- og sopplukking og ro- og padleturer har vært omfattende. I tillegg ser det ut til at aktiviteter som fotturer og jakt er i ferd med å bli omfattet av denne nedgangen (Odden 2008, s. 293). Imidlertid er status at vi

vet svært lite om deltakelse i ulike former for friluftslivsaktiviteter blant samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark.

Snøscooterkjøring er blitt en stadig mer synlig fritidsaktivitet i ungdomsmiljøer i Finnmark. I 2010 fantes det i både innlands- og kystkommuner et løypenett på ca. 5600 kilometer i fylket.¹ Det er et løypenett som tilsvarende veiavstanden Nordkapp–Gibraltar. I 2013 var det registrert 18 060 snøscootere.² I Finnmark fins det derfor en snøscooter for hver fjerde innbygger, mot en for hver 110 innbygger i resten av landet.³ I sin doktoravhandling tar Mehus (2012) opp temaet ungdom og snøscooterkjøring i Finnmark, Nord-Troms og på Svalbard. Kjøerne ble kategorisert i tre grupper: en gruppe som kjørte slik de burde gjøre (for det meste jenter), en gruppe som noen ganger tok noen sjanser (gutter og jenter), og en gruppe med ekstreme risikotakere (en liten gruppe gutter). Hun finner en tydelig kjønnsforskjell i kjøremønster. Guttene kjører for å utforske terrenget og oppleve «flyt» i kjøringen. Den gir guttene en følelse av frihet, og aktivitetene skaper stort samhold i gruppen. Hun finner at jentene ikke er så opptatt av risikokjøring, men ønsker å komme frem til leirplassen for å oppleve det sosiale ved leirbålet. «Studiet viser at ungdom i Nord-Norge, og særlig gutter, er lidenskapelig opptatt av snøscooterkjøring» (Mehus, 2012, s. 5). Utvalget i Mehus' studie er imidlertid begrenset (N=132).

Mehus beskriver også utvalget som «strategisk utvalgt» (Mehus 2012, s. 33). Dette gjør det vanskelig å generalisere. Vi observerer at scooterkjøring er en viktig fritidsaktivitet blant ungdom i Finnmark, men vi vet svært lite om hvor utbredt snøscooterkjøring er, og hvilke aktiviteter samisk- og norsktalende ungdom i Finnmark driver på med når de bruker snøscooter. Selv om studien tar opp temaet ungdom og snøscooterkjøring i Finnmark, er kunnskapen begrenset om hvor utbredt kjøringen er blant ungdom i ulike kommuner, om det er ulikt kjøremønster blant samisk- og norsktalende ungdom, og om vi finner store kjønnsforskjeller.

Dagens unge tilbringer mer tid foran dataskjermer enn borte fra dem. Innetid dominerer mer og mer over utetid, og den primære kontakten med andre mennesker er digital og virtuell, ikke fysisk. Nettbruk via PC og mobil fører til mindre fysisk interaksjon og bevegelse utendørs og flytter aktivitet innendørs. HEVA-undersøkelsene viser at selvrapportert tid som er brukt til stillesitting foran pc, har økt kraftig blant 10. klassinger i perioden 1997–2005 (Samdal mfl., 2009). Norske gutter mellom 11 og 16 år sitter 40 timer hver uke – utenom skoletid og ofte foran ulike skjermer. Jentene er enda mindre fysisk aktive enn guttene. Måling av fysisk aktivitet viser at elever i skolene i Oslo er mer aktive i skoletiden enn på fritiden (Andersson, 2008). Hvor utbredt skjermbruk er blant samisk og norsk ungdom, vet vi imidlertid lite om.

De fleste ungdommer i Finnmark har i dag muligheter til å drive med fritidsaktiviteter ute i naturen. Et utbygd løypenett er tilrettelagt for scooterkjøring, og vi finner ulike naturmiljø i fylket hvor ungdom kan drive med varierte friluftslivsaktiviteter. Den frivillige idretten er godt organisert i kommunene med et variert aktivitetstilbud. De fleste kommunene har en utbygd infrastruktur for utendørs og innendørs idrettsaktivitet: kunstgressbane, idrettshall, svømmebasseng og lysløype. Finnmarksungdom er gjerne fremstilt som en gruppe som er mindre fysisk aktiv, røyker og drikker mer enn annen ungdom og bruker mye av fritiden til å kjøre snøscooter, ATV og motorkjøretøy. Ski og sykkel er byttet ut med scooter og lett motorsykkel. Ungdommen går mindre i fjellet og på turer og driver mindre friluftsliv.

¹ <http://www.fylkesmannen.no/Finnmark/Miljo-og-klima/Motorferdsel/Snoskuterloypersnoscooterloyper-og-barmarksloyper-i-Finnmark---kart-og-GPS/>, hentet 05.10.14

² <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveelections.asp>, hentet 29.10.14

³ www.vegvesen.no/SVV/vedlegg/Tab53.

Kunnskapsstatusen er imidlertid at vi vet svært lite, selv om mytene er mange, om hva norsk- og samisktalende ungdom i Finnmark bruker fritiden til.

2.3 Fire aktivitetsarenaer for ungdom i Finnmark

I denne undersøkelsen settes det søkelys på arenaer hvor ungdom inngår i sosialt felleskap med andre. For å forenkle mangfoldet i sin analyse av befolkningens deltakelse i ulike fysiske aktiviteter fremstiller Breivik (2013) trender innenfor seks kategorier: friluftslivsaktiviteter, uorganisert trening/mosjon, fitness, livsstilsaktiviteter, organisert trening/mosjon og andre aktiviteter (Breivik 2013, s. 77). I vår sammenheng kan det derfor være hensiktsmessig, som hos Breivik, å se på ungdommens bruk av ulike aktivitetsarenaer ved å gruppere de enkelte aktivitetene i overordnede kategorier for å gi en forenklet fremstilling. Det å gruppere aktiviteter i overordnede arenakategorier mer generelt vil også klarere kunne få frem ulikhet i deltakelse mellom samisk- og norsk- og samisktalende ungdom. En slik kategorisering gir oss muligheter til å fremstille arenabruk i forhold til aktiviteter, fremfor aktiviteter sett enkeltvis. I denne sammenheng finner vi det derfor fruktbart å forenkle og samle aktivitetene i fire generelle arenaer.

Treningsarena:

Treningssammenheng: idrettslag, privat helsestudio, sammen med venner/nabo, på egen hånd
Anleggsbruk: fotballanlegg, svømmehall, alpinanlegg, lysløype, idrettshall, friidrettsanlegg, vekt- og styrkerom

Ungdomsaktiviteter: klatring, kiting, padling, snowboard/slalåm/twin- tip

Friluftslivsarena:

Tradisjonelle friluftslivsaktiviteter: fottur i skog, fjell og mark, sykkelstur i terreng eller fjell, skitur i skog, fjell og mark, hundekjøring.

Høstingsaktiviteter: jakt, fiske i elv, sjøfiske, isfiske, eggsanking, bærplukking

Fritidsarena:

Scooterkjøring: scootertur, isfisketur, bruk av løypenett, kjøring i forbindelse med reindrift, racing/drag

Hverdagsarena:

Skolevei: aktiv (sykle, gå) og passiv (buss, bil, moped)

Skjermtid: antall timer brukt på skjerm (online-spill, sosiale medier/mobil)

En slik inndeling er ikke uproblematisk. Flere aktiviteter vil overlappe andre kategorier. Imidlertid vil det innenfor den enkelte kategori være noen fellestrekk som kan fremheves. Et fellestrekk for friluftslivs- og fritidsaktivitetene som inngår i to av arenakategoriene, er at de kan drives som egenorganisert aktivitet utendørs i ulike naturmiljø og krever liten tilrettelegging i form av anlegg og arenaer i naturen. Deltakelse i friluftsliv er imidlertid både sosialt og kulturelt betinget. Våre data beskriver friluftsliv som opphold og fysisk aktivitet i friluft ut fra sosiale størrelser, men ikke menneskets relasjoner til natur og fritid ut fra deres egen tid, som vil være kulturelt betinget. Hvordan vi for eksempel forstår snøscooterkjøring, vil dermed også være kulturelt betinget. Scooterkjøring vil være en fritidsaktivitet, men mange vil også forstå snøscooterkjøring som en friluftslivsaktivitet. En slik åpen definisjon gir muligheter for å tegne et bredt bilde av ungdommens aktivitetsmønster og kan hindre at viktige utviklingstrekk ikke

blir fanget opp, for eksempel fordi snøscooteraktiviteter strengt tatt ikke kan regnes som friluftsliv.

2.4 Metode

Empirien i denne studien er samlet inn gjennom en spørreundersøkelse blant elever ved videregående skoler i Finnmark. Undersøkelsen ble gjennomført våren 2014.

2.4.1 Utvalg

Undersøkelsen ble gjennomført på alle videregående skoler i fylket. Utvalget bestod av 2793 elever. I denne undersøkelsen svarte 1819 ungdommer i alderen 15–19 år på spørreskjemaet.

Tabell 2.1 Svarprosent, totalt antall elever og involverte skoler

Kommune	Videregående skoler	N	Svarprosent
Alta	Alta vgs.	575	70
Karasjok	Samisk vgs. Karasjok	77	62
Porsanger	Lakselv vgs.	150	81
Sør-Varanger	Kirkenes vgs.	257	58
Vadsø	Vadsø vgs.	195	70
Nordkapp	Nordkapp M. fagskole	140	83
Vardø	Vardø vgs.	63	69
Hammerfest	Hammerfest vgs.	268	64
Båtsfjord	Båtsfjord vgs.	33	72
Kautokeino	Samisk vgs. Kautokeino	44	53
Tana	Tana vgs.	17	59
Totalt		1819	67

Som vi ser av tabellen, ligger den gjennomsnittlige svarprosenten på 67 %. Til sammenligning lå svarprosenten på en tilsvarende studie i gjennomsnitt på 65 % i en undersøkelse av elever ved de videregående skolene i Vestfold (Vadheim, 2013).

2.4.2 Morsmål og geografi

For å fange opp det norske og det samiske er språk og geografi brukt som adskilte enheter. Vi har valgt å definere etnisitet ved å benytte et av spørsmålene i Ungdata som omhandler morsmål. Etnisk bakgrunn er derfor operasjonalisert ved svar på spørsmålet om morsmål. Svaralternativene på dette spørsmålet var norsk, samisk eller annet morsmål. Av utvalget på 1819 respondenter oppga 66,3 prosent at de hadde norsk som morsmål, 26,4 prosent at de hadde samisk som morsmål, og 7,2 prosent at de hadde et annet morsmål.

Geografisk inndeling er operasjonalisert ved svar på spørsmålet om sted for videregående skole. Kommune er kategorisert som Indre Finnmark (Samisk vgs. Kautokeino, Samisk vgs. Karasjok,

Tana vgs.), Porsanger (Lakselv vgs.), kystkommuner (Båtsfjord vgs., Hammerfest vgs., Vardø vgs., Nordkapp Maritime Fagskole, Vadsø vgs.) og fjordkommuner (Alta vgs., Kirkenes vgs.).

Av utvalget på 1819 respondenter oppga 15,8 prosent at de gikk på videregående skoler i Indre Finnmark og Porsanger, 45,7 prosent i fjordkommuner og 38,4 prosent i kystkommuner. Analysene i dette kapitlet omfatter bare de 1705 respondentene som har svart at de har enten norsk eller samiske som morsmål. Elever som har oppgitt at de har et annet morsmål, er selektert bort.

Tabell 2.2 Morsmål blant ungdom fordelt på ulike kommunetyper. Prosent.

	Kyst-kommuner	Fjord-kommuner	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Norsk morsmål	80,0	75,8	59,0	21,8	71,5
Samisk morsmål	20,0	24,2	41,0	78,2	28,5
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(N)	(635)	(789)	(833)	(142)	(1705)

Tabell 2.2 viser at 29 prosent av ungdommene i utvalget har samisk som morsmål. Vi ser at ungdom som har samisk som morsmål, er ulikt fordelt i fylket. I Indre Finnmark har fire av fem samisk som morsmål, mens vi finner et motsatt mønster i kystkommunene. Det er allikevel ikke slik at flertallet av den samiskspråklige ungdommen finnes i Indre Finnmark. Dersom vi regner ut rekkeprosentene, som ikke er vist i tabellen, finner vi at 23 % av den samiskspråklige ungdommen går på skole i Indre Finnmark, 12 % i Porsanger, 39 % i fjordkommunene og 26 % i kystkommunene.

2.4.3 Spørreskjema

Dataene ble samlet inn i mai 2014. Ungdommene besvarte spørreskjemaet anonymt i løpet av en time på internett. Spørreskjemaet er utgitt av NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). I tillegg til den obligatoriske grunnmodulen som alle Ungdata-undersøkelser består av, inneholdt spørreskjemaet for skolene i Finnmark spørsmål knyttet til temaene morsmål, foreldrenes og besteforeldrenes morsmål, bosituasjon, utdanningsretning, fysisk aktivitet, snøscooterbruk, friluftsliv, skolevei, kantine og skolehelsetjeneste. Totalt omfatter undersøkelsen i overkant av 200 ulike spørsmål. Det landsomfattende spørreskjemaet er utvidet med spørsmål som blant annet er knyttet til fritidsbruk. Materialet som her er benyttet, er knyttet til spørsmål om bruk av snøscooter, deltakelse i friluftslivsaktiviteter, skolevei og skjermbruk.

2.4.4 Analyse

Analysene i dette kapitlet er basert på bruk av krystabeller. Andelen som utøver de ulike aktivitetene, er brukt som avhengig variabel. Morsmål, kjønn og geografisk inndeling er brukt som uavhengige variabler. De avhengige variablene er opprinnelig målt med fem- og seks-punktskalaer, som angir hvor hyppig de blir utøvd. I analysene er alle disse variablene kodet om til todelte variabler slik at de måler i hvilken grad hver av fritidsaktivitetene utøves

regelmessig. Med regelmessig menes her minst en gang i uka, eventuelt i sesongen, der det er aktuelt med sesong.

Variabelen for aktiv eller passiv skolevei er basert på en femdelt kategorivariabel som er omkodet til to verdier. Å gå eller sykle er kodet som aktiv, og motorisert transport er kodet som passiv. Det er brukt statistiske modeller i form av logistiske regresjonsanalyser (Gelman & Hill, 2007) hvor regelmessig utøving av aktiviteten er brukt som avhengig variabel, og kjønn, morsmål og geografisk inndeling er brukt som uavhengige variabler. Dette gjør det mulig å kontrollere for effektene av morsmål og geografi hver for seg og å avdekke eventuelle spuriøse sammenhenger. Vi har ikke tatt med tabeller, men kommenterer funnene i teksten.

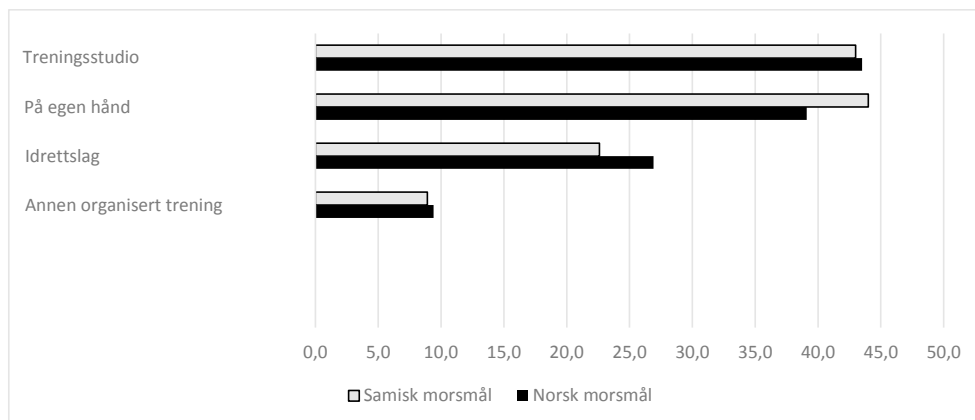
2.5 Bruk av ulike fritidsarenaer og deltakelse i aktiviteter

Fysisk aktivitet, friluftsliv, snøscooterkjøring og idrett er ikke bare aktivitetsområder, men også felt hvor holdninger og verdier i disse fritidsformene kommer til uttrykk. Siden det ofte blir hevdet at samisk- og norsktalende ungdom har ulike fritidsmønster, ønsket vi å finne ut om det er tilfelle, og eventuelt hvilke forskjeller som fins.

Ungdommen ble i denne undersøkelsen spurt hvor ofte de trener. Det fremgår av svarene at vi ikke finner noen forskjell på hvor ofte norsk- og samisktalende ungdom trener. Begge gruppene svarer at de trener fem ganger i uka slik at de blir andpustne. Et slikt bilde på ungdommens fysiske aktivitetsnivå blir imidlertid for generelt. Mulighetene for å velge fritidsaktiviteter som tilfredsstiller den enkelte, er større enn noen gang. I økende grad ser det ut til at mennesker konstruerer sine liv selv og setter sammen aktiviteter, verdier og handlinger (Krange & Øia, 2005). Ofte samspiller tradisjon og innovasjon når det gjelder valg av aktivitetstype og organisasjonsform (M. K. Sisjord, 2011). Vi skal i det følgende presentere data som kan belyse om vi finner etniske forskjeller i bruk av de ulike fritidsarenaene.

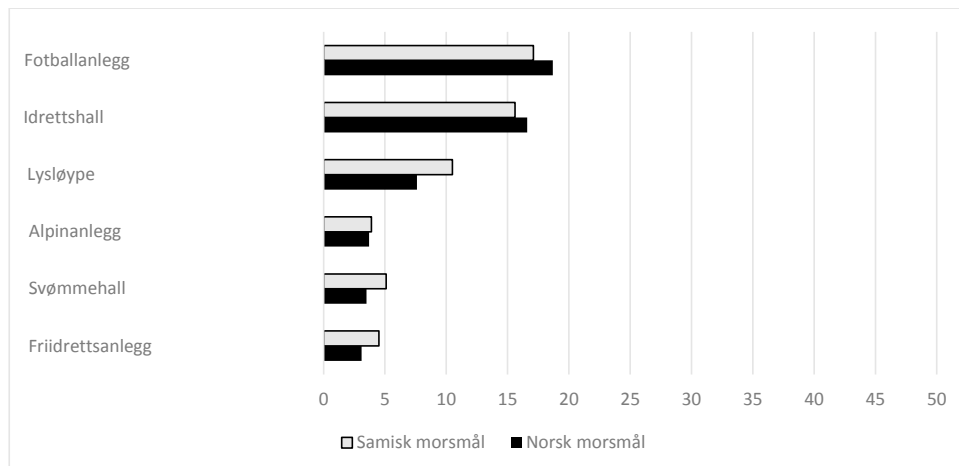
Figurene nedenfor gir en grafisk fremstilling av forskjellene mellom samisktalende og norsktalende ungdom når det gjelder utøvelsen av de ulike aktivitetene. Figurene gir en oversikt over hvor stor andel av ungdommen som utøver de ulike aktivitetene, og forskjellen mellom de to språkgruppene.

Figur 2.1 Andel som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

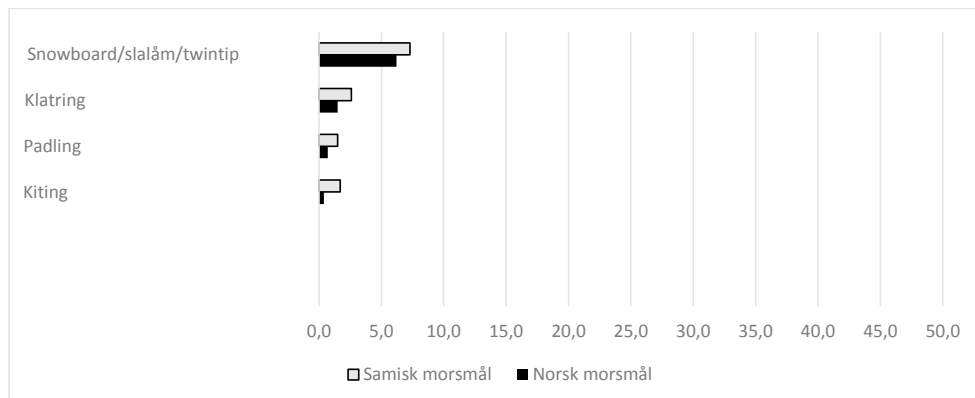
Figur 2.1 viser prosentandelen som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger. Figuren viser at andelen som trener i treningsstudio eller på egen hånd, er høyere enn andelen som trener i idrettslag eller driver annen organisert trening. Forskjellene mellom de to språkgruppene er ikke signifikante for deltakelse i noen av aktivitetene.

Figur 2.2 Andel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter morsmål. Prosent.

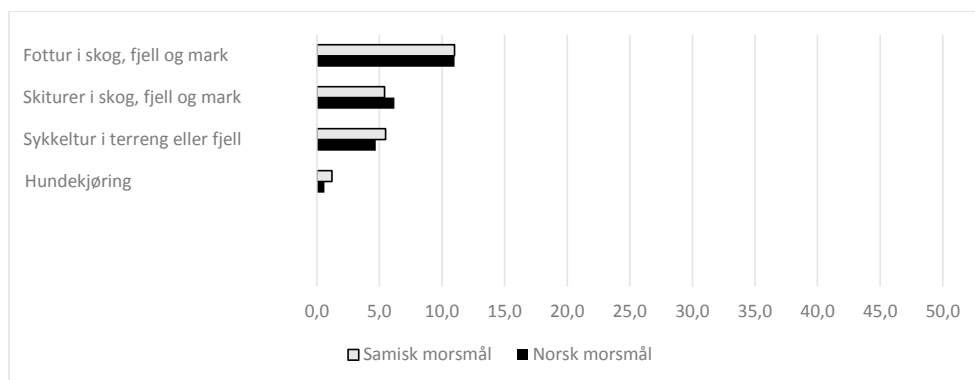
Figur 2.2 viser prosentandel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter morsmål. Fotballanlegg og idrettshaller er de anleggene som er mest brukt. Ingen av forskjellene mellom språkgruppene er statistisk utslagsgivende.

Figur 2.3 Andel som utøver ulike ungdomsaktiviteter, trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

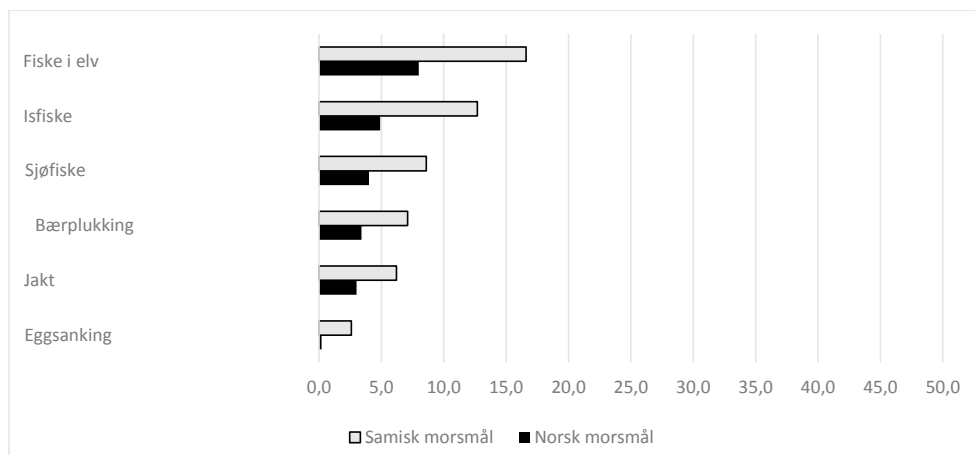
Figur 2.3 viser andel som utøver ulike ungdomsaktiviteter minst én gang i uka. Snowboard/slalåm/twintip er den aktiviteten som utøves hyppigst. Det generelle deltakelsesmønsteret er allikevel at det er en forholdsvis lav andel som utøver disse aktivitetene. Det er en litt høyere andel blant samisktalende enn blant norsktalende ungdom som utøver disse aktivitetene, selv om andelen blant den samisktalende ungdommen også er lav. Forskjellen er statistisk utslagsgivende bare når det gjelder kiting.

Figur 2.4 Andel som utøver ulike frilftsaktiviteter minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

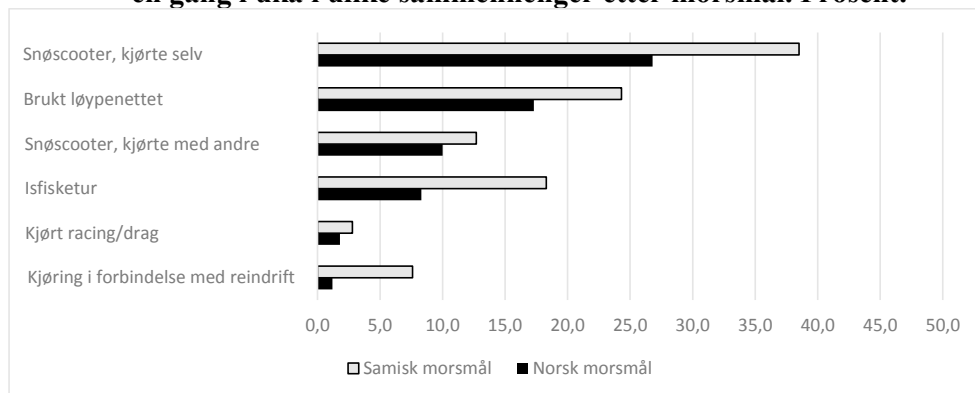
Figur 2.4 viser prosentandelen som utøver ulike frilftsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål. Den aktiviteten som er mest utøvd, er fottur i skog, fjell og mark. Rundt 10 % av ungdommen utøver denne aktiviteten. Forskjellene er små mellom de to språkgruppene, men er allikevel statistisk utslagsgivende når det gjelder sykkeltur i terreng eller fjell og hundekjøring. Det generelle deltakelsesmønsteret er at det er en litt høyere andel blant samisktalende enn blant norsktalende ungdom som utøver disse frilftslivsaktivitetene.

Figur 2.5 Andel som utøver ulike tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål. Prosent.

Figur 2.5 viser prosentandelen som utøver tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka i sesongen etter morsmål. Fiske i elv og isfiske er de aktivitetene som er mest utøvd. Det er en høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom som utøver alle de tradisjonelle høstingsaktivitetene. Det generelle deltakelsesmønsteret er at forskjellene er statistisk utslagsgivende for alle høstingsaktivitetene.

Figur 2.6 Andel som driver snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål. Prosent.

Figur 2.6 viser prosentandel som driver snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka i sesongen etter morsmål. Figuren viser at det er en klart høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom som driver snøscooterkjøring. Det generelle deltakelsesmønsteret er at forskjellen er statistisk utslagsgivende for alle sammenhengene.

Generelt er det altså ikke store forskjeller mellom norsktalende og samisktalende ungdom. Forskjellen finner en først og fremst når det gjelder snøscooterkjøring og tradisjonelle høstingsaktiviteter, i og med at det er en klart høyere andel blant samisktalende enn blant

norsktalende ungdom som utøver disse aktivitetene. Snøscooterkjøring er en betydelig fritidsaktivitet både blant norsk- og samiskspråklig ungdom, men er allikevel mer utøvd blant den samiskspråklige ungdommen.

2.5.1 Treningssammenheng

Tabell 2.3 viser at treningsstudio er den mest brukte treningssammenhengen, men at det også er en nesten like stor andel av ungdommen som trener på egen hånd. Det er ingen signifikante forskjeller mellom norsk og samisk ungdom når det gjelder treningssammenhenger. Derimot finner vi signifikante forskjeller mellom gutter og jenter i valg av treningssammenheng. Gutter trener oftere i idrettslag, mens jenter trener oftere i treningsstudio og på egen hånd.

Tabell 2.3 Andel som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Idrettslag	26,9	22,6	29,8	21,7	25,6
Treningsstudio	43,5	43,0	40,0	46,7	43,3
Annen organisert trening	9,4	8,9	8,3	10,2	9,2
På egen hånd	39,1	44,0	36,7	44,3	40,6

Tall som ikke er tatt med i tabellen, tyder på at det er større forskjeller mellom gutter og jenter blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom når det gjelder trening i idrettslag. Blant samiske gutter er det 32 % som trener i idrettslag, mens andelen blant samiske jenter er 15 %. Kjønnsforskjellen er mindre blant norsk ungdom. Blant norske ungdommer trener henholdsvis 30 % av guttene og 25 % av jentene i idrettslag.

Hvordan er oppslutningen om ulike treningssammenhenger rundt om i fylket?

Tabell 2.4 Andel som trener minst én gang i uka i ulike sammenhenger etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Idrettslag	25,2	27,9	22,3	16,9	25,6
Treningsstudio	44,3	45,0	45,7	26,2	43,3
Annen organisert trening	9,7	9,2	11,4	4,3	9,2
På egen hånd	36,0	43,1	42,0	44,6	40,6

Tabell 2.4 tyder ikke på noen betydelig variasjon når det gjelder bruk av ulike treningssammenhenger. Den tydeligste forskjellen gjelder bruken av treningsstudio og idrettslag, som er lavere i Indre Finnmark enn i de andre delene av fylket. Det er grunn til å anta at den lavere bruken av treningsstudio kan forklares med manglende tilgjengelighet.

2.5.2 Anleggsbruk

I Finnmark finner vi en høy anleggsdekning. I forhold til innbyggertall har Finnmark den høyeste anleggsdekningen i landet når det gjelder svømmeanlegg, idrettshaller og fotballanlegg (Rafoss & Breivik, 2012). I hvor stor grad bruker ungdommen idrettsanleggene?

Tabell 2.5 Andel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter morsmål og kjønn.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Fotballanlegg	18,7	17,1	26,6	10,7	18,2
Svømmehall	3,5	5,1	3,7	4,2	4,0
Alpinanlegg	3,7	3,9	4,9	2,7	3,7
Lysløype	7,6	10,5	8,0	8,9	8,5
Idrettshall	16,6	15,6	16,0	16,6	16,3
Fr iidrettsanlegg	3,1	4,5	4,3	2,8	3,5

Tabell 2.5 viser bruk av ulike tradisjonelle idrettsanlegg. Det er forholdsvis små forskjeller mellom norsk- og samisktalende ungdom. For anlegg som svømmehall og lysløype er andelen som bruker disse anleggstypene, litt høyere blant samisktalende ungdom enn blant norsk ungdom. Det er en betydelig kjønnsforskjell når det gjelder regelmessig bruk av fotballanlegg, mens forskjellene er små for idrettshall, svømmehaller og lysløyper. Vi ser også at det gjennomgående er en lav andel som bruker alpinanlegg, men andelen er signifikant høyere blant gutter enn blant jenter.

Hvordan fordeler bruken av idrettsanleggene seg i de ulike delene av fylket?

Tabell 2.6 Andel som bruker ulike idrettsanlegg minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Fotballanlegg	16,6	20,3	16,1	15,3	18,2
Svømmehall	4,3	2,9	6,5	6,9	4,0
Alpinanlegg	5,0	2,9	2,4	4,5	3,7
Lysløype	6,7	9,9	4,0	13,3	8,5
Idrettshall	15,0	16,2	21,6	16,4	16,3
Fr iidrettsanlegg	3,2	3,8	4,0	2,7	3,5

Tabell 2.6 viser at forskjellene mellom de ulike delene av Finnmark er relativt små når det gjelder bruk av idrettsanlegg. Bruken av lysløyper ser ut å være litt høyere blant ungdom i Indre Finnmark.

2.5.3 Ungdomsaktiviteter

Det har vært en oppblomstring av nye idretter som på mange måter skiller seg fra tradisjonell, organisert idrett. Dette er aktiviteter som forbindes med ungdommelighet, selvrealisering og individualitet (M. K. Sisjord, 2009). Fremveksten av disse nye aktivitetene, som brettidretter, frikjøring på ski, elvepadling, kiting på vann og snø etc., kan kobles til ungdomskultur og en ny fritidsbevegelse. Hvor utbredt er disse aktivitetene?

Tabell 2.7 viser andelen som drev med aktiviteter som kan regnes som typiske ungdomsaktiviteter, én eller flere ganger i uka i sesongen etter morsmål og kjønn.

Tabell 2.7 Andel som utøvde ulike ungdomsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Klatring	1,5	2,6	2,7	0,9	1,8
Kiting	0,4	1,7	1,1	0,5	0,8
Padling	0,7	1,5	1,4	0,5	1,0
Snowboard/slalåm/twintip	6,2	7,3	8,7	4,6	6,6

Det er en forholdsvis liten andel av ungdommen som driver regelmessig med disse aktivitetene. Andelen som driver med kiting, er litt høyere blant samisktalende ungdom enn blant norskstalende ungdom. Det er også kjønnsforskjeller. En litt høyere andel gutter driver med klatring og kjører snowboard, slalåm og twintip enn andelen jenter.

Tabell 2.8 Andel som utøvde ulike ungdomsaktiviteter minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Klatring	1,1	0,4	1,7	4,4	0,8
Kiting	0,2	0,4	1,7	4,4	0,8
Padling	0,2	1,0	1,6	3,6	1,0
Snowboard/slalåm/twintip	8,2	5,0	6,5	8,6	6,6

Tabell 2.8 viser at disse ungdomsaktivitetene står litt sterkere i Indre Finnmark enn i de andre delene av Finnmark. Dette kan skyldes både at naturforholdene ligger bedre til rette for disse aktivitetene i denne delen av Finnmark, og at det her finnes aktive miljøer og anlegg for slike aktiviteter.

2.5.4 Tradisjonelle friluftslivsaktiviteter

Tabell 2.9 viser andelen som drev med ulike friluftslivsaktiviteter én eller flere ganger i uka i sesongen etter morsmål og kjønn.

Tabell 2.9 Andel som utøver ulike friluftaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Fottur i skog, fjell og mark	10,5	13,7	11,4	11,5	11,5
Hundekjøring	1,0	3,0	1,4	1,9	1,6
Sykkeltur i terreng eller fjell	4,6	7,2	6,8	4,1	5,4
Skiturer i skog, fjell og mark	5,9	6,5	5,8	6,4	6,1

Den vanligste av disse friluftslivsaktivitetene er fottur i skog, fjell og mark, mens det er en forholdsvis liten andel som driver med hundekjøring. Det er gjennomgående en litt høyere andel blant samisk ungdom som driver med disse aktivitetene, enn blant norsk ungdom. Det er allikevel bare når det gjelder hundekjøring og sykling i terreng eller fjell at denne forskjellen er signifikant. Vi finner videre at sykling i terrenget og i fjellet er litt mer utbredt blant gutter enn blant jenter.

Tabell 2.10 Andel som utøver ulike friluftaktiviteter minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Fottur i skog, fjell og mark	11,0	11,0	13,0	14,9	11,5
Hundekjøring	0,6	1,2	3,3	8,0	1,6
Sykkeltur i terreng eller fjell	4,7	5,5	4,1	9,7	5,4
Skiturer i skog, fjell og mark	6,2	5,4	8,2	8,0	6,1

Tabell 2.10 viser at det er en litt høyere andel som driver hundekjøring i Indre Finnmark enn i de andre delene av Finnmark. For de andre friluftaktivitetene ser vi at de utøves i omtrent like stor utstrekning i alle deler av Finnmark.

2.5.5 Høstingsaktiviteter

Tabell 2.11 viser andelen ungdom som drev med tradisjonelle høstingsaktiviteter som jakt, fiske i elv, sjøfiske, eggsanking og bærplukking én eller flere ganger i uka i sesongen.

Tabell 2.11 Andel som utøver ulike tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Jakt	3,0	6,2	7,9	0,4	4,0
Fiske i elv	8,0	16,6	17,7	4,2	10,7
Sjøfiske	4,0	8,6	8,1	3,0	5,5
Isfiske	4,9	12,7	10,3	4,7	7,4
Eggsanking	0,2	2,6	0,9	1,1	1,0
Bærplukking	3,4	7,1	3,7	5,4	4,6

Det er en signifikant høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsktalende ungdom som driver med de tradisjonelle høstingsaktivitetene. For tre av høstingsaktivitetene er det tydelige kjønnsforskjeller. Guttene går oftere på jakt og fisker både i elv og på isen.

Er det samisktalende ungdom bosatt i indre Finnmark som driver mest med de tradisjonelle høstingsaktivitetene?

Tabell 2.12 Andel som utøver ulike tradisjonelle høstingsaktiviteter minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Jakt	3,0	4,0	4,0	8,6	4,0
Fiske i elv	8,3	9,5	16,3	23,7	10,7
Sjøfiske	4,7	5,4	9,7	5,2	5,5
Isfiske	5,2	7,0	15,5	11,4	7,4
Eggsanking	0,6	0,6	0,8	5,2	1,0
Bærplukking	4,1	3,7	7,9	8,8	4,6

Tabell 2.12 viser tydelige forskjeller mellom de ulike delene av Finnmark når det gjelder alle de tradisjonelle høstingsaktivitetene, bortsett fra sjøfiske. Høstingsaktivitetene utøves mer i Indre Finnmark og i Porsanger enn i de andre delene av fylket. Geografi er allikevel ikke tilstrekkelig til å forklare disse forskjellene. De multivariate analysene viser i tillegg at samisk morsmål har en selvstendig effekt når det gjelder alle disse aktivitetene, også når en kontrollerer for kjønn og geografi. Det innebærer at samisktalende ungdom utøver disse høstingsaktivitetene i større grad enn norsktalende ungdom, uavhengig av hvor de bor i fylket.

2.5.6 Snøscooterkjøring

Snøscooteren kan brukes til en rekke aktiviteter. En kan kjøre selv eller med andre. En kan kjøre tur i løypenettet eller kombinere det med andre aktiviteter, som f.eks. isfiske. I forbindelse med reindriften vil det være nødvendig med snøscooterkjøring om vinteren. Scooteren kan også brukes til nyttekjøring som å frakte ved til hytta. Vi ser også at en del bruker snøscooteren i sammenheng med sport, som racing og drag.

Tabell 2.13 viser andelen som kjører scooter i ulike sammenhenger etter etnisitet og kjønn.

Tabell 2.13 Andel som drev snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Scootertur, kjørte selv	26,8	38,5	39,4	22,3	30,4
Scootertur, kjørte med andre	10,0	12,7	8,6	13,1	10,9
Isfisketur	8,3	18,3	13,5	9,7	11,5
Brukt løypenettet	17,3	24,3	25,6	13,8	19,5
Kjøring i forbindelse med reindrift	1,2	7,6	3,6	2,9	3,2
Kjørt racing/drag	1,8	2,8	3,4	0,9	2,1

Det er en signifikant høyere andel av samisktalende ungdom enn av norsk ungdom som kjører snøscooter regelmessig i sesongen. Dette gjelder både turkjøring, isfisketur og bruk av løypenettet. Det er en forholdsvis lav andel som bruker snøscooteren regelmessig i forbindelse med reindrift, men det er naturlig nok en signifikant høyere andel blant samisktalende ungdom enn blant norsk ungdom som bruker snøscooter i reindriften.

Det er også signifikante kjønnsforskjeller. Gutter kjører oftere selv, mens jenter kjører oftere sammen med andre. Det er en forholdsvis liten andel som kjører scooter i sportssammenheng, men det er allikevel en signifikant høyere andel blant gutter enn blant jenter som deltar i konkurranser.

Hvor i Finnmark kjøres det mest snøscooter blant ungdom?

Tabell 2.14 Andel som drev snøscooterkjøring i ulike sammenhenger minst én gang i uka etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Scootertur, kjørte selv	24,7	29,3	44,9	48,3	30,4
Scootertur, kjørte med andre	8,9	10,8	13,7	17,7	10,9
Isfisketur	8,5	11,2	20,8	17,1	11,5
Brukt løypenettet	18,3	18,1	25,8	27,2	19,5
Kjøring i forbindelse med reindrift	1,1	2,0	6,4	16,8	3,2
Kjørt racing/drag	1,0	2,2	1,6	8,0	2,1

Tabell 2.14 viser at alle typer av snøscooteraktiviteter er utøvd mer i Indre Finnmark og Porsanger enn i de andre delene av Finnmark. Nesten halvparten av ungdommene i Indre Finnmark kjørte regelmessig snøscooter i sesongen. Det å ha samisk bakgrunn har en selvstendig effekt på det å kjøre snøscooter regelmessig i sesongen, også når en kontrollerer for kjønn og geografi. Det samme gjelder også for ungdom i Indre Finnmark og Porsanger når det handler om å dra ut på isfisketur og bruke løypenettet. Samisk bakgrunn i seg selv har liten betydning når det gjelder snøscooterkjøring i forbindelse med reindrift. Dette må ses i sammenheng med at reindriften først og fremst er knyttet til Indre Finnmark, og at de samisktalende ungdom som er bosatt i andre deler av Finnmark, i mindre grad er knyttet til reindrift.

2.5.7 Skolevei

Ungdommen ble spurt hvordan de kom seg til skolen. Aktiv skolevei vil si at ungdommene gikk eller syklet til skolen, mens passiv skolevei vil si at de tok buss eller brukte bil eller moped. Tabell 2.15 viser hvordan ungdommene kom seg til skolen på de ulike årstidene i skoleåret.

Tabell 2.15 Andel som går eller sykler til skolen hver årstid etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Høst	44,2	45,7	48,9	40,1	44,7
Vinter	36,2	36,4	41,5	31,2	36,3
Vår	46,4	48,7	50,7	43,7	47,2

Andelen med aktiv skolevei er naturlig nok noe lavere om vinteren enn om høsten og våren. Flertallet har allikevel en passiv skolevei uansett årstid. Det er ikke signifikante forskjeller mellom norsk og samisk ungdom når det gjelder aktiv og passiv skolevei. Derimot er det signifikante forskjeller når det gjelder kjønn. Uansett årstid er andelen gutter som har aktiv skolevei, signifikant høyere enn andelen jenter.

Tabell 2.16 Andel som går eller sykler til skolen hver årstid etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Skolevei: Høst	54,8	34,2	68,2	35,5	44,7
Skolevei: Vinter	50,0	26,4	44,5	24,2	36,3
Skolevei: Vår	58,7	35,9	67,4	40,0	47,2

Tabell 2.16 viser at det er en høyere andel av ungdommen i kystkommunene og Porsanger enn i fjordkommunene og i Indre Finnmark som har aktiv skolevei. Gutter går mer til skolen enn jentene, og flere går om våren/høsten enn om vinteren.

2.5.8 Skjermtid

Tabell 2.17 viser andelen som har brukt minst en kveld i uka til online-spill eller sosial aktivitet på nett eller mobil.

Tabell 2.17 Andel som brukte minst én kveld i uka på skjermaktiviteter etter morsmål og kjønn. Prosent.

	Morsmål		Kjønn		Alle
	Norsk	Samisk	Gutt	Jente	
Online-spill	37,8	38,8	61,5	15,9	38,1
Sosial på nett eller mobil	87,2	87,3	85,0	89,5	87,3

Tabellen 2.17 viser at det forskjeller mellom de to typene av aktiviteter. Et stort flertall har brukt minst en kveld på å være sosial på mobil eller nett. Andelen som har brukt tid på onlinespill, er lavere, selv om denne andelen også er forholdsvis høy. Tabellen viser dessuten at onlinespill først og fremst er en gutteaktivitet. Jentene ser ut til å være litt mer sosialt aktive enn guttene, men denne forskjellen er svakere. Derimot er det ingen forskjell enten ungdommene har samisk eller norsk morsmål.

Tabell 2.18 Andel som brukte minst én kveld i uka på skjermaktiviteter etter geografisk inndeling. Prosent.

	Kyst	Fjord	Porsanger	Indre Finnmark	Alle
Online-spill	41,4	33,6	45,9	40,8	38,1
Sosial på nett eller mobil	87,6	87,1	88,7	85,4	87,3

Tabell 2.18 viser også at det blir drevet mer med online-spill i Porsanger og Indre Finnmark enn i kyst- og fjordkommunene. Den multivariate analysen viser at både geografi og kjønn har en effekt når det gjelder å drive med online-spill. Når det gjelder sosial aktivitet på nett eller mobil, er det derimot ikke geografiske forskjeller.

2.6 Generell diskusjon

I denne studien har vi sett på hva ungdom med samisk og norsk morsmål i Finnmark gjør i fritida på ulike arenaer som setter rammer for samvær og handling. Det fremgår av studien at samisk ungdom i minst like stor grad deltar på de ulike arenaene som norsk ungdom. Ser vi nærmere på deltakelsen på de fire undersøkte arenaene, finner vi at andelen samiske og norske brukere ikke skiller seg fra hverandre på hverdagsarenaen og treningsarenaen, mens vi finner markante forskjeller i aktivitetsmønsteret blant samisk- og norsktalende ungdom på friluftslivsarenaen og fritidsarenaen. Vi finner at på disse to arenaene deltar en større andel samisk ungdom i de ulike aktivitetene.

Vi finner ikke, som tidligere undersøkelser har avdekket, at det å være med på aktiviteter i regi av idrettslag er det mest vanlige på ungdomsskole og på videregående skole. Møller & Bentsen (2014, s. 88) fant at 24 prosent av elevene på videregående skole trinn 1 deltok på aktiviteter i idrettslaget fem ganger i måneden eller oftere. I Finnmark svarte 26 prosent at de trente en eller flere ganger i uka i idrettslag. Det å være med i aktiviteter i idrettslag er imidlertid ikke det mest vanlige blant ungdom i Finnmark. Vi finner at de mest benyttede treningssammenhengene er bruk av treningsstudio og trening på egen hånd. En slik deltakelse følger et mønster vi finner på landsbasis siden år 2000, hvor treningsinstituttene har overtatt som den mest benyttete organiserte treningssammenheng (Rafoss & Breivik 2012, Breivik 2013). Det betyr at den relativt uforpliktende og individualiserte treningsformen på mange måter utkonkurrerer de sosiale fellesskapene og dugnadsånden som idrettslagene representerer (Breivik 2013, s. 105).

Samisktalende ungdom deltar i like stor grad i de ulike treningssammenhengene som norsk ungdom. Fordeler vi ungdommen geografisk, finner vi at også i Indre Finnmark er treningsstudio en mer utbredt treningssammenheng enn idrettslag, selv om bruken av helsestudio er betydelig mindre enn i resten av fylket. Gutter og jenter velger imidlertid ulike treningssammenhenger. En større andel samiske og norske jenter trener i treningsstudio og på egen hånd, mens gutter trener oftere i idrettslag. Det at samisk- og norsktalende ungdom velger å trene i kommersielle og uorganiserte rammer, kan sees på som et uttrykk for fravalg av idrettslag som treningsarena, og som et uttrykk for brytningen mellom barndom og ungdom som ledd i en identitetsprosess (Pilgaard 2012). Dette kan sees på som at ungdom ønsker seg mindre styrt aktivitet med mindre press på prestasjoner.

Undersøkelsen viser at det er lavere deltakelse i idrettslag blant samisktalende jenter enn gutter. Våre data kan tyde på at deltakelsen blant jenter med samisk bakgrunn er lavere enn blant jenter med annen minoritetsbakgrunn. En kartleggingsstudie blant ungdom fra 15–19 år viser at kun 16 prosent av jenter med minoritetsbakgrunn er med i idrettslag sammenlignet med 42 prosent av jentene med majoritetsbakgrunn (Strandbu & Bakken, 2007). Andersson (2008) finner i sin studie av minoritetsungdom et tilsvarende aktivitetsmønster: at kjønnsforskjellen er større blant minoritetsungdom enn hos tilsvarende unge i majoritetsbefolkningen. Walseth (2011) forklarer den lave deltakelsen blant minoritetsjenter med ressurser i hjemmet og prestasjonspress. Forskjeller mellom gutters og jenters idrettsdeltakelse kan knyttes til prestasjonsfokus (Walseth, 2011, s. 361). Vi finner samme deltakelsesmønster blant samisktalende jenter som blant minoritetsjenter: de trener på private studio og på egen hånd utenfor den organiserte idretten og er langt mindre aktive i konkurranseidrett enn samisktalende gutter.

Fotballanlegg og idrettshaller er de mest brukte idrettsanleggene, og bruken er ikke forskjellig mellom norsktalende og samisktalende ungdom. Vi finner at andelen som bruker svømmehall og lysløype, er litt høyere blant samisktalende ungdom, og særlig er bruken høyere blant ungdom i Indre Finnmark. En sammenlikning av bruken av anleggstypene fotballanlegg, idrettshall, svømmehall og lysløype for 15–19-åringene i den norske befolkningen viser at vi finner en like stor andel samisktalende og norsktalende ungdom som bruker fotballanlegg, mens andelen samisk og norsk ungdom i Finnmark som bruker idrettshall, lysløype og svømmehall, er betydelig lavere enn for resten av landet (Rafoss & Breivik 2012, s. 81).

En nasjonal reisevaneundersøkelse viser at 62 prosent av barn under 12 år hadde aktiv skolevei (Avinor, 2012). Vi finner at ca. fire av ti sykler eller går til skolen. Videre ser vi at det er små forskjeller mellom andelen ungdommer som har en aktiv skolevei, og tid som brukes på skjermaktiviteter. Her har imidlertid geografi og kjønn en betydning. Selv om det er en lav

andel av ungdommene som har en aktiv skolevei, er det en høyere andel som har en aktiv skolevei i kystkommunene og Porsanger. Vi finner her en større andel ungdom enn barn som har en aktiv skolevei (Johansen & Ui, 2015). Vi finner små forskjeller når det gjelder skjermtid mellom samisk og norsktalende ungdom. Vi finner imidlertid klare kjønnsforskjeller. Gutter som bor i Porsanger og Indre Finnmark, bruker mer tid på online-spill enn annen ungdom.

Odden (2004) fant i sin studie, som ser på perioden 1970–2004, en tydelig tendens i retning av at ungdom forlater tradisjonelle friluftslivsaktiviteter som fotturer, skiturer, fiske og bærplukking til fordel for nye moderne aktiviteter som terrengsykling, fjellklatring, frikjøring på ski og snowboard. Ungdommens synkende deltakelse i en rekke av de tradisjonelle friluftslivsaktivitetene og oppkomsten av en rekke spesialiserte og fartsfylte aktiviteter er uttrykk for differensiering av friluftslivsfeltet. Bekrefter våre data det som Odden (2008) pekte på i sin studie, en lav oppslutning om tradisjonelle friluftslivsaktiviteter og høstingsaktiviteter og økende oppslutning om moderne aktiviteter?

Vi ser at aktiviteten fottur i fjell, skog og mark og fiske i elv er de mest utbredte aktivitetene. Andelen som driver med tradisjonelle friluftslivsaktiviteter, er gjennomgående litt høyere blant samisktalende ungdom. De ulike tradisjonelle friluftslivsaktivitetene utøves i omtrent like stor utstrekning i ulike deler av fylket. Et slikt mønster finner vi ikke blant dem som utøver høstingsaktiviteter. Samisktalende ungdom bruker i langt større grad enn norsk ungdom utmarka til høstingsaktiviteter. Det at forholdene er gode i nærområdet, og at det er mye bær å finne, trekker flere samiske ungdommer ut. Guttene går på jakt og fisker både i elv og på isen, mens jentene sanker bær. Ungdom i Indre Finnmark og Porsanger driver mer med høstingsaktiviteter enn ungdom i andre deler av fylket.

Hvor aktive ungdommer i Finnmark er i forhold til annen ungdom, er det vanskelig å svare på. Dette henger sammen med at Odden bruker som deltakelseskriteriet at man må ha utøvd en aktivitet minst en gang i løpet av de siste 12 månedene (Odden 2008, s. 50). Selv om en rekke samiske og norske ungdommer driver med spesialiserte og fartsfylte aktiviteter som kiting og snowboard, er det lite som tyder på en omfattende differensiering blant ungdom i Finnmark. Vi ser at ungdom i langt større grad utøver tradisjonelle friluftslivsaktiviteter og høstingsaktiviteter, og at vi i større grad kan karakterisere friluftslivsdeltakelse blant både norsk og samisktalende ungdom som allmenngjort.

Vi finner at bruk av utmark til snøscooterkjøring er en viktig fritidsarena for ungdom i Finnmark. En stor andel eier egen scooter. Det at 43 prosent av guttene og 29 prosent av jentene svarte at de eide egen scooter, viser at kjøretøyet inngår som en viktig del av aktivitetsbildet. Dersom man tar med seg hvor stor andel av ungdommen som har tilgang til scooter gjennom nærmeste familie, svarer 6 av 10 at de har tilgang til snøscooter (Johnsen, 2015, s. 69). Det at mange eier og har tilgang til scooter og et godt utbygd løypenett, kan forklare den store bruken av denne fritidsarenaen. En av tre ungdommer svarte at de kjørte på scootertur. På mange måter befinner ungdommen seg mellom det lokale og globale. Både det å dra på fjellet og vidda og det å sjekke inn på treningsstudio gir mening og skaper sammenheng i fritida. Til forskjell fra bruk av treningsarena, hvor også en stor andel samisktalende ungdom deltar, finner vi at en betydelig større andel samisk ungdom enn norsk ungdom kjører snøscooter. Det kan argumenteres for at kunnskap om snøscooterkjøring er stedsspesifikk, kontekstuell og historisk, og at det er en kunnskap som er en uatskillelig del av det å bebo et område. Scooterkjøring gir på mange måter en autonomi når det gjelder fritiden. Måten ungdommen erfarer relasjoner til jevnaldrende, natur og sted, vil være avhengig av i hvor stor grad de opplever at de kan

kontrollere disse relasjonene. Gutter kjører oftest selv, mens jentene oftest kjører sammen med andre.

Sammenligner vi bruken av snøscooter i ulike deler av Finnmark, finner vi den største andelen brukere i Indre Finnmark. Her kjørte nesten halvparten av ungdommene snøscooter. Mehus (2012) argumenter utfra sine funn med at: «[...] ungdom samles for å kjøre i fjellet. Det er en aktivitet som tilhører jevnaldersosialiseringen og en nordnorsk variant av å møtes på hjørnet» (Mehus 2012, s. 4). Det at flere samiske ungdommer kjører snøscooter, kan også sees på som en måte å vedlikeholde kulturelle praksiser knyttet til bruk av utmark til høstingsaktiviteter. Dette mønsteret forsterkes ved at det er i de samiske majoritetskommunene vi finner den største andelen som bruker snøscooter for eksempel til isfiske.

I denne studien av ungdom i Finnmark har vi sett på bruk av ulike fritidsarenaer. Vi finner at det er variasjoner mellom ungdommer med samisk og norsk bakgrunn. Det generelle bildet er at samisktalende ungdom er mer aktiv enn norsktalende ungdom. Dette kan forklares med at samisktalende ungdom deltar mer på fritidsarenaen og friluftslivsarenaen. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser at det er flere markante forskjeller mellom samisktalende og norsktalende ungdom. Snøscooterkjøring og høstingsaktiviteter er viktigere handlingsarenaer for samisktalende enn norsk ungdom. Aktivitetsmønsteret på disse to arenaene viser imidlertid at kjønnsforskjeller kan forklare noe av disse variasjonene. Samisktalende gutter driver i langt større grad enn samisktalende jenter med høstingsaktiviteter og bruker hyppigere snøscooter til ulike aktiviteter. Studien viste også at det var noen markante variasjoner i bruk av fritidsarenaer blant ungdom i ulike kommuner. Samisktalende ungdom i Indre Finnmark og Porsanger skiller seg ut ved at de hyppigere kjører snøscooter og oftere drar i utmarka for å høste.

2.6.1 Forslag til videre analyser

I denne artikkelen er det presentert tall for deltakelse i fritidsaktiviteter blant samisktalende ungdom bosatt i Finnmark. I studien avdekkes det at snøscooterkjøring er en breddeaktivitet. En kartlegging av kjøremønster og bruk av utmark til ulike friluftslivsaktiviteter blant ungdom vil kunne avdekke om det er ulike kjøremønster og bruk av utmark blant samisktalende og norsktalende ungdom. Analysen kunne utvides til å gi sammenlignbare tall for voksne som utøver snøscooteraktiviteter og friluftslivsaktiviteter. En slik analyse bør i større grad også kartlegge sosiale ulikhetsdimensjoner som yrkesbakgrunn, utdanning og sosioøkonomisk status.

Referanser

- Andersson, M. (2008). *Flerfarget idrett : Nasjonalitet, migrasjon og minoritet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Avinor, J., Kystverket, Statens vegvesen (2012). *Forslag til nasjonal transportplan 2014–2023*.
- Bakken, A. (2013). *Ungdata : Nasjonale resultater 2010–2012* (NOVA-rapport 10/13). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bjørklund, I. (2016). «Er ikke blodet mitt bra nok?» Om etniske konstruksjoner og identitetsforvaltning i Sápmi. *Nytt norsk tidsskrift*, 33(1–2), 8–20.
- Breivik, G. (2013). *Jakten på et bedre liv. Fysisk aktivitet i den norske befolkningen 1985–2011*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Brodersen, N. H., Steptoe, A., Boniface, D. R., Wardle, J., & Hillsdon, M. (2007). Trends in physical activity and sedentary behaviour in adolescence: ethnic and socioeconomic differences. *British Journal of Sports Medicine*, 41(3), 140. doi: 10.1136/bjsm.2006.031138
- Eidheim, H. (1971). «When Ethnic Identity is a Social Stigma». I *Aspects of the Lappish Minority Situation* (s. 68–82). Oslo: Universitetsforlaget.
- Elling, A., & Knoppers, A. (2005). Sport, Gender and Ethnicity: Practises of Symbolic Inclusion/Exclusion. *A Multidisciplinary Research Publication*, 34(3), 257–268. doi: 10.1007/s10964-005-4311-6
- Frønes, I., Heggen, K., & Myklebust, J. O. (1997). *Livsløp i oppvekst, generasjon og sosial endring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gelman, A., & Hill, J. (2007). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models* (Analytical methods for social research). Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Johansen, S., & Ui, T. N. a. u. (2015). På vei ut eller inn? : en studie av aktivitetsmønster, aktivitetsnivå og fysisk form blant 6-, 9- og 15-åringer i 4 samiske majoritetskommuner i Finnmark. I. Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.
- Johnsen, K. A. (2015). *Friluftsliv og snøscooterkjøring blant ungdom i Finnmark. En studie av hva ungdom i Finnmark med og uten eierskap til snøscooter deltar på av friluftslivsaktiviteter, og hva snøscootereiere bruker kjøretøyet til*. (Master), UiT Norges arktiske universitet, Alta.
- Kramvig, B. (2005). Fleksible kategorier, fleksible liv. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 02–03, 1–27.
- Krange, O., & Øia, T. (2005). *Den nye moderniteten : ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Mehus, G. (2012). *Ungdom og snøscooterkjøring i Finnmark, Nord-Troms og på Svalbard : En studie av ungdoms forhold til snøscooterkjøring, risikotaking, ulykker og uhell med foreslåtte forebyggingsstrategier*. (PhD), UiT, Det helsevitenskapelige fakultet, Tromsø.
- Møller, G., & Bentsen, A. (2014). *Ung i Region Sør – en analyse av regionale ungdomstatall* (Korus Rapport).
- Odden, A. (2004). *Ungdom og friluftsliv – tradisjon og trender*. Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Olsen, K. (2015). *Hva er det samiske? Og hva betyr svaret for samisk institusjonsbygging og næringsutvikling?*
- Pilgaard, M. (2012). Tennagers idrætsdeltagelse i moderne hverdagsliv. *Scandinavian Sport Studies Forum*, 3, 71–95.
- Rafoss, K., & Breivik, G. (2012). *Idrett og anlegg i endring: Oppslutning om idrettsaktiviteter og bruk av idrettsanlegg i den norske befolkningen*. Oslo: Akilles.
- Samdal, O., Leversen, I., Torsheim, T., Manger, M. S., Brunborg, G. S., & Wold, B. (2009). *Helsevaner blant ungdom. En WHO-undersøkelse i flere land* (HEMIL-rapport 3/2009). Universitetet i Bergen.
- Seippel, Ø., Strandbu, Å., & Aaboen Sletten, M. (2010). *Ungdom og trening. Endringer over tid*. Oslo: NOVA.
- Sisjord, M. K. (2009). Fast-girls, babes and the invisible girls. Gender relations in snowboarding. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 12(10), 1299–1316.
- Sisjord, M. K. (2011). Nye ungdomsidretter : bidrag til mangfold og endring av idrettsfeltet. I D. V. Hanstad, G. Breivik, H. B. Skaset & M. K. Sisjord (Red.), *Norsk idrett. Indre spenning og ytre press* (s. 87–105). Oslo: Akilles, 2011.
- Strandbu, Å., & Bakken, A. (2007). *Aktiv Oslo-ungdom : En studie av idrett, minoritetsbakgrunn og kjønn* (NOVA-rapport 2/07). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Vadheim, I. (2013). *Ung i Vestfold 2013*. (TF-Rapport).
- Walseth, K. (2011). Minoritetsjenter i idretten – status og utfordringer. I D. V. Hanstad (Red.), *Norsk idrett: Indre spenning og ytre press* (s. 355–369). Oslo: Akilles.

3 Den samiske kulturskolen

Dag Broch, er utdannet adjunkt (1996) fra Høgskolen i Hedmark, avdeling for lærerutdanning, musikklinjen, Hamar og Høgskolen i Oslo, avdeling for estetiske fag, drama og teaterkommunikasjon. Har vært rektor ved Tana kulturskole siden 2000.

Sammendrag

Kulturskole-Norge består av over 400 kommunale kulturskoler av varierende størrelse og kvalitet. Kulturskolene er prisgitt lokaldemokratiets økonomiske prioriteringer. Flere kulturskoler opplever ofte nedskjæringer når kommunen skal vedta sine budsjett. Levende kulturskoler er viktig for at barn og unge skal få utvikle sine kreative og kunstneriske sider. Kulturskolene gir barn og unge sjøltillit, skaper vinnere, er helsebringende og skaper bolyst. Kulturskolene i samiske områder sørger for at samiske barn og unge får utvikla sine kreative og kunstneriske sider. Kulturskolen skal være for alle.

3.1 Innledning

Kulturskole er et lovpålagt kommunalt skoleslag. Skolen rekrutterer elever i hovedsak fra grunnskolen, men i noen kommuner finnes det også tilbud til barnehagebarn og voksne. Kulturskoletilbudet er delfinansiert av brukerbetaling.

I denne artikkelen vil jeg se på hvordan det står til med kulturskoletilbudene for samiske barn og unge. I hvilken grad har samiske barn og unge mulighet til å være elever i kulturskolen i sin kommune og dermed få stimulert og utviklet sine kreative og kunstneriske sider? Jeg undersøker også om det finnes kulturskoletilbud innafor samisk kultur.

De kommunene vi undersøker, er avgrensa til forvaltningsområdet: Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Deatnu/Tana, Unjárga/Nesseby og Porsáŋggu/Porsanger kommuner i Finnmark, Gáivuotna/Kåfjord og Lavangen kommuner i Troms, Tysfjord kommune i Nordland, Snåase/Snåsa og Røyrvik kommuner i Nord-Trøndelag. I tillegg har vi tatt med Sør-Varanger kommune for å undersøke en kommune utenfor forvaltningsområdet som har hatt et oppsving i interessen rundt samisk språk og kultur.

3.2 Lovforankring

I opplæringsloven §13-6 Musikk- og kulturskoletilbud heter det: «Alle kommunar skal aleine eller i samarbeid med andre kommunar ha eit musikk- og kulturskoletilbud til barn og unge, organisert i tilknytning til skoleverket og kulturlivet elles.»

Anbefalinger fra Undervisningsdepartementet var da lovparagrafen kom i 1997, at kommunene selv bestemmer omfanget og innholdet i det tilbudet som musikk- og kulturskolen skal gi. Tilbudet skal omfatte både musikkopplæring og opplæring i andre kulturuttrykk. Ved alle musikk- og kulturskoler bør det finnes minst tre ulike tilbud innen musikk og tre ulike tilbud innen andre kulturuttrykk. Variasjonene i hvordan hver kommune løser organiseringa av sin kulturskole, er store. I 2005 framsatte regjeringa Kulturløftet I i Soria Moria-erklæringen. Her var visjonen for kulturskolene at alle barn skulle ha et tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris

Dette ble fulgt opp i pkt. 4 i Kulturløftet II i 2009: «Det skal gjennomføres et kulturskoleløft slik at alle barn som ønsker det får et kulturskoletilbud av god kvalitet til en rimelig pris.»

3.2.1 Rammeplanen for kulturskolen

Kulturskolene i Norge har i 2016 fått en rammeplan «Mangfold og fordypning». Rammeplanen skal være et styringsverktøy til hjelp for å utvikle kulturskolene, og skal kvalitetssikre at opplæringa blir mer lik i hele Norge.

I rammeplanen er kulturskolens formål: «Kulturskolen skal gi opplæring av høy faglig og pedagogisk kvalitet til alle barn og unge som ønsker det. Formålet med opplæringen er å lære, oppleve, skape og formidle kulturelle og kunstneriske uttrykk.»

Videre er kulturskolens mål: «Kulturskolen skal gi alle elever mulighet til å utvikle kunnskaper og ferdigheter i kunstoffag, gi alle elever mulighet til å finne og formidle egne kunst- og kulturuttrykk, styrke elevenes estetiske, sosiale og kulturelle kompetanse, styrke elevenes evne til kritisk refleksjon og selvstendige valg, gi fordypningsmuligheter som kan danne grunnlag for videregående og høyere utdanning innen kunst- og kulturfag, i samarbeid med skoleverket bidra til et helhetlig kunst- og kulturfaglig tilbud til alle barn og unge, som lokalt ressurscenter medvirke til å styrke kulturell kompetanse og utfoldelse, i samarbeid med kulturlivet tilby kunst- og kulturfaglig støtte til opplæring og formidling til hele lokalsamfunnet.»

Kommunens ansvar som skoleeier er at kulturskolens tilbud følger nasjonale føringer gitt i rammeplanen. Kulturskolen skal inngå i kommunens plandokumenter og kan være en del av kommunens strategiarbeid både innen utdanning, kultur og helse.

3.3 Samiske kulturskoletall forteller

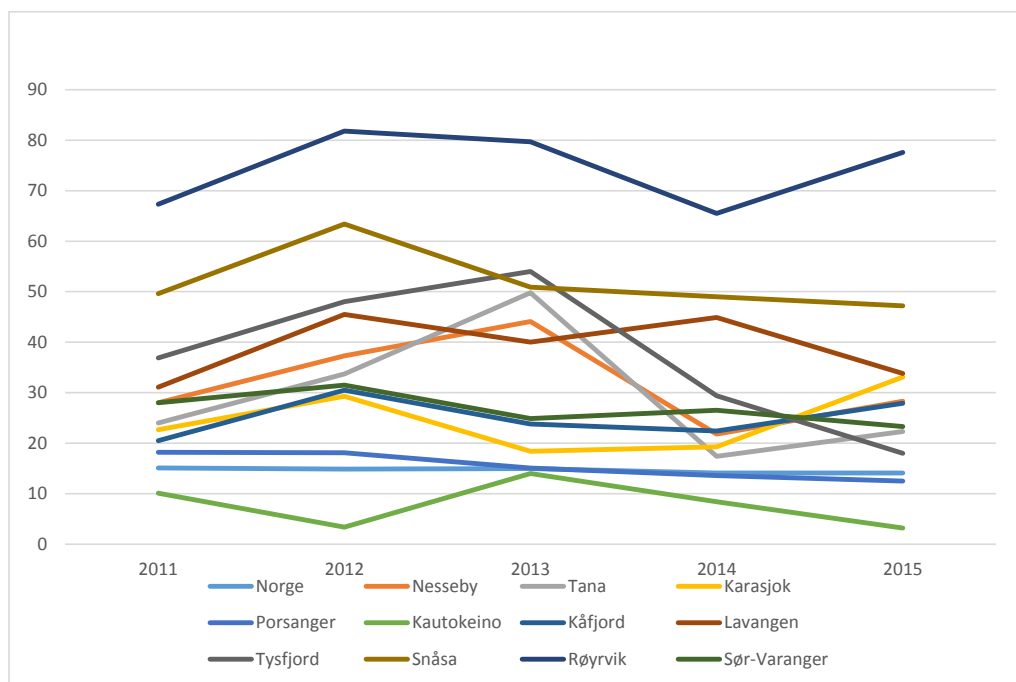
Tallmateriale fra GSI (grunnskolenes informasjonssystem) vil belyse i hvor stor grad samiske barn og ungdom får muligheten til å utvikle sin kreativitet og sine kunstneriske sider gjennom kommunale kulturskoler.

Den nasjonale målsettinga er at 30 % av grunnskoleelevene skal gå i kulturskolen (Stortingsmelding nr. 40 (1992–93) «... vi smaa en alen lange»).

Tabell 3.1 Antall elever i kulturskolen

Figuren viser antall kulturskoleelever i forhold til antall grunnskoleelever.

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Kautokeino	34/338	12/356	50/356	30/359	12/369
Karasjok	83/366	101/345	61/332	63/327	104/314
Tana	86/359	118/350	164/329	56/322	66/296
Nesseby	21/75	25/67	30/68	17/78	28/99
Porsanger	84/460	81/447	67/443	56/412	50/400
Kåfjord	49/239	72/236	55/231	49/219	58/208
Lavangen	37/119	55/121	48/120	53/118	50/148
Tysfjord	75/203	97/202	109/202	62/211	39/217
Snåsa	124/250	147/232	112/220	103/210	100/212
Røyrvik	37/55	45/55	47/59	38/58	45/58
Sør-Varanger	347/1238	380/1206	290/1164	314/1184	275/1179
Norge	93012/ 614413	91519/ 614894	92092/ 615327	87264/ 618996	87836/ 623755

Figur 3.1 Antall elever i kulturskolen i prosent av antall grunnskoleelever

Tabell 3.2 Antall elever i kulturskolen i prosent av antall grunnskoleelever i forvaltningsområdet

2011	2012	2013	2014	2015
30,84	35,3	39	29,2	30,4

Figur 3.1 og tabell 3.2 viser at innåfor forvaltningsområdet er det bra kulturskoledeking rundt om i kommunene – med Røyrvik som en overlegen ener (pga. stor grad av gruppeundervisning, bl.a. skolekor) og med Kautokeino som en versting. Vi ser at flere kulturskoler hadde en sterk oppgang i 2013 med påfølgende nedgang i 2014. Det skyldes at avtroppende undervisningsminister Kristin Halvorsen lanserte kulturskoletimen – en gratis kulturskoletime i uka for alle elever på småtrinnet i grunnskolen fra høsten 2013. Den nye Solberg-regjeringa avvikla gratis timen året etter.

Tabell 3.3 Administrasjonsressurs i stillingsprosent

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Kautokeino	0	0	80	45	25
Karasjok	115	50	90	40	20
Tana	70	100	70	85	85
Nesseby	14	14	14	14	14
Porsanger	50	50	50	50	50
Kåfjord	33	33	33	43	43
Lavangen	25	27	25	25	25
Tysfjord	25	25	35	35	35
Snåsa	35	34	40	40	40
Røyrvik	25	25	25	20	10
Sør-Varanger	20	70	60	70	82

Tabellen viser at de fleste kommunene har en liten administrasjonsressurs. De aller fleste kulturskolerektorene har denne jobben kombinert med andre kommunale stillinger. Dette fører til at rektoren har lite tid til utvikling av skolen sin og til nyskapende prosjekter. Økning av administrativ ressurs til kulturskolene i hver enkelt kommune vil kunne bedre denne situasjonen

Tabell 3.4 Undervisningsressurs i stillingsprosent

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Kautokeino	80	50	80	20	30
Karasjok	266	194	90	220	500
Tana	150	228	230	190	154
Nesseby	45	45	30	30	60
Porsanger	270	250	250	230	220
Kåfjord	208	200	167	167	210
Lavangen	98	97	90	161	164
Tysfjord	186	205	149	149	85
Snåsa	165	168	161	152	158
Røyrvik	72	80	80	70	75
Sør-Varanger	840	630	750	780	636

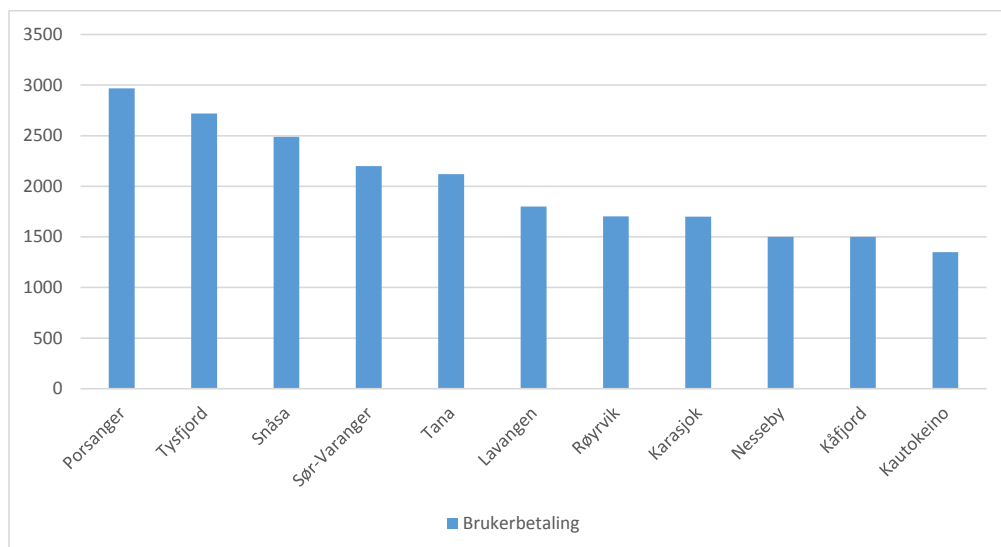
Tabell 3.5 Årstimer

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Kautokeino	348	332	191	191	191
Karasjok	1468	1468	963	1250	2444
Tana	2686	1079	1116	642	783
Nesseby	220	275	250	250	444
Porsanger	2014	1677	1330	1331	1645
Kåfjord	1292	4226	3296	1556	1556
Lavangen	950	1521	1105	970	1101
Tysfjord	1130	3654	1064	1011	630
Snåsa	1214	1263	1385	1134	1184
Røyrvik	615	540	540	540	556
Sør-Varanger	4998	15637	4675	5651	2807

Tabell 3.4 og 3.5 viser til dels store variasjoner fra år til år i enkelte kommuner. Dette kan skyldes flytende grenser mellom kulturskole og grunnskoleressurser, varierende praksis og metode på å telle undervisningstimer og varierende tilgang på lærerkrefter. GSI bærer dessverre preg av for liten kvalitetssikring av innsamlede data fra kommunene. Enkelte av variasjonene ovenfor kan derfor skyldes tastefeil ved registrering.

I småkommuner er det stadig et problem å få ansatt kvalifiserte lærere, da det ofte er snakk om små stillingsprosent. Det anbefales å opprette interkommunale kulturskolelærerstillinger for å få tak i kvalifisert undervisningspersonell til gode for våre barns kunstneriske utvikling.

Figur 3.2 Høyeste brukerbetalingssats i kr for ett skoleår (de fleste skolene har søskenmoderasjon og rabatt for deltakelse på flere kurs)

Figur 3.2 viser at det koster dobbelt så mye å være kulturskoleelev i Porsanger som i Nesseby, Kålfjord og Kautokeino. Visjonen fra Kulturløftet 1 og 2 er «Kulturskole for alle». Kan slagordet «Kulturskole for alle» brukes så lenge det koster penger å gå der? Bør tilbudet være gratis?

3.4 Den samiske kulturskolen

Etter å ha kartlagt i hvor stor grad samiske barn går i kulturskole, skal vi nå se på om kulturskolene tilbyr kurs innfor samisk kultur, og om det samiske språket er i bruk. Kulturskoler innfor forvaltningsområdet bør ha et særskilt ansvar for å ha samisk kultur på timeplanen, samt sørge for at noen av kursene har samisk som undervisningsspråk.

Tabell 3.6 Tilbud innafor samisk kultur og bruk av samisk språk i kulturskolene

Kautokeino	har alle sine kurs innafor samisk kultur da samer er majoritetsbefolkninga her. De fleste kurs har samisk som undervisningsspråk. Om gitarlæreren ikke kan samisk, er repertoaret samisk.
Karasjok	har ingen kurs innafor samisk kultur, men de har tegne- og malekurs hvor undervisningsspråket er samisk.
Tana	har hatt samiskspråklige teatergrupper i hele denne perioden. De har hatt duodji med samisk som undervisningsspråk bortsett fra 2015/2016, men duodji er tilbake på timeplanen igjen fra 2016. Det var et joiketilbud fram til 2014.
Nesseby	bruker samiske sanger og joik i undervisninga og oversetter gjerne sanger til samisk.
Porsanger	har ingen tilbud innafor samisk kultur.
Kåfjord	har musikkbarnehage hvor det samiske språket alltid er til stede gjennom samiske sanger, rim og regler etc. De har nedfelt i planene sine at samisk språk og kultur skal være med i kulturskoleundervisninga.
Lavangen	tilbyr kurs etter etterspørsel. De hadde samisk sang og joik for noen år siden, men etterspørselen ble etter hvert for liten. Musikk-korpset opptrer på samefolkets dag.
Tysfjord	har tilbud innafor hard duodji.
Røyrvik	har ingen tilbud innafor samisk kultur.
Snåsa	har hatt temaet samisk mat. De oppgir også at samiskinspirert musikk skal være en naturlig del av undervisningsrepertoaret, og at de har to lærere med joikeutdannelse.
Sør-Varanger	har hatt et stort joikeprosjekt gående de siste årene. Mer om det nedenfor. Fra 2016 er det oppretta en fast stilling i kulturskolen i samisk kulturfag som skal videreføre joiketilbudet i kommunen.

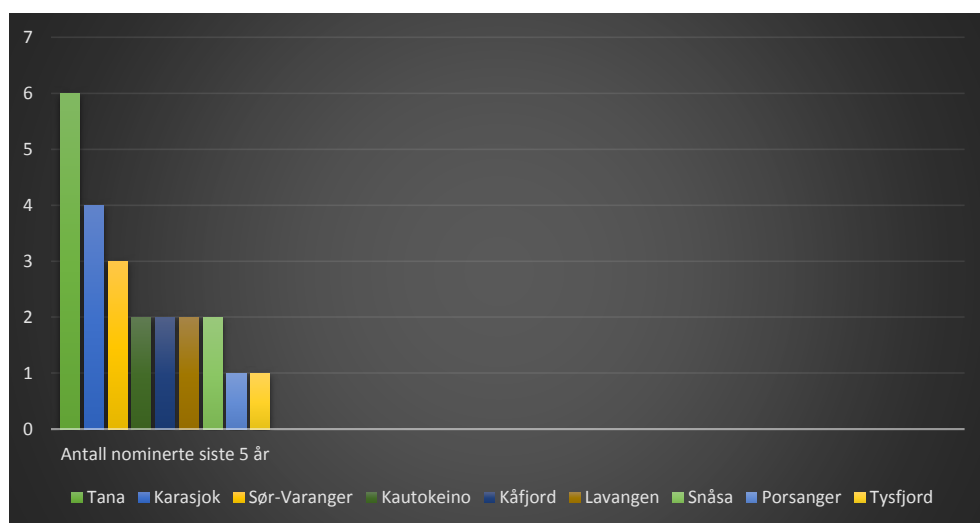
3.5 Drømmestipendet

Kulturskolene er leverandører av framtidens kunstnere. Norsk kulturskoleråd har sammen med Norsk tipping opprettet Drømmestipendet, 1 000 000 kroner som deles ut hvert år til 100 talentfulle ungdommer, 10 000 kr til hver. Hver kulturskolerektor i Norge oppfordres hvert år til å nominere unge kunstnerspirer fra sin kommune til drømmestipendet.

Tabell 3.7 Antall nominerte til Drømmestipendet

Tabellen viser antall nominerte de siste fem år, og antall drømmestipendvinnere (d).

	2012	2013	2014	2015	2016
Kautokeino	1	1			
Karasjok	1	1 (d)	1 (d)		1
Tana	1	1 (d)	1	1 (d)	2 (1d)
Nesseby					
Porsanger			1		
Kåfjord	2				
Lavangen	1	1			
Tysfjord			1		
Snåsa	1		1 (d)		
Røyrvik					
Sør-Varanger		2 (1d)	1		

Figur 3.3 Antall nominerte til Drømmestipendet

Her ser vi at Tana er best i klassen med seks nominerte, mens Røyrvik og Nesseby ikke har noen nominerte. Det er kulturskolerektors ansvar å nominere unge talenter til drømmestipendet. Vi ser en klar sammenheng mellom administrasjonsressurs og nominasjoner, ved at de tre kulturskolene som har størst administrasjonsressurs, også har flest nominerte. De to kulturskolene med lavest administrasjonsressurs har ingen nominerte de siste fem årene. Enhver kommune har en ung kunstnerspire som er best i sin kommune, på sitt felt. Denne unge personen fortjener å bli nominert. Alle kommuner i Norge burde få inn i sine tiltaksplaner for barn og ungdom at minst en skal nomineres til drømmestipendet hvert år.

3.6 Tre utvalgte kulturskoler

Vi ser litt nærmere på tre utvalgte kulturskoler: Tana, Kålfjord og Sør-Varanger. Tana og Kålfjord tar vi med fordi de begge har blitt utnevnt til Årets kulturskolekommune, henholdsvis i 2012 og i 1998. Sør-Varanger er valgt fordi de har hatt et svært vellykket 5-årig prosjekt innfor samisk kultur.

3.6.1 Tana kulturskole

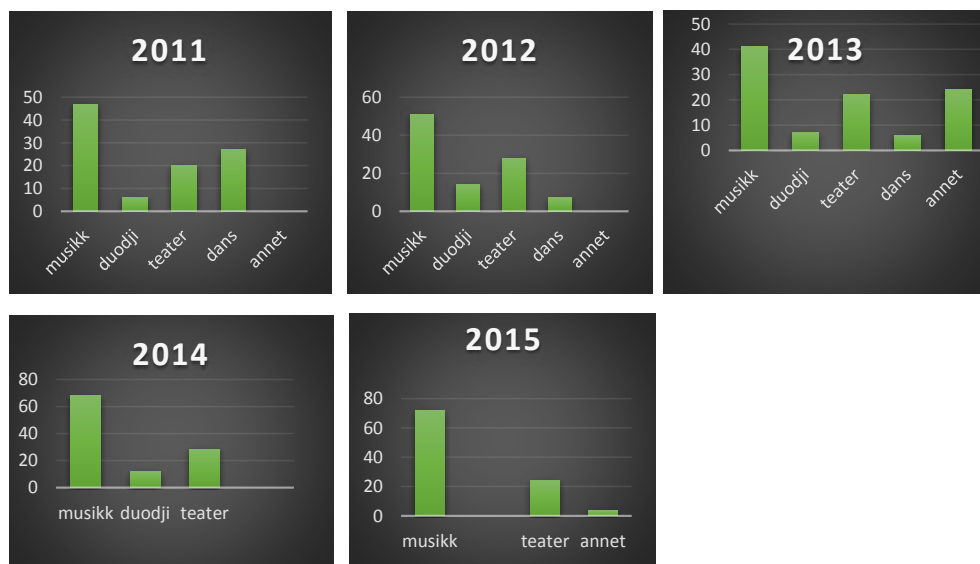
Tana kulturskole er regnet som et av flaggskipene i Kulturskole-Sápmi, og høster stadig vekk lovord om sin virksomhet i media. I 2012 vant Tana kommune prisen som årets kulturskolekommune i Norge. Dokumentet som var grunnlaget for pristildeling, er gjengitt nederst i dette kapittelet.

Tabell 3.3 viser at Tana har hatt en stabilt stor administrasjonsressurs. Dette skyldes at rektorstillinga er 100 % stilling. Variasjonen i tabellen mellom 70 og 100 % skyldes variasjon i hvor mye rektor har valgt å undervise sjøl de ulike årene.

Tabell 3.4 og 3.5 viser at det har vært en nedgang i undervisningsressursen og dermed også i årstimene de tre siste årene i Tana kulturskole. Dette skyldes politiske prioriteringer i en periode hvor kommunen måtte kutte i budsjettet på grunn av uforutsett overforbruk i helsesektoren.

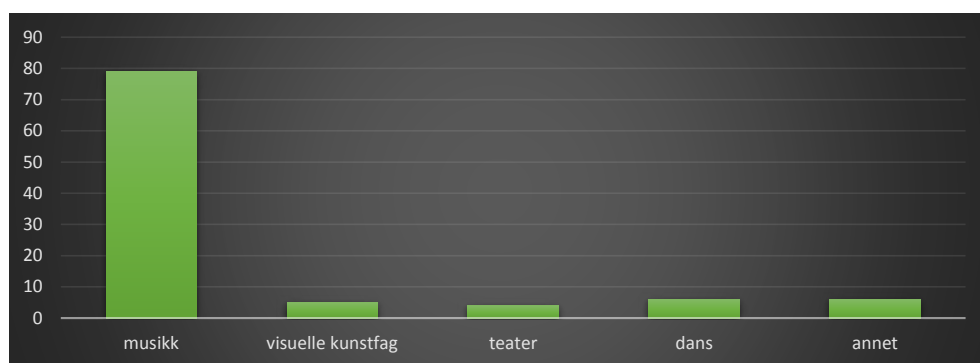
Tana kulturskole oppgir at det for dem alltid har vært viktig å være synlig i media, slik at politikerne blir bevisste på at kulturskolen genererer positiv medieomtale for kommunen. Likeledes er det alltid viktig for kulturskolen i Tana å opptre i kommunestyrets budsjettmøte i desember og invitere lokalpolitikere på alle sine forestillinger.

Figur 3.4 Prosentvis fagfordeling i Tana kulturskole (årstimetall)

Figur 3.4 viser at musikk er det største tilbudet ved Tana kulturskole som i de fleste kulturskoler i Norge. Oppfatninga av Tana kulturskole utad har vært at de er størst på teater, men diagrammene viser at teaterfaget opptar 20–30 % av timetallet. Dette kan forklares med at selv om skolen har flere teatergrupper, så kjører den sjelden parallelle teateroppsetninger, men samler teaterundervisninga i bolker fram mot hver oppsetning. Det kan også forklares med at teater er et gruppetilbud og dermed mindre undervisningsressurskrevende enn musikkundervisning, som ofte er en-til-en-undervisning. Uansett er det nok få av kulturskolene i Norge som har såpass som 20–30 % teater i sin kulturskole. Nedenfor ser vi av fagfordelinga i alle Norges kulturskoler at musikk er klart det største faget i dette skoleslaget, som fram til 1998 het musikksskole.

Figur 3.5 Prosentvis fagfordeling i Norge 2015 (årstimetall)

3.6.1.1 Innstilling av Tana kommune som årets kulturskolekommune i Norge

Blant Tana kommunes politikere har det helt siden etableringa av Tana kulturskole i 1998 vært en tverrpolitisk enighet om at kulturskolen ikke skal røres når det har vært snakk om nedskjæringer i kommunen.

Ved etableringa i 1998 ble det også gjort et særdeles viktig grep som langt ifra er en selvfølge i småkommuner i Norge, nemlig å ha en rektor i 100 % stilling. For å kunne utvikle en kulturskole til å bli noe mer enn en ren undervisningsinstitusjon trengs det en rektor som har tid til å ha full oppmerksomhet på sin skole.

Kommunepolitikerne har også sett og forstått at kulturskolen skaffer kommunen mye positiv medieoppmerksomhet gjennom alle små og store forestillinger som produseres. Kulturskolen i Tana ble etablert i en fase da det var et enormt negativt søkelys på Tana kommune i media på grunn av prostitusjonstraffikk og samisk læreplanstrid. Kulturskolens virksomhet har bidratt til å snu den negative medieoppmerksomheta til et positivt fokus. Blant anna var kulturskolen aktiv i etableringa av Skiippagurrafestivalen – rockefestivalen som snudde mediefokuset på bygda Skiippagurra bort fra prostitusjonsstempelet.

Den samiske læreplanstriden førte også til en del hverdagsrasisme blant barn i Tana. Kulturskolen gikk da sammen med grunnskolene om å arrangere et årlig treff for mellomtrinnslever fra alle de seks grunnskolene i Tana. Det ble et treff der elevene på tvers av geografi og kultur fikk bli kjent med hverandre gjennom å sette opp en forestilling. Nye vennskap oppsto, og brodden ble tatt av fremmedfrykten.

Tana kulturskole har helt siden etableringa vært opptatt av å ha et bredt tilbud. Fra starten av var teater et helt nytt tilbud som ikke fantes i Tana fra før. Teatertilbudet har gradvis blitt bygd ut etter hvert som etterspørselen har økt. De siste årene har vi hatt seks teatergrupper. Tana kulturskole er den ledende kulturskolen i Norge på teater. I 2009 og 2010 var skolen ute i verden og representerte Norge i henholdsvis Nordisk barneteaterfestival og Verdens barneteaterfestival. På begge festivalene ble det framført nyskrevet samisk dramatikk.

Tana kommune tilhører det samiske forvaltningsområdet. Dette gir kulturskolen et særskilt ansvar for å løfte fram samisk språk og kultur og ha dette som en naturlig del av sitt virke. Derfor er halvparten av kulturskolens kurs retta inn mot samisk kultur og har samisk som undervisningsspråk. Tana kommune får god hjelp av Sametinget til finansiering og gjennomføring av samiske tiltak, også i kulturskolen. I år har kommunen, etter et par års planlegging og politiske diskusjoner, fått midler til et prosjekt som heter Sámi Mánaidteater / Samisk barneteater, hvor Tana kommune på sikt ønsker å huse et kompetansesenter for samisk barneteater som skal serve hele det samiske området.

Et anna eksempel på politikernes handlingsdyktighet i Tana kommune når det gjelder satsning på kultur, er at Tana kommune var en av de første kommunene i Finnmark til å skaffe seg en musikkbinge til beste for unge musikkutøvere i Tana. Deanu musikkaluoggu / Tana musikkbinge brukes flittig av både kulturskoleelever og tidligere kulturskoleelever til samspill, hovedsaklig innen rockesjangeren.

Kulturskolen har også hatt en sentral rolle i utviklinga av Tana Vintermarked som starta opp i 2004 som en festival i forbindelse med at Europas lengste sledehundeløp passerer rett gjennom Tana bru sentrum. Da står bygda på hodet med stort folkeliv. Fra en utendørs snøscene er det et rikt underholdningstilbud, med blant anna et sterkt innslag av syngende, joikende og dansende kulturskoleelever. Ett av varemerkene under markedet er snøskulpturparken som kommer opp hvert år, med et hundespann i snø og en ulende hund inni en sol som et fast innslag blant mange andre skulpturer. Dette snøarbeidet styres av kulturskolen, med både kulturskoleelever og grunnskoleelever i sving.

Men størst i Tana kulturskole er teater. Teaterfaget er perfekt for kulturskolene, da det rommer alle fag; drama, musikk, dans og form/farge/duodji. Ved å være teaterlever i Tana får barna en bred kompetanse og ikke minst en god porsjon sjøltillit. Hvert sjette år har Tana kulturskole valgt å sette opp en stor fellesforestilling hvor samtlige elever bidrar, for nettopp å synliggjøre at alle fagene i skoleslaget er til stede i teateret. I 2000 satte de opp den første, som også var den første tospråklige norsk-samiske forestillinga, «Ild for Live» av Erling Pedersen. I 2006 satte de opp «En midtsommernattsdrøm» av W. Shakespeare og i 2012 den egenproduserte «Dobbelis Samu / Bortenfor disen» som en avslutning på Norsk kulturskoleråds utviklingsprosjekt «KOM i Fokus» som skolen hadde vært med på.

I mars 2011 var Tana kommune arrangør av Finnmark kulturskolefestival, som er en unik festival i Norge. Ordfører Frank M. Ingilæ sto for den offisielle åpninga, og her er et utdrag fra talen hans, som på mange måter viser hvilken støtte Tana kulturskole har i den politiske ledelsen: «Kulturskolefestivalen har fått navnet 'BOAÐE' på samisk, som betyr 'Kom'. Finnmark kulturskolefestival er helt unik i landssammenheng, og det er noe de andre fylkene i landet kan misunne oss finmarkingan. Det er ingen andre fylker som arrangerer kulturskolefestival som vi gjør.

‘Det bor en kunstner i oss alle’, det er bare det at vi må finne den frem. Her er kulturskolen svært viktige fordi den gir muligheter til nettopp det. Dessuten så er det å stimulere til kreativitet utrolig viktig for at samfunnet skal kunne videreutvikles på alle områder. (...)

I Tana er vi veldig stolte av kulturskolen vår, som er blitt en institusjon innen teater, musikk og kunst. Kulturskolen med ansatte, elever og foreldre utgjør mye av ‘pådriverne’ i det som vi definerer som ‘det gode liv i Tana’. I Tana har vi vårt samiske barneteater som har representert Norge i utlandet flere ganger på internasjonale teaterfestivaler. (...)

Jeg er veldig stolt over hva vi får til her i Tana. Jeg tror at en svært stor del av kommunens innbyggere og ikke minst tilreisende vil få stor glede av det som skjer i Tana i dagene og ukene fremover.»

Med denne begrunnelsen fremmer Norsk kulturskoleråd avd. Finnmark forslag om at Tana kommune blir kåret til årets kulturskolekommune 2012. Styret i Norsk kulturskoleråd avd. Finnmark v/Arne Leikvoll, leder

3.6.1.2 Sámi mánáidteahter – Samisk barneteater

Sámi mánáidteahter er et prosjekt i Tana kulturskole som får faste bevilgninger fra Sametinget hvert år. I prosjektbeskrivelsen heter det at «Sámi mánáidteahter skal, gjennom et profesjonelt teater og god scenekunst, gi barn, unge og voksne i Sápmi tilhørighet til samisk språk og kultur». Om målsettinga til Sámi mánáidteahter heter det: «... å kunne produsere barneteater med høyt faglig og kunstnerisk nivå, på alle fagfelt i teateret, basert på ny samisk dramatikk (...) et kompetansesenter innenfor samisk teater for barn i Sápmi.»

Prosjektet er viktig på den måten at det gir samiskspråklige barn en alternativ språkarena. Mange barn har kun sameskolen som samisk språkarena på grunn av at de kommer fra tospråklige hjem hvor norsk ofte er «vinningspråket». I det samiske barneteateret får de en ny og viktig språkarena. All undervisning foregår på samisk. Barna får bruke samisk på scenen. De tar imot applaus og får en større selvtillit og stolthetsfølelse rundt det samiske språket. De reiser på turné i Sápmi, og får blant annet oppleve å komme til Inari. Der er det en flott teatersal på Sajus – sametingsbygninga. Dit kommer det samiskspråklige finske skolebarn fra hele Nord-Finland i busser fra Utsjoki i nord til Vuotsu i sør og Karigasniemi i vest. Andre steder det samiske barneteateret har turnert, er: Karasjok, Kautokeino, Alta, Oslo, Lingen (Tyskland) og Klaksvik (Færøyene).

Bilde 3.1 Fra Tana kulturskole / Sámi mánáidteahters oppsetning «Sunna Šiella» av Inger Margrethe Olsen i 2010. I midten hovedrolleinnehaver Aina Helene Guttorm Einarsen, som i 2015 fikk Drømmestipendet.

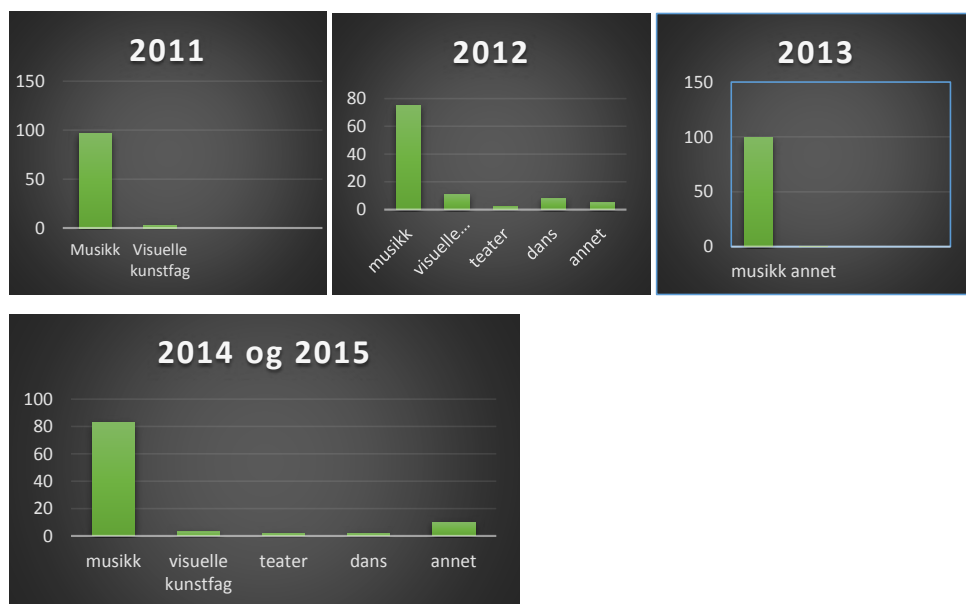

3.6.2 Kåfjord kulturskole

Kåfjord kulturskole ble etablert i 1979, den gang som Kåfjord musikksskole. Musikksskolen utvidet etter hvert virksomheten med både kunstverksted i 1994 og fotografisk verksted i 1997. Kulturskolen har som mål å gi meningsfylte tilbud til kommunens innbyggere. I Kåfjord legger de særlig vekt på å skape arenaer for mennesker med behov for spesielt tilrettelagt undervisning. Kulturskolen er en sentral kulturinstitusjon og et ressurscenter i kommunen og fungerer som brobygger mellom generasjoner, bygder og ulike kulturelle tradisjoner. Kulturskolen er også ute ved kommunens barnehager i form av musikkbarnehage. Kåfjord ble utnevnt til Årets kulturskolekommune i 1998. Skolen er størst på musikk og har fostret flere kulturarbeidere og kunstnere opp gjennom årene.

Tabell 3.1 viser at elevtallene når det gjelder grunnskoleelever har vært stabile den siste femårsperioden. I tillegg har Kåfjord et tilbud for barnehagebarn og også noen voksnelever. Tabell 3.3 og 3.4 viser at administrasjonsressursen og undervisningsressursene også har vært stabile de siste fem årene, mens den innrapporterte timetallbruken i tabell 3.5 har variert sterkt. Dette forklares med et prosjekt som heter kunstens uke hvor kulturskolen driver intensiv undervisning i alle grunnskolene i Kåfjord.

Figur 3.6 Prosentvis fagfordeling i Kåfjord kulturskole (årstimetall)

Figur 3.6 synliggjør at Kåfjord kulturskole driver mest med musikk.

3.6.2.1 Kunstens uke

Kålfjord kulturskoles prosjekt «Kunstens uke» har hatt som målsetting «å skape økt kulturforståelse gjennom mangfoldige kulturuttrykk» der aktivt samarbeid mellom elever og profesjonelle kunstnere står sentralt. Alle grunnskoleelevene skal nås, og barnehagebarn skal også involveres. Samarbeid med Riddu Riddu har vært av stor betydning. Erfaringene med prosjektet er svært gode. En av hovedtankene med prosjektet har vært å «ta det fra Riddu, gjøre vår egen vri på det – og så føre det tilbake til Riddu».

Eksempler:

I 2010 ble «Reindans/Boazodansa» brukt, en utrolig spennende forestilling med film, dans og musikk. Den ene av danserne, Simone Grøtte Pedersen, og komponisten av musikken, Herman Rundberg, hadde workshops for elevene som kom inn til kulturskolen. Det ble arbeidet med dans og filmmusikk etter at elevene hadde sett en «teaser» fra prosjektet Reindans der hensikten var å inspirere dem til innsats.

Kulturskolens kunstlærer, Eva Jørgensen, hadde maleworkshop på kunstverkstedet med bevegelse som tema, inspirert av reinsdyras mektige bevegelser slik elevene så det på teaseren. En god del av elevbildene ble stilt ut på Riddu Riddu i 2011. Selve forestillingen ble vist både som skole- og kveldsforestilling. En magisk opplevelse, sa mange, ikke minst på grunn av den fantastiske scenen og en nydelig lyssetting.

I 2011 ble konseptet «Indigenous Street» brukt, ledet på Riddu av Nina Erdahl. På grunn av 22. juli ble ikke produksjonen framført på Riddu. Nina Erdahl ble hyrt inn til Kunstens Uke i oktober 2011. I kunstens uke fikk det navnet «Retro Street». I tillegg til Nina Erdahls workshop med søm og design var det workshops i dans, graffiti, pop-art, musikk og collage. Ungdomsskoleelevene i hele kommunen kunne velge blant disse aktivitetene og hadde så framføring på et kveldsarrangement. I tillegg hadde barneskoleelevene samarbeid med de tre husflidslaga i kommunen. Også her ble det jobba med temaet «Retro», og resultatene ble vist fram. Barnehagebarna fikk også gå på den store catwalken, der avslutninga av uka ble arrangert. De gikk med gamle klær og var veldig stolte over å delta sammen med alle de store elevene! Gruppe med spesielle behov «Gledesprederne» laga retro-klær på sin arbeidsplass og var med på catwalken.

Siden Kålfjord kulturskole har problemer med å skaffe lærerkrefter til dans, hyrte de inn en av sine tidligere elever som er utdanna på Bårdar Akademiet i Oslo, til å reise rundt på alle skolene i løpet av Kunstens uke. Hun nådde ut til alle elevene fra 1. til 7. trinn med sitt ungdommelige danseopplegg og vakte stor begeistring både hos elever, lærere og foreldre.

«Saddji» ble vist på Riddu sommeren 2012. Kunstnerne Asbjørn Forsøget og Ann Christin Nordberg tilrettela en forestilling/workshop for de 70 mellomtrinnslevene i Kålfjord-skolen. Skolene hadde i forkant jobbet litt med Nils A. Valkeapää sine vers, som forestillinga var bygget på, så gjennomføringa med dikt og tilrettelagt musikk fungerte flott. Barnehagene fikk også en versjon av «Saddji» noen uker etterpå.

I 2015 hadde kunstens uke søkelys på «kvensk språk og kultur» – et samarbeid med blant andre Kvensk kultursenter.

Kålfjord kulturskole arbeider alltid med å få god pressedeckning av «Kunstens Uke».

Bilde 3.2 Tidligere kulturskolerektor i Kåfjord kulturskole Liv Mæsel Rundberg var rektor fra 1990 til 2012, da ho ble pensjonist. Her avbildet da ho mottok Kongens fortjenestemedalje i sølv i 2011.

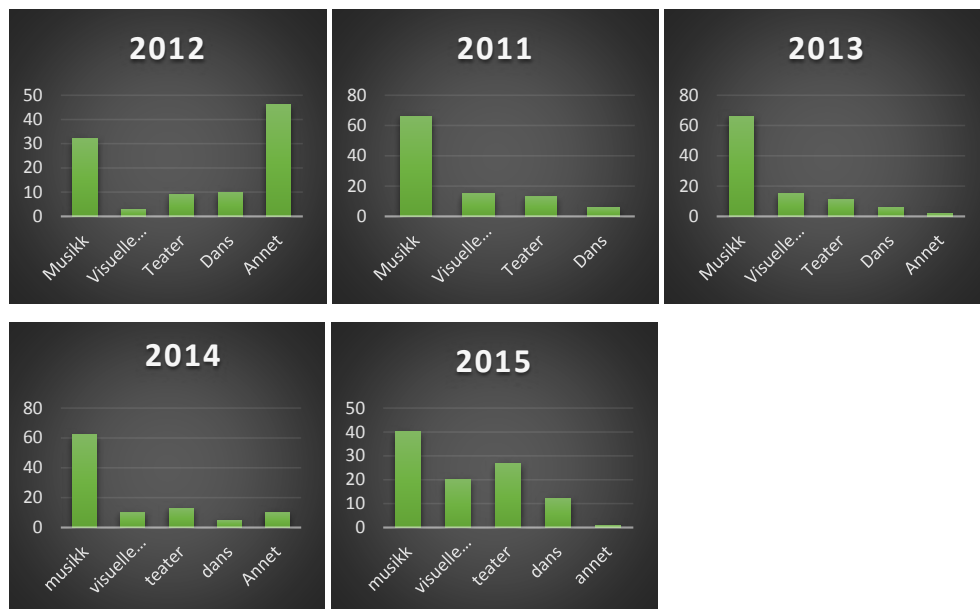

3.6.3 Sør-Varanger kulturskole

Sør-Varanger kulturskole ble startet i 1984. Skolen er også et av flaggskipene i Finnmark. Sør-Varanger er en bykommune, med store avstander ut til distriktsskolene. Men det tilbys kulturskoleundervisning på alle grunnskolene ved hjelp av ambulerende lærere. Sør-Varanger kulturskole er den eneste i denne undersøkelsen som oppgir at de har betydelige ventelister.

Tabell 3.1, 3.4 og 3.5 viser at Sør-Varanger kulturskole er utsatt for innsparingstiltak i 2015.

Figur 3.7 Prosentvis fagfordeling i Sør-Varanger kulturskole

3.6.3.1 Joikeprosjektet i Sør-Varanger / Máttá Varjjaga juoigan prošeakta

Prosjektet ble starta med ønske om å styrke oppvekstmiljøet for samiske barn og unge i kommunen. Det overordnede målet ble satt til «å styrke samiske barn og unges identitet». Prosjektperioden var fra 2011 til 2016 og ble avslutta i mai 2016 med en stor festforestilling med 160 barn på scenen. Under forestillinga sa ordfører Rune Rafaelsen at et slikt prosjekt var utenkelig i Sør-Varanger for bare ti år siden.

Prosjektet er drevet av kulturskolen i nært samarbeid med barnehager, skoler og det lokale kulturliv. Elever i grunnskolen som får samiskundervisning, og den samiske avdelinga i Sandnes barnehage har fått en bolk av prosjektet. En annen bolk har inkludert alle barn i barnehager og grunnskoler i Sør-Varanger. Slik har det blitt spredt generell kunnskap om samisk språk og kultur til alle. Alle får kunnskap om vår felles kulturarv i Finnmark. Dette omtales som suksesskriteriet i prosjektet: at alle er inkludert, samtidig som den samiske arenaen styrkes.

Det samiske foreldrenettverket i Sør-Varanger har vært en viktig samarbeidspart. På grunn av fornorskninga har det vært brudd i overføringa av kunnskap mellom generasjoner. Dette prosjektet har vært en vei å gå i en tilbaketakelsesprosess.

Prosjektet omtales som unikt fordi det er en modell som omfatter flest norsktalende samer, der man har utvikla en metode som ivaretar språk, kultur og arenabygging blant samiske barn og unge, og samordner tilbud i skoler og barnehager og kulturskolen med utgangspunkt i lokale forhold.

Barna fikk lære om joik, prøve ut sin joikestemme, lære flere joiker og bli kjent med fortellertradisjonen som er nært knytta til joiken. Samisk språkkinnlæring var naturlig nok også sentral. De ansatte i barnehager og skoler fikk kursing i samiske ord og begreper og joik. Kursdeltakere som sjøl er samer, uttrykte at prosjektet har hjulpet dem til å akseptere og tørre å ta fram sin samiskhet ved at samisk språk og kultur har blitt framsnakka på arbeidsplassen. Prosjektleder har vært Annemarie Kjeldsø fra kulturskolen. Faglig leder har vært lærer, joiker og artist Berit Alette Mienna, og Halvdan Nedrejord har vært med som musikk lærer med vekt på rytmer, både vokale rytmer og trommer. Første året gikk prosjektet en gang pr. mnd. gjennom hele skoleåret. Aktivitetsnivået i prosjektet videre har vært tre til fem ganger i året, omtrent en uke hver gang. I en prosjektuke har prosjektet rukket over ca. 250 barn. Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringa (KKS) har støtta prosjektet, og joikeprosjektet har levert et praktisk undervisningsopplegg med joik som ligger på deres hjemmesider. Dette opplegget var en periode det mest nedlastede undervisningsopplegget på KKS' hjemmesider. Prosjektet videreføres som et fast tilbud gjennom en fast stilling i kulturskolen innafor samisk kulturfag. Samarbeidsmodellen mellom skoler, barnehage, det lokale kulturliv og kulturskolen skal utvikles videre.

Bilde 3.3 Barn i joikeprosjektet opptrer på samefolkets dag på Kirkenes skole i 2013

3.7 Avslutning

Kulturskolene er sikret mot nedleggelsesspøkelset gjennom § 13-6 i opplæringsloven. Kommuneøkonomien og lokalpolitikernes disposisjoner avgjør størrelsen på kulturskolen. De langt fleste kulturskolene i denne undersøkelsen er tildelt en for liten administrasjonsressurs. Skal kulturskolen bli et lokalt ressurscenter, må de ha en ledelse, en kulturskolerektor som har handlingsrom til å gjennomføre utviklingsarbeid. En klar anbefaling er at alle våre kulturskoler i norsk Sápmi bør ha minst 75 % kulturskolerektor. Lokalpolitikerne må ta inn over seg hvor viktig en sterk kulturskole er for bolyst, trivsel og helse, herunder rusforebygging og

selvmordsforebygging. En måte å øke lokalpolitikernes bevissthet rundt kulturskolens rolle i lokalsamfunnet er å behandle den nye rammeplanen politisk.

I små kommuner har kulturskolen ofte problemer med å få ansatt faglærere på grunn av at behovet gjerne er en delstilling, og ingen flytter til ytre Auskarnes kommune for å jobbe som 10 % ballettpedagog. Det anbefales å opprette interkommunale kulturskolelærerstillinger for å få tak i kvalifisert undervisningspersonell til gode for våre barns kunstneriske utvikling. Kan slagordet «Kulturskole for alle» brukes så lenge det koster penger å gå der? Bør tilbudet være gratis? Skeptikere hevder at skolen vil bli oversvømt av umotiverte elever. Prøveordninger med gratis kulturskole i en del kommuner i Norge viser noe annet. Det anbefales å fjerne brukerbetalinga for kulturskolen, slik at skoleslaget blir for alle.

Kulturskolene driver med grunnopplæring, men også med talentutvikling. Det må være rom for å ta seg av talentene og hjelpe dem opp og fram. Blant annet bør alle kommuner i Norge få inn i sine tiltaksplaner for barn og ungdom at minst en skal nomineres til Drømmestipendiet hvert år.

Kommuner innafor forvaltningsområdet har et særskilt ansvar for å ha samisk kultur på timeplanen. Det anbefales at Sametinget setter av midler med stimuleringsmidler til kulturskoler innafor forvaltningsområdet.

Referanser

Grunnskolen informasjonssystem <https://gsi.udir.no/tallene/>

«Kulturskoleløftet – Kulturskole for alle», Kulturskoleutvalget 2010

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/rapporter/kulturskoleloeftet_ok.pdf

St.meld. nr. 40 (1992–93) ... vi smaa en Alen lange; Om 6-åringer i skolen – konsekvenser for skoleløpet og retningslinjer for dets innhold.

Rammeplan for kulturskolen

http://www.kulturskoleradet.no/upload/bruker/dokumenter/Om_oss/Landsmotet/2014/08_Rammeplan_for_kulturskolen.pdf

Rapport for 2010 og 2011. Gaivuona Kulturskuvla/ Kåfjord Kulturskole. Liv Mæsel Rundberg

Prosjektbeskrivelse Sámi mánáidteahter

E-post fra kulturskolerektor Halvard Lyshaug i Kåfjord

E-post fra prosjektleder Annemarie Kjeldsøe i Sør-Varanger

E-poster fra kulturskolene i Karasjok, Kautokeino, Lavangen, Nesseby, Porsanger og Snåsa

«Kulturskole for alle?» Pilotundersøkelse om kulturskoletilbudet – Telemarksforskning

http://www.kulturskoleradet.no/upload/bruker/dokumenter/Dokumentarkiv/10_Forskning/2009_Kulturskole_for_alle_-_rapport_Telemarksforskning.pdf

www.kafjord.kommune.no

www.sor-varanger.kommune.no

https://no.wikipedia.org/wiki/Liv_Rundberg

www.kulturskoleradet.no

www.drommestipendet.no

www.royrvik.kommune.no

www.tysfjord.kommune.no

4 Festivaler med samisk innhold

Bente Ovedie Skogvang, førsteamanuensis, Høgskolen i Hedmark

Sammendrag

Forskning viser at festivalene bidrar til å skape identitet og kulturelle løft med forankring i lokalsamfunn, noe som er særlig tydelig for samiske festivaler, og det viser seg at deres tyngde, gjennomslagskraft og oppslutning skaper ringvirkninger også utenfor det kulturelle nedslagsfeltet. De samiske festivalene bruker blant annet musikk og joik som middel for å nå ungdommen, som skal bringe egen kultur og andres oppfatning av lokalsamfunn videre. Festivaler som tar et ansvar for samisk kulturformidling innen aktuelle temaer, mottar støtte fra offentlige organer, og det er derfor viktig at deres aktiviteter synliggjøres. I dette kapitlet redegjøres det for ulike festivaler i Norge med samisk innhold. Festivalenes vektlegging av det å synliggjøre og formidle samisk kunst, kultur og språk, og deres bidrag til å være kulturelle møteplasser og kulturarenaer for barn og unge, er satt i sentrum. De festivalene som mottar direkte støtte på Sametingets budsjett, er beskrevet. For innhenting av informasjon har jeg benyttet offentlig tilgjengelig statistikk, gjennomført samtaler med festivalarrangører og festivaldeltakere ansikt-til-ansikt og via telefon og e-post, samt studert festivalenes nettsider. Oversikten er ikke uttømmende, da eksakte tall mangler på flere områder. Alle tallene som fremkommer, er heller ikke direkte sammenlignbare, da de ulike festivalene teller for eksempel publikum og antall besøkende på ulike måter. Dette understreker også behovet for mer forskning både på samiske festivaler og urfolksfestivaler både her hjemme og internasjonalt.

4.1 Innledning

Festivalbegrepet er relativt nytt i Norge, ifølge Jæger & Mykletun (2009) som har studert festivaler i Finnmark. Forskerne slår fast at definisjonen på hva som skal regnes for en festival, er uklar og at termen heller ikke er listet på Finnmark fylkeskommunes nettsider eller i presentasjonen av kulturen i fylket (Jæger & Mykletun, 2009, s. 329). De fleste festivaler er sosiale tilstelninger og arenaer som representerer en sosial institusjon langt tilbake til oldtiden (Falassi, 1987; Gold and Gold, 2005; Hegnes, 2006). Selv om mange festivaler blir mer og mer kommersialiserte, utgjør de fleste fortsatt steder for velvære og lek og for feiringer av skikk og bruk, tradisjoner, myter og tro og ikke minst frihet. «*På festivaler gjør mennesker noe de normalt ikke gjør; de avstår fra hverdagen, lever ut ekstrem atferd som normalt er lovregulert med tanke på omfang, og de snur opp-ned på hverdagens sosiale liv.*» (Falassi, 1987: 3, min oversettelse). Forskeren slår samtidig fast at festivaler har kvaliteter som kan bidra til å skape og gjenskape identitet, noe som understøttes av Jæger og Mykletun

(2013, s. 213) som viser til at festivaler påvirker både menneskers og steders identitet, og at alle prosesser som er relatert til festivaler påvirker vårt behov for tilhørighet.

Internasjonal forskning på urfolksfestivaler blant annet ved «*Globalism Research Centre*» ved RMIT Universitet i Australia (Phipps og Slater, 2010, s.89), underbygger dette og trekker fram bærekraft og trygghet for urfolk i Australia og sier følgende: «... ved å synliggjøre og anerkjenne urfolksfestivaler kan en skape steder for nytenkning rundt hvordan en skal skape bærekraftige, trygge og fullt utviklede nasjonale kulturer for alle australiere basert på anerkjennelse på tvers av kulturer, respekt, utveksling og kreativitet.» Gjennom dette bokkapittelet synliggjøres at disse forskernes funn samsvarer med samiske festivaler både med tanke på langvarige sosiale institusjoner, feiringer av tradisjoner og skikker, og at festivalene har kvaliteter til å skape og gjenskape identitet. Samtidig kan en antyde at også samiske festivaler i dag kan være med på å skape kulturforståelse og fellesskap på tvers av nasjoner, etnisitet og religioner (Skogvang, 2016).

4.2 Formål og oversikt over kapittelet

4.2.1 Formål

I kapittelet gjøres det rede for ulike festivaler i Norge med samisk innhold. Jeg vil særlig fokusere på festivalenes vektlegging av synliggjøring og formidling av samisk kunst, kultur og språk, og hvordan festivalene bidrar til å være kulturelle møteplasser og kulturarenaer for barn og unge. Jeg har satt hovedfokus på de festivalene som mottar direkte støtte på Sametingets budsjett, og beskriver kort hver av festivalene. Jeg har siden 2009 forsket på identitetsdanning og fellesskap gjennom bevegelsesaktivitet i tilknytning til Riddu Riddu-festivalen i Kåfjord i Nord-Troms (Skogvang, 2013; 2015; 2016). Når det gjelder dette bokkapittelet har jeg kontaktet festivalarrangørene på telefon og e-post, jeg har studert festivalenes nettsider, og jeg har snakket med festivalarrangører og festivaldeltakere. Det understrekes at denne oversikten ikke er uttømmende da eksakte tall mangler på flere områder. Alle tallene som fremkommer er heller ikke direkte sammenlignbare, da de ulike festivalene teller f.eks. publikum og antall besøkende på ulike måter.

4.2.2 Oversikt over kapittelet

Først gir jeg en oversikt over de ulike festivalene i Norge med samisk innhold. Her presenterer jeg først omfanget av direkte støtte fra Sametinget i 2015 og 2016. Deretter følger en oversikt over oppstartsår samt hvorvidt festivalene er arrangert hvert år siden oppstarten i tabell 2. Besøktallene de tre siste årene presenteres i tabell 3, og en oversikt over festivalenes profil skisseres i tabell 4. Tabell 5 gir en oversikt over hvilke typer aktiviteter som tilbys til barn og unge under 18 år. Før jeg til slutt går kort inn på de ulike festivalene og deres innhold. Jeg gir også en kort beskrivelse av en festival som har vært arrangert tidligere (Skippagurra-festivalen), en festival med lange tradisjoner som fortsatt pågår (Verdde-festivalen) og den nystartede festivalen Beaskanluossa Rock. Avslutningsvis understrekes behovet for mer forskning på samiske festivaler både i Norge, festivaler som avholdes i hele Sápmi og urfolksfestivaler generelt.

4.3 Festivaler med samisk innhold i Nord-Norge

Festivalene bidrar til å skape identitet og kulturelle løft med forankring i lokalsamfunn, noe som er særlig tydelig for samiske festivaler som for eksempel musikkfestivalen i Kautokeino, Riddu Riddu festivalen, påskefestivalen i Karasjok og Márkomeannu. Forskning viser at slike festivalers tyngde, gjennomslagskraft og oppslutning, skaper ringvirkninger også utenfor det kulturelle nedslagsfeltet (Skogvang, 2013; 2016). Viken (2013) slår fast at en festival som Riddu Riddu er av både nasjonal og internasjonal betydning. Vi vet også at musikkbransjen er viktig og toneangivende for ungdom i hele Norge (Jaeger & Mykletun, 2013; Tjora, 2013). De samiske festivalene bruker blant annet musikk og joik som middel for å nå ungdommen som skal bringe egen kultur og andres oppfatning av lokalsamfunn i Finnmark, Troms, Nordland og Trøndelag videre. Festivalforskning viser at sted og lokalisering er viktig (Tjora, 2013). Som eksempel vises det til Riddu Riddu, med sin lokalisering på Senter for nordlige folk, og forskerne slår fast at festivalen har potensial til å bli et kompetansesenter for formidling av urfolksskulturer på tvers av kontinenter (Skogvang, 2013; 2016; Viken 2011; 2013). Festivaler som tar et ansvar for samisk kulturformidling innen aktuelle temaer mottar støtte fra offentlige organer som Sametinget, fylkeskommunen og kommuner. Slik sett er det viktig at det synliggjøres hva denne økonomiske støtten går til.

4.3.1 Festivalsteder

Det arrangeres flere festivaler i Norge som har noe samisk innhold, men det finnes ingen oversikt over disse. Jeg har valgt ut de festivalene som mottar direkte støtte over Sametingets budsjett for 2015 og 2016 under posten samiske festivaler.

Tabell 4.1 Oversikt over festivaler med samisk innhold, sted, kommune og fylke og tidspunkt på året

Festival	Sted	Kommune	Fylke	Tidspunkt
Påskefestivalen i Karasjok	Karasjok	Karasjok	Finnmark	Påskén
Musikkfestivalen i Kautokeino	Kautokeino	Kautokeino	Finnmark	Påskén
Alta Sami festival	Alta	Alta	Finnmark	Februar
Riddu Riddu	Manndalen	Kåfjord	Troms	Juli
Samisk uke i Tromsø	Tromsø	Tromsø	Troms	Februar
Márkomeannu	Gállegieddi	Evenes	Nordland	Juli
Julesåme vahkko – Lulesa misk uke	Musken	Tysfjord	Nordland	Juli
Sørsamisk kulturfestival/ Raasten rastah	Røros	Røros	Sør-Trøndelag	September/ Oktober

Som oversikten i tabell 4.1 viser arrangeres tre av festivalene i Finnmark, to i Troms, en i Nordland og 1 i Sør-Trøndelag. Festivalene i Karasjok og Kautokeino avholdes i tilknytning til påsken, festivalene i Alta og Tromsø avholdes i sammenheng med feiring av Samefolkets dag 6.februar, mens Riddu Riddu, Márkomeannu og Julesåme vahkko – Lulesamisk uke arrangeres i juli.

4.3.2 Oppstartsår og antall år arrangert

Oppstartsår og antall år festivalen er arrangert avhenger av hvorvidt festival-begrepet eller musikk- og/eller kulturfestival blir brukt om arrangementet. Påskearrangementene i Karasjok og Kautokeino er de to eldste samiske tilstelninger som har likheter med dagens festivalarrangementer med røtter langt tilbake i tid før «festival» ble et begrep. Som navnet tilsier arrangeres de i påsken, som gjennom tidene har vært tidspunktet da flyttsamene kom ned igjen til bygda, og tradisjoner og skikker ble holdt i hevd og videreført gjennom at slekt og venner møttes (Hætta, 2002). Forfatteren utdyper viktigheten av påskehøytiden for samer, der slekt og venner samlet seg, og barna ble døpt, konfirmert og folk giftet seg. Dette er begivenheter som også i dag samler slekt og venner fra hele landet, og Karasjok og Kautokeino er steder der utflyttede folk fortsatt «kommer hjem» for å feire påske. Påskefestivalen i Kautokeino ble første gang arrangert i 1972, der Nils-Aslak Valkeapää (Áillohas) holdt åpningskonserten, og musikkfestivalen med Samisk Melodi Grand Prix ble etablert som en del av denne i 1990.

Tabell 4.2 Oversikt over festivaler med samisk innhold, oppstartsår og antall år arrangert siden oppstarten.

Festival	Oppstart	Antall år arrangert siden oppstarten
Påskefestivalen i Karasjok	1966*)	51? - <i>Karasjokrennet</i> , ble arrangert for 50.gang i 2016 av IL Nordlys, forgjengeren til festivalen.
Musikkfestivalen i Kautokeino	1972	45 - Påskefestivalen ble første gang arrangert i 1972, mens Sami Music Festival var et faktum fra 1990.
Riddu Riddu	1991	25
Márkomeannu	1999	17 - Arrangert alle år unntatt i 2014.
Samisk uke i Tromsø	2004	13
Sørsamisk kulturfestival Raasten rastah	2002	7 - Hvert 2.år i Sverige og Norge de første årene. <i>Raasten rasteh</i> på Røros 2.hvert år siden 2010.
Julesåme vahkko – Lulesamisk uke	2010	7 - Oppstarten av <i>HellmoCup</i> i 1972 og etablering av DSJ dannet grunnlaget for festivalen.
Alta Sami festival	2011	6

*) Det er ikke kjent hvorvidt oppstartsår og antall år arrangert er korrekt med tanke på Påskefestivalen i Karasjok.

Riddu Riddu-festivalen er av nyere dato og feiret 25 årsjubileum i 2016 og ble startet i 1991. Denne festivalen er på lik linje med de andre blitt et samlingssted der samisk ungdom kommer «hjem» midt i juli og møter slekt og venner og etablerer nye nettverk med urfolk fra hele verden. Márkomeannu avholdes også i tilknytning til 6.februar, men her er sommerarrangementet satt i fokus. Festivalen har vært arrangert hvert år siden 1999 med unntak av at sommerfestivalen ikke ble avholdt i 2014. Samisk uke i Tromsø har pågått i 13 år, Rasten rastah og Lulesamisk uke i Tysfjord i 7 år og Alta Sami festival ble arrangert for 6.gang i 2016.

4.3.3 Publikum og besøkstall

Innledningsvis er det viktig å nevne at festivalene teller antall besøkende på ulike måter. Derfor er tallene i tabell 4.3 ikke direkte sammenlignbare. Flere festivaler, f.eks. Riddu Riddu opererer både med et besøkstall og et arrangementsbesøkstall, mens de øvrige festivalene kun har registrert besøkstall. Riddu Riddu teller antall festivalpass hver av festivaldagene onsdag-søndag, Márkomeannu teller alle dagspass, alle festivalpass hver av festivaldagene, og besøkende på arrangementene som ikke krever festivalpass er også inkludert i besøkstallet. Når det gjelder arrangementsbesøk telles antall besøkende på hvert arrangement. Noen av festivalene opererer kun med ca.-tall, mens andre har mer eksakte tall på antall solgte billetter og antall besøkende på arrangementene.

Tabell 4.3 Besøkstall samiske festivaler med samisk innhold for årene 2014, 2015 og 2016.

Festival	Besøkstall / *)		
	Arrangementsbesøk		
	2014	2015	2016
Musikkfestivalen i Kautokeino	Ca. 10 000	Ca. 6000	2570
Riddu Riddu	5634 / 23303	5700 / 24533	7139 / 27889
Samisk uke i Tromsø	4982	ca. 4000	ca. 4500
Márkomeannu	0	2900	2500
Påskefestivalen i Karasjok	2500	2700	3100
Sørsamisk kulturfestival/ Raasten rastah	ca. 500	0	ca. 600
Julesåme vahkko / Lulesamisk uke	ca. 400	ca. 300	ca. 400
Alta Sami festival	950	750 / 1000	520
SUM FOR ALLE FESTIVALENE:	24 966	22 350	21 329

*) Se utdyping om ulik telling av besøkende på festivalene i teksten.

Riddu Riddu oppgir eksakte tall som viser en økning i antall billettinnehavere fra 5634 i 2014 til 7139 i 2016, dvs. 1505 flere besøkende på siste festival. Márkomeannu hadde 2500 besøkende i 2016 og 2900 i 2015, og i 2014 ble ikke sommerfestivalen arrangert. Nedgangen var forventet ettersom 2015 var et comeback-år etter at de i 2014 ikke arrangerte sommerfestival. Ellers har besøkstallet vært stabilt og jevnt stigende hvis man ser på det store bildet. Samisk uke i Tromsø har et høyt og stabilt publikumstall mellom 4000 og 5000. De siste to årene (2015 og 2016) er ifølge festivalarrangørene estimerte tall, mens 2014-tallene er eksakte. Musikkfestivalen i Kautokeino har for 2014 og 2015 regnet besøkstall til sammen for alle arrangementene som arrangeres av dem i løpet av de dagene festivalen gjennomføres. Tallene er ikke eksakte for 2014 og 2015, men for 2016 framstår tallene mer eksakt, inklusive de som har betalt for å se SGP på livestream (350 stykker). Dette kan forklare noe av den store variasjonen (nedgangen) i deltakelsen. Festivalen i Karasjok har oppgitt besøkstall som er jevnt stigende de tre siste årene. Rasten rastah ble ikke arrangert i 2015 og står derfor med 0 besøkende da. Med utgangspunkt i denne tabellens tall for solgte billetter deltok nesten 25 000 deltakere i 2014, 22350 i 2015 og en liten nedgang til 21 329 i 2016. Det vil si at 20 000 - 25 000 personer deltar på de samiske festivalene hvert år.

4.4 Økonomisk støtte til samiske festivaler

Det har vært krevende å skaffe eksakte tall på inntekter og utgifter og finansieringen fra samtlige festivaler med samisk innhold. Av den grunn presenteres økonomiske og andre samarbeidspartnere mer generelt i dette kapitlet. Noe av utfordringen med tanke på å skaffe fullstendig oversikt over utgifter og inntekter er at alle festivalene hovedsakelig er drevet på frivillig basis. Selv om noen festivaler har heltidsansatte hele eller deler av året, er samtlige avhengige av at det legges ned et omfattende frivillig arbeid. Samtidig har noen av festivalene, som for eksempel Musikkfestivalen i Kautokeino og Alta Sami Festival, lagt ut produksjonen til et privateid selskap, der sponsorer og samarbeidspartnere ikke er offentlig tilgjengelig. I dette kapitlet har jeg tatt utgangspunkt i den direkte pengestøtten til festivalene som synliggjøres i Sametingets budsjett (2016). Det må samtidig nevnes at Sametinget også støtter festivalene utover dette på andre poster. Tabell 4.4 gir kun en oversikt over Sametingets direkte støtte til festivaler med samisk innhold i 2015 og 2016 med utgangspunkt i tall som framkommer i Sametingets budsjett. Oversikten viser at følgende samiske festivaler de to siste årene har mottatt støtte gjennom direkte tilskudd fra Sametinget; Musikkfestivalen i Kautokeino, Riddu Riddu, Márkomeannu, Påskefestivalen i Karasjok, Sørsamisk kulturfestival/ Raasten rastah, Julesåme vahkko/Lulesamisk uke, Samisk uke i Tromsø og Alta Sami festival.

Tabell 4.4 Festivaler med samisk innhold som mottar direkte støtte fra Sametinget, Budsjettall for 2015 og 2016.

Festival	Budsjett 2016	Budsjett 2015
Musikkfestivalen i Kautokeino	1 416 000	1 253 000
Riddu Riddu	1 130 000	1 102 000
Márkomeannu	900 000	740 000
Påskefestivalen i Karasjok	781 000	761 000
Sørsamisk kulturfestival/ Raasten rasteh	485 000	85 000
Julesåme vahkko – Lulesamisk uke	217 000	212 000
Samisk uke i Tromsø	185 000	180 000
Alta Sami festival	150 000	0
SUM	5 264 000	4 333 000

Kilde: Sametingets budsjett 2016, s. 47

Som tabell 4.4 viser øremerket Sametinget totalt over 5,2 millioner kroner til festivaler med samisk innhold i 2016 mot 4,3 millioner i 2015, dvs. en økning på 931 000 kroner. Det er i hovedsak de fire største festivalene Musikkfestivalen i Kautokeino, Riddu Riddu, Márkomeannu og Påskefestivalen i Karasjok også som mottar mest støtte direkte fra Sametinget. Ett unntak er Samisk uke i Tromsø som er neststørst i besøkstall men mottar mindre støtte enn alle de andre festivalene unntatt Alta Sami festival.

Sametinget understreker at samiske institusjoner som for eksempel festivaler, er viktige aktører og samarbeidspartnere i utviklingen av samisk kunst- og kulturliv og fastslår at de er opptatt av å skape faglig sterke samiske institusjoner som framstår som gode arenaer for utvikling av samisk språk og kultur (Sametingets budsjett 2016). For å understøtte dette bevilger Sametinget

blant annet midler til festivaler som synliggjør, formidler og utvikler samisk kultur. Ifølge Sametingets budsjett (2016, s. 47) skal tilskuddet som bevilges til festivalene bidra til:

- Sikre stabil og forutsigbar drift av de samiske festivalene.
- At samiske festivaler får mulighet for utvikling og fornying.
- Attraktive samiske festivaler som besøkes av publikum.
- Synliggjøring og formidling av samisk kunst, kultur og språk.
- Samiskemøteplasser.
- Kulturarenaer for barn og unge.

Når en ser tabellene 4.2, 4.3 og 4.4 i sammenheng ser en at det er de mest tradisjonsrike festivalene, det vil si de som har pågått lengst, som også er de festivalene som mottar mest direkte penge støtte fra Sametinget.

4.5 Samarbeidspartnere

I tillegg til inntekter fra festivalpass og økonomisk støtte fra Sametinget mottar festivalene støtte fra fylkeskommunene i Nordland, Troms og Finnmark, Kulturrådet, de respektive kommuner der festivalene arrangeres (Karasjok, Kautokeino, Kåfjord, Tromsø, Evenes, Tysfjord, osv.), samt lokale og regionale sponsorer. Generelt kan sies at offentlige organer som Sámediggi/Sametinget, fylkeskommunene og festivalkommunene fortsatt er de viktigste samarbeidspartnere og sponsorene for alle festivalene. I tillegg til økonomiske støttespillere har også flere av festivalene inngått samarbeidsavtaler som bidrar til støtte på andre måter, som f.eks. kunnskapsformidling og markedsføring. Riddu Riddu har for eksempel inngått en hovedsamarbeidsavtale med UIT– Norges Arktiske Universitet i Tromsø, som blant annet resulterte i at UIT arrangerte sommerskole for sine masterstudenter under festivalen i 2015 og årlig arrangerer forsknings-, debatt- og kunnskapsseminarer på festivalen. Også Márkomeannu, Alta Sami Festival og Samisk uke i Tromsø har et nært samarbeid med UIT, og det arrangeres kunnskapsseminarer under disse festivalene. Som eksempel kan nevnes at Sørsamisk kulturfestival har et nært samarbeid med Rørosmuseum og Riddu Riddu samarbeider med Nord-Troms museum. Andre bidragsytere og samarbeidspartnere er idrettslagene, friluftsrådene, bibliotek, de samiske språksentrene i lokalmiljøet, husflidslag og lokale kunst- og kulturforeninger. Festivalene er generelt dyktige på å samarbeide på tvers med andre sosiale institusjoner og arrangementer. Eksempler her kan være Midnight Sun Maraton i Tromsø, Sami Fashion Week i Alta og Sami Melodi Grand Prix i Kautokeino.

Her er det også viktig å nevne at minst like viktig som støtte fra samarbeidspartnere og sponsorer er all den frivillige innsatsen som legges ned av mange titalls mennesker som årlig stiller opp og jobber dugnad for å få til bærekraftige og gode samiske festivaler i hele Sápmi. Uten alle disse hadde festivalene ikke kunnet realiseres, noe også forskningen til Jæger og Mykletun (2009) viser.

4.6 Festivalenes profil

Gjennom samlebegrepet profil beskrives hvordan festivalen framstår i deres musikk-valg, samt hvor artistene som opptrer kommer fra, samiske versus andre artister, fra Norden og utenlandske artister. Hovedfokus er satt på profilen i musikk-valg, men helheten i arrangementstilbudet er også lagt til grunn.

Tabell 4.5 Oversikt over profil på festivaler med samisk innhold 2016

Festival	Profil
Musikkfestivalen i Kautokeino	Samisk fra hele Sápmi, arrangement av «Samisk melodi Grand Prix», også noen norske artister og artister fra utlandet
Riddu Riddu	Samisk og internasjonalt med urfolk fra hele verden med ekstra fokus på en gruppe hvert år: «Årets nordlige folk»
Márkomeannu	Samisk fra hele Sápmi utelukkende samiske artister
Påskefestivalen i Karasjok	Samisk fra hele Sápmi flest artister fra Innlandet, også noen norske artister og artister fra utlandet
Sørsamisk kulturfestival/ Raasten rastah	En kulturell og sosial møteplass for samer på norsk og svensk side for hele familien, med vekt på barn og unge.
Julesåme vahkko – Lulesamisk uke	Samisk med vekt på å ivareta lulesamisk språk, kultur og tradisjonskunnskap
Samisk uke i Tromsø	Samisk med program som viser mangfoldet innen samiske tradisjoner, kultur, idrett og næring.
Alta Sami festival	Samisk med sjøsamisk fokus de seinere årene

Tabell 4.5 viser at samtlige festivaler har en samisk profil og festivalene har i hovedsak opptredener med samiske artister. Noen vektlegger egen region sterkest, og noen har de siste årene hatt kjente norske artister som trekkplastre, som f.eks. Sandra Lyng på Musikkfestivalen i Kautokeino, Isac Elliot på Påskefestivalen i Karasjok og Sondre Justad på Riddu Riddu-festivalen i 2016. Musikk-festivalen i Kautokeino arrangerer hvert år «Samisk Melodi Grand Prix» på påskeaften. Riddu Riddu har internasjonale urfolksartister som kommer fra alle verdensdeler, der en folkegruppe presenterer seg selv hvert år, kalt «Årets nordlige folk». Her kan urfolk fra hele verden presentere sin musikk og sin kultur, og det er overvekt av artister fra den/disse urfolkgruppene det året de er i fokus, som f.eks. urfolk fra Taiwan i 2016.4.7

Aktiviteter for barn og ungdom under 18 år

Samtlige samiske festivaler arrangerer aktiviteter for barn og unge under 18 år. Tabell 5 gir en sammenfattende oversikt over de ulike aktivitetene. Selv om det varierer fra festival til festival hvor omfattende tilbudet til barn og unge er, går fysisk aktivitet, idrett og annen uteaktivitet, samt doudji og samisk sang og joik igjen på alle festivalene. De fleste festivalene har også arrangementer for barn i tilknytning til bibliotek, skole eller språksentre og lokale aktiviteter med samisk tilsnitt. Lassokasting, reinkappkjøring, ATV-kjøring, naturbruk, oppsett og rising av lavvo, tørrfiskbanking og aktiviteter med røtter i andre urfolk kan gi et bilde på mangfoldet av aktiviteter som tilbys til barn og ungdom.

Tabell 4. 6 Oversikt over aktiviteter for barn og ungdom på festivaler med samisk innhold, 2016

Festival	Aktiviteter for barn og unge
Musikkfestivalen i Kautokeino	Teaterforestillingen «Gávvilis rieban» (Den lure reven), ungdomskonsert med Isac Elliot, Film om Samisk Grand Prix, Joiekekonsert for barn og ungdom, Tradisjonell joiekekonsert med vinnerne av samisk Grand Prix 2015, ulike aktiviteter som lassokasting, reinkappkjøring, ulike doudji-aktiviteter og ulike konkurranser med fysiske aktiviteter for barna på påskefestivalen.
Riddu Riddu Mánáidfestivála	Tre hele dager med: oppsett og rising av lavvu, hvordan lage bål, hesje, lafte, banke tørrfisk, ri på lyngshester, konserter med Suming fra «årets nordlige folk» fra Taiwan, Sara Marielle Gaup, Doudji m/ Nord-Troms Museum og veving og kulturdag m/ Årets nordlige folk, fortellerateater «Marja og Magedragen», Nyttårsnisse-/Stallu-tog med selvlagde masker. 10-13 år: Friluftsliv m/ lokal forankring (stedsnavn, kultur) i samarbeid med Nord-Troms Friluftsråd.
Márkomeannu	Eget barneprogram med ulike kurstilbud, boklesing og presentasjon av samisk barnelitteratur, doudji-verksted der ulike samiske håndverkstradjoner presenteres for barna, joike-kurs og ulike former for fysiske aktiviteter og idretter.
Påskefestivalen i Karasjok	Teaterforestillingen «Gávvilis rieban» (Den lure reven), kunst og håndverks workshop, smykke-workshop, «Blås din egen kule» -kurs, reinkappkjøring, lassokasting, workshop i rap og joik for ungdom, fysiske aktiviteter som slalåm i slalåmbakken, skirenn, kjøring med rein, lassokasting, smykke re-design-kurs og doudji-verksted.
Sørsamisk kulturfestival / Raasten rastah	To fulle dager med 12 ulike tema/workshops for barn og unge med aktiviteter innenfor samisk håndverk, kunst og idrett, f.eks.: «Vår kirkebok», aktivitetstløype, småsløyd, hardsløyd, form og farge, foto, graffiti, dans, samisk idrett (lassokasting og fotball), joik, innebandy og «Vætna» der de eldste barna lager nøkkelringer og smykker.
Julesåme vahkko – Lulesamisk uke	«Naturen som lekeplass» i fjæra, Doudje-kurs for barn, foreldre og besteforeldre sammen, fotballcupen HellmoCup, volleyball, orienteringsløp, fotballskole med lavvokveld i Storlavvoen.
Samisk uke i Tromsø	Fortellerstund med samiske forfattere og andre aktiviteter på Tromsø bibliotek, lassokasting, filmer, utstillinger, teater, samisk teater, kurs i samisk språk og kultur.
Alta Sami festival	Teater, foredrag, fortellerstund med samiske forfattere og barnekvelder med lek, «Lavvotek» /diskotek, Barneforestillingen Rievvarnieida, Motefotokurs for ungdom.

Tabell 4.6 viser noe av det store mangfoldet av aktiviteter som festivalene tilbyr til barn og ungdom under 18 år. Det må imidlertid nevnes at den ikke synliggjør det nære samarbeidet som er mellom festivalene og lokale organisasjoner som språksentre, museer, universiteter og høyskoler, grunnskoler og barnehager, idrettslag og friluftsråd. Gjennom doudji- og joiekekurs, lesestunder med samiske forfattere, samiske og andre urfolks teaterforestillinger og – konserter, får barna møte både egen kultur og de blir bedre kjent med andres kulturer. Den eldre

generasjonen og pensjonister brukes ofte som medhjelpere og fungerer som tradisjonsbærere mellom generasjonene. Slik kan festivaler være viktige sosiale institusjoner i videreføringen av tradisjoner både til samiske barn og til andre barn som deltar på festivalene og lærer mer om samiske og andre urfolks tradisjoner.

4.8 Om festivalene

I det følgende presenteres litt historie og fakta om hver enkelt festival. Det tas hovedsakelig utgangspunkt i de aktiviteter de arrangerte i 2016, da historien til den enkelte festival er mangelfullt beskrevet og lite forsket på for de fleste samiske festivalene.

4.8.1 Musikkfestivalen i Kautokeino

Musikkfestivalen i Kautokeino arrangeres hver påske i Kautokeino i Finnmark og er en 45 år gammel tradisjon som består av tradisjonelle joikekonserter framført både av barn, ungdom og voksne. Denne arrangeres i tilknytning til den store, tradisjonsrike påskefestivalen, som har røtter langt tilbake i tid før musikkfestival og Samisk Grand Prix ble startet opp. Parallelt med musikkfestivalen foregår det med andre ord mange aktiviteter i Kautokeino gjennom hele påsken med både VM i reinkappkjøring, snøscooter race og mange andre idrettslige og kulturelle tilbud som gjennom en årrekke har tiltrukket seg mange tilreisende fra inn- og utland. I tillegg til konserter med kjente artister fra Sápmi og andre deler av verden, er arrangementet av «*Samisk Melodi Grand Prix*» en sentral del av Musikkfestivalen i Kautokeino. Den arrangeres hvert år påskeaften, og her konkurrerer samiske artister mot hverandre i kategoriene tradisjonell joik og sang. Festivalen slet i mange år med underskudd og måtte nesten legges ned, men i 2013 ble det inngått et samarbeid med selskapet Audioland som eies og drives av Olga Solyanik, og musikkfestivalen kunne fortsette å eksistere.

Artister i 2016 ifølge festivalens nettside (http://www.samieasterfestival.com/no_program.php) var ungdomskoncert med Isac Elliot, ÁGY, Cir.cuZ, Staysman & Lazz, The Silhouette Stone, Johan Anders Bær, Jon Henrik Fjällgren, Nils Henrik Buljo, film om Samisk Grand Prix, joikekonsert for barn og ungdom, samt tradisjonell joikekonsert med vinnerne av Samisk Grand Prix 2015. I tillegg til ulike aktiviteter som lassokasting, reinkappkjøring, ulike doudji-aktiviteter og ulike konkurranser med fysisk aktiviteter for barna, ble teaterforestillingen «Gávvilis rieban» (Den lure reven) også vist for barna.

4.8.2 Riddu Riddu

Musikk- og kulturfestivalen *Riddu Riddu* arrangeres hvert år i Olmaivahkki (Manndalen) i Gaivuotna sohkan (Kåfjord kommune) i Nord-Troms. Det samiske festivalnavnet Riddu Riddu kan oversettes til «en liten storm langs kysten», men kan også ha andre betydninger som «stormen» eller «bølger i bevegelse». Første Riddu Riddu festival ble startet av unge sjøsamer fra Nord-Troms i 1991, og i 2016 feiret festivalen sitt 25-årsjubileum. Hovlands doktoravhandling (1999) beskriver godt denne brytningstida tidlig på 1990-tallet, da unge mennesker «oppdaget» sin egen samiske tilknytning og ønsket å ta tilbake sin samiske kultur og revitalisere denne blant annet gjennom opprettelse av Gaivoutna sameforening og oppstart av Riddu Riddu. Festivalen markerer musikk og kultur i den samiske befolkningen og hos urfolk fra hele verden. Hvert år er en folkegruppe i hovedfokus, kalt «*Årets ånordlige folk*». Aktivitetene og underholdningen på festivalen kan deles i to hovedkategorier; musikk og kulturaktiviteter. Kulturaktivitetene inkluderer «*Nourat*» (Alkoholfri festival for ungdom under

18 år), *Mánáidfestivála/ Barnefestivalen*, filmvisninger med et omfattende filmprogram, workshops, seminarer, kunst-utstillinger, drama- og danseforestillinger, doudji, lek, idrett og andre aktiviteter ute i naturen <http://www.riddu.no/en/about-riddu-riddu-festivala/history-riddu-riddu>. Målsettingen for de sjøsamiske ungdommene som startet Riddu Riddu festivalen var blant annet «å ta tilbake egen sjøsamisk kultur» (Hansen, 2007). Da Mánáidfestivála kom til ønsket man også å lære barna om dette og at barna skulle delta i aktivitetene på festivalen. Samtidig har Riddu Riddu vært med på å skape en anledning for kystsamer der de kan vise sin «samiskhet» (Pedersen og Viken, 2009), slik også Olsen (2008) viser til at visse offentlige steder er gjort tilgjengelige for å uttrykke sin samiske identitet. Under festivalen brukes samiske symboler og mange kåpfjordinger har bl.a. på seg *samekofte (samedrakt)*. Mange sier at det var der de for første gang våget å vise sin samiske identitet (Skogvang, 2013).

Mánáidfestivála arrangeres på dagtid over tre hele dager (onsdag til fredag) i festivaluka og er et tilbud for barn og unge i alderen 3-13 år og har vært fullbooket de siste 6 årene til tross for at antall plasser er blitt utvidet fra 70 barn i 2010 til 120 barn fra 2015. Det arrangeres også en ungdomsfestival «*Nourat*». Dette er et alkoholfritt tilbud for ungdom i alderen 13 til 18 år som bor på skolen og deltar på aktiviteter fra torsdag til søndag i festivaluka. I flere år har det også vært arrangert en egen ungdoms-Camp som etterkommer etter «Indigenous Youth Gathering» som er et tilbud for urfolksungdom fra hele verden. Her møter samisk ungdom annen urfolksungdom og deler kulturelle uttrykk og kunst. Indigenous Youth Gathering og Nuorat, ble i 2013 slått sammen med What's up North (politikk) til *Nuorat / Youth / Ungdom* (13-25 år). Bakgrunnen var at ungdommene kom med tilbakemelding om at det var vanskelig å velge mellom kultur og politikk. Ungdommene presenterer også en egen forestilling for resten av festival-publikummet i løpet av Riddu Riddu. Festivalen kårer hvert år «*Årets unge kunstner*», som mottar midler for å kunne utvikle seg og sitt uttrykk videre.

Artister i 2016 var «Riddu Sessions», som er et stort samarbeidsprosjekt/bestillingsverk der alle artistene er fra Sápmi; Marja Helena Fjellheim Mortensson, Elina Mikalsen, Katarina Barruk, Peder Niilas Tårnesvik, Sara Marielle Gaup, Håvard Olsen. Et annet omfattende samarbeidsprosjekt med artister fra Sápmi som ble presentert i 2016 var «Northern Soul» (Herman Rundberg, Simone Grøtte, Hogne Rundberg, Halvard Rundberg, Kjetil Holmstad-Solberg, Ole Jørn Myklebust, Petter Carlsen, Nils Rune Utsi, Oganés Girunyan, Andreas Haug, Karen Aukner, Håvard Bilsbak, Eivind Steinholm, lyd, Tor S. Ditlevsen, lys). «Årets nordlige folk» var representert med artisten «Suming» fra Taiwan. For øvrig opptrådte; Kitok (Sápmi), «Årets unge kunstner» fra 2015; Marja Helena Fjellheim Mortensson m/band (Sápmi), Sondre Justad m/band (Norge/Sápmi), Hanggai (Mongolia), Violet Road (Sápmi/Norge), Balam Ajpu (Guatemala), Sofia Jannok (Sápmi), Ylva (Sápmi), Ana Tijoux (Chile) og SlinCraze (Sápmi).

4.8.3 Márkomeannu

Márkomeannu har vært arrangert hvert år siden 1999 med unntak av en pause for sommerfestivalen i 2014. Festivalen arrangeres i marka-samisk område på Gállegieddi like ved grensen mellom Nordland og Troms på norsk side av Sápmi. Noen arrangementer finner også sted i regionen rundt Gállegieddi. Gállegieddi ligger 5 min fra Harstad, 8 mil fra Narvik, 22 mil fra Kiruna og 26 mil fra Tromsø. Slik presenteres festivalen på festivalens hjemmeside: «Stolthet, identitet og sommerfugler i magen. På Márkomeannu får du de beste samiske kunst- og kulturopplevelsene – og det sies at stemningen på Márkomeannu er unik! (...) Márkomeannu er for barnefamilier, bygdefolket, hele Sápmi og for deg som vil

lære mer om dine venners kultur. Du er velkommen enten du har kommager, sko eller støvler på beina.» (<http://www.márkomeannu.no>)

Festivalen har vektlagt at de skal ha en samisk profil i sitt program, men ønsker alle uansett bakgrunn velkommen til å delta på festivalens arrangementer. Formålet er ifølge festivalledelsen å revitalisere samisk kultur, og gjennom å være en synlig kulturaktør er håpet at flere skal ta tilbake sin samiske identitet og være mer stolt av å være same. De har et stort barneprogram med ulike kurstilbud, boklesing og presentasjon av barnelitteratur, doudji-verksted der ulike samiske håndverkstradjoner presenteres for barna, joike-kurs og ulike former for fysiske aktiviteter. Festivalen har ett årsverk som arbeider med festivalen og har fra starten hatt en jevn stigning i antall publikummere, programmet øker i omfang og mer kjente artister deltar. Dette krever også mer under gjennomføringen, da særlig med tanke på infrastruktur, sikkerhet og forberedelse.

I 2016 opptrådte følgende artister på festivalen: Troublemakers, Nuoraid Sessions, Marja Helena Mortensson, Elle Márja, ÁGY, Amoc, Niko Valkeapää, Arvvas, Ravggon og Felgen Orkester. ÁGY holdt blant annet en intimkonsert i lavvuen for ungdom under 18 år i samarbeid med den samiske ungdomsorganisasjonen *Noereh* (<https://noereh.wordpress.com/>).

4.8.4 Påskefestivalen i Karasjok

Festivalen arrangeres i Karasjok kommune / Kárášjoga giella som er landets nest største kommune i utstrekning med et areal på 5464 km². Her har Sametinget sitt sete, og kommunen har grenser til nabokommunene Kautokeino i vest, Alta i nordvest og Porsanger og Tana i nord. I denne tradisjonen har arrangørene bygd opp en festival med konserter, marked og utstillinger, og i 2016 markerte også festivalen Karasjoks 150 års jubileum. Både barn og voksne får tilbud om å delta på flere idrettsarrangementer under festivalen, f.eks. scootercross, reinkappkjøring og skirenn. I tilknytning til påskefestivalen arrangeres blant annet det svært tradisjonsrike *Karasjokrennet*, som ble arrangert for 50. gang i 2016. Karasjok-rennet regnes for å være et av de eldste turrennene i Finnmark. I motsetning til at mange turrenn har måtet avlyse på grunn av fraflytting og manglende rekruttering, har IL Nordlys klart å arrangere dette tradisjonsrike skirennnet hvert år siden 1966 med unntak av i 2003, da rennet måtte avlyses på grunn av varme og manglende snø.

Artister i 2016 var Felgen, Mari Boine, Inga Marja Sarre & Ailo Valle, Inga Ravna Eira, Saras Marielle Gaup Beaska, Sandra Lyng, Morgan Sulele, Innertier, Amund Johnsgareng, Catwalk, Elin Kåven og Intrigue. Det ble i 2016 arrangert kunstkafe, doudji- og kunst og håndverks workshop både for barn og voksne, smykke-workshop for barn, «Blås din egen kule» -kurs, reinkappkjøring for turister, lassokasting, workshop i rap og joik for ungdom. For barn var det tilbud både om fysiske aktiviteter som slalåm i slalåmbakken, skirenn, kjøring med rein, lassokasting, smykke re-design-kurs og doudji-verksted. I tillegg var teaterforestillingen «Gávvilis rieban» (Den lure reven) en populær forestilling for barna. I programmet for festivalen er også påskehøytideligheter i kirken som konfirmasjon, dåp og bryllup synliggjort. Eksempler på dette er konfirmasjonsgudstjeneste i kirka og arrangement av langfredagsgudstjeneste i skiløypa der deltakerne ble oppfordret til å ta med niste. Påskefestivalen gjennomføres med støtte fra Sametinget, Finnmark fylkeskommune og Karasjok kommune

(<http://www.festivalerkarasjok.no/index.php/om-festivaler-karasjok/historie>)

4.8.5 Sørsamisk kulturfestival / Raasten rastah

Ideen med «Sørsamisk kulturfestival» ble unnfanget i forbindelse med at Rørosregionen fikk nytt kulturhus, Storstuggu, som ble åpnet i januar 2000. Den første festivalen ble arrangert på Røros i Storstuggu høsten 2002, og vekslet mellom Sverige og Norge fram til 2010. Festivalen arrangeres hvert annet år. I 2010 endret «Sørsamisk kulturfestival» navn til «Raasten rastah», som betyr «over grensen». Fra 2012 har arrangørstedet for festivalen vært på Røros. Raasten rastah er en samisk kulturell og sosial møteplass for norsk og svensk side lengst sør i Saepmie (sørsamisk for Sápmi). Festivalen er en arena hvor man synliggjør, formidler og videreutvikler samisk kultur i det sørsamiske området.

Raasten rastah har mål om å være en kulturell og sosial møteplass, og kulturelle opplevelser er derfor viktig. Arrangørene sier at: «Vår målsetting er å tilby kvalitativt gode produksjoner innenfor både musikk og teater. I og med at vår målgruppe er hele familien er det viktig at vi kan tilby kulturelle opplevelser innenfor begge feltene på en slik måte at de når alle som besøker festivalen.» De samarbeider i hovedsak med profesjonelle utøvere både på norsk og svensk side og ønsker videre å være en arena der unge samiske utøvere kan få presentert seg og sine uttrykk. Raasten rastah tilbyr en rekke seminarer og i 2016 var «Kulturav gjennom 100 år» i fokus en dag og «Don jïh daan bïjre» den andre seminardagen med fokus på «Bakteppet for samenes første landsmøte i 1917, samenes rettssituasjon før og nå, samt Tråante 2017. I tilknytning til «Don jïh daan bïjre» belyser Stiftelsen Saemien Sijta og Rørosmuseet prosjekter med utgangspunkt i kildemateriale fra museumssamlinger, språk, litteratur, tradisjonsstoff, og snøbreer som kan ha bevart verdifullt kildemateriale. Det tilbys også et to-dagers program for barn og unge der det til sammen presenteres 12 tema på workshop for barn og ungdom i alle aldre. Her er det tilbud om aktiviteter innenfor samisk håndverk, kunst og idrett som gjennomføres av dyktige aktivitetsledere. Aktivitetene gjennomføres ute og inne på Storstuggu, og på Røros videregående skole og i Verket.

Følgende aktiviteter ble arrangert i 2016: Festivalen ble innledet med åpning av kunstutstilling og «Come together» -konsert med tema «ung samisk kunstner», hvor unge samiske kunstnere presenter sin kunst innen ulike uttrykk. Videre arrangeres det teater for barn og unge, ungdomskonsert fredag kveld og terrengløp med barneklasse. Andre aktiviteter som ble gjennomført i 2016 var familiekonsert med Katarina Barruk og Marja Helena Fjellheim Mortensson. Katarina Barruk skriver egne tekster på umesamisk, og Marja Mortensson ønsker å videreformidle sørsamisk og umesamisk joiketradisjon. De har begge vært «Årets unge kunstner» på Riddu Riddu og samarbeider nå på et skoleprosjekt sammen med Rikskonsertene som skal bringes rundt på norske skoler. I tillegg ble det i 2016 gjennomført kulturvandring til Finnkoihaugan, folkemøte med teamet «Hvordan bevare det sørsamiske i møtet med nye medievener?», utstillingene «Queering Sápmi» og «Dalvedh», boklansering, rusfri ungdomsfest og fortellerteateret «Sølvkilden», konsert med Maxida Mäarak, terrengløp, bokbussbesøk og gudstjeneste med kirkekafe på Rørosmuseet (<http://raastenrastah.no/spennende-seminarprogram-pa-raasten-rastah/>).

4.8.6 Julevsáme vahkko – Lulesamisk uke

DSJ – Doajmmasiebrre Julev-Sábmes ble etablert i Måsske (Musken) i Divtasvuodna suohkan / Tysfjord kommune i 1986 og fikk navnet Aktivitetslaget Oarjjevuodna (ALO), for blant annet å arrangere *HellmoCup* og andre aktiviteter, spesielt rettet mot samiske barn og unge i Oarjjevuodna (Hellmofjorden). Omfanget av aktivitetene i organisasjonen har økt betraktelig,

og det ble behov for omorganisering i 1996. Navnet ble da endret til Doajmmasiebre Julev-Sábme. Arrangørene av festivalen sier at «Julevsáame Vahkko» skal være en alkoholfri arena der det jobbes aktivt for å lære samiske og norske barn og ungdom i regionen om lulesamisk språk, kultur og tradisjonskunnskap. Ideen med prosjektet er at den skal være en lulesamisk hendelse, en uke med språk, kultur og idrettsgleder» (<http://dsj.no/>).

Idretten har en stor sosial betydning for barn og ungdom i samiske samfunn, og dette gjenspeiles også i Julevsáame Vahkko. De organiserte tilbudene på norsk side knytter seg hovedsakelig til DSJs virksomhet. DSJ har som hovedformål «å styrke samiske barns og unges identitet, blant annet gjennom å arrangere sommeraktiviteter innen kultur, idrett og språk». DSJ arrangerer festivalen hver sommer, og festivaluka avsluttes med fotballcupen HellmoCup. I 2016 er det 7. året på rad Julevsáame vahkko arrangeres. Første gang festivalen ble arrangert, var i 2010, men HellmoCup (som er en viktig del av Julevsáame vahkko) har blitt arrangert siden 1972.

Uka skal inneholde aktiviteter og kurs som er rettet mot språk og kultur, og i 2016 ble det avholdt en fotballskole for barn og unge, i tillegg til den tradisjonelle samiske fotballturneringen HellmoCup. Her deltar lokale lag med tilknytning til tradisjonelle lulesamiske bosetningsområder i kommunen. HellmoCup regnes av mange som sommerens høydepunkt (<http://dsj.no/>). Flere av aktivitetene er også tilknyttet *Árran* – julevsáame guovdásj / lulesamisk senter i Tysfjord og *Samernas Utbildningscentrum* / Sámiij áhpadusguovdásj i Jähkamåhkke / Jokkmokk. Spesielt har festivalen og miljøet gjort at duodji-linjen ved Samernas Utbildningscentrum har tiltrukket seg unge også fra norsk side (<http://www.saminuorra.org/>).

Følgende aktiviteter ble arrangert i 2016: «Naturen som lekeplass» (uteaktiviteter i fjæra og kunst som blant annet er laget av skjell og krabber), doudje-kurs for barn, foreldre og besteforeldre, orienteringsløp, fiskekonkurranse, fotballturneringen HellmoCup for barn og unge, volleyball, lavvokveld, fiskekonkurranse, turkonkurranse, volleyball, orienteringsløp og fotballskole som avsluttes med lavvokveld med fortellerstund og sang i Storlavvoen.

4.8.7 Samisk uke i Tromsø

Samisk Uke i Romssa/Tromsø by er et godt etablert kulturarrangement, og festivaluka er blitt arrangert siden 2005 (<http://www.msm.no/index.php?id=543463>). Graver, sieidi'er (offersteder) og samiske navn på fjell og øyer viser at samisk kultur går langt tilbake i Romssa/Tromsø. I dag holdes språket i hevd i Moskavuotna / Ullsfjord lengst øst i Tromsø, samt av innflyttere fra hele Nordkalotten. Dermed er Tromsø en av de største samekommunene i Norge, og samisk brukes både i barnehage og i skoleverket. Hvert år i februar ønskes publikum velkommen til en spennende uke med et variert kulturprogram basert på samisk kultur. Festivalarrangøren Stiftelsen Midnight Sun Marathon slår fast at de sammen med sine samarbeidspartnere byr på unike og mangfoldige opplevelser av samisk kultur midt i en travel og moderne by. I løpet av noen hektiske dager vil man kunne oppleve et vidt spekter av samiske kultur- og idrettsarrangementer. Et omfattende seminarprogram der relevant forskning og samiske spørsmål drøftes, arrangeres hvert år i samarbeid med UIT. Stortorget i Tromsø sentrum fylles med et arktisk vintermarked, og i gata i Storgata foregår det NM i lassokasting og Nordisk norsk mesterskap i reinkappkjøring.

I tilknytning til feiring av Samefolkets Dag 6.februar setter Samisk Uke et sterkt preg på bybildet på en ellers kald årstid i nord. I tillegg har festivalen et nært samarbeid med Midnight Sun Maraton (<http://www.msm.no/index.php?id=543463>). Stiftelsen Midnight Sun Marathon

har arrangements- og koordineringsansvar for Samisk Uke og samarbeider med ulike organisasjoner for å tilby et variert program gjennom uka. Det foregår mange, ulike aktiviteter gjennom hele uka, og arrangørene viser til utstillinger på Tromsø museum, samisk teater, filmer, kurs i samisk språk og aktiviteter på Tromsø bibliotek, for å nevne noen av de mange programpostene. Markering av Samefolkets dag 6. februar er et av de sentrale arrangementene, og i 2016 var det konsert med Mari Boine på den store dagen. Uka ble i 2016 avsluttet søndag 7. februar med Nordisk mesterskap i reinkappkjøring i Storgata. På søndagen sperres Storgata av, og blir til selve banen for reinkappkjøring. Starten går i nordenden av Storgata. Selve starten foregår fra to startbokser hvor to og to kjører mot hverandre langs en 201 meter lang bane. Når starten går, kaster rein seg i fullt firsprang sørover Storgata med en spedbygd kusk hengende etter på ski. Det er stor fordel å være lettest mulig, men kusken må ikke veie under 60 kg inkludert ski og utstyr. Målgang er i sørenden av gågata. Arrangementet er Nordisk mesterskap og de 12 beste reinene fra Norge og Finland stiller til start. Åtte rein blir hvert år tatt ut til mesterskapet. Uttak og kvalifisering skjer etter resultater fra forgående sesong og konkurranser. Det skilles ikke mellom dame- og herrekusk, det er raskeste rein som teller. I tillegg til seniorklassen kjører også fire juniorer utenfor mesterskapet.

4.8.8 Alta Sami Festival

Alta Sami festival ble startet opp i 2011 og arrangeres i Alta i tilknytning til Samefolkets dag 6.februar. Alta-NSR har stått for arrangementene, og de siste årene har festivalen samarbeidet med Sami Music Week og Sami Fashion Week som pågår samtidig og det er inngått et samarbeid med selskapet Audioland som eies og drives av Olga Solyanik. Artister og arrangementer i 2016 var: Filmen «Eallin ja Ivnnit» /Fargene og livet, foredrag om Altas samiske historie, barneforestillingen Rievvarnieida, feiring av Samefolkets dag 6.februar, sanger om lyset, solidaritetskonsert for flyktninger, konserter med Lars Bremnes, Måret m.fl. Det ble også arrangert egen salmekveld med samiske og kvenske salmer, motefotokurs for ungdom, seminaret «Kystkofte og dens framtid – hvorfor er det så populært å sy seg Alta-kofte?», fletting av samiske bånd, kråkesølv-kurs og veskesøm-kurs. I tilknytning til festivalen avholdes det også samisk gudstjeneste (<http://www.altasamifestival.no/hjem.234222.no.html>).

4.9 Andre festivaler med samisk innhold

4.9.1 Verdde-turneringen

Verdde-festivalen er et kulturarrangement der flyttsamer og andre samer og nordmenn danner fotballag sammen og konkurrerer i en stor fotballturnering i Burfjord i Nord-Troms. Dette møtestedet har gjennom tidene vært en møteplass for samer og nordmenn der idrett, handel og kultur har vært utvekslet. Om kveldene tilbys ulike kulturarrangementer og sosiale tilstelninger for fotballspillere og støtteapparat og andre tilreisende. Det samiske ordet *verdde* kan oversettes til norsk som «*gjestevenn*», et verdde-forhold (verdevuohta) kan oversettes til «gjestevenn-forhold». Dette var et forhold til gjensidig nytte som reindriftssamer tradisjonelt hadde både til fastboende på innlandet (dálomat) og til fiskerbøndene ved kysten (meonat). To mennesker som hadde et slikt forhold talt hverandre som «verdde» (Regjeringen, 2001) https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-34/id379485/sec5?q=verdde#match_0. Verdde-turneringen ble i 2016 arrangert for 14.gang. Her spilles det 7'er-fotballkamper utendørs, og turneringen som har som formål å skape samhold mellom reindriftsfolket og

kystfolket. I 2016 deltok 50 lag (335 herrelag og 15 damelag), der ca. 600 spillere spilte totalt 120 fotballkamper <https://www.facebook.com/Verddeturneringen>. Lagene representerer reinbeitedistrikter og kystbygder/grender hovedsakelig fra Nord-Troms og Finnmark.

Idrett og friluftsliv har alltid vært sentralt i den samiske kulturen (Pedersen, 2011; 2013) og samene var kjent for å være gode skiløpere lenger før nordmenn begynte å arrangere skirenn (Birkely, 1994). Flere av de store og mest kjente musikkfestivalene har, akkurat som Verdde-festivalen, idrett og fysisk aktivitet på programmet; Påskefestivalene i Kautokeino og Karasjok, Riddu Riddu festivalen, men også de andre festivalene som f.eks. Samisk uke i Tromsø og Verdde-festivalen vektlegger samisk idrett som en viktig kulturbærer. Den organiserte idretten er imidlertid relativt ny i samisk sammenheng, i dag representert ved Samenes Norske Idrettsforbund, Samiid Valastallanlihttu – Norga, SVLN, som er medlem av Samenes Idrettsforbund (Norge, Sverige og Finland). Samisk idrett omfatter i dag både tradisjonelle idrettsgrener og særskilte samiske grener som lassokasting og reinkappkjøring. Idrettsaktivitet i samisk regi bidrar til å bevare samisk kultur, språk og identitet, noe som ikke minst er viktig i forhold til barn og unge. Samisk idrett bidrar også til styrking av kontakten over landegrensene. Fra 2005 går en øremerket andel av de sentrale spillemidlene til samisk idrett via Sametinget. Fylkesrådene bidrar også med grunn- og aktivitetsstøtte til samiske idrettslag (Finnmark fylkeskommunes budsjett 2016).

4.9.2 Skiippagurrafestivalen

Festivalen ble arrangert i perioden 2003-2011 som et tiltak i prosjektet «Tana i endring». Den første festivalen hadde 750 besøkende, mens 4000 besøkte den i 2006. Festivalens fokus var kulturformidling og tok sikte på å tilføre det samiske samfunnet stolthet og tro på seg selv. Festivalledelsen slo fast at: «Vi viser oss selv og andre at vi som bor her kan få til noe som er større enn oss selv.» Dette var en rockefestival med et klart stedsbundet tilsnitt gjennom musikk, aktiviteter, beliggenhet og visuelle uttrykk. Festivalen var lokalisert ved Tanaelvas bredd, og arrangørene ønsket å vise kulturelt mangfold og sette Tana på kartet nasjonalt gjennom å ha artister av nasjonal og internasjonal kaliber. Festivalarrangørene var spesielt stolte av å kunne presentere Tanabreddens Ungdom i sine rette omgivelser – ved Tanabredde!

Store band som Big Bang, Raga Rockers, de Lillos, Waterboys, The Rasmus, Ane Brun, Mari Boine spilte på festivalen som også la stor vekt på å ha med samiske artister. I kjølvannet av ulykka under Hellbillies' opptreden i 2009, der vokalistene ble alvorlig skadd etter fall fra scenen, ble det mye negativ mediefokus og festivalledelsen jobbet mest med rettsak og forhandlinger. Resultatet ble publikumssvikt og festivalen ble lagt ned etter 2011-festivalen.

4.9.3 BeaskanluossaRock

BeaskanluossaRock er en nystartet festival med samisk innhold som første gang ble arrangert i 2014. Festivalen har vært arrangert de tre siste årene og har fokus på samisk, laksefiske og rock. Festivalen er oppkalt etter Bieskkán eller Anders Andersen Biti som sloss med det samiske trollet Stallu og drepte det. Det arrangeres laksefiske på dagen og rockekonserter på kvelden og natta i Beaskenjårga, ca. 1,8 mil sør for Karasjok sentrum. Voksne må betale for å fiske, mens både fiske og fluekastekurs er gratis for barn.

4.10 Behov for videre forskning

Det er gjort en del internasjonale studier på urfolksfestivaler blant annet ved «Globalism Research Centre» ved RMIT Universitet i Australia (Phipps & Slater, 2010), som blant annet slår fast at festivaler er steder for nytenkning i å skape bærekraftige, trygge og utviklede nasjonale kulturer for alle Australiere basert på anerkjennelse på tvers av kulturer, respekt, utveksling og kreativitet. I Norge har Kari Jæger forsket på festivalers betydning for reiseliv i Norge (Jaeger, & Mykletun, 2009), og Aksel Tjora har redigert en bok om festivaler i Norge (2013), der to kapitler er viet Riddu Riddu-festivalen (Skogvang, 2013 og Viken, 2013). Det er imidlertid fortsatt behov for mer forskning på denne type festivaler og deres betydning for samisk språk, kultur og kulturformidling, samt hvilken betydning festivaler kan ha for å bygge bærekraftige lokalsamfunn, samt skape kulturforståelse på tvers av etnisitet og landegrenser. Å studere nærmere hvordan festivaler som bruker besteforeldregenerasjonen som medhjelpere for å lære barna om gamle tradisjoner og skikker kan også være interessant. Behovet for mer forskning omfatter både samiske festivaler i Norge, festivaler som avholdes i hele Sápmi og urfolksfestivaler generelt. Her vil et forsknings-samarbeid med urfolks-forskere over hele verden være både relevant og nyttig.

Referanser

- Alta Sami Festival (2016) <http://www.altasamifestival.no/hjem.234222.no.html> hentet 17. august 2016.
- Birkely, H. (1994) «I Norge har lapperne først indført skierne», Alta: Idut.
- DSJ - Doajmmasiebrre Julev-Sábme's nettsider <http://dsj.no/>, hentet 20. august 2016.
- Falassi, A. (1987). Festival: Definition and morphology. In Falassi, A. (Ed.) Time out of time - *Essays on the festival. Albuquerque: University of New Mexico Press.*
- Finnmark fylkeskommunes (2016) Finnmark fylkeskommunes budsjett for 2016.
- Gold, J. R. and Gold, M. M. (2005). *Cities of culture: staging international festivals and the urban agenda, 1851-2000. Aldershot: Ashgate.*
- Hansen, L. (2007) *Liten storm langs kysten. Samisk identitet mellom lokal og internasjonal arena. Masteroppgave. Tromsø: Universitetet i Tromsø.*
- Hegnes, A. W. (2006). Festivalenes tvetydighet. Sociologisk Årbok, 107-140.
- Hovland, A. (1999) Moderne urfolk – lokal og etnisk tilhørighet blant samisk ungdom. Doktoravhandling, NOVA Rapport 11/1999, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hætta, O. M. (2002). Samiske påsketradisjoner: i etterkrigstidenes Kautokeino, *HiF-Notat*, 11. Høgskolen i Finnmark.
- Jaeger, Kari og Mykletun, R.J. (2009) The Festival Scape of Finnmark, i: *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9: 2, s. 327-348.

Jaeger, Kari og Mykletun, R.J. (2013) Festivals, Identities, and Belonging, i: Event Management, Vol. 17, pp. 213-226.

Márkomeannu (2016) <http://www.markomeannu.no> hentet 20. oktober 2016.

Noereh (2016) <https://noereh.wordpress.com/> hentet 9.august 2016.

Norsk rikskringkasting (2016) <https://www.nrk.no/sapmi/han-har-gitt-navn-til-kulturfestival-i-sapmi-1.13023428>, hentet 1.september 2016.

Olsen, K. (2010) *Identities, Ethnicities and Borderzones. Examples from Finnmark, Northern Norway*. Stamsund: Orkana forlag.

Pedersen, H. C. (2011) 'Sport, Ethno-Politics and Sami Identity in Northern Norway. The Organizing of the Sami Sports Movement.' Scandinavian Sport Studies Forum, Vol 2, 2011: pp. 45-73.

Pedersen, H. C. (2013) *Idrettsliv i etniske grenseområder. Modernisering, identitet og idrett i Finnmark, 1908-2010*. Doktoravhandling, Tromsø: Univeristetet i Tromsø.

Pedersen, P. og Viken, A. (2009). The coastal reinvention of Saminess. In: Nyseth, T. og A. Viken (red.) *Place reinvention. Northern perspectives*. London: Ashgate, 183-202.

Phipps, P. & Slater, L. (red.) (2010) *Indigenous Cultural Festivals: Evaluating Impact on Community Health and Wellbeing*. Globalism Research Centre, RMIT University, Melbourne: Australia.

Påskefestivalen i Karasjok (2016). <http://www.festivalerkarasjok.no/index.php/om-festivaler-karasjok/historie> hentet 1.september 2016.

Påskefestivalen i Kautokeino (2016). http://www.samieasterfestival.com/no_program.php hentet 17.august 2016.

Raasten Rasteh/ Sørsamisk kulturfestival (2016) <http://raastenrastah.no/spennende-seminarprogram-pa-raasten-rastah/>, hentet 16.september 2016.

Regjeringen (2001) https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-34/id379485/sec5?q=verdde#match_0 hentet 1. november 2016.

Riddu (2016) <http://www.riddu.no/en/about-riddu-riddu-festivala/history-riddu-riddu> hentet 20.juni 2016.

Sámediggi/Sametinget (2016) Sametingets budsjett 2016, vedtatt 3.desember 2015, Sak 49/15.

Sámediggi/Sametinget (2016) <http://sametinget.no/>, hentet 20.august 2016.

Sáminuorra (2016) <http://www.saminuorra.org/>, hentet 15.august 2016.

Samisk uke (2016) – Midnight Sun Marathon, <http://www.msm.no/index.php?id=543463> hentet 3.september 2016.

Skogvang, B. O. (2013) «Identitet og fellesskap gjennom bevegelsesaktivitet for barn på Riddu Riddu», i: Tjora, Aksel (red.) *Festival! Mellom rølp, kultur og næring*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk forlag, s. 129-153.

Skogvang, B. O. (2015) «Friluftsliv på Riddu Riddu festivalen - samisk, norsk og internasjonalt uteliv», s.175-181, utvidet artikkel bygget på foredrag på «*Forskning i friluft 2015*», <http://www.norskfriluftsliv.no/forskning>

Skogvang, B. O. (2016) 'Indigenous and Sami Nature life – Outdoor activities across the globe?' Paper presented at ISSA World Congress, Budapest, Hungary 8-12 June 2016.

Tjora, Aksel (red.) (2013) *Festival! Mellom rølp, kultur og næring*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk forlag.

Verdde (2016) <https://www.facebook.com/Verddeturneringen> hentet 31.oktober 2016.

Viken, A. (2011) 'Reinvention of ethnic identity – A local festival as a national institution on a global scene.' In: Grenier, A. & Müller, D. (red.) *Polar tourism. A tool for regional development*. Québec: Presses de l'Université du Québec, s. 179-206.

Viken, A. (2013) «Festivalkraft i etnisk spenningsfelt», i Tjora, Aksel (red.) *Festival! Mellom rølp, kultur og næring*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk forlag, s. 109-129.

5 Samisk lærertetthet

Kevin Johansen, cand.polit. UiT / Universidad de Granada. Seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Nordland

Sammendrag:

Det har i liten grad eksistert kvantitativ kunnskap om samisk lærertetthet i Norge. Fra mange hold har det vært hevdet at det er en sterk mangel på samisklærere, og andre har hevdet at samisklærere ikke alltid er formelt kvalifisert til å undervise. I artikkelen kartlegges antall samisklærere i Norge i alle samiske språk det undervises i, både for grunnskolen og videregående opplæring.

Artikkelen har også registrert formalkompetansen til samtlige samisklærere, både deres pedagogiske kompetanse og formalkompetansen i samisk språk. Undersøkelsen viser at flere samisklærere mangler pedagogisk kompetanse sammenliknet med gjennomsnittet for lærere for øvrig i Norge. Samtidig ser vi at formalkompetansen i samisk språk er svært høy.

Det er mange elever for hver lulesamiske lærer, elevtettheten her er den samme som for Nordland for øvrig og faktisk høyere en elevtettheten i Bodø. Dette viser at det er en klar mangel på lærere med lulesamisk språkkompetanse.

For nordsamisk og sørsamisk er elevtettheten vesentlig lavere, slik at lærermangelen ikke er like prekær her på kort sikt. Imidlertid viser aldersgjennomsnittet at det er en betydelig mengde samisklærere som går av de neste ti årene, og søkingen til samisk lærerutdanning har vært svært lav. Derfor risikerer vi å ha langt færre samisklærere om ti og tjue år enn i dag, om ikke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger økes betraktelig.

5.1 Innledning

Samiskopplæring i skole og barnehage er blant de aller viktigste tiltakene for at det skal bli flere samisktalende personer i Norge i framtida. For at denne målsettingen skal oppfylles, er det imidlertid helt avgjørende at det finnes tilstrekkelige lærerkrefter i samisk, slik at skoleeierne kan gi et samisk språktilbud til alle som har rett til det. Lærerne bør ha både pedagogisk og samiskspråklig kompetanse på et nivå som man forventer i øvrige språkfag.

Det har i liten grad vært gjennomført omfattende kartlegginger av antall samisktalende lærere i Norge. Dette til tross for at kunnskap om antall lærere, deres kompetanse og prognoser over behovet for samisktalende lærere i årene som kommer, er av helt essensiell betydning for å kunne avgjøre hvilke tiltak som må settes i verk for at samiske elever får sine rettigheter og behov oppfylt når det gjelder samisk språkopplæring.

I denne artikkelen er samtlige samisklærere i skolen i Norge med. Vi har sett på hvilken kompetanse de har pedagogisk og språklig. Med andre ord gir denne artikkelen oversikt over alle samisklærere i Norge i alle de tre språkene. For lulesamisk og sørsamisk har vi i tillegg til de lærerne som underviser i samisk, også egne tall for alle samisktalende med pedagogisk utdanning som ikke arbeider som samisklærere, for å beregne omfanget av frafall fra læreryrket.

Sist i artikkelen har vi tatt med en utarbeidet prognose for hvor mange samisklærere det er behov for å utdanne i årene som kommer, samt tilrådinger om tiltak som er nødvendige for å sikre rekruttering av samiske lærere.

5.1.1 Avgrensning

Artikkelen legger vekt på lærere i samisk, det vil si dem som underviser i samisk etter læreplanene i første- eller andrespråk i grunnopplæringa. I denne sammenhengen ser vi altså ikke på barnehagelærere og lektorer, amanuenser og professorer på høyskole og universitet. Årsaken til denne avgrensinga er at det er i grunnopplæringa at rettighetene til samisk opplæring er hjemlet på en måte som gjør at lokale myndigheter er helt avhengige av å ha et tilstrekkelig antall samisklærere for å oppfylle sine rettslige forpliktelser.

5.2 Lærerutdanning i et historisk perspektiv

De som i dag er samisklærere, har fulgt en rekke ulike utdanningsløp for å komme dit. Opprinnelig ble lærer-begrepet kun brukt om personer som underviste på grunnskolenivå (og forløpere som folkeskolen osv.), mens de som underviste på gymnaser og videregående skoler, ble titulert lektorer eller overlærere. Adjunker ble her en mellomting (Wikipedia.org).

De første kursene for lærerutdanning ble gjennomført allerede på slutten av 1700-tallet. Slike kurs økte i omfang etter at lov om allmueskolen ble vedtatt i 1860. I 1826 ble den første offentlige lærerutdanninga, *seminar*, opprettet i Trondenes. Seminarene var toårige. Den første loven om lærerutdanning kom i 1890. I 1902 ble utdanninga treårig, i 1938 fireårig. Så gikk det tilbake til treårig lærerutdanning i 1973 (allmennlærerutdanninga), og fra 1992 ble den igjen fireårig (Store Norske leksikon).

Samisklærere i dag har altså hatt ulike utdanningsløp. Det er grunn til å anta at de eldste samisklærerne er allmennlærere etter utdanninga som ble etablert i 1973. Seinere har vi fått grunnskolelærere fordelt på grunnskoleløpene 1.–7. klasse og 5.–10. klasse, lektorutdanning, praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) og faglærere, som er ei ettårig pedagogisk utdanning for undervisning i enkeltfag i grunnskolen og videregående opplæring. Fra 2017 omlegges grunnskolelærerutdanningene til et femårig masterløp. Forsøksordninger har allerede vært etablert ved enkelte læresteder.⁴ Det vil bli strengere kvalitetskrav og krav om høyere kompetanse ved lærerutdanningsinstitusjonene. Flere av institusjonene oppfyller i dag ikke NOKUTs krav som vil gjelde fra 2017 for lærerutdanninger (Valle og Nilsen 2016).

I 1999 ledet professor Jens-Ivar Nergård et utvalg som utarbeidet en NOU om samisk lærerutdanning, *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*. Her ble det foreslått å utarbeide en egen rammeplan for samisk lærerutdanning.

⁴ Kronikk 21. april 2016 i Avisa Nordland: Det er viktig at det gis lærerutdanning i Nordland av professor Anne Marit Valle og dosent Nils Ole Nilsen.

5.3 Pedagogisk kompetanse

I denne artikkelen skiller vi ikke mellom disse ulike utdanningene, men samler alle under betegnelsen *pedagogisk utdanning*. I alle de gjeldende lærerutdanningene har Sametinget oppnevnt samiske fagpersoner som medlemmer av rammeplanutvalgene som har utarbeidet rammeplanene. Det er nylig også utarbeidet en egen rammeplan for ei femårig samisk lærerutdanning på masternivå.

5.4 Kompetanse i samisk

Det andre hovedpunktet i denne artikkelen er å kartlegge omfanget av formell samisk språkkompetanse blant samisklærere. I dag er kravene for å undervise i samisk at man har minimum 30 studiepoeng (tilsvarer halvårsstudium) i samisk for å undervise på barneskolen og 60 studiepoeng (årsstudium) for å undervise på ungdomsskolen og i videregående opplæring. I utgangspunktet er det altså ikke nok å ha realkompetanse i samisk, sjøl om samisk skulle være morsmålet til læreren, på samme måte som man ikke kan være norsklærer kun ved å kunne snakke norsk. Nå legges formalkravene om slik at kompetansekravene ikke bare gjelder nytilsatte lærere, men alle som skal gi opplæring i de såkalte undervisningsfagene som samisk, norsk, matte og engelsk, jf. opplæringslova § 10-2 og forskrift til opplæringsloven kapittel 14.

Tidligere var det tilstrekkelig å være allmennlærer for å undervise i alle fag i grunnskolen, slik at man paradoksalt nok formelt sett kunne være samisklærer uten å snakke et ord samisk. Fram til 2025 kan det gis dispensasjoner slik at de som ble tilsatt i skolen før den nye loven trådte i kraft, har ei viss tid på seg for å tilegne seg den formalkompetansen det er behov for i undervisningsfag som samisk. Dette siste er riktignok ikke nedfelt i opplæringslova, men er hjemla i *Lærerløftet*, dette er en reform som skal sikre at elevene lærer mer (Regjeringen.no).

Samiske fjernundervisningslærere har i tillegg kompetansekrav knyttet til fjernundervisningsdidaktikk og bruk av tekniske verktøy i opplæringsøymed. Disse kompetanse-kravene er nedfelt i Rammeverk for samisk fjernundervisning, og alle fjernundervisningslærere må ha tilegnet seg denne kompetansen innen 2020 (Utdanningsdirektoratet.no).

5.5 Ansvar for samisk i lærerutdanningene

Det er flere institusjoner som har en rolle for å sikre at det utdannes samiskspråklige lærere. Samisk høgskole er svært sentral med sin samiske lærerutdanning. Uten deres studietilbud ville det vært vanskelig for skoleeierne å kunne tilby ei ansvarlig og kvalitativt god samiskopplæring til elever som har rett til det.

UiT Norges arktiske universitet har etter hvert også blitt en viktig aktør for å utdanne lærere med samisk språkkompetanse. Nord universitet, som ble til gjennom en fusjon mellom Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nesna og Høgskolen i Nord-Trøndelag, har nå ansvar for både lulesamisk og sørsamisk i lærerutdanningene (de tidligere institusjonene Universitetet i Nordland og Høgskolen i Nord-Trøndelag hadde nasjonalt ansvar for henholdsvis lulesamisk og sørsamisk i lærerutdanningene). Hvis vi kort ser på historikken for eksempel lulesamisk, ble de første språkkursene tilbudt ved daværende Bodø Lærerhøgskole på åttitallet, mens det første 30 studiepoengs-kurset ble startet opp høsten 1989.

5.5.1 Dagens samiske lærerutdanningstilbud⁵

Samisk høgskole tilbyr allmennlærerutdanninger og praktisk-pedagogisk utdanning (PPU). UiT Norges arktiske universitet tilbyr nordsamisk som fremmedspråk i lærerutdanningen 5.–10. klasse og lektorutdanning for dem med samisk som morsmål. Nord universitet tilbyr grunnskolelærerutdanninger for 1.–7. klasse og 5.–10. klasse og PPU som kan kombineres med kompetansegivende kurs i lulesamisk eller sørsamisk.

Hvis vi ser på søkertallene til samiske lærerutdanninger, er disse tidvis svært lave. Studieåret 2015–2016 hadde UiT Norges arktiske universitet ingen søkere til sin femårige lærerutdanning integrert med master i samisk (Altaposten, 24.2.16), og samisk lærerutdanning ved Samisk høgskole har også slitt med svært lave studenttall i flere år. Når det gjelder lulesamisk og sørsamisk, er ikke de samiske språkkursene integrert i lærerutdanningene, og derfor kan ikke offentlig statistikk som *dbh.no* brukes for å hente tallene.

5.5.2 Omfanget av samisk lærerutdanning

I nordsamisk vil det være vanskelig å fastslå nøyaktig hvor mange samisktalende som har gjennomført lærerutdanning og fortsatt er i arbeidsdyktig alder. Som nevnt tidligere i artikkelen anslår vi at de aller fleste samisktalende som har lærerutdanning, og som fortsatt står i arbeid, er utdannet etter at treårig allmennlærerutdanning ble innført i 1973. Egne samiske lærerutdanninger ble etablert på et langt seinere tidspunkt, og Samisk høgskole ble som kjent etablert i 1989. En rekke samisktalende personer tok imidlertid lærerutdanning lenge før den tid, og noen kombinerte det med samiske språkkurs ved for eksempel Universitetet i Oslo mens de hadde samiske studietilbud.

I tillegg til dem som de seinere år er utdannet ved Samisk høgskole og UiT Norges arktiske universitet med samisk lærerutdanning, kan kandidater ha gjennomført lærerutdanning ved andre læresteder på samme måte som tidligere beskrevet. Her vil det være vanskelig å hente ut tall, eller gjøre beregninger av omfang. Derfor vil statistikken for nordsamisk basere seg på hvor mange som i dag arbeider som lærere i grunnsopplæringa, samt tall for dem som er utdannet ved Samisk høgskole og UiT Norges arktiske universitet, og ikke hvor mange som opprinnelig ble utdannet totalt ved de vel 20 lærestedene som tilbyr lærerutdanning i Norge.

For lulesamisk og sørsamisk er antallet lærere noe lavere, og artikkelforfatteren kjenner kompetansemiljøene godt. Her vet vi nøyaktig hvor mange lulesamisktalende og sørsamisktalende som har lærerutdanning, og hvor mange som arbeider som lærere.

5.4.3 Kjønnsfordeling

Læreryrket er et kvinnedominert yrke. Jo lavere klassetrinn, jo færre mannlige lærere både under utdanning og blant dem som jobber som lærere. På landsbasis er 80 prosent av lærerne på klassetrinn 1.–7. kvinner, mens prosentdelen er noe lavere for klassetrinn 5.–10.⁶ Kjønnsfordelingen blant samisklærere er enda skeivere.

⁵ Barnehagelærerutdanningene omtales ikke her.

⁶ *Lærerutdanningene. Statistiske oversikter og utviklingstrekk*, NIFU-rapport 31, 2014.

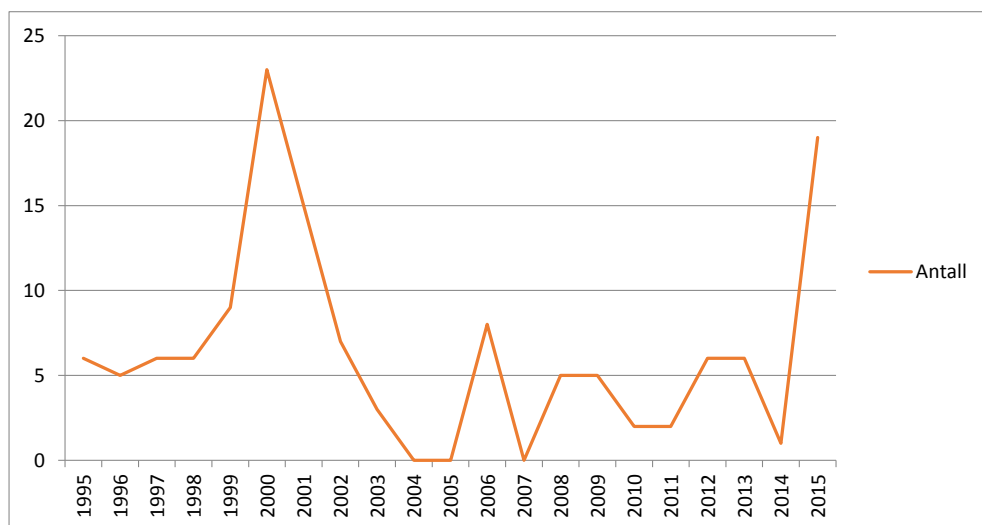
5.5.4 Utdanning av samisklærere

Tabell 5.1 Oversikt over kandidater som fullførte lærerutdanninger ved Samisk høyskole siste 21 år.

År	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Lærerutdanning ⁷	6	5	6	6	9	23	15	7	3	0	0

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
8	0	5	5	2	2	6	6	1	19 ⁸

Figur 5.1 Fullført lærerutdanning ved Samisk høyskole

Figur 5.1 viser at det er store svingninger i antall kandidater som har fullført samisk lærerutdanning fra år til år.

UiT Norges arktiske universitet har enda ikke kandidater med fullført samisk lærerutdanning, da studieprogrammet ikke har vært tilbudt i et tilstrekkelig antall år enda.

Nord universitet har eksistert i under ett år, og deres tidligere institusjoner, Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nesna og Høgskolen i Nord-Trøndelag, har alle hatt lærerutdanninger, men ikke spesifikke samiske lærerutdanninger. Når vi går inn i de ulike språkgruppene, vil antall utdannede lærere i lulesamisk og sørsamisk framkomme.

⁷ Dette tallet inkluderer både allmennlærerutdanning, grunnskolelærerutdanning 1.–7. klasse og praktisk-pedagogisk utdanning.

⁸ Av de 19 som fullførte lærerutdanning ved Samisk høyskole i 2015, var 18 av dem PPU-studenter.

5.5.5 Elevtall

For skoleåret 2015–2016 har 2164 elever i Norge samiskopplæring i grunnskolen. Av disse har 1935 nordsamisk som førstespråk eller andrespråk. For lulesamisk har 113 elever opplæring. I sørsamisk er elevtallet 116 på førstespråk og andrespråk. Til sammen har 86 kommuner samt fire friskoler og tre statlige skoler elever med samiskopplæring i Norge.⁹ Dette er 21 prosent av Norges kommuner, og antall kommuner med elever med samisk i fagkretsen har økt kontinuerlig i Norge.

5.5.6 Lærerkrefter

I dette avsnittet ser vi på antall lærere som underviser i samisk i grunnskolen og i videregående opplæring. En del lærere arbeider deltid, men vi skiller ikke mellom dem som er tilsatt i heltidsstillinger, og dem som har deltidsstillinger. Det betyr at antall årsverk er noe lavere enn antall lærertilsettinger. Her vil vi også se på hvor mange av disse som har pedagogisk utdanning, og hvor mange som er ufaglærte lærere.¹⁰

Vi vil også beskrive lærernes kompetanse i samisk. Her legger vi vekt på hvor mange av lærerne som har videreutdanning i samisk. Videreutdanning er kompetansegivende, det er kurs som gir studiepoeng, i motsetning til etterutdanning, som ikke gir studiepoeng. Her ser vi kun på videreutdanning i samisk. Vi vet at samisklæreres kompetanse er etterspurt fra mange hold, og hvis vi skal utarbeide en prognose for hvor mange samisklærere det er behov for i framtida, må vi også ha et anslag på hvor stort frafallet er fra yrket.

5.5.7 Feilkilder

Statistikken som kommenteres i denne artikkelen, er ikke tidligere publisert. Artikkelforfatteren har sjøl vært nødt til å hente inn tallene og har i den sammenhengen vært i kontakt med over 80 kommuner og utdanningsinstitusjoner. Vi vet med sikkerhet hvor mange som er utdannet i samiske lærerutdanninger. Dette baserer seg på offentlig statistikk fra dbh.

Vi vet også hvor mange kommuner som tilbyr samiskopplæring. Det er tall som hentes fra de tre nordligste Fylkesmennene. Fylkesmennene i Troms og Nordland tildeler timer til samiskopplæring i sine kommuner, mens Fylkesmannen i Finnmark tildeler både til sitt fylke og til alle kommuner utenfor Nord-Norge.

Imidlertid finnes det ingen pålitelig måte å beregne hvor mange som har tatt lærerutdanning ved andre læresteder og samiske språkkurs ved ett av stedene som tilbyr det. En lærer kan ha tatt sin pedagogiske utdanning i Stavanger og språkkurs i Tromsø, for eksempel. For lulesamisk og sørsamisk har artikkelforfatteren skaffet full oversikt. Her kjenner undertegnede personlig de fleste samisklærerne.

Det nordsamiske lærermiljøet inkluderer langt flere. Her er de nøyaktige tallene umulige å fastslå. Derfor vil vi for nordsamisk kun se på dem som faktisk arbeider som lærere i dag, og beskrive deres pedagogiske og språklige kompetanse. Prosentvis kan det være mulig å anta at

⁹ Elever i offentlige skoler og friskoler følger på mange områder ulike lovverk. Opplæringsloven gjelder for offentlige skoler, mens friskoleloven gjelder for friskoler. Hvis ikke friskolen har søkt godkjenning etter samisk læreplan, har ikke samiske elever på skolen formelt rett til opplæring i samisk.

¹⁰ Tidligere i artikkelen har vi beskrevet ulike typer lærerutdanninger som er inkludert her.

frafallet fra yrket er omtrent det samme som for lulesamisk og sørsamisk. I tillegg til dem som underviser i samisk, er det i nordsamisk en rekke samisktalende lærere som kun underviser i andre fag. Spesielt gjelder dette Kautokeino og Karasjok kommuner, som til sammen har omtrent seksti samisktalende lærere som *ikke* underviser i samisk. Her regnes de ikke inn i statistikken over dem som underviser i språket.

5.6 Sørsamisk

Sørsamisk opplæring i Norge tilbys i hovedsak fra seks skoler: Sameskolen for Midt-Norge, Sameskolen i Snåsa, Brekken oppvekst- og lokalsenter, Røyrvik skole, Røros videregående skole (Aajege) og Grong videregående skole. De fleste har både stedlig opplæring, fjernundervisning, språksamlinger og ambulerende lærer. Ut over dette har to skoler stedlige lærere i sørsamisk.

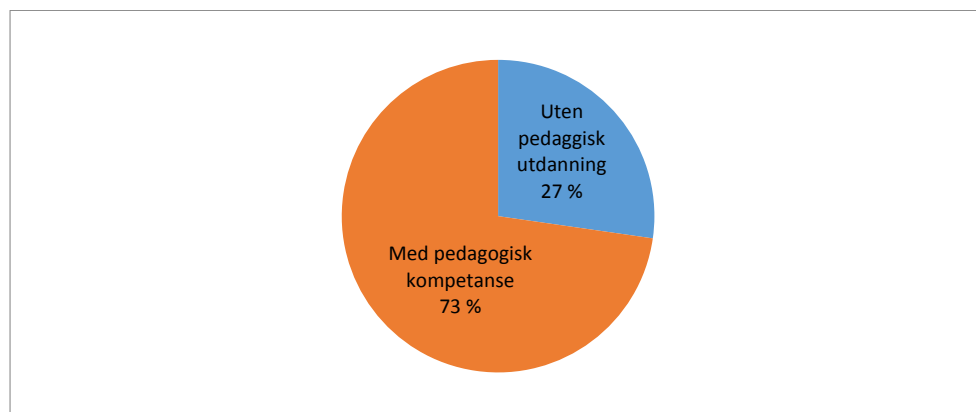
På grunnskolenivå gir 22 lærere samisk språkopplæring. 16 av disse har pedagogisk utdanning, og samme antall, altså 16, har videreutdanning i samisk.

Ut over disse tallene er det tre sørsamisktalende personer som har lærerutdanning, men som ikke arbeider som lærere i dag. Snittalderen for sørsamiske lærere i grunnskolen er 44 år.

Tabell 5.2 Sørsamisktalende lærere i grunnskolen

Antall	22
Med pedagogisk kompetanse	16
Videreutdanning i samisk	16

Figur 5.2 Andel sørsamiske lærere i grunnskolen med og uten pedagogisk utdanning

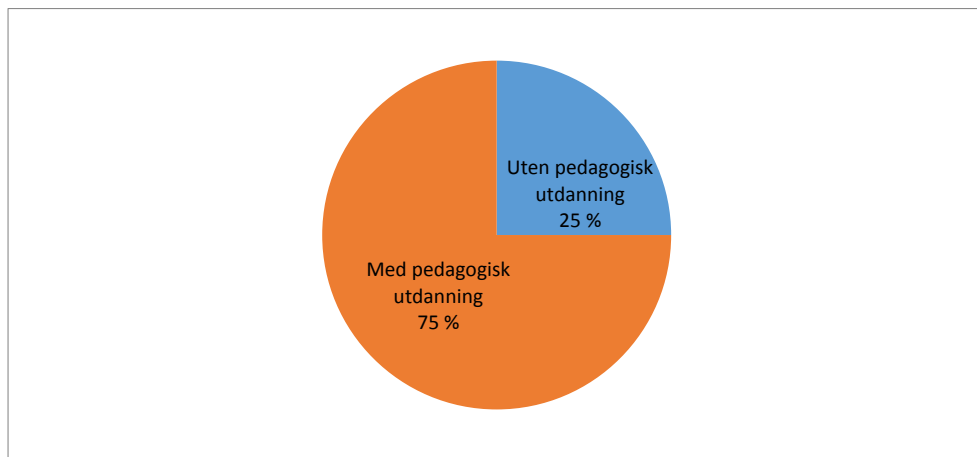
I videregående opplæring underviser åtte lærere i sørsamisk. Samtlige har pedagogisk utdanning, og alle har også videreutdanning i sørsamisk. Det er med andre ord svært høy kompetanse blant sørsamiske lærere innenfor videregående opplæring.

Snittalder for sørsamiske lærere totalt er 45 år. Det er få lærere i sørsamisk som går av for aldersgrensen de neste par årene, men det vil være mange som gjør det de neste ti årene. Vi vil komme tilbake til rekrutteringsbehov seinere i artikkelen.

5.7 Lulesamisk

I grunnskolen underviser i dag åtte lærere i lulesamisk. Seks av disse har pedagogisk kompetanse, og seks har også videreutdanning i lulesamisk språk.

Figur 5.3 Fordeling av lulesamiske lærere med og uten pedagogisk utdanning, grunnskolen

nesten nyutdannet, mens mange lærere er over 60 år. Det vil derfor være et betydelig rekrutteringsbehov for lærere med lulesamisk språkkompetanse i de kommende årene.

Innenfor videregående opplæring underviser sju lærere i lulesamisk. Tre av disse har pedagogisk utdanning, seks har videreutdanning i lulesamisk språk.

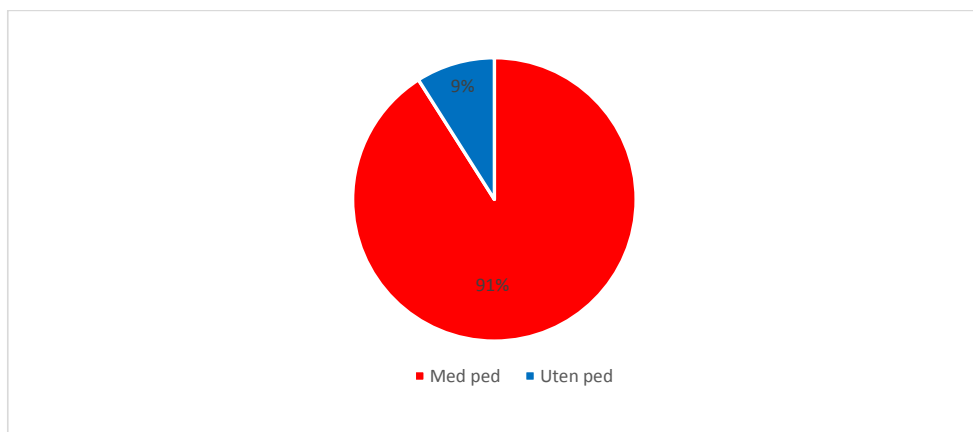
Snittalder for lulesamiske lærere i videregående opplæring er 39,25 år. Dette er vesentlig lavere enn for grunnskolen, noe som blant annet kan forklares med at flere av dem ikke har pedagogisk utdanning.

Hele ti lulesamisktalende personer har pedagogisk kompetanse, men jobber ikke som samisklærere i dag. Det er altså flere som har pedagogisk utdanning og ikke underviser, enn det er personer som gjør det. Dette kommer vi også tilbake til seinere i artikkelen.

5.8 Nordsamisk

I grunnskolen er det 189 lærere som underviser i nordsamisk. Av disse har 91 prosent pedagogisk utdanning. 124 (65 prosent) har videreutdanning i samisk. I forvaltningsområdet har de aller fleste lærerne både pedagogisk utdanning og videreutdanning i samisk.

Figur 5.4 Andel nordsamiske lærere med pedagogisk utdanning, grunnskolen

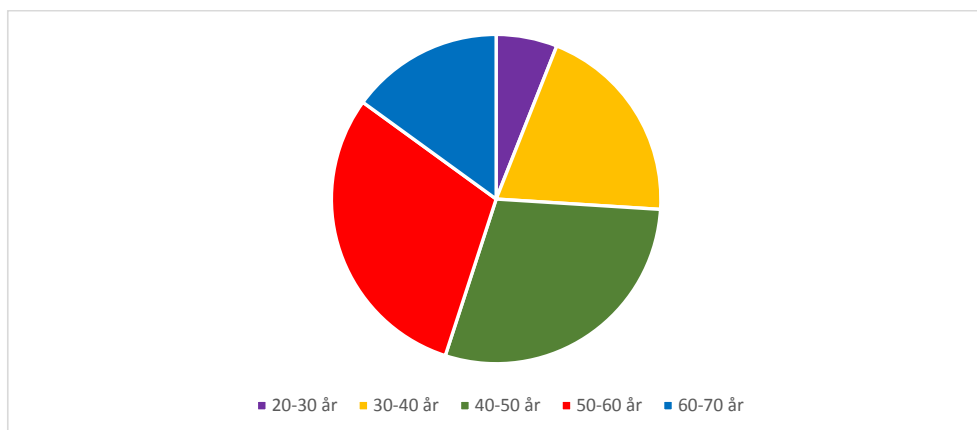

Figur 5.4 illustrerer andelen nordsamiske lærere i grunnskolen med pedagogisk utdanning

Tabell 5.3 Aldersfordeling nordsamiske lærere, grunnskolen

Alder	20–30 år	30–40 år	40–50 år	50–60 år	60–70 år
Prosentandel	6 %	20 %	29 %	30 %	15 %

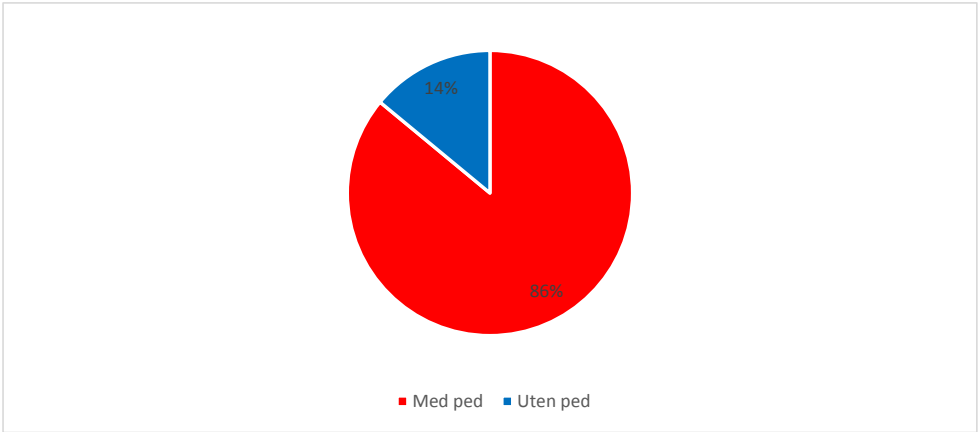
Figur 5.5 Aldersfordeling nordsamiske lærere i grunnskolen

Denne tabellen viser at det er relativt få helt unge lærere, og at 74 prosent av lærerne er over 40 år. Man kan slutte av dette at det de siste årene har vært utdannet få lærere også i nordsamisk, og at man da får et rekrutteringsetterslep på samisktalende lærere.

I videregående opplæring underviser 44 lærere i nordsamisk. Av disse har 38 pedagogisk kompetanse, mens 33 har videreutdanning i samisk.

Figur 5.6 Andel nordsamiske lærere med pedagogisk utdanning, videregående skole

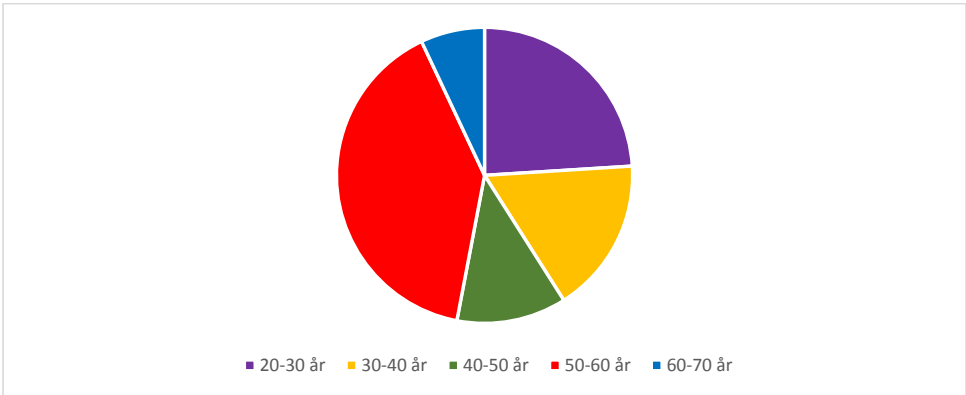

Figur 5.6 viser andelen nordsamiske lærere i videregående opplæring med pedagogisk kompetanse.

Tabell 5.4 Aldersfordeling nordsamiske lærere, videregående opplæring

Alder	20–30 år	30–40 år	40–50 år	50–60 år	60–70 år
Prosentandel	24 %	17 %	12 %	40 %	7 %

Figur 5.7 Aldersfordeling nordsamiske lærere i videregående skole

For videregående opplæring ser vi at det er langt flere yngre lærere. Over 40 prosent er under 40 år, noe som betyr at en stor andel av lærerne sannsynligvis har flere tiår igjen i læreryrket. Samtidig er nesten halvparten av lærerne over 50 år, noe som medfører at det likevel vil være et betydelig rekrutteringsbehov for nordsamiske lærere i videregående opplæring.

Som vi ser av figurene over, har nordsamiske lærere høgest andel lærere med pedagogisk kompetanse. Dette kan ha en rekke årsaker. For det første er det langt flere nordsamisktalende personer i Norge, slik at det i utgangspunktet er enklere å rekruttere nordsamisktalende lærere. I tillegg har det vært egne nordsamiske lærerutdanninger, mens man i lulesamiske og sørsamiske områder har vært nødt til å studere samisk språk i tillegg til lærerutdanning om man ønsker å bli samisklærer.

5.9 Stor forskjell mellom kommunene

Det er en klar forskjell mellom ulike kommuner når det gjelder tilgang på samisklærere. Ikke overraskende er det flere samiskspråklige lærere i forvaltningskommunene, og det er naturlig, da det er her behovet for flere lærere er størst. Det ser også ut til at forvaltningskommunene har færre utfordringer med å rekruttere nye lærere enn andre kommuner har. Dette gjelder spesielt i det nordsamiske området.

Kautokeino og Karasjok kommuner har flest lærere som underviser i samisk, med minst 35 lærere i hver av de to kommunene. Som nevnt tidligere har disse kommunene i tillegg en rekke samisktalende lærere som ikke underviser i samisk språk, men i andre fag. I den andre enden er det 16 kommuner som kun har en samisklærer. Dette er et overraskende lavt tall. Det er en styrke for samiskopplæringen at de fleste kommunene har mer enn en samisklærer, fordi det gjør opplæringstilbudet mindre sårbart.

Jo lengre unna en kommune er en forvaltningskommune, jo større utfordringer er det med å rekruttere lærere. Samtidig finnes det eksempler på kommuner utenfor forvaltningsområdet som lykkes godt i å rekruttere lærere fordi de har en klar strategi for rekruttering og benytter ulike incitament for å tiltrekke seg lærere.¹¹ Tidligere undersøkelser viser at kommuner som inkluderer samisklærere i det øvrige pedagogiske personellet ved skolen, i større grad beholder sine samisklærere enn kommuner der samisklærerne arbeider kun på egen hånd.

5.10 Lærertetthet

Fra mange hold hevdes det at lærertetthet og kvalitet i skolen henger nøye sammen. Det betyr at kvaliteten i skolen nødvendigvis øker hvis det tilsettes flere lærere. I realiteten kan det nok være mer komplisert enn som så, for Norge har relativt høy lærertetthet og har ikke vært fremragende på resultater i PISA-undersøkelsene.

Her har vi også sett at Nord-Norge har høyere lærertetthet enn landsgjennomsnittet. I en fersk undersøkelse for videregående opplæring har Senter for økonomisk forskning ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet sett på kvaliteten i videregående skole, etter oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. Dette er målt ved sju indikatorer som skolepoeng fra grunnskolen,

¹¹ Det er positivt at noen kommuner arbeider for å rekruttere lærere. Samtidig er det i hvert fall på kort sikt et *nullsum-spill* der det ganske enkelt fører til at andre kommuner mister en lærer.

gjennomstrømming, karakterer osv. Her kommer Nord-Norge dårlig ut kvalitetsmessig sammenliknet med resten av landet.¹²

Likevel kan man med god grunn hevde at lærertetthet sier mye om ressurs situasjonen i skolen, og uten ressurser vil det være krevende å oppnå gode læringsresultater. Mange kommuner, spesielt utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, sier at de sliter mye med å skaffe tilstrekkelig antall lærerkrefter i samisk.

I NOU 2000: 3 *Samisk lærerutdanning* står det:

«... samisk skole må benytte lærere som mangler formell pedagogisk utdanning. Når en slik situasjon er vedvarende, representerer det en ond sirkel for samisk skole. De pedagogene som har formell utdanning utsettes for ekstraslitasje gjennom den merbelastning veiledning av lærere uten formell utdanning krever.» (s. 149)

Som vi har sett i denne artikkelen, er det fortsatt slik at den samiske skolen har en større andel ufaglærte. Likevel kan man anta at dette nå er et mindre problem enn tidligere; spesielt i nordsamisk område er andelen ufaglærte lav. Som vi også vil se, er det samtidig grunn til å frykte at andelen ufaglærte i den samiske skolen igjen vil øke om det ikke utdannes samisklærere i et høyere tempo enn det har vært gjort de seinere år.

Tabell 5.5 Lærertetthet i Norge og i utvalgte fylker, grunnskolen¹³

Fylke	Antall elever per lærer
Finnmark	12,0
Troms	14,6
Nordland	14,2
Landsgjennomsnitt	16,8

Tabellen viser at Nord-Norge har høyere lærertetthet enn landsgjennomsnittet, med Finnmark på topp. I Finnmark er lærertettheten hele 28,6 prosent høyere enn i landet totalt.

Tabell 5.6 Elevtall samisk, grunnskolen 2015–2016

Språkgruppe	Antall elever
Nordsamisk	1935
Lulesamisk	113
Sørsamisk	116
Totalt	2164

Tabellen viser elevtallet i grunnskolen i Norge. Her er det regnet med både elever som har samisk som førstespråk, og dem med samisk som andrespråk. Det finnes ikke slik tilgjengelig statistikk for videregående opplæring.

¹² *Skolekvalitet i videregående opplæring*, SØF-rapport 01/16.

¹³ Dette er beregnet ut fra såkalt «grupppestørrelse 2», som er mest representativt for reell størrelse. Den måler ordinær undervisning uten spes.ped. og særskilt språkopplæring (ikke samisk).

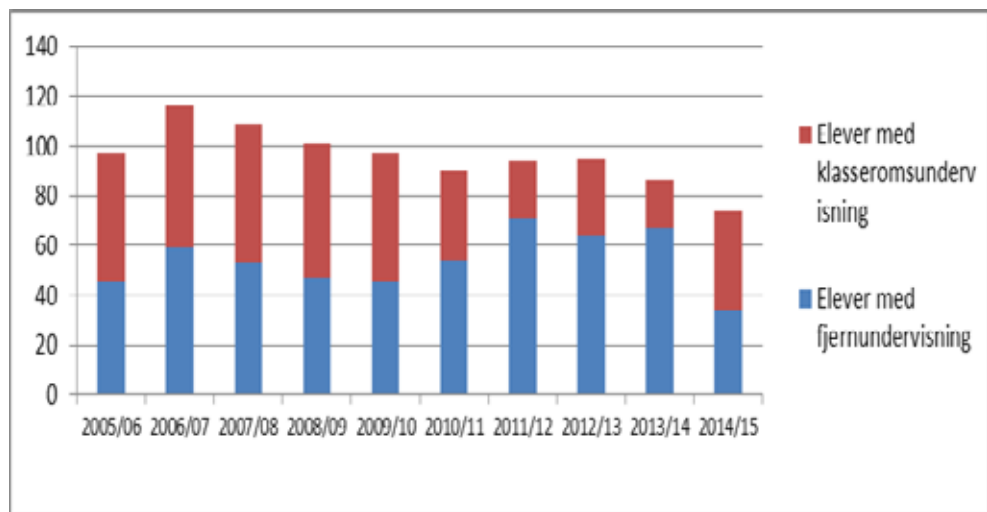
Tabell 5.7 Lærertetthet for samiske elever, grunnskole

Språkgruppe	Antall elever per lærer
Nordsamisk	10,2
Lulesamisk	14,1
Sørsamisk	5,3
Totalt	9,9

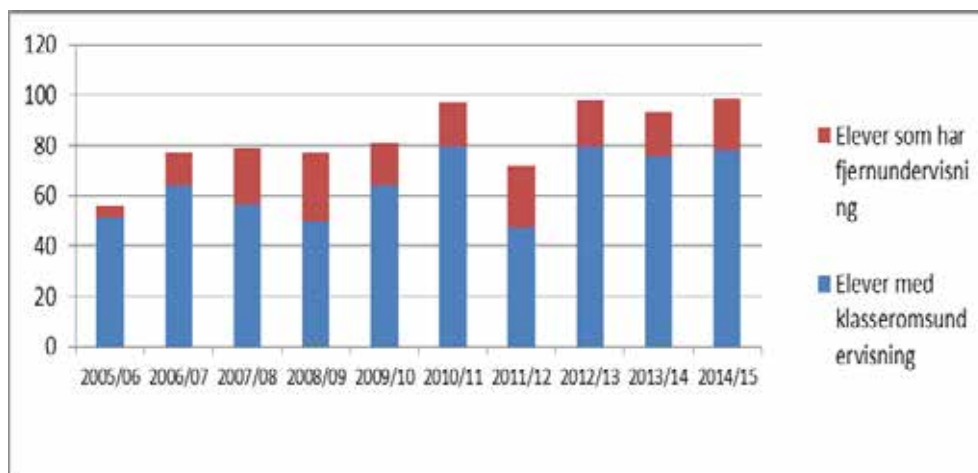
Tabell 5.7 viser at det er langt færre elever per lærer i sørsamisk enn i lulesamisk og nordsamisk område. Årsaken til dette er i stor grad veldig spredt bosetting blant sørsamer, og at langt flere elever får sin samiskopplæring som fjernundervisning i sørsamisk enn i for eksempel lulesamisk. Samisk fjernundervisning foregår i stor grad som en en-til-en-situasjon mellom lærer og elev via for eksempel Skype. I tillegg er det flere samisklærere i sørsamisk område som jobber deltid som samisklærere kombinert med annen lærergjerning eller annet samisk språkarbeid.

Lulesamisk har en lærertetthet som er identisk med tettheten for Nordland fylke for øvrig. Nordsamisk ligger midt mellom sørsamisk og lulesamisk i prosentvise tall og noe under Finnmarks gjennomsnitt for øvrig.

Figur 5.8 Elevfordeling i fjernundervisning og stedlig opplæring (klasseromsundervisning) sørsamisk

Figur 5.9 Elevfordeling fjernundervisning og stedlig opplæring, lulesamisk

Figurene 5.8 og 5.9 viser forskjellen mellom andel fjernundervisningselever i lulesamisk og sørsamisk opplæring. Som vi ser, er det svært få elever som har lulesamisk fjernundervisning, mens det for sørsamisk enkelte år har vært et stort flertall av elevene som har fått sin opplæring som fjernundervisning. Dette gir seg tydelige utslag i lærertettheten for de to språkgruppene.

Tabell 5.8 Antall samisklærere totalt

Språk	Sørsamisk	Lulesamisk	Nordsamisk	Totalt
Grunnskolen	22	8	189 ¹⁴	219
Videregående opplæring	8	7	44	59
Totalt	30	15	233	Grand total: 278

Tabell 5.8 viser at det totale antall lærere som underviser i samisk, er 278. Av disse er 84 prosent lærere i nordsamisk. Fem prosent er lærere i lulesamisk og 11 prosent i sørsamisk.

79 prosent av lærerne underviser i grunnskolen.

¹⁴ Som nevnt tidligere er det i enkelte forvaltningskommuner i tillegg et betydelig antall samisktalende lærere som ikke underviser i samisk.

5.11 Rekrutteringsbehov

Å fastsette eksakt rekrutteringsbehovet for samisklærere de neste ti–tjue år vil være en umulig oppgave. Ei eventuell beregning måtte ta høyde for en rekke usikre faktorer som elevtallsutvikling, avgang av lærere før aldergrensen, utdanning av lærere, organisering av samiskopplæring framover osv.

Likevel er det mulig å antyde en prognose basert på hva vi ser i elevtallet, samt urbaniseringsgrad blant samer. I tillegg vet vi at både Lærerløftet og rammeverket for samisk fjernundervisning vil øke behovet for pedagogisk utdanning for samisklærere og videreutdanningsbehovet i samisk. Vi har også påvist grad av frafall blant lærere i lulesamisk og sørsamisk område og det gir signaler for om det må utdannes *flere* lærere enn det nominelle behovet skulle tilsi. Vi har også en pekepinn på alderssammensetningen blant samisklærere. Den kan si noe om hvorvidt vi etter hvert står overfor *generasjonsskifter* blant samiske lærere.

Hvorfor er rekruttering av samisklærere viktig?

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) § 6-2 slår fast:

«I samiske distrikt har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk.

Utanfor samiske distrikt har minst ti elevar i ein kommune som ønskjer opplæring i og på samisk, rett til slik opplæring så lenge det er minst seks elevar igjen i gruppa.»

§ 6-3 sier:

«Samar i vidaregåande opplæring har rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen.»

Som vi ser, har alle samiske elever en individuell rett til samiskopplæring, og de som bor i samiske distrikt, har også rett til opplæring *på* samisk. For å sikre at skoleeierne kan gi lovpålagt opplæring til rettighets elever og slik oppfylle de offentlige forpliktelser overfor samiske elever, er det helt nødvendig å sikre tilstrekkelig rekruttering av samiskspråklige lærere.

Ser man bort fra det reint juridiske, er det en rekke andre argumenter for hvorfor det også er viktig. Todal og Øzerk peker på at det er viktig av både pedagogiske, psykologiske og historiske grunner (Todal og Øzerk 1996 s. 17 ff.¹⁵). Blant annet sikrer tospråklig opplæring elevenes kognitive språkbeherskelse, ei positiv sjøloppfatning og kulturell utvikling.

Å rekruttere samiskspråklige kandidater til lærerutdanningene har vært utfordrende. Ved flere opptak har det ikke vært søkere til samisk lærerutdanning ved Samisk høgskole¹⁶. UiT Norges arktiske universitet har i tre år tilbudt femårig lærerutdanning med master i samisk. De har heller ikke hatt søkere til studiet.¹⁷ På sikt er samiske elevers rett til opplæring i samisk definitivt truet om rekrutteringen til samiske lærerutdanninger ikke styrkes. Under tilrådingene i slutten av artikkelen pekes det på tiltak som kan gjøres for å styrke samisk i lærerutdanningene.

I lulesamisk og sørsamisk område er det ikke tilstrekkelig med samiskspråklige fagfolk ved lærestedene til å tilby reine samiskspråklige lærerutdanninger. Det ville etter all sannsynlighet også vært for få søkere til ei eventuell samiskspråklig lærerutdanning. Rammeplanene for samiske lærerutdanninger har heller ikke vært spesielt godt tilrettelagt for ei eventuell

¹⁵ Todal, Jon, og Kamil Øzerk: *Vegar til ein tospråkleg skule. Om utdanning av samiskspråklege medarbeidarar i finnmarksskulane*. SH-rapport nr. 3 1996.

¹⁶ Marie Elise Nystad og Liv Inger Somby: «Ingen samisk lærerutdanning i høst», NRK 4.7.2011, og Monica Falao Pettersen og Berit Solveig Gaup: «Hvorfor vil færre og færre studere her?», NRK 13.3.2016.

¹⁷ Hanne Larsen: «Ingen ville satse på samisk», i Altaposten 24.2.2016.

lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning. Nå er det utarbeidet ny rammeplan for femårig samisk lærerutdanning. Her er det kommet inn ei formulering som skal gi fleksibilitet for en mulig opprettelse av ei lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning:

«Hovedundervisningsspråk i samisk grunnskolelærerutdanning er samisk. Det kan gjøres unntak fra [dette] dersom det foreligger praktiske eller andre viktige grunner for det.»

Slik står det i utkastet til rammeplanen¹⁸. Ut over dette vil det være slik at også i framtida vil en betydelig del av samisklærerne kunne ta sin lærerutdanning ved andre læresteder. Derfor er det positivt at Sametinget har hatt mulighet til å foreslå samiske representanter til de ulike nasjonale rammeplanutvalgene for lærerutdanningene.

Ut fra lærertallene vi har sett i denne artikkelen, kan vi trekke den slutningen at det er en betydelig mangel på samisklærere i Norge. Slik situasjonen er, er det egentlig utrolig at alle elever som ønsker samiskopplæring, så vidt vi vet får det i sin kommune eller ved fjernundervisning. Det har vært et klart etterslep når det gjelder rekruttering av nye samiske lærere. Hvis ikke noe snur, vil lærermangelen øke i styrke i årene som kommer. Verst er situasjonen for lulesamisk, der lærermangelen allerede er prekær og kan antas å bli enda verre. En del av årsaken til det er det store frafallet fra læreryrket i lulesamisk område.

Hvis en slik lærermangel hadde vært gjeldende for et annet fag i skolen, ville det trolig vært gjennomført store nasjonale satsinger for å sikre at rekrutteringen av lærere ble styrket. I dag er det ingen nasjonal strategi for å øke rekrutteringen av samiskspråklige lærere. Det betyr at det er mer tilfældigheter og flaks som avgjør om man har lærerkrefter til å oppfylle alle samiske elevers rett til opplæring i samisk. Det er lite trolig at myndighetene vil kunne oppfylle samiske elevers rett til opplæring i samisk i, om ikke rekrutteringen av samiskspråklige lærere øker vesentlig.

I absolutte tall må det i sørsamisk område utdannes en og en halv lærer i året de neste ti–tjue år om man skal kunne ha det samme antall lærere som i dag. I lulesamisk område må det utdannes en lærer annethvert år. Imidlertid er mangelen på lærere allerede prekær i dag, slik at det i lulesamisk område sannsynligvis må utdannes omtrent like mange som i sørsamisk. Dette har også å gjøre med det tidligere nevnte betydelige frafallet av lulesamiske lærere fra yrket. I nordsamisk må det utdannes 90 lærere for grunnskolen de neste 20 årene. For videregående opplæring i nordsamisk må det utdannes omkring 25 lærere de neste 20 årene for å opprettholde dagens lærertall.

Samtidig er det viktig å påpeke at dette er prognoser som baserer seg på at elevtallet i samisk holder seg stabilt. Det er store muligheter for at elevtallet vil øke i årene som kommer, og da vil behovet for samisklærere øke tilsvarende. I tillegg kan det bli endringer i opplæringsloven. Noen kommuner/fylkeskommuner vurderer å gi alle elever tilbud om samiskopplæring. Det vil skape enda større etterspørsel etter samisklærere. Samisk språkutvalg foreslår at hvis tre elever ønsker opplæring på samisk utenfor forvaltningsområdet, skal de ha rett til det. Det vil også nødvendigvis øke behovet for flere samiskspråklige lærere.¹⁹

¹⁸ Forslag til Forskrift om Samisk rammeplan for grunnskolelærerutdanning for 1.–7. trinn.

¹⁹ NOU 2016:18

Samiskspråklige lærere har en kompetanse som er etterspurt mange flere steder enn kun i skoleverket. Når ei lærerutdanning i dag tar fem år og vi har sjekket hvor mange samiskspråklige som er inne i utdanningene, ser vi at det ikke er i nærheten av de tallene som behøves for å ha minst samme omfang på lærerkreftene i årene som kommer. Derfor bør man parallelt med satsing på å rekruttere samiskspråklige kandidater til lærerutdanningene også styrke mulighetene for at utdannede lærere i større grad kan tilegne seg tilstrekkelig kompetanse i samisk til å undervise i språket.

5.12 Visjonen om ei lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning

Ovenfor er det nevnt premisser for ei eventuell lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning. Spesielt i sørsamisk område har det i en årrekke vært ønske om ei egen lærerutdanning. Av flere årsaker har dette ikke latt seg realisere hittil. Da Universitetet i Nordland og høyskolene i Nesna og Nord-Trøndelag fusjonerte ved årsskiftet til Nord universitet, hadde alle de tre institusjonene lærerutdanninger, slik at det pedagogiske fagmiljøet ved det nye universitetet ble vesentlig styrket. Man fikk nå også nasjonalt ansvar for både lulesamisk og sørsamisk i lærerutdanningene.

Formuleringene i ny rammeplan for samisk femårig grunnskolelærerutdanning åpner for at det opprettes ei egen lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning ved Nord universitet. Ei slik utdanning kunne i hvert fall som en begynnelse hatt en studiemodell der man gjennomfører mye av studiene på norsk og i tillegg velger enten lulesamisk eller sørsamisk med 30 eller 60 studiepoeng, avhengig av om man vil undervise på 1.–7. trinn eller på ungdomstrinnet. I tillegg kan utdanninga inneholde samisk kulturkunnskap som skolerelevant fag. Samisk pedagogikk og didaktikk må vektlegges i ei slik utdanning.

Det er liten tvil om at ei slik utdanning ville styrket lulesamisk og sørsamisk opplæring både kvalitativt og kvantitativt. Årlige opptak ville vært vanskelig, men man kunne tenke seg en treårssyklus der de samiske språktilbudene ble synkronisert med lærerutdanninga for å sikre normert progresjon. Vi kommer tilbake til dette under tilrådingar.

5.13 Avslutning

I denne artikkelen har vi sett på lærertetthet i samiskopplæringa og kartlagt pedagogisk og språklig kompetanse for samisklærerne. Vi har også utarbeidet en prognose på hvordan lærertettheten kan antas å bli i kommende år, og hvilke tiltak som bør iverksettes for å styrke og utvikle samisk opplæring.

Grovt sett er det noe høyere lærertetthet innenfor samisk opplæring enn i øvrig opplæring i Norge, men det er betydelige variasjoner mellom de samiske språkgruppene. Det store flertallet av samisklærere har høy kompetanse både pedagogisk og samiskfaglig, men det er fortsatt noe lavere pedagogisk kompetanse blant samisklærere enn i læreryrket for øvrig. En betydelig del av samisklærerne har videreutdanning i samisk. På kort sikt kan man ikke hevde at snittalderen på samisklærere er faretruende høy, men samtidig har det over flere år vært altfor lav rekruttering av samiskspråklige til lærerutdanningene. Om dette ikke bedres, vil det etter hvert bli prekær mangel på samisklærere, noe som igjen vil medføre at det blir vanskeligere for skoleeierne å innfri rettighetene til samiske elevers språkopplæring.

5.14 Tilrådingar

- Det bør initieres økt søkning til samiske lærerutdanningar.
- Uteksaminering av samiskspråklige lærere bør premieres langt bedre for universiteter og høyskoler enn i dag.
- Mulighetene for utdannede lærere til å tilegne seg kompetanse i samisk språk bør styrkes.
- Mer gunstige stipendordningar bør vurderes for samiskspråklige lærerstudenter.
- Nord universitet bør opprette ei lulesamisk og sørsamisk lærerutdanning.

Samiske fjernundervisningslærere bør få kompetanseheving i flerpartsopplæring, slik at man sikrer at alle samiske elever får samiskopplæring sjøl om det er mangel på samiske lærekrefter. Skoleeiere og Fylkesmenn bør utvikle strategiske planer for å sikre at alle samisklærere oppfyller formelle kompetansekrav innen 2025 (og innen 2020 for fjernundervisningslærere iflg. Rammeplan for samisk fjernundervisning).

Samiske læremidler må gjøres lett tilgjengelige slik at samisklærere har alle tilgjengelige ressurser for å tilby best mulig språkopplæring.

Det bør vurderes om det kan utarbeides to læreplaner i samisk som førstespråk, en for elever i forvaltningsområdet og en for elever utenfor forvaltningsområdet, da dagens plan ikke nødvendigvis passer alle uavhengig av bosted.

Refusjonssatsen for samiskopplæring bør økes til et nivå som gjenspeiler de reelle utgiftene til opplæringa. Da vil kommuner i større grad kunne planlegge langsiktig og sjøl ta grep for utdanning av samisklærere til kommunen.

Referanser:

Falch, Torberg, Simon Bensnes, og Bjarne Strøm (2016). *Skolekvalitet i videregående opplæring. Utarbeidelse av skolebidragsindikatorer og mål på skolekvalitet*. SØF-rapport nr. 01/16. Trondheim: Senter for økonomisk forskning AS.

Forslag til forskrift om Samisk rammeplan for grunnskolelærerutdanning 1.–7. trinn. Kunnskapsdepartementet.

Gaup, Berit Solveig (2016). Frykter for samisk lærerutdanning. Nr.no 21. august 2016. *Hjertespråket*. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk. NOU 2016: 18.

Larsen, Hanne (2016). Ingen ville satse på samisk. *Altaposten* 24. februar 2016. *Lærerløftet*. Regjeringen.no.

Lærerutdanningene. Statistiske oversikter og utviklingstrekk. *NIFU-rapport 31*, 2014. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Nystad, Marie Elise, og Somby, Liv Inger (2011). Ingen samisk lærerutdanning i høst. Nr.no 4. juli 2011.

Opplæringslova. Lovdata.no.

Pettersen, Monica Falao, og Berit Solveig Gaup: Hvorfor vil færre og færre studere her? nr.no 13. mars 2016.

Rammeverk for samisk fjernundervisning. Utdanningsdirektoratet.no.
NOU 2000: 3. *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Store Norske Leksikon

Todal, Jon og Özerk, Kamil (1996). Vegar til ein tospråkleg skule. Om utdanning av samiskspråklege medarbeidarar til finnmarksskulane. SH-rapport nr. 3, 1996. Samisk høgskole.

Valle, Anne Marit, og Nilsen, Nils Ole (2016). Det er viktig at det gis lærerutdanning i Nordland. I *Avisa Nordland* 21. april 2016.
Wikipedia.org

6 Samiske medier for barn og ungdom

Torkel Rasmussen, førsteamanuensis ved Samisk høyskole

Sammendrag:

De mest omfattende samiske medietilbudene for barn er NRKs samiskspråklige barneprogram på TV, YLE – finsk riksringkastings barneprogram på radio, den samiskspråklige avisa Ávvir's barnesider og tegneseriebladet Bamse. De mest omfattende samiske medietilbudene til ungdom er YLE Sápmis radioprogram for ungdom, de to ungdomsbladene Nuorat og Nuoraidmagasiidna Š og NRK Sápmis nettside «NuFál».

Ingen land har tilbud til samiske ungdommer på TV. I Norge er det heller ikke noen tilbud til samiske ungdommer på radio. NRK og Sveriges radios tilbud til samiske barn på radio er langt dårligere enn tilbudet i Finland. På den andre siden er TV-tilbudet til samiske barn dårligere i Sverige og Finland enn i Norge. TV- og radiotilbudet til samiske barn og ungdommer kunne vært bedre dersom mediehusene oftere hadde sendt samiske programmer produsert i nabolandene. En stor del av de skriftlige tilbudene til samiske barn og unge er ikke i egne medier beregnet for aldersgruppen. Derimot er de i medier beregnet for voksne.

Generelt sett henger en del av de samiske medieprodusentene etter i den teknologiske utviklingen og bruker i liten grad mulighetene digital publisering gir. Noen av de eksisterende medietilbudene til samiske barn og ungdommer har dårlig brukervennlighet, og er av den grunn vanskelig tilgjengelige.

Denne artikkelen er preget av at det er lite tilgjengelig statistikk om samiske medier for barn og ungdom. Dette gjelder spesielt for mottakersiden, der det er vanskelig å si noe om bruken av mediene og hvilken betydning de har for mottakerne – altså samiske barn og ungdommer.

6.1 Innledning

Dagens oppvoksende generasjon kalles gjerne mediegenerasjonen i faglitteraturen. Dette fordi medier er en så viktig del av barn og unges verden, og fordi de bruker forskjellige typer medier i langt, langt større grad enn generasjonene før dem gjorde i sin barndom og ungdom (Hagen og Vold 2009: 16). Dette er en årsak til at fagfolk innen språksosiologien mener at tilgang til medier på et minoritetsspråk er nødvendig for å styrke språkets vitalitet og mulighetene til å overleve (UNESCO 2003: 10).

Denne artikkelen kartlegger og ser på bruken av samiske medier for barn og ungdom. I den forbindelse er det gjort noen valg innenfor forskningsområdene i medievitenskapen. Medieviterne har en lang tradisjon for å måle mediebruken. De undersøker blant annet hvor ofte og hvor lenge folk bruker ulike medier. Dette blir undersøkt i denne artikkelen i den grad det er mulig innenfor rammene av arbeidet. En annen vanlig tilnærming til temaet barn, unge og medier er hvilken virkning mediene har på brukerne. (Tønnesen 2007: 14–15.) Noen interessante innfallsvinkler kunne være hvilken virkning samiske medier har på barn og unges språkkunnskaper, deres språkbruk og identitet. Dette er ikke gjort i denne artikkelen fordi det

ikke finnes tilgjengelig materiale å bruke. Dette blir tatt opp både i kapittel 6.3 Metodisk problem og i avslutningskapitlet 6.7 Utfordringer og anbefalinger.

Materialet til denne artikkelen er samlet inn i 2016 fra medienes hjemmesider på internett, ved intervju med samiske medieledere og dokumentanalyse. Når det gjelder blader og aviser, har jeg lest og analysert de trykte utgavene.

6.2 Hva er samiske medier for barn og ungdom?

En naturlig tilnærming til spørsmålet om hva som er samiske medier for barn og ungdom, er å dele definisjonen opp i tre. Hvordan begrenser en aldersgruppene barn og ungdom, hva er samiske medier, og hva menes med medier i denne artikkelen?

Det er vanlig å sette aldersgrensa for barn ved 12 år og regne alle tenåringer som ungdommer. Det er gjort her, til tross for at grensa mellom ungdom og voksne er noe flytende, og en del av medieproduksjonen for ungdom også passer for unge voksne i tyveårene.

En velfungerende definisjon av samiske medier finner jeg i professor Eli Skogerbøs grundig utredningsarbeid om samiske medier fra 2003, der hun undersøker innhold, bruk og rammevilkår. I dette arbeidet definerer hun samiske medier slik:

Et medium oppfattes som samisk dersom det går fram av navn og/eller målgruppe at mediet er laget for og av samer. (Skogerbø 2003: 3)

Samiske medier er etter dette alle medier som utkommer på samisk, og en del medier som selv definerer seg som samiske medier, selv om samisk ikke er mediets hovedspråket eller samisk brukes i det store og hele. Ifølge Skogerbø (2003: 77–81) er det stor grad av uenighet i den samiske befolkningen rundt hvilket språk samiske medier bør bruke. Dette diskuterer jeg ikke i artikkelen. Jeg velger å følge Skogerbøs definisjon av samiske medier, og har valgt ut de mediene jeg undersøker, uavhengig av språkbruken i medieproduktet.

Det neste valget som er gjort, er å velge tradisjonelle massemedier til denne undersøkelsen, dvs. radio, TV og avis. I tillegg tar undersøkelsen også for seg tegneserier, blader og internett. Film, musikk, bøker og digitale applikasjoner (apper) er stort sett utelatt. Det vil igjen si at artikkelen behandler medieproduksjon som har periodiske utgivelser, selv om det kan gå lang tid mellom utgivelsene.

Et tredje valg er at materialet ikke er begrenset til Norge og samiske medietilbud i Norge. Den teknologiske revolusjonen har gjort det mindre aktuelt å begrense en undersøkelse etter hvor medieprodusenten og konsumenten bor. Det som produseres for radio og TV i ett land, er stort sett tilgjengelig for alle konsumenter via internett. Aviser og blader har naturligvis alltid vært tilgjengelige for alle, uansett bosted.

Artikkelen har dermed et allsamisk perspektiv på produsentsida der alle samiske medier for barn og unge blir undersøkt uavhengig av utgivelsesland. I den grad det er mulig, blir det undersøkt hvor brukerne av mediene bor. Det må sies at dette har vært en vanskelig oppgave fordi det er lite tilgjengelig statistikk på dette området.

Medieutviklinga har også gjort at det i dag er mindre aktuelt å definere mediebedriftene etter tradisjonelle medieslag: avis, radio og TV. Dette kommer av at de fleste produserer innhold for flere medieplattformer. Det er derfor mer fruktbart å bruke begrepet mediehus og se på dem som innholdsprodusenter som distribuerer innholdet sitt på forskjellige plattformer. Det vil bli gjort i denne artikkelen.

6.3 Metodisk problem

Det har vist seg å være svært utfordrende å samle inn statistisk materiale om samiske medier for barn og ungdom. Ingen av de samiske mediene som blir behandlet i denne artikkelen, bortsett fra den samiskspråklige dagsavisen Ávvir, har gjennomført brukerundersøkelser de siste årene. For øvrig er den nyeste brukerundersøkelsen fra NRK Sápmi i 2009. Da hadde NRK Sápmi i en periode fått bruke det norske Sametingets valgmanntall til å skaffe informanter til undersøkelser. Etter 2009 har de ikke fått tillatelse fra Sametinget til å bruke valgmanntallet, og brukerundersøkelser har ikke blitt gjennomført (M. Solbakk 2016).

Det finnes heller ikke lyttertall for samiske barne- og ungdomsprogram på radio, eller undersøkelser av i hvilken grad samiske barn og unge bruker samiske barne- og ungdomsblader, barnesidene i avisene Ávvir og Nuorttanaste eller de samiskspråklige sidene i avisene Snánsning og Lokalavisa NordSalten. Det er derfor ikke mulig å si noe om hvor fornøyd målgruppene er med det tilbudet som faktisk finnes. Det finnes heller ikke noe tilgjengelig materiale, brukerundersøkelser eller forskningsrapporter om hvordan samiske medier påvirker samiske barn og ungdommers språk og identitet.

TNS-Gallup er den fremste leverandøren av statistisk materiale for mediebruk i Norge. De har ingen informasjon om bruk av samiske medier. Samiske medier er ikke med i undersøkelser som deres halvårige rapporter over mediebruk i Norge. I disse rapportene finner man dekningsgrad for norske radio- og TV-stasjoner, nettsider og aviser, men ikke for de samiske. Heller ikke TNS-Gallups rapporter «De offisielle lesertallene for blader og magasiner» inneholder informasjon om samiske blader. Det samme gjelder for en større undersøkelse, «Avislesing 2015: Tilbakegang for papiravisene fortsetter». Den inneholder ingen informasjon om samiske medier. (TNS-Gallup 2016-1; 2016-2; 2016-3.) En svært interessant kilde kunne vært «Mediebarn 2016». Dette er en grundig undersøkelse om mediebruken til norske barn i 3–11-årsalderen som TNS-Gallup gjennomførte i 2016. Men heller ikke den inneholder noe om samiske barn eller samiske medier (TNS Gallup 2016-4; Strømmen 2016). Jeg har heller ikke funnet lignende undersøkelser om samiske barn og ungdommer fra Sverige eller Finland.

Under arbeidet har det kommet fram at det kan finnes en del brukerdata om nettsider for samiske barn og ungdommer på sentralt hold i NRK, YLE, SVT og Sveriges Radio. Men det har ikke vært mulig å få tilgang til den informasjonen til dette arbeidet, fordi det vil være et tidkrevende arbeid der samarbeidspartnerne må være mediebedriftenes analyseavdelinger i Helsinki, Stockholm og Oslo. I forbindelse med et grundigere forskningsarbeid kan det være mulig å få tilgang. Begge deler er interessante funn. Disse metodiske problemene er ikke løst i arbeidet med denne artikkelen, men et forslag til løsning blir presentert i avslutningskapitlet.

6.4 Hvilke medietilbud finnes?

Dette underkapitlet inneholder en oversikt over de samiske medietilbudene som har eksistert og fortsatt finnes for samiske barn og ungdommer. Det vil bli lagt vekt på hva dagens situasjon er, samtidig som det gis et kort tilbakeblikk over tidligere medietilbud og historien til de medietilbudene som finnes i dag. Til en viss grad blir temaer som eierskap, økonomi, utbredelse, innhold og språkbruk behandlet. Dette kapitlet er inndelt i radio og TV, samiske barne- og ungdomsblader, samiske aviser og blader, lokale og regionale aviser og nettsider.

6.4.1 Radio og TV

Det finnes tre store samiske mediehus med en betydelig produksjon for radio og TV: NRK Sápmi i Norge, YLE Sápmi i Finland og Sameradijon/SVT Sápmi i Sverige. Forøvrig finnes Kolahalvøya Sameradio som bare produserer for internett i 2016 og GLR – Guovdageainnu lagašradio (Kautokeino nærradio) som bare unntaksvis sender programmer for barn og ungdom.

Alle de tre store produserer både for radio, TV og internett. Radio- og TV-sendingene sendes både på tradisjonelt vis, i sanntid via internett, og programmene er tilgjengelige i ettertid fra mediehusenes hjemmesider og moderkanalenes arkivsystemer. Det meste av den samiske radio- og TV-produksjon er dermed tilgjengelig over hele verden bortsett fra noen programmer som mediehusene ikke har rettigheter til å sende utenfor sitt eget lands grenser.

NRK Sápmi: TV, radio og internett

NRK Sápmi er Norsk Rikskringkastingss samiske divisjon, og den ledes av direktør Mona Solbakk i 2016. NRK Sápmis radiosendinger sendes i 2016 både på FM-båndet og det digitale DAB-systemet. FM-båndet fases ut i løpet av 2017, og DAB vil da bli enerådende.

NRK Sápmi har tilbud til samiske barn både på radio og TV. TV-tilbudet må sies å være det mest omfattende medietilbudet til samiske barn ettersom det er et 15 minutters program alle hverdager året rundt. Programmene sendes på NRKs barnekanal NRK Super med norsk tekst.

Samisk barne-tv startet som et fast månedlig tilbud 7. februar 1991, og programmengden økte på 1990-tallet til et ukentlig tilbud. I 2005 økte NRK Sámi Radio²⁰ det samiske barnetilbudet på fjernsyn til to ukentlige sendinger. I 2009 økte barnetilbudet på fjernsyn til tre ukentlige sendinger, og i 2012 til fire ukentlige sendinger. (NRK Sápmi historie 2016.)

Tabell 6.1 NRK Sápmi antall timer radio- og TV-programmer for barn og ungdom per år 2011–15.

År	Antall timer i året på TV for barn	Antall timer i året på DAB-radio for barn og ungdom	Antall timer i året på FM-radio for barn og ungdom
2015	76	12	6
2014	87	15	7,5
2013	75	0	0
2012	73	34	41
2011	57	159	73,5

Kilde: NRKs årsrapporter 2011–2015

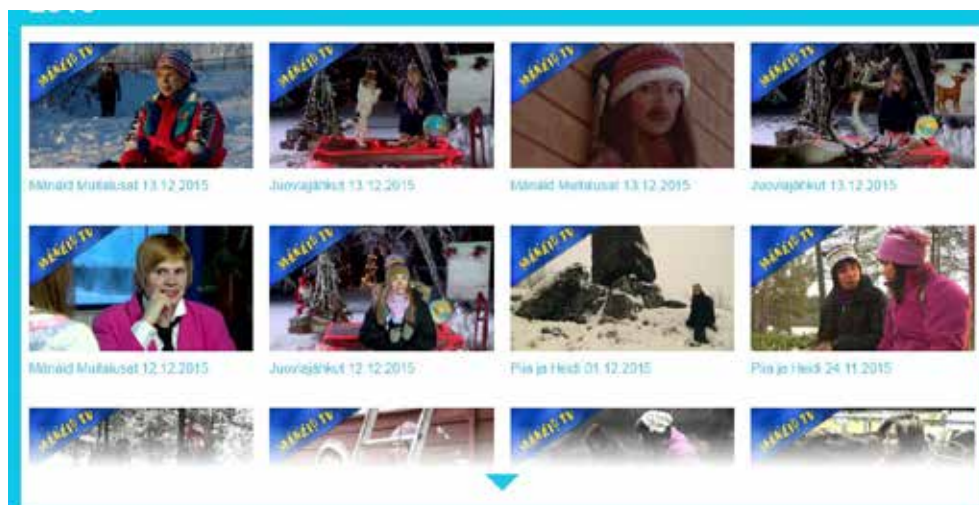
Tabell 6.1 ovenfor viser at NRK Sápmis tilbud til barn på TV har vært relativt stabilt de siste årene med ca. 75 timer i året. I 2014 var det en topp på 87 timer. Tabellen viser også at NRK Sápmis tilbudet til barn og ungdom på radio har gått svært mye tilbake de siste fem årene. I 2011 sendte NRK 159 timer for barn og ungdom på DAB-nettet. I 2013 var det ingen programmer for barn og ungdom, og i 2015 sendte de 12 timer for barn og ungdom. Samtidig har tilbudet på FM-nettet gått tilbake fra 73,5 timer i 2011 til seks timer i 2015. I praksis er

²⁰²⁰ NRK Sámi Radio byttet navn til NRK Sápmi 1. januar 2011.

tilbudet i 2015 bare for barn, ettersom NRK Sápmi ikke har noe tilbud til ungdom på radio. Årsaken til at det ikke var sendinger for barn og ungdom på radio i 2013, er ikke kjent.

Tallene i tabellen overfor er bygd på opplysninger i NRKs årsrapporter i perioden 2011–15. Disse årsrapportene inneholder normalt ikke opplysninger om språkbruk i barneprogrammene. Jeg har selv observert at nordsamisk er hovedspråket i de fleste sendingene både på radio og TV. Årsrapporten for 2012 er således et unntak da den nevner at NRK i 2012 lagde barneprogrammer på lulesamisk og sørsamisk. Det ble da produsert fem TV-programmer for barn på sørsamisk og fem programmer på lulesamisk. Programmene inneholdt både animasjoner og humorinnslag. (NRKs årsrapport 2012: 67.) Etter 2012 produserte NRK en sørsamisk dramaserie for barn, «Laara jih Leisa», som ble sendt første gang i 2014. For øvrig har nordsamisk dominert i barne-tv-produksjonen.

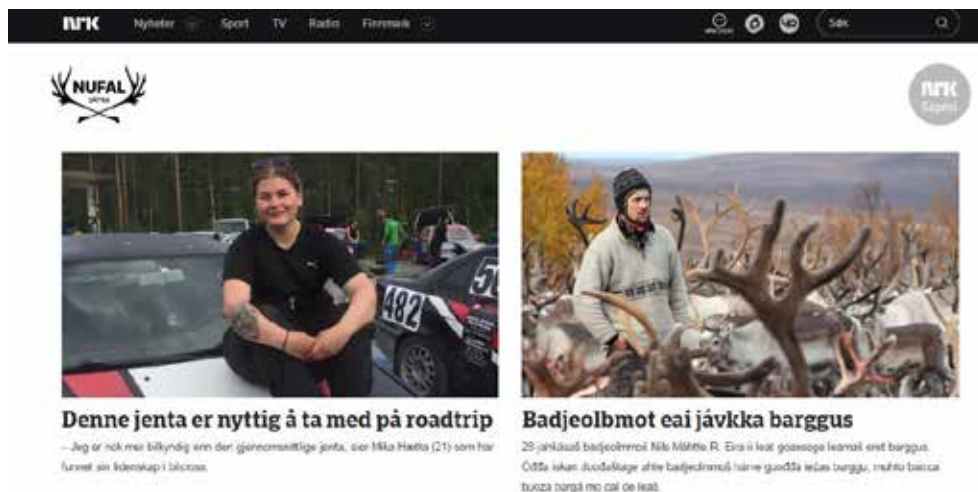
Figur 6.1 NRK Sápmis barne-tv er tilgjengelig på NRKs internettside etter sending.

Skjermbilde fra nrk.no: Torkel Rasmussen 2016

Årsrapporten for 2015 nevner spesielt NRK Jodi, en mobilapplikasjon som ble lansert i februar 2015. Den gir barn tilgang til samiske fortellinger både på norsk og samisk fra stedet der de befinner seg. Den første uka var det 4000 nedlastinger. Applikasjonen benytter seg av mobilens stedstjeneste for å knytte historiene til geografisk opprinnelse. Det var ved utgangen av 2015 over 100 historier i NRK Jodi, og det er i tillegg produsert over 200 historier som skal publiseres i 2016. (Årsrapport 2015.) I tillegg kan det nevnes at NRK har gjennomført et større digitaliseringsprosjekt der eldre TV-programmer er gjort tilgjengelig på internett. Dette gjelder også tidligere sendte samiske barne- og ungdomsprogrammer.

Figur 6.1 NRK Sápmi har en egen nettside for ungdom med navnet «NuFal»

Skjerm bilde fra nrk.no: Torkel Rasmussen 2016

NRK Sápmis tilbud til ungdom

NRK Sápmi hadde ikke noe fast TV- eller radiotilbud for ungdom i 2015. NRK Sápmi har sporadisk produsert ungdomsprogrammer for TV som «Kakaos TV-šovv» – med seks program i 1995–96, «Izū» – fem programmer i 2008, samt dramaserien «Sameland» i 2012. «Melkeveien» i seks episoder fra 2014/15 hadde også ungdommer og unge voksne som hovedmålgruppe. Våren 2016 har NRK Sápmi sendt programserien «Steinfjell & Steinfjell» på radio (NRKs digitale arkiv²¹; Hætta 2016; Aftenposten 2013. Se også underkapittel SVT Sápmi og Sameradion – Sveriges radio).

Ifølge programredaktør Ole Rune Hætta (2016) ved NRK Sápmi vil de legge vekt på ungdom i tiden framover og økte produksjonen for denne målgruppen. NRK Sápmi har allerede samlet innslag fra radio og TV som kan passe for ungdom på nettsiden «Nu fal»²². En gjennomgang av hundre saker lagt ut i 2016 viste at det var en lik fordeling mellom saker på samisk og saker på norsk. Av sakene på samisk var 45 skrevet på nordsamisk og fem på lulesamisk. Ingen saker var skrevet på sørsamisk.

YLE TV og radio

YLE Sápmi er finsk rikskringkastings samiske avdeling. Sjef og ansvarlig redaktør for YLEs samiskspråklige innhold er Pirta Näkkäläjärvi i 2016. Hun har blitt intervjuet for denne delen av artikkelen (Näkkäläjärvi 2016).

²¹ <https://tv.nrk.no/>

²² <https://www.nrk.no/nufal/>

Tabell 6.2 YLE Sápmi antall timer radio- og TV-programmer for barn og ungdom per år 2011–15.

År	Antall timer i året på TV for barn	Antall timer i året i radio for ungdom	Antall timer i året i radio for barn
2015	7,5	112,5	22,5
2014	7,5	112,5	22,5
2013	7,5	92,5	22,5
2012	7,5	0	22,5
2011	7,5	0	22,5

Kilde: YLE Sápmi 2016, Näkkäljärvi 2016. Tallene for radiotilbud til ungdom for 2013 er et estimat og ikke bekreftet.

Tabell 6.2 ovenfor viser at YLE Sápmis radio- og TV-tilbudet til barn har vært stabilt de siste fem årene. Etter at de begynte å produsere et radioprogram for ungdom i mars 2013, har også tilbudet til ungdom vært stabilt. Denne produksjonen inneholder ett radio- og ett TV-program for barn og ett radioprogram for ungdom. Disse programmene sendes ikke i Norge og Sverige, men er tilgjengelige via YLEs nett-tilbud kalt YLE Arena. Normalt ligger programmer på YLE Arena i 30 dager etter sendetidspunktet.

Barneradio går under navnet «Binna Bánná» og sendes hver tirsdag 45 uker i året med reprise fredag. Dette programmet er 30 minutter langt med nordsamisk som hovedspråk. Det inneholder ofte noen innslag på enare- og skoltesamisk, uten at det har vært mulig å kvantifisere dette.

YLEs samiske TV-program for barn kalles «Unna Junná». Denne programserien har vanligvis nordsamisk som hovedspråk, men har også blitt ledet på skolte- og enaresamisk. Programmene på nordsamisk inneholder vanligvis noen innslag på enare- og/eller skoltesamisk. Programmene er 15 minutter lange, og YLE sendte 30 programmer i 2015. Programmene sendes på YLE2 med finsk tekst og på YLEs svenskspråklige kanal FST med finsk og svensk tekst tilgjengelig.

YLE har siden mars 2013 sendt ungdomsprogrammet «Sohkaršohkka» en gang i uka – i alt 45 program i året. Det er et 2,5 timer langt talkshow der den ene programlederen snakker nordsamisk og den andre enaresamisk. «Sohkaršohkka» streames og ligger tilgjengelig på internett etter sending.

Det har ikke vært noen andre større produksjoner for barn og ungdom de siste årene. Tidligere produserte YLE også skoleradio på samisk, og i en periode på begynnelsen av 2000-tallet gikk en programserie kalt «Nuorra 2000» (Ung 2000). Det finnes ikke tilgjengelige lyttertall for YLEs samiske radiosendinger. (Näkkäljärvi 2016.)

Figur 6.2 Programserien Binna Bámma er det mest omfattende medietilbudet til samiske barn på radio. Programmet sendes bare i Finland.

Skjermbilde fra YLE Arena: Torkel Rasmussen 2016

Ifølge YLE Sápmis leder Pirita Näkkäljärvi er mange av nettnyhetene skrevet for ungdom, og de har tilbud for ungdom på sosiale medier. De bruker både Facebook, Twitter, Instagram, Vimeo og Snapchat til å formidle innholdet. Hun mener at de for tiden når unge samer svært godt med Instagram, gjerne aldersgruppa 15–20 år. Sommeren 2016 hadde de et pilotprosjekt for sosiale medier der de utviklet sitt Snapchat-tilbud og produserte videoer for sosiale medier i nye format. YLE Sápmi har i gjennomsnitt 20 000 brukere på sine nettsider i uka. Det har ikke vært mulig å dele dette opp i aldersgrupper, og jeg kan ikke si noe om hvor stor del av brukerne som er barn og ungdom.

SVT Sápmi og Sameradien – Sveriges radio

Sameradien og SVT Sápmi er de samiske radio- og fjernsynstilbyderne i Sverige. Sameradioen ligger under Sveriges radio, og SVT Sápmi er en enhet i Sveriges Television. Disse samiske enhetene har vært samlokalisert siden 2009, og de har en felles ledelse med Ole Isak Mienna som kanalsjef i 2016.

Tabell 6.3 under viser at antall timer samiske TV-programmer i Sverige ligger mellom 25 og 30 pr. år i perioden 2011–15. Antall timer på radio for barn og ungdom er også stabilt i underkant av 70 timer i året. Fram til 2013 skilte ikke Sveriges radio mellom programmer for barn og unge. Disse tallene er av den grunn slått sammen i tabellen. Tall for radioprogrammer for barn og ungdom i 2011 tas ikke med i tabellen fordi det oppgitte tallet 3504 timer i året helt opplagt er feil (Sveriges Radios public service-redovisning 2011: 113).

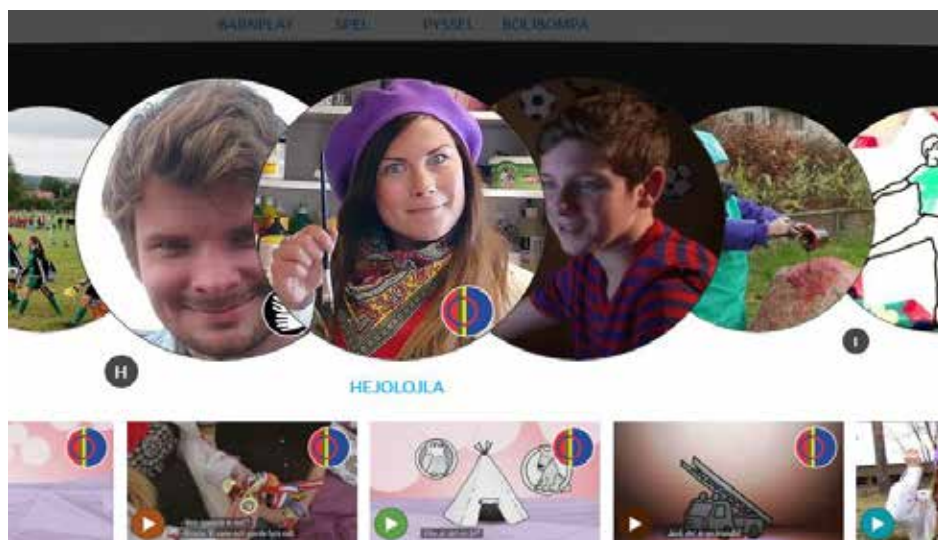
Tabell 6.3 SVT Sápmi og Sameradion Sverige. Antall timer radio- og TV-programmer for barn og ungdom pr. år i perioden 2011–2015

År	Antall timer i året på TV for barn	Antall timer i året i radio for barn	Antall timer i året i radio for ungdom
2015	27	17	52
2014	30	17	52
2013	27	69	
2012	25	64	
2011	25		

Kilde: Sveriges Radios public service-redovisning 2011–2015 og Sveriges Televisions public service-redovisning 2011–2015

Sameradioen sender et barneprogram på 5–10 minutter i radioen en gang i uka. Dette programmet er tilgjengelig også etter sendetid på SVT Sápmi og Sameradios felles nettside. Der ligger også Noaidegiisa – eventyrprogram for barn på samisk.

Figur 6.3 SVT Sápmis barne-tv programmer er tilgjengelige på SVTs internettside etter sending

Skjerm bilde fra svt.se: Torkel Rasmussen 2016

SVT Sápmi produserer samiske barneprogram for TV. Disse har 10–15 minutters varighet og sendes en gang i uka på SVTs «Barnkanalen» med en reprise. Programmene sendes også direkte på nett-TV og er tilgjengelige på internett etter sending.

Våren 2016 har Sameradion produsert et ungdomsprogram på sørsamisk for radio med navnet «Steinfjell & Steinfjell». Programserien ble også sendt på NRK Sápmi og YLE Sápmi. Seriene består av ti programmer på 25 minutter. Denne programserien fortsetter høsten 2016. Det har for øvrig ikke vært mulig å finne noen tall for bruk av nord-, sør- og lulesamisk i SVT Sápmis og Sameradions barne- og ungdomsprogrammer. Nordsamisk blir mest bruk, og det er iblant noen innslag på lule- og sørsamisk, men fordeling mellom språkene er ikke registrert.

Kanalsjef Ole Isak Mienna sier i et intervju at de har som mål å nå fram til yngre samer i sine vanlige sendinger på radio, og han peker på målsetningen om at minst hver fjerde deltaker i radioprogrammene skal være under 30 år. I tillegg planlegger SVT – Sveriges Television – å opprette en egen samisk barneside på internett i løpet av 2016 (Mienna 2016).

Lulesamisk ungdoms TV – Nuoraj-TV

Nuoraj-TV var et TV-tilbud på lulesamisk for ungdom. Produsent var Julev Film AS ved Odd Levi Paulsen. Nuoraj-TV ble etablert i 2010. De innstilte drifta av økonomiske årsaker ved årsskiftet 2010/11 for så å starte opp igjen i 2012. Selskapet som produserer Nuoraj-TV, gikk konkurs i slutten av 2015. Produksjonsmiljøet jobbet våren 2016 med å starte opp igjen tilbudet. (NRK Sápmi 2011; Proff Forvalt 2016; Kintel 2016.)

Nuoraj-TV bruker kun internett som publiseringsplattform. De har ei hjemmeside med informasjon om tilbudet og legger ut filmer på YouTube. Der har de en egen kanal med 172 abonnenter. Filmene er tilgjengelige for brukerne også i ettertid. Våren 2016 ligger 231 filmer på Nuoraj-TVs YouTube kanal. Jeg har sett på de siste 30 innslagene som er lagt ut. De har en lengde mellom ett og syv minutter. De fleste er sett mellom 300 og 500 ganger. Mest sett er en musikkvideo på samisk, *Ajnná bágoj*, med 1780 treff. (YouTube 2016.)

6.4.2 Samiske barne- og ungdomsblader

Samisk ungdomsmagasin – Nuoraidmagasiidna Š

Forlaget Idut gir ut det samiske ungdomsbladet Nuoraidmagasiidna Š. Niels Ovlá Oskal Dunfjell er redaktør i 2016. Bladet gis ut fem ganger i året og har nordsamisk som hovedspråk. En vanlig utgivelse av Š har 36 A4-sider. I tillegg til nordsamisk har Nuoraidmagasiidna Š artikler og reportasjer på lule- og sørsamisk. Utgivelsene i 2015–16 er gjennomgått, og de inneholdt ca. 20 prosent på lulesamisk og sørsamisk.

Nuoraidmagasiidna Š blir sendt gratis til skoleungdommer i Norge som går i klassetrinn fra åttende og oppover, og som har samisk som fag på skolen. I 2016 sendtes Nuoraidmagasiidna Š til 1 366 ungdommer på 87 skoler. Bladene sendes til skolene, som selv står for utleveringen til elevene. Andre interesserte kan abonnere på Nuoraidmagasiidna Š, og bladet har 170 betalende abonnenter. Bladet blir også solgt i en del butikker. Opplagstallet har vært 2000 i hele perioden 1993–2016. Sametinget finansierer utgivelsen av bladet via budsjettposten Samiske medier (Persen 2016).

Figur 6.4 Ungdomsmagasinet Nuoraidmagasiidna Š har kommet ut siden 1993 med samiskspråklige ungdommer som målgruppe.

Foto: Torkel Rasmussen 2016

Tegneseriebladet Bámse

Figur 6.5 Tegneserien Bamse har kommet ut på nordsamisk siden 2013. Bladet passer for barn i førskolealder og for de yngste skolebarna.

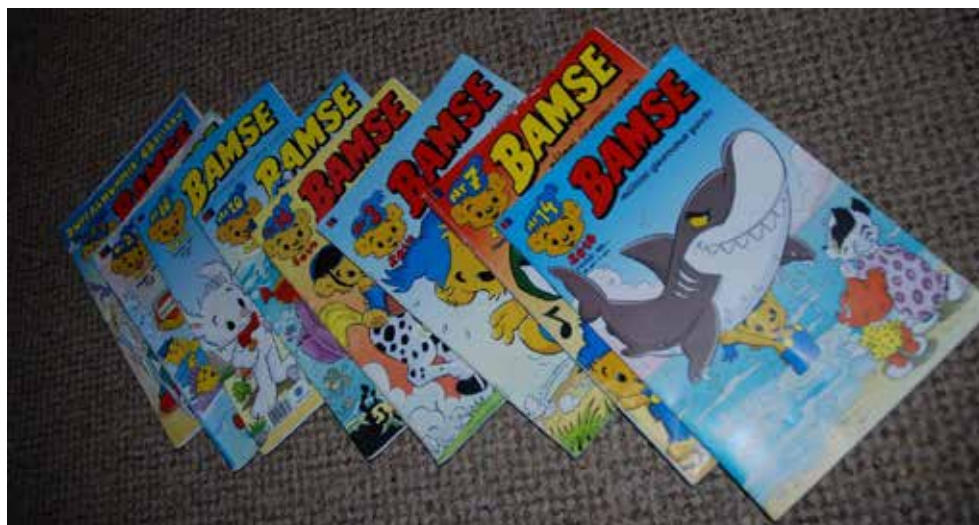

Foto: Torkel Rasmussen

Bamse er en tegneserie for barn og utgis av ABC-Company E-skuvla AS der Kirsi Paltto er daglig leder i 2016. Bladet er beregnet for barn i førskolealder og tidlig skolealder. Tegneserien

har blitt utgitt fra mai 2013 med 18 nummer i året. For 2016 er planen 20 utgivelser. Alle utgivelsene er på nordsamisk. Det norske Sametinget har støttet utgivelsene økonomisk med prosjektstøtte, og utgiveren håper at en fast støtteordning vil komme på plass. Bladet har hatt et opplag på 500. Det meste blir sendt til abonnenter, og en mindre del blir solgt i løssalg (Paltto 2016).

Inngåtte barneblader – Mánáidbláddi og Leavedolgi

Sámi Áigečála (Samisk tidsskrift) begynte på 1980-tallet å gi ut et barneblad under navnet Mánáidbláddi. Det har vært vanskelig å få bekreftet når første nummer kom ut, og hva utgivelsesfrekvensen var. Det kan med sikkerhet sies at bladet ble utgitt i perioden 1983 til 1993 med ett til tre nummer i året, men for årene 1984, 1986 og 1988 mangler jeg dokumentasjon på at det var noen utgivelser. Mye av innholdet var produsert av barn og sendt til redaksjonen av lærere. I de numrene jeg har hatt tilgang til, var alt stoffet på nordsamisk.

Figur 6.6 Barnebladet Mánáidbláddi kom ut på 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet

Foto: Torkel Rasmussen 2016.

Da Mánáidbláddi gikk inn, ble det fulgt opp av et nytt blad – Leavedolgi – med omtrent samme profil. Også det henvendte seg til barn i barneskolealder. Dette bladet kom iallfall ut i perioden 1994–99 og 2004–05 med minst to nummer i året. I 2004 hadde bladet tre utgivelser. Da dette bladet gikk inn i 2005, forsvant et skriftlig samiskspråklig tilbud til barn i skolealder.

Bladet hadde normalt 32 sider i A4-format, og nordsamisk som hovedspråk. I de numrene som ble utgitt i 1997–99 og 2004–05, hadde halvparten av utgivelsene stoff også på enten sørsamisk og lulesamisk eller både på sør- og lulesamisk. Disse bladene er tilgjengelige på noen kommunale bibliotek og brukes fortsatt i undervisningen på noen barneskoler. (Egne observasjoner; Barne- og familiedepartementet 2003: 33.) Vi kjenner ikke til opplagstall.

Donald Duck på samisk – Vulle Vuojas

Det ble utgitt 33 nummer av Donald Duck med det samiske navnet Vulle Vuojas på nordsamisk i 1987–88. Forfatterne Forlag/ČáliidLágádus har gitt ut de tidligere utkomne numrene i innbundet form (Barne- og familiedepartementet 2003: 34). Dette skjedde etter at Sametinget oppfordret forlaget til å gi ut de bladene de hadde på lager. En årsak var at Sametinget anså språket i bladene som spesielt godt. Forlaget hadde da også satset mye på profesjonell oversettelse med forfatteren Elle Márjá Vars som oversetter og språkprofessor Pekka Sammallahti som språkkonsulent. De innbundne bladene er nå utsolgt fra forlaget, men forlaget vurderer en ny utgivelse med de bladene de fortsatt har på lager. (J.T. Solbakk 2016.) Vi kjenner ikke til opplagstallet.

Ungdomsbladet Nuorat

Ungdomsbladet Nuorat, med undertitlene Sámi nuoraid áigečála, Sáme Nuorai Tidnik, Saemien Noeri Plaerie og Tidningen för unga samer, utgis av den ideelle foreningen Nuorat med Pia Sjögren som redaktør. Nuorat utkommer med fire nummer pr. år. Bladet hadde et A4-format i 2015 med 40–44 sider pr. nummer. I 2016 kommer det ut i et noe mindre format, og sidetallet kommer til å være 44–56 sider pr. nummer (Sjögren 2016).

Hele innholdet i bladet er rettet mot samisk ungdom med svensk som hovedspråk. Bladet har likevel et betydelig innslag på samisk. Anslagsvis var den samiske delen 25–50 prosent i utgivelsene i 2015–2016. Ett nummer ble utgitt kun på samisk. Den samiske delen besto av tilnærmet like deler på nord-, lule- og sydsamisk.

Det meste av innholdet i Nuorat er fra Sverige og handler om svenske samer, men en god del av stoffet må sies å være av allsamisk karakter. Ifølge Sjögren (2016) er opplaget oftest 600, og det kan variere mellom 500 og 600. Alle medlemmene av organisasjonen Sáminuorra får bladet tilsendt, og i tillegg har de en del ikke-medlemmer som betalende abonnenter. Disse to gruppene utgjør 400–500 personer.

6.4.3 Samiske aviser og blader

Noen av de samiske avisene og bladene for voksne har innhold som direkte henvender seg til barn og ungdom, eller en del av innholdet er av en slik karakter at det passer for barn og ungdom. Av den grunn har disse avisene og bladene blitt undersøkt for denne artikkelen.

Ávvir

Ávvir er ei dagsavis som utgis fem ganger i uka på nordsamisk. Kari Lisbeth Hermansen er redaktør i 2016. Avisa publiserer en gang i uka to sider spesielt beregnet for barn.

**Figur 7 Dagsavisa Ávvir har to sider for barn i hvert lørdagsnummer.
Ávvir nr. 16-2016 s. 14–15**

Foto: Torkel Rasmussen

Ávvir er resultatet av at avisene Min Áigi og Áššu slo seg sammen i 2007, og barnesidene er en del av arven fra Áššu. Skogerbø (2000:64) beskrev i 2000 disse barnesidene som «den hyppigste publikasjonen for samiske barn». Det er en beskrivelse som fortsatt stemmer. I tillegg dekker avisa mange begivenheter innen kultur- og samfunnsliv der barn og ungdom er med, og dette har sannsynligvis interesse for disse aldersgruppene.

Ávvir har et opplag på 1033 der 966 er papirutgivelser og 67 digitale (Norsk opplagskontroll 2015). Avisa har gjennomført fire leserundersøkelser de siste fem årene. Disse undersøkelsene sier lite om hvor mye barn og ungdom bruker avisa.

Sáгат

Sáгат er ei samisk dagsavis som utgis fem ganger i uka på norsk. Geir Wulff var redaktør i 2016. Avisa har ikke spesielle sider for barn og ungdom. Avisa legger likevel vekt på å dekke begivenheter, blant annet kulturelle begivenheter, der barn og ungdom er til stede. På samme måte som for Ávvir må en kunne si at de har en god del reportasjestoff om samiske barn og ungdommer som kan være interessant for disse aldersgruppene. (Wulff 2016.) Sáгат har et opplag på 2833 der 2563 er papirutgaver og 270 digitale utgaver (Norsk opplagskontroll 2015). Avisa har ikke gjennomført noen leserundersøkelser, og det er dermed ikke mulig å si noe om hvor mye barn og ungdom bruker avisa.

Den kristelige avisa Nuorttanaste

Nuorttanaste er Samelands eldste avis som fortsatt gis ut. Den kommer i 2016 ut i sin 118. årgang. Fra 2000 er den organisert som en stiftelse opprettet av Norges Samemisjon, Indre Finnmark prosti og Samisk kirkeråd. Liv Tone Boine var redaktør fram til 1. august 2016. Etter dette er Ann Solveig Nystad redaktør.

Figur 6.8 Den kristne månedsavisa Nuorttanaste har to sider for barn og unge i hvert nummer. Faksimile nr. 4-2016 s. 10–11

Kopi: Torkel Rasmussen

Nuorttanaste har en kristen formålsparagraf og utgis på nordsamisk. Den kom ut med elleve nummer i 2015. To sider i hvert nummer er beregnet spesielt for barn og ungdom. Det kan man se både av innholdet og navnet på sidene, «Nuoraide/Mánáide» (Til ungdom og barn). I tillegg har avisa en del annet stoff som må kunne sies å passe også for barn og ungdom. (Boine 2016; Nuorttanaste 2016). Opplagstallet har ligget rundt 600 i perioden 2011–15 (Nystad 2016).

Samefolket

Samefolket er også et av Samelands eldste medium. Den kommer i 2016 ut i sin 97. årgang. Åsa Lindstrand er vikarierende redaktør i 2016. Bladet har A4-format og kom ut med ni nummer i 2015 hvorav to var dobbeltnumre. Opplaget var 1200 i 2015. I forbindelse med denne artikkelen er 2015-årgangen og to utgivelser i 2016 undersøkt. De hadde 36–44 sider. Bladet har ikke barn og ungdom som hovedmålgruppe, men en god del av stoffet må kunne sies å passe for ungdom. Bladet utgis hovedsakelig på svensk, men har en samiskspråklig andel på ca. 10–25 prosent. Denne delen består både av nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk stoff.

Ifølge vikarierende redaktør Åsa Lindstrand (2016) gjennomførte Samefolket en leserundersøkning under Jokkmokksmarknaden for noen år siden. Den ga en pekepinn på hva leserne syntes om Samefolket. Men det har ikke skjedd noe etterarbeid av materialet. De har heller ikke laget noen statistikker eller grafikk de kan gi fra seg. Derfor synes hun at opplysningene er litt for usikre til at hun kan gå ut med resultatet av undersøkelsen.

Figur 6.9 En del av de samiske bladene, som det skoltesamiske Tuõddri Pee'rel, har noe innhold som passer for barn og ungdom, selv om bladene ikke har barn og ungdom som hovedmålgruppe.

Foto: Torkel Rasmussen

Det skoltesamiske bladet Tuõddri Pee'rel har kommet ut med tre nummer i perioden 2013–15. Bladet utgis av Nuõrttsää'mkulturfond (Østsamisk kulturfond), og Tanja Sanila er redaktør i 2016. Stoffet i bladet, 52–60 A4-sider, har hovedsakelig vært på finsk med en skoltesamisk andel på 15–20 prosent. En god del av stoffet, både det finske og det samiskspråklige, må sies å passe både for barn og ungdom. Det er ikke mulig å kvantifisere dette nærmere. Det har ikke vært mulig å få tilgang til opplagstall for bladet.

Enaresamenes blad – Anarâš

Det enaresamiske bladet Anarâš kommer ut med fire nummer i året. Alt stoffet er på enaresamisk, et samisk språk som snakkes i Finland rundt Enaresjøen. Den 28. årgang ble gjennomgått, det vil si alle fire utgivelsene i 2015. De har en mindre del, ca. 20 prosent av stoffet, som kan betegnes som passende for barn og ungdom. Det har ikke vært mulig å få tilgang til opplagstall for bladet.

Sørsamisk kirkeblad Daerpies Dierie

Daerpies Dierie – Sørsamisk menighetsblad har kommet ut siden 1997. Det utgis nå fire ganger i året med støtte fra Härnösand stift, Nidaros bispedømmeråd, Sametinget i Norge og Svenska kyrkan. Redaktør og ansvarlig utgiver i 2016 er Einar Bondevik, prest i sørsamisk område samt ViviAnn Labba Klemensson som «biträdande redaktør» på svensk side. Bladet sendes ut til

medlemmene av Saemien Áálmege (samisk menighet i sørsamisk område), til betalende abonnenter og som vedlegg til Kyrkans Tidning i Härnösand stift i Sverige. Opplaget for 2016 er på 1062. (Daerpies Dierie 2016; Bondevik 2016.)

For denne artikkelen har seks utgaver fra 2015 og 2016 blitt undersøkt. Innholdet fordeler seg omtrent likt mellom kirkelig stoff på den ene siden og nyheter og kultur fra sørsamisk område på den andre siden. 10–20 prosent av innholdet i hvert nummer er på sørsamisk og 80–90 prosent på norsk eller svensk. Anslagsvis 25 prosent av stoffet må sies å være beregnet for barn og ungdom. Dette stoffet fordeler seg omtrent likt mellom sørsamisk og skandinavisk språk.

6.4.4 Lokal- og regionalaviser

Tre lokalaviser, Enontekiön Sanomat, Lokalavisa NordSalten og Snåsningen, og en regionalavis, Lapin Kansa, har sider på samisk. Enontekiön Sanomat og Lapin Kansa samiskspråklige tilbud er på nordsamisk, men gjennomgangen av disse viser lite innhold spesielt beregnet for barn og ungdom. Det samiske tilbudet i Lokalavisa NordSalten er på lulesamisk og i Snåsningen på sørsamisk. Disse sidene kan sies å inneholde et lite tilbud til barn og/eller ungdom.

Snåsningen

Avisa Snåsningen kommer ut en gang i uka på Snåsa med et opplag på 1618 i 2015 (Norsk opplagskontroll 2015). Hver utgave har ei side på sørsamisk under vignetten «Sørsamisk». Åtte avisnummer har blitt gjennomgått (nr. 12–18 i 2016). Alle hadde ei spalte for ungdom under navnet Noere Snåasnesne (Ung på Snåsa). Denne delen tok opp mellom en tredjedel og halve avissida, og inneholdt alltid et intervju med ungdommer.

Lokalavisa NordSalten

Lokalavisa NordSalten kommer ut en gang i uka med et opplag på 2872 i 2015 (Norsk opplagskontroll 2015). Hver utgave har ei side på lulesamisk under vignetten Båjkkeavijssa NuorttaSáallto. Åtte avisnummer har blitt gjennomgått (nr. 10–17 i 2016). I seks av avisene ble dobbeltspråklige saker trykket der de samme sakene fantes med lulesamisk og norsk tekst. I to av avisene var det eksklusive saker bare på lulesamisk uten oversettelse til norsk. Ingen av sakene var merket spesielt for ungdom, men en del av stoffet må sies å passe også for ungdom. Det er vanskelig å kvantifisere dette mer nøyaktig.

6.4.5 Internett-tilbud

I forbindelse med denne artikkelen er det registrert to samiske medietilbud for ungdom som er helt nettbasert ettersom de ikke benyttet seg av noen tradisjonelle medieplattformer for distribusjon. Dette gjelder Nuoraj-TV som er omtalt ovenfor, og InfoNuorra Sápmi. Begge er for tiden ute av drift. Nuoraj-TV jobbet med planer for å starte opp igjen. For InfoNuorra Sápmi finnes det ikke noen plan om gjenåpning.

InfoNuorra Sápmi

InfoNuorra Sápmi var et offentlig informasjonskontor for samisk ungdom. Hovedmålet var å tilby samisk ungdom informasjon av betydning for utdanning, jobb, kultur og fritid, helse og samfunn, slik at man kan foreta et valg ut fra eget språk og egen kulturforståelse. Tjenesten skulle bidra til å styrke språket, kulturen, identiteten og tilhørigheten til samisk ungdom.

InfoNuorra Sápmi hadde hovedkontor i Bodø og lokalkontor i Karasjok og Kautokeino. Hver lokalredaksjon besto av en ung journalist med ansvar for henholdsvis lule-, nord- og sørsamisk nettside. (Barne- og familiedepartementet 2003: 42.) Ifølge NRK Sámi Radio (2008) hadde nettsidene til Infonuorra Sápmi i snitt 220 brukere pr. dag i 2008.

Andre medier og internett

De fleste medier som er undersøkt for denne artikkelen, har et internett-tilbud tilgjengelig. Det er derimot svært stor variasjon mellom mediene når det gjelder hvordan de bruker internett som publiseringsplattform. Noen har kun en hjemmeside med informasjon om bedriften og produktet. Noen medier bruker internettbaserte programmer kun til å reklamere for sitt tradisjonelle produkt og til å holde kontakt med publikum. Eksempler på dette er Nuoraidmagasiidna Š og Bamse. Andre, som Samefolket og Nuorttanaste, legger ut en del saker og oppdaterer noen nyheter mellom utgivelsene i papirformat. Andre medier tilbyr alle sine produkter på internett. Dette gjelder for eksempel de samiske avisene Ságat og Ávvir, der man har gratis tilgang til en del av sakene deres og kan abonnere på hele avisa elektronisk mot betaling.

Riksringkasterne både i Norge, Sverige og Finland sender samiske radio- og TV-programmer direkte på internett. De lager også egne internettartikler med tekst og bilde. Ofte er disse lenket til lyd- eller filmfiler slik at det er mulig å både lese, se og lytte på de samme sakene. De har også opprettet elektroniske arkiv der man kan se eller lytte på programmene etter sending. YLE Sápmi lar TV-programmene ligge tilgjengelige i 30 dager, mens NRK Sápmi og SVT Sápmi lar programmene ligge tilgjengelige uten noen bestemt dato da de går ut. Riksringkasterne har i tillegg digitalisert et stort antall eldre samiske programmer som ligger fritt tilgjengelige for interesserte. Dette gjelder også eldre samiske TV-program for barn og ungdom.

Medienes brukervennlighet

Det kan være svært utfordrende å finne radio og TV-programmene for barn og ungdom på nettsidene til mediebedriftene. Spesielt vanskelig er det for barn. Det gis her to eksempler. For å finne YLEs TV-program for barn må man enten vite nøyaktig hva man skal søke etter, eller så må man lete etter dem under den svenskspråklige barneprogramsidene «Buu». Programmene lå tidligere sammen med de finskspråklige barneprogrammene på kanalen YLE2 og hadde rundt 5000 avspillinger på internett. Etter at de ble flyttet, har de vanligvis hatt under 2000 avspillinger av hvert program. (Torikka 2016.)

NRK Sápmis radioprogram for barn sendes i programmet Radio Sápmi en gang i uka. For å finne programmet igjen på nettradioen må man vite dagen det ble sendt, og lete seg fram i sendingen til man finner barneprogrammet. Dette er naturligvis ikke brukervennlig, og gjør det svært vanskelig for målgruppa å finne programmene selv.

6.5 Noen tall for samiske medier for barn og ungdom

I dette underkapitlet presenteres en del statistikk over omfanget og bruken av samiske medietilbud for barn og ungdom. Funnene må sies å være ganske begrenset. Dette er behandlet i kapittel 6.3 «Et metodisk problem» tidligere i artikkelen. Det har vært mulig å sette sammen en del statistikk om antallet programmer på radio og TV for barn og ungdom samt total sendetid. Det har også vært mulig å få noen seertall for samiske TV-programmer for barn fra riksringkasterne. Disse blir lagt fram og kommentert.

Det har i tillegg vært mulig å få opplagstall for noen samiske blader og aviser, også publikasjoner spesielt beregnet for barn og ungdom, samt hvordan den geografiske spredningen av disse mediene er. Disse tallene blir presentert i dette kapitlet.

6.5.1 Samiske program på radio og TV

Tabell 6.4 Barneprogrammer på radio i 2015. Antall programmer, minutter sendetid pr. uke og antall uker i året med sending

	Antall programmer i uka	Antall minutter i uka	Antall uker i året
YLE Sápmi	1	30	45
NRK Sápmi	1	6	52
Svensk Sameradio	1	5-10	52

Kilde: Näkkäläjärvi 2016, Hætta 2016 og Mienna 2016

Tabell 6.4 viser at alle de tre rikskringkasterne sender ett barneprogram i uka. Lengden på programmet er klart lengst i Finland, der det ukentlige programmet er på 30 minutter, mot femti minutter i Sverige og seks minutter i Norge. I Finland sendes barneprogrammet 45 uker i året med en reprise i uka, mens de kortere programmene i Norge og Sverige sendes hver uke hele året.

Tabell 6.5 Samiske barneprogrammer på TV i 2015. Antall programmer, minutter pr. program og uker i året med sending

	Antall programmer i uka	Antall minutter i uka	Antall uker i året
YLE Sápmi	2	15	30
NRK Sápmi	5	15	52
SVT Sápmi	2	10-15	52

Kilde: YLE Sápmi 2016, Hætta 2016 og SVT Sápmi 2016.

Av tabell 6.5 kommer det fram at det sendes samiske barneprogram på TV i både Norge, Sverige og Finland. Det totale tilbudet er størst i Norge med fem programmer i uka alle ukene i året. I Sverige sendes også samisk barne-tv året rundt to ganger i uka. Men dette er en ordinær sending og en reprise. Tilbudet er dårligst i Finland, der man sender samme program på to forskjellige kanaler en gang i uka 30 uker i året. I alle tre land er sendingene teksten til nasjonalspråkene: på NRK til norsk, i Sverige til svensk, mens YLE Sápmis barneprogram *Unna Junná* sendes med finsk tekst på den finskspråklige kanalen YLE2 og med valgfri svensk eller finsk tekst på den svenskspråklige FST.

6.5.2 Seer- og lyttertall for samiske programmer

Tabell 6.6 Seertall for samiske barneprogrammer på TV 2011–2015

	2011	2012	2013	2014	2015
YLE Sápmi	33700	34600	28300	26000	36800
SVT Sápmi: «Hejolojla»	28000	45300	27700	22900	22600
SVT Sápmi: «Det stora uppdraget»		17800	16100	9100	17900
NRK Sápmi Mánáid-TV	24000	23000	20000	16000	16000

Kilde: YLE Sápmi 2016, SVT Sápmi 2016 og NRK Sápmi

Tabell 6.6 viser gjennomsnittlige seertallene for samiske barneprogrammer på TV i Finland, Sverige og Norge for perioden 2011–2015. De gjennomsnittlige seertallene i året pr. program ligger mellom 9 100 og 45 300. Mens seertallene går ned med 24,9 prosent fra 2012 til 2014 i Finland, øker de med 41,5 prosent fra 2014 til 2015. Dette er det totale antallet seere på begge kanalene YLE2 og FST. Tallet for 2015 er bygd på de 15 programmene YLE sendte våren 2015, de øvrige på alle samiske barneprogram som YLE sendte det aktuelle året. Bakgrunns materialet viser at laveste seertall i femårsperioden var 9 000, og høyeste 66 000.

Tallene fra SVT i Sverige viser at de har omtrent samme seertall som YLE i Finland for programmet «Hejolojla», som er beregnet for yngre barn. De har noe lavere seertall, 16 000–17 000 for programmet «Det stora uppdraget», som har barn i skolealder som målgruppe.

Tallene for NRK i Norge viser at seertallene går ned med 33 prosent i perioden. Det er ikke mulig å si noe om årsaken, men det er mulig at en del seere har gått over til å se programmene på internett.

Det er ikke mulig å si noe sikkert om andelen samiske barn som ser disse programmene. Men de relativt høye seertallene i alle land tyder på to ting. For det første er det sannsynlig at programmene når en stor del av målgruppen samiske barn, selv om det ikke er mulig å fastslå dette med sikkerhet. For det andre tyder seertallene på at mange ikke-samiske barn ser samiske barneprogram på TV.

Overgang til web-TV

Tabell 6.7 Andel seere av barneprogrammer i Sverige på internett

	2012	2013	2014	2015
«Hejolojla»: Antall seere på internett i prosent av det totale antallet seere.	0,5	0,8	1,0	1,0
«Det stora uppdraget» Antall seere på internett i prosent av det totale antallet seere.	1,9	2,0	7,4	11,4

Kilde: SVT Sápmi 2016

Tabell 6.7 viser at en relativt liten andel av seerne av barneprogrammet «Hejolojla» fra SVT Sápmi i Sverige ser programmet på internett. Andelen øker fra en halv prosent til en prosent fra 2012 til 2015. Dette programmet er beregnet for barn i førskolealder. Programserien «Det store oppdraget» er beregnet for barn i skolealder, og her skjer det en interessant utvikling i perioden.

I 2012 så 1,9 prosent av seerne programmet på internett, mens 98,1 prosent så programmet på TV. I 2015 var andelen som så programmet på internett, økt til 11,4 prosent, mens 88,6 prosent så programmet på TV. Også informasjon fra NRK Sápmi og YLE Sápmi tyder på at seertallene for de samiske barneprogrammene på internett øker (M. Solbakk 2016; Näkkäljärvi 2016; YLE Sápmi 2016). Dette kan være begynnelsen på en trend der det blir vanligere for barn å se samiske barneprogrammer via internett.

Lyttertall for samiske radioprogram

Det har ikke vært mulig å få tilgang til lyttertall for samiske barne- og ungdomsprogrammer på radio. Ingen av mediehusene har slike tall tilgjengelige. På finsk riksringkastings digitale plattform YLE Arena har jeg funnet antallet lyttere på internett for barneprogrammet «Binna Banná» og «Sohkaršohkka». I overkant av 200 har i gjennomsnitt lyttet på «Binna Banná» på YLE Arena, mens tallene for «Sohkaršohkka» har vært under 50. Disse programmene burde være interessante for samiske barn og ungdommer også i Norge og Sverige, der man ikke kan høre dem på tradisjonell radio. Man kan derfor antyde at lyttertallene er lave, selv om antallet lyttere for barneprogrammet kan tyde på at det når ut til en stor del av de samisk-språklige barna i Finland, og at programmet har lyttere utenfor Finland.

Tabell 6.8 Opplagstall for samiske aviser, aviser med samiskspråklig innhold og samiske blader 2011–2015

	2011	2012	2013	2014	2015
Ságat	2797	2783	2797	2782	2883
Ávvir	1088	1047	1064	1084	1033
NordSalten	1611	1617	1603	1638	1618
Snåsningen	2861	2838	2847	2789	2872
Samefolket	1367	1400	1322	1278	1200
Nuorttanaste	600	600	600	600	600
Daerpies	Ikke	Ikke			
Dierie	tilgjengelig	tilgjengelig	1318	1149	1114

Kilde: Norsk opplagskontroll 2016, Lindstrand 2016, Nystad 2016 og Bondevik 2016

Tabell 6.8 viser opplagstall for samiske aviser, samiske blader og aviser med samiskspråklig innhold. Tallene kan sies å være lave i nasjonal målestokk, mellom ett og tre tusen, mens de i samisk målestokk er relativt høye ettersom det dreier seg om begrensede målgrupper. Det mest overraskende med opplagstallene er hvor stabile de er i perioden 2011–15, da dette er ei tid der aviser normalt får redusert opplagstallet (TNS-Gallup 2016-3). Noen av de undersøkte mediene merker en viss nedgang i femårsperioden, mens for eksempel Ságat har en økning på 84 i opplagstallet.

6.5.3 Opplagstall og distribusjon av aviser og blader

Tabell 6.9 Opplagstall for samiske barne- og ungdomsblader

	2011	2012	2013	2014	2015
Nuoraidmagasiidna Š	2000	2000	2000	2000	2000
Nuorra	Ikke oppgitt	Ikke oppgitt	Ikke oppgitt	Ikke oppgitt	5–600
Bamse	0	0	500	500	500

Kilde: Persen 2016; Sjøgren 2016; Paltto 2016

Tabell 6.9 viser at Nuoraidmagasiidna Š har et opplag på 2000, Nuorat 500–600 og Bamse 500 i perioden 2011–2015. Et opplag på 2000 for et samiskspråklig ungdomsblad må sies å være høyt. Det samme må man kunne si for et opplagstall på 500 for en nordsamisk tegneserie for små barn. Det tyder på at utgiverne har nådd store deler av målgruppene.

Geografisk fordeling samiske barne- og ungdomsblader

Utgiverne av tegneseriebladet Bamse og ungdomsbladet Nuorat har oppgitt noen tall for den geografiske fordelingen av bladene deres.

Tabell 6.10 Distribusjon av tegneserien Bamse og ungdomsbladet Nuorat etter land 2016

Land	Norge	Sverige	Finland	ANDRE
Bamse	49,3 %	19,0 %	31,0 %	0,7 %
Nuorat	7–10 %	Ca. 90 %	Noen få	Ikke oppgitt

Kilde: Paltto 2016; Sjøgren 2016

Tabell 6.10 overfor viser at nær halvparten av Bamse-bladene blir distribuert i Norge, mens resten går til andre land, spesielt Finland og Sverige. Bladet Nuorat har ca. 90 prosent av abonnentene i Sverige, 7–10 prosent i Norge og en håndfull i Finland (Paltto 2016; Sjøgren 2016). Nuorat når ganske sikkert store deler av målgruppa i Sverige, men man må kunne si at de har et potensial for å nå flere samiske ungdommer både i Norge og Finland.

Tabell 6.11 Distribusjon av tegneserien Bamse og ungdomsbladet Nuorat etter område 2016

Område	Indre Finnmark	Forvaltningsområdet for samisk språk forøvrig	Utenfor forvaltningsområdet for samisk språk
Bamse	21,6 %	42,5 %	35,8 %
Nuorat		90 %	10 %

Kilde: Paltto 2016; Sjøgren 2016

Tabell 6.11 viser at en femtedel av Bamse-bladene blir distribuert i Indre Finnmark, som her er en samlebetegnelse for kommunene Karasjok og Kautokeino. 42,5 prosent blir distribuert i andre nordsamiske kommuner innenfor forvaltningsområdene for samisk språk i Norge, Sverige og Finland, mens mer enn en tredjedel av bladene blir distribuert i områder utenfor forvaltningsområdene for samisk språk. Dette må sies å være en svært stor andel. Igjen ser det ut til at de når en stor del av målgruppa.

Tallene for bladet Nuorat er et anslag redaktør Sjøgren har gitt. De kan tyde på at de først og fremst når ut til samiske ungdommer bosatt i samiske områder i Sverige. De kan ha et større salgspotensial også i andre områder i Sverige utenfor forvaltningsområdet for samiske språk og i tillegg i Norge og Finland.

6.6 Konklusjon

I denne artikkelen har jeg diskutert de metodiske problemene som er knyttet til å presentere statistisk materiale om samiske medier for barn og ungdom. Der kom det fram at det finnes lite materiale å legge fram fordi slik statistikk enten ikke samles inn eller er vanskelig tilgjengelig. Kun en av medieprodusentene har gjennomført brukerundersøkelser de siste årene. Det er av den grunn ikke mulig å si noe om hvor mye samiske barn og ungdommer bruker samiske medier, eller hvor fornøyde de er med innholdet i mediene. Jeg har derfor konsentrert meg om å gi en så god oversikt som mulig over de samiske medietilbudene som finnes til barn og ungdom, og som har eksistert i nyere tid, samt å presentere den statistikken over produksjon og bruk som er tilgjengelig.

Et viktig tilbud er program på TV for barn, der NRK Sápmi har det absolutt største tilbudet med fem programmer i uka. YLE Sápmi i Finland har det mest omfattende tilbudet for barn på radio ettersom de produserer et 30-minutters program en gang i uka. Blant de trykte mediene er tegneserien Bamse, Nuoraidmagasiidna Š og Nuorat spesielt beregnet for barn eller ungdom.

En betydelig del av den skriftlige produksjon for samiske barn og ungdommer skjer i samiske og norske medier som ikke er beregnet spesielt for barn og ungdom. Dette gjelder sider for barn og ungdom i de to samiskspråklige avisene Ávvir og Nuorttanaste. I tillegg har disse avisene og andre aviser og blader innhold som ikke er merket som barne- og ungdomsstoff, men har form og innhold som passer for samiske barn og ungdommer.

Opplagstallene for ungdomsbladet med navnet Nuoraidmagasiidna Š og tegneseriebladet Bamse tyder på at de når ut til målgruppa, mens bladet Nuorat sannsynligvis har potensial til å øke opplaget betydelig. Nedleggelsen av det samiske barnebladet Leavedolgi førte til at samiske barn i skolealder har et dårligere skriftlig medietilbud enn tidligere. Dette kan ikke sies rettet opp ved at Bamse nå blir utgitt, ettersom de to bladene ikke henvender seg til samme aldersgruppe.

Program for samisk ungdom på TV sendes kun sporadisk, med lange mellomrom. Dette må sies å være oppsiktsvekkende ettersom TV fortsatt regnes som vårt sterkeste medium. Det må også sies å være oppsiktsvekkende at radiotilbudet på samisk for barn og ungdom har blitt kraftig svekket de siste fem årene i Norge. Et bedre samarbeid mellom de samiske radioprodusentene kunne rettet på dette ettersom et ukentlig 2 ½ timers program for ungdom blir sendt i Finland, men ikke i Norge og Sverige. I tillegg er det et interessant resultat at et ukentlig 30 minutters radioprogram for samiske barn produsert i Finland ikke sendes i Norge og Sverige, dette til tross for at det samiske radiotilbudet til samiske barn fra NRK Sápmi og Svensk sameradio er langt mindre enn YLE Sápmis tilbud.

6.7 Utfordringer og anbefalinger

De anbefalingene som kan gis, er å forske på de kvantitative sidene ved samiske medier for barn og ungdom. Det må forskes på faktisk bruk av mediene og eventuelle konsekvenser av dette. Noen interessante spørsmål ligger også ubesvart på brukersiden når det gjelder disse mediene og kvalitet. Opplever målgruppene at disse mediene er relevante, og finner de dem på medieplattformer de vanligvis bruker? Hvor fornøyde er brukerne med de tilbudene som eksisterer, og hvilke ønsker har de for mediene? Også dette er emner som egner seg for kvantitative studier der resultatene kan presenteres i form av statistikk.

Det anbefales også at mediehusene, altså produsentene, blir flinkere til å produsere statistikk om seg selv. Mediene bør legge til rette for bruk av slik statistikk, gjøre den tilgjengelig for forskning og selv formidle egen statistikk.

Denne undersøkelsen har vist at brukervennligheten for de samiske medietilbudene til barn og ungdom kan være dårlig, til tross for en relativt stor satsing på digitale produkter i en del av mediehusene. De anbefales å fokusere på tilgjengelighet og brukervennlighet for de medieproduktene de allerede produserer.

Enkelte funn tyder på at noen av aktørene i mediebransjen henger igjen i den teknologiske utviklingen. De burde få mulighet til å drive utviklingsarbeid der de tar i bruk ny teknologi for å nå publikum på nye plattformer. Det bør også vurderes om støtteordningene for samiske medier kan endres for å initiere en slik utvikling.

Referanser

- Aftenposten (2012). *Action-eventyr fra Sameland*. Publisert 11.01.2013. Lest 31.05.2016 på <http://www.aftenposten.no/kultur/Action-eventyr-fra-Sameland-131602b.html>
- Barne- og familiedepartementet (2003). *Samisk oppvekst. Om tilbud til samiske barn og ungdom*. Oslo: Barne- og familiedepartementet. Lest 12.05.2016 på https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0003/ddd/pdfv/203209-q-1066_bokmaal_lav.pdf
- Boine, Liv Tone (2016). Redaktør for den kristne samiskspråklige månedsavisen Nuorttanaste fram til august 2016. Personlig kommunikasjon. Samtale 31.03.2016 i Tromsø.
- Bondevik, Einar (2016). Redaktør for det sørsamiske menighetsbladet Daerpies Dierie. Personlig kommunikasjon. Telefonsamtale 26.08. 2016 og to e-poster 08.09.2016.
- Daerpies Dierie (2016). Hjemmesiden til det sørsamiske menighetsbladet Daerpies Dierie. Lest 12.02.2016 på <http://www.samiskmenighet.no/event/dolink/famid/331840>
- Proff Forvalt (2016). *Julev film as – 898154262 – Konkurs*. Lest 02.05.2016 på <https://www.forvalt.no/konkurs/firmadetaljer.aspx?orgnr=898154262&id=530470>
- Hagen, Ingunn, og Vold, Thomas (2009). *Mediegenerasjonen. Barn og ungdommer i det nye medielandskapet*. Oslo: Samlaget.
- Hermansen, Kari Lisbeth (2016). Redaktør for den samiskspråklige dagsavis Åvvir. Personlig kommunikasjon. Samtale 31.03.2016 i Tromsø og 30.10.2016 i Karasjok.

- Hætta, Ellen Oddveig (2009). Programleder for ízü, en ungdomsprogramserie for TV. Personlig kommunikasjon. E-post 08.05. 2009.
- Hætta, Ole Rune (2016). Programredaktør i NRK Sápmi. Personlig kommunikasjon. Telefonintervju 31.05.2016.
- Kintel, Lars Theodor (2016). Intervju med gründer Lars Theodor Kintel i NRK Sápmis program «Radiosiida» 01.06.2016.
- Lindstrand, Åsa (2016). Vikarierende redaktør for det samiske månedsbladet Samefolket. Personlig kommunikasjon. To e-poster den 30.08.2016.
- Mienna, Ole Isak (2016). Kanalsjef for de samlokaliserte enhetene SVT Sápmi og Sameradion Sveriges Radio. Personlig kommunikasjon. E-post 24.08.2016 og et telefonintervju samme dag.
- Norsk opplagskontroll (2015). Opplagstallene for norske aviser i perioden 2011–2015. Lest 18.05. og 24.05.2016 på <http://www.opplag.no/opplagtall>
- NRK Sámi Radio (2008). *Usikker framtid for Infonuorra*. Publisert 29.09. 2008. Lest 31.05.2016 på <https://www.nrk.no/sapmi/usikker-framtid-for-infonuorra-1.6795577>
- NRK Sápmi (2011). *Penger til NuorajTV*. Publisert 08.11. 2011. Lest 23.05.2016 på <https://www.nrk.no/sapmi/penger-til-nuorajtv-1.7867737>
- NRK Sápmi (2016). Tallmateriale for seertall for samiske TV-programmer for barn i Norge for perioden 2011–15. Tilsendt som en Excel-fil i e-post 21.10.2016 fra Nordleif Krokmo, redaktør for barneprogrammene ved NRK Sápmi.
- NRK Sápmi historie (2016). *NRK Sápmis historie*. Publisert 09.01.2008. Oppdatert 25.01.2016. Lest 30.04.2016 på <https://www.nrk.no/sapmi/om/7.-nrk-sapmis-historie-1.4469009>
- NRK årsrapporter (2011–15). Årsrapporter fra Norsk rikskringkasting. Lest i perioden april–juni 2016 på <https://www.nrk.no/aarsrapport/>
- Nuoraj TV (2016). Det lulesamiske ungdomsprogrammet Nuoraj-TVs hjemmeside på internett. Lest 20.05.2016 på <http://nuorajtv.no/>
- Nuorttanaste (2016). *Historjá*. Lest 21.03.2016 på <http://www.nuorttanaste.no/se/historja>
- Nystad, Ann Solveig (2016). Redaktør for den kristne samiskspråklige månedsavisa Nuorttanaste fra august 2016. Personlig kommunikasjon. Telefonsamtale 30.09.2016 og e-post 09.10.2016.
- Näkkäläjärvi, Pirita (2016). Sjef og ansvarlig redaktør for Finsk rikskringkasting YLEs samiskspråklige innhold. Personlig kommunikasjon. E-post 21.04.2016.
- Paltto, Kirsi (2016). Leder ved ABC-Company-E-skuvla AS. Personlig kommunikasjon. E-post 22.04.2016 og et skriftlig intervju med henne på Facebook samme dag.
- Persen, Nan (2016). Personlig kommunikasjon. E-post til artikkelforfatteren 14.04.2016 der hun på vegne av forlaget Idut AS svarer på spørsmål om det samiske ungdomsmagasinet Nuoraidmagasiidna Š. Spørsmålene ble stilt i e-post til forlaget 11.04.2016.
- Sjögren, Pia (2016). Sjefredaktør for ungdomsbladet Nuorat. Personlig kommunikasjon. E-post 26.08.2016.

- Solbakk, John Trygve (2016). Forlagsredaktør i det samiske forlaget ForfatternesForlag/ČálliidLágádus. Telefonsamtale 31.05.2016.
- Solbakk Mona (2016). Direktør for NRK Sápmi, Norsk rikskringkastingss samiske divisjon. Personlig kommunikasjon. Samtale 31.03.2016 i Tromsø og e-post 27.09.2016.
- Skogerbø, Eli (2003). *Kartlegging og definisjon av samiske medier*. Kárášjohka: Sámediggi/Sametinget.
- Strømmen, Nils Petter (2016). Seniorrådgiver i TNS-Gallup. Personlig kommunikasjon. E-post 05.09.2016.
- Sveriges Radios public service-redovisning (2011–2015). Årsrapporter fra Sveriges radio. Lest i perioden april–juni 2016 på <http://www.sverigesradio.se>
- Sveriges Televisions public service-redovisning (2011–2015). Årsrapporter fra Sveriges television. Lest i perioden april–juni 2016 på <http://www.svt.se>.
- SVT Sápmi (2016). Tallmateriale for seertall for samiske TV-programmer for barn i Sverige for perioden 2011–15. Tilsendt som en Excel-fil i e-post 22.09.2016 fra Kerstin Blind, redaktør for barneprogrammene ved SVT Sápmi.
- TNS-Gallup (2016-1). Hjemmesiden til TNS-Gallup Media med fortløpende presentasjon av medieundersøkelser. Lest 23.08.2016 på <http://www.tns-gallup.no/medier>
- TNS-Gallup (2016-2). *De offisielle lesertallene for blader og magasiner for 2015/2016*. Oslo: TNS-Gallup. Publisert 16.02.2016. Lest 22.08.2016 på <http://www.tns-gallup.no/kantar-tns-innsikt/de-offisielle-lesertallene-for-blader-og-magasiner-for-2015-2016-16-2>
- TNS-Gallup (2016-3). *Avislesing 2015: Tilbakegang for papiravisene fortsetter*. Oslo: TNS-Gallup. Publisert 08.03.2016. Lest: 23.08.2016 på <http://docplayer.me/17587383-Avislesing-2015-tilbakegang-for-papiravisene-fortsetter.html>
- TNS-Gallup (2016-4). *Mediebarn*. Oslo: TNS-Gallup. Publisert dato ukjent. Lest 23.08.2016 på <http://www.tns-gallup.no/tns-innsikt/mediebarn-2016>
- Tønnesen, Elise Seip (2007). *Generasjon.com – Mediekultur blant barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- UNESCO (2003). *Language Vitality and Endangerment. Document submitted to the International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages Paris, 10–12 March 2003*. Intangible Cultural Heritage Units Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages. Paris: UNESCO.
- YLE Sápmi (2016). Seertall for YLEs samiske barneprogrammer på TV for perioden 2008–2016. Kopi av håndskrevne notater mottatt 23.08.2016 fra journalist Ritva Torikka i Enare.
- YouTube (2016). Det lulesamiske TV-tilbudet Nuoraj-TVs «kanal» på YouTube. Sett mai 2016 på https://www.youtube.com/results?search_query=Nuoraj-TV+
- Wulff, Geir (2016). Sjefredaktør i den norskspråklige samiske dagsavisen Sárgat. Intervju med Wulff i redaksjonens lokaler i Lakselv 30.03.2016.

7 Selvopplevd diskriminering av samer i Norge

Ketil Lenert Hansen, PhD, førsteamanuensis, Regionalt kompetansesenter for barn og unge Nord (RKBU Nord), UiT Norges arktiske universitet, Tromsø.

Sammendrag

Ny forskning viser at mange samer rapporterer ulike former for selvopplevd diskriminering. Målet med dette kapittelet er å gi en oppdatert kunnskapsstatus om diskrimineringsutfordringer samer står overfor i Norge. Vi skal kartlegge forekomsten av selvrapportert diskriminering blant voksne samer i alderen 18–69 år, studere hvor diskrimineringen skjer, og identifisere hvem som utøver den, og hvordan individet forholder seg til det å bli diskriminert.

Tallmaterialet bygger på innsamlede kvantitative data fra 2012 fra 11 600 individer (både samer og majoritetsnordmenn), fra 25 kommuner i de fem nordligste fylkene i Norge. Studien er en del av helse- og levekårsundersøkelsen i områder med samisk og norsk bosetting, kalt SAMINOR 2-undersøkelsen, som var en spørreskjemaundersøkelse som ble sendt ut til kommuner i Nord-Norge og Trøndelag.

I utvalget har omtrent én av fem opplevd diskriminering. Omtrent en tredjedel av dem som har blitt diskriminert, sier diskrimineringen har skjedd de siste to årene. Samer opplever langt oftere å bli diskriminert enn majoritetsnordmenn. Samer med sterk samisk tilknytning rapporterer den høyeste forekomsten av diskriminering, både diskriminering skjedd før de siste to årene og de siste to årene.

Den vanligste formen for diskriminering som ble rapportert av samer, var etnisk diskriminering, etterfulgt av diskriminering på grunn av kjønn og geografisk tilhørighet. Samiske kvinner rapporterte høyest for kjønnsbasert diskriminering.

Samer opplever diskriminering på flere arenaer. Den mest vanlige arenaen er på skolen, i arbeidslivet og i lokalsamfunnet. Videre rapporterer mange samer å ha blitt møtt med krenkelser i møte med det offentlige, på internett og når de går i butikken eller ved restaurantbesøk. Samer har opplevd/opplever i langt større grad diskriminering fra medelever/studenter, lærere/andre ansatte på skolen, arbeidskollegaer, offentlige tjenestemenn, annen etnisk gruppe enn dem selv (majoritetsbefolkningen), ukjente personer og samme etniske gruppe som dem selv (andre samer) enn majoritetsnordmenn.

Selv om mange samer opplever å ha blitt diskriminert, er det få samer som melder saker inn til Ligestillings- og diskrimineringsombudet (LDO).

7.1 Innledning

Den samiske befolkningen står i en særstilling sammenlignet med de andre minoritetene i Norge. På den ene siden har de en lang historie som diskriminert minoritet, der den norske statens fornorskningsspolitikk hadde som målsetning å assimilere samene inn i den norske majoritetskulturen (Minde, 2005). På den andre siden har samene i dag status som urfolk med en sterk rettslig status i Norge (Midtbøen, 2015).

Imidlertid beskytter ikke den rettslige statusen som samene har, dem ifra å bli utsatt for diskriminering. Voksne samer rapporterer langt oftere å ha blitt diskriminert enn majoritetsnordmenn (K. L. Hansen, Melhus, Hogmo, & Lund, 2008). Diskriminering er i tillegg assosiert med dårligere somatisk og mental helsestatus (K. L. Hansen, 2015; K. L. Hansen, Melhus, & Lund, 2010; K. L. Hansen & Sørli, 2012).

Samepolitikken fra midten av 1800-tallet og frem til etter andre verdenskrig i Norge var basert på assimilering. For samene betydde dette at deres kulturelle kjennetegn og språklige særtrekk skulle erstattes med tilsvarende trekk fra majoritetskulturen (Josefsen, 2006; Minde, 2005). Denne politikken hentet sin ideologiske forankring i sosialdarwinisme, nasjonalisme og sikkerhetspolitikk (Jensen, 2005). Innenfor skoleverket gav dette seg for eksempel uttrykk i at all opplæring skulle skje på norsk, og at det var den norske kulturelle identiteten som skulle legges til grunn ved samhandling mellom samer og etniske nordmenn (Høgmo, 1986). Imidlertid skiftet den norske stat retning for sin minoritetspolitikk overfor samene etter andre verdenskrig. Dette skiftet ble tydelig i forbindelse med styring av samenes juridiske rettigheter på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 90-tallet (ILO-169 og formuleringer i grunnlovsparagraf 108) og opprettelsen av Sametinget.

Selv om fornorskningsspolitikken er et tilbakelagt stadium i det norske samfunnet og i norsk politikk, vil de negative følgene av denne politikken kaste skygger i lang tid. Det tar tid å endre de generelle rammeverkene i norsk politikk, lovverk og ordninger, samt myter og holdninger, slik at samisk kultur, språk, tradisjoner og det samiske samfunnets behov blir tatt tilstrekkelig hensyn til på ansvarsområder som omhandler blant annet utdanning, arbeidsliv og offentlige tjenester og ytelser.

Det er gjort lite forskning på langtidsvirkningene av fornorskningssprosessen og strukturell diskriminering. En ting som er sikkert, er at fornorskningen hadde mange ofre. Koloniseringen har frarøvet mange samer deres språk og kultur, selvfølelse og skapt personlige traumer (Nergård, 2011). Flere forskere og politikere har tatt til orde for å opprette en sannhets- og forsoningskommisjon om de politiske og kulturelle overgrepene som samene ble utsatt for. Fornorskning og diskriminering på grunn av etnisitet har medført store konsekvenser for levekår, livskvalitet og helse for mange samiske familier og enkeltindivider i en rekke lokalsamfunn i Norge, trolig flere enn man tidligere har antatt. Vi trenger å vite mer om hvordan dette har berørt og den dag i dag berører den samiske befolkningen.

7.1.1 Målet med dette kapittelet

For å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering av samer trengs det oppdatert kunnskap om diskrimineringsstatus hos denne etniske befolkningen, som igjen kan brukes som grunnlag for å utarbeide effektive tiltak for å kunne forebygge

diskrimineringen. Målet med dette kapittelet er å gi en oppdatert kunnskapsstatus om diskrimineringsutfordringer samer står overfor i Norge.

Hvilke utfordringer møter samer i arbeidslivet, i skole- og utdanningssystemet, i lokalsamfunnet – og i møte med det offentlige tjenesteapparatet? Er likestillings- og diskrimineringsutfordringene de samme som majoritetsnordmenn møter? Eller er det forskjeller mellom samer og ikke-samer i utfordringene?

7.1.2 Diskrimineringsbegrepet

Denne artikkelen legger vekt på selvopplevd diskriminering av samer i Norge. Diskriminering blir i denne studien definert på følgende måte: «Diskriminering forekommer når en person eller gruppe av mennesker blir behandlet mindre fordelaktig enn andre på bakgrunn av for eksempel etnisk opprinnelse, religion, tro, funksjonshemming, alder eller seksuell legning.» «Diskrimineringen» er en form for forskjellsbehandling som ikke er saklig begrunnet, og som ikke er knyttet til positiv særbehandling.

Diskriminering kan defineres som handlinger og praksiser som fører til urettferdigheter og ulikheter i makt, ressurser og muligheter på tvers av mennesker og grupper i samfunnet og tjener til å støtte systemer av privilegier og undertrykkende strukturer (Ferdinand, Paradies, & Kelaher, 2015). Diskriminering kan manifestere seg fra subtile former for eksklusjon, verbale utsagn til fysiske voldshandlinger. Eksisterende data tyder på at diskriminering er et økende samfunnsproblem i mange land (Paradies et al., 2015).

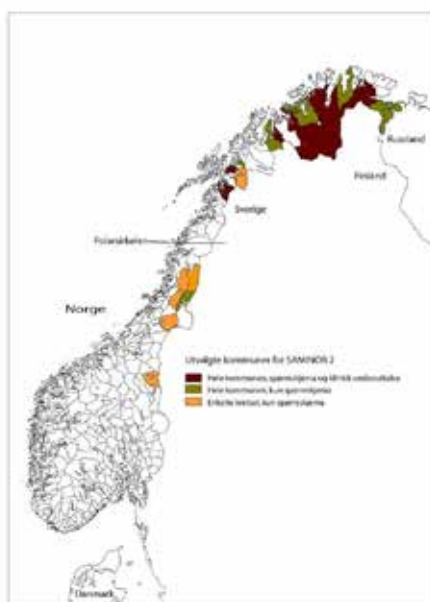
I denne studien har vi hatt en bred tilnærming til selvrapportert diskriminering, som omhandler blant annet etnisk, kjønnsbasert, aldersmessig og geografisk diskriminering, samt diskriminering på grunn av sykdom, lærevansker, religion eller tro, funksjonshemming, nasjonalitet, seksuell orientering og andre årsaker.

Diskriminering kan skje på skolen, arbeidsplassen, i lokalsamfunnet i møte med det offentlige, eller i andre offentlige settinger, som når man går på butikken eller på restaurantbesøk, eller i familien. Typer av diskriminering og settinger hvor de skjer, kan være overlappende og gjensidig forsterkende. Det kan derfor hende at samer møter flere typer diskriminering, og at dette skjer i flere settinger samtidig. Diskriminering kan skje på tre ulike plan: *internalisert hos individet* (for eksempel inkorporering av rasistiske holdninger, tro eller ideologier hos individet); *mellommenneskelig* (ansikt til ansikt i interaksjon mellom individer), og på *strukturelt nivå*, det vil si at det kjennetegnes av at det finnes innebygget diskriminerende effekter i strukturene i samfunnet (K. L. Hansen, 2015). I dette kapittelet studerer vi hovedsakelig selvrapportert mellommenneskelig diskriminering (ansikt til ansikt i interaksjon) blant voksne samer og ikke-samer.

7.1.3 Om studien

Tallmaterialet bygger på innsamlet data i 2012 fra 11 600 individer i alderen 18–69 år (både samer og majoritetsnordmenn), fra 25 kommuner i de fem nordligste fylkene i Norge. Studien er en del av SAMINOR 2-undersøkelsen, som var en spørreskjemaundersøkelse som ble sendt ut til kommuner med samisk og norsk bosetting i Nord-Norge og Trøndelag. Se kart for undersøkelsesområdet (kart 7.1). Undersøkelsen er tidligere beskrevet i en annen publisering (Brustad, Hansen, Broderstad, Hansen, & Melhus, 2014). Studien er godkjent av Datatilsynet og REK nord.

Kart 7.1 Kommunene som inngikk i studien

7.1.4 Karakteristika for utvalget

Demografiske karakteristika for utvalget er presentert i tabell 7.1. Flertallet i utvalget var kvinner. Gjennomsnittsalderen for utvalget var 50 år, og majoriteten av deltakerne hadde middels inntekt, utdanning på høyskole/lavere grads universitetsnivå og bodde i Distrikts-Norge. Studien er således mest representativ for individer med disse karakteristikaene. En tredjedel av deltakerne hadde en samisk tilhørighet.

Tabell 7.1 Karakteristika for utvalget (N = 11 600)

	Antall	%
Kjønn		
Menn	5149	44,4
Kvinner	6451	55,6
Alder (i år)^a		
		49,9 ±13,7
18–29	1484	12,8
30–49	4289	37,0
50–59	2933	25,3
60–69	2894	24,9
Husholdets inntekt		
Lav	1633	14,1
Medium	4245	36,6
Høy	3667	31,6
Veldig høy	1612	13,9
Ubesvart	443	3,8
Utdanningslengde (i år)		
<7	301	2,6
7–9	1456	12,6
10–12	3090	26,6
13–16	3941	34,0
>16	2599	22,4
Ubesvart	213	1,8
Bosted		
Samisk minoritetsområde	9179	79,2
Samisk majoritetsområde	2417	20,8
Ubesvart	4	0,0
Etnisk sammensetning 1		
Samer	3928	34,1
Ikke-samisk	7577	65,8
Ubesvart	95	0,1
Etnisk sammensetning 2^b		
Sterk samisk tilknytning	1372	11,9
Selv-rapportert samiskhet	1459	12,7
Samisk familiebakgrunn	1097	9,5
Ikke samer	7577	65,8
Ubesvart	95	0,1

^a Gjennomsnittsverdi ± standardavvik.

^b Se avsnitt om Definerings av etnisitet for forklaring av kategorier

7.1.5 Definerings av etnisitet

Med etnisitet menes en gruppe som har en felles identitet knyttet til et felles opphav, og som blir oppfattet av andre som en særpreget gruppe med blant annet felles språk, kultur, historie og så videre. Begrepet har både et subjektivt og et objektivt innhold. Samer som urfolk vil være omfattet av begrepet etnisitet.

Siden man i Norge ikke har et register over hvem som er same, og siden denne informasjonen ikke samles inn ved folketellinger, stilte man personene i denne undersøkelsen 11 ulike spørsmål om etnisitet, for å kunne definere hvem som var samer, og hvem som var ikke-samer. I tillegg ønsket man i denne undersøkelsen å lage en differensiert etnisitetsvariabel som kategoriserte samiskhet.

Figur 7.1 Figuren er hentet fra spørreskjemaet brukt ved SAMINOR 2-studien. Figuren viser hvordan spørsmål om etnisitet er stilt

Hvilket hjemmespråk har/hadde du, dine foreldre og besteforeldre? (sett ett eller flere kryss)				
	Norsk	Samisk	Kvensk	Annet, beskriv
Morfar:	☐	☐	☐	☐
Mormor:	☐	☐	☐	☐
Farfar:	☐	☐	☐	☐
Farmor:	☐	☐	☐	☐
Far:	☐	☐	☐	☐
Mor:	☐	☐	☐	☐
Jeg selv:	☐	☐	☐	☐

Hva er din, din fars og din mors etniske bakgrunn? (sett ett eller flere kryss)				
	Norsk	Samisk	Kvensk	Annet, beskriv
Min etniske bakgrunn er:	☐	☐	☐	☐
Fars etniske bakgrunn er:	☐	☐	☐	☐
Mors etniske bakgrunn er:	☐	☐	☐	☐

Hva regner du deg selv som? (sett ett eller flere kryss)				
	Norsk	Samisk	Kvensk	Annet, beskriv
☐	☐	☐	☐	☐

Første spørsmålsgruppe omhandler hvilket hjemmespråk du, dine foreldre og besteforeldre har/hadde. Neste spørsmålsgruppe omhandlet din fars, mors og din etniske bakgrunn. Siste spørsmål: Hva regner du deg selv som. For alle disse spørsmålene var svaralternativene: «Norsk», «Samisk», «Kvensk» eller «Annet». Man kunne sette ett eller flere kryss på hvert spørsmål.

Ut fra disse 11 spørsmålene er det mulig å lage ulike kategoriseringer av etnisitet. Vi valgte i denne sammenhengen å definere den samiske gruppen på følgende måte: Satte man minimum et kryss for «Samisk» på ett av de 11 spørsmålene, ble man kategorisert innenfor den samiske gruppen. De andre i utvalget ble definert som ikke-samiske. (De hadde hovedsakelig krysset av for «Norsk» etnisitet, noen hadde også krysset av for «Kvensk» eller «Annen etnisitet». Disse ble i denne sammenhengen innlemmet i den norske gruppen.) Videre konstruerte vi tre samiske etnisitetskategorier:

Sterk samisk tilknytning
Selv-rapportert samiskhet
Samisk familiebakgrunn

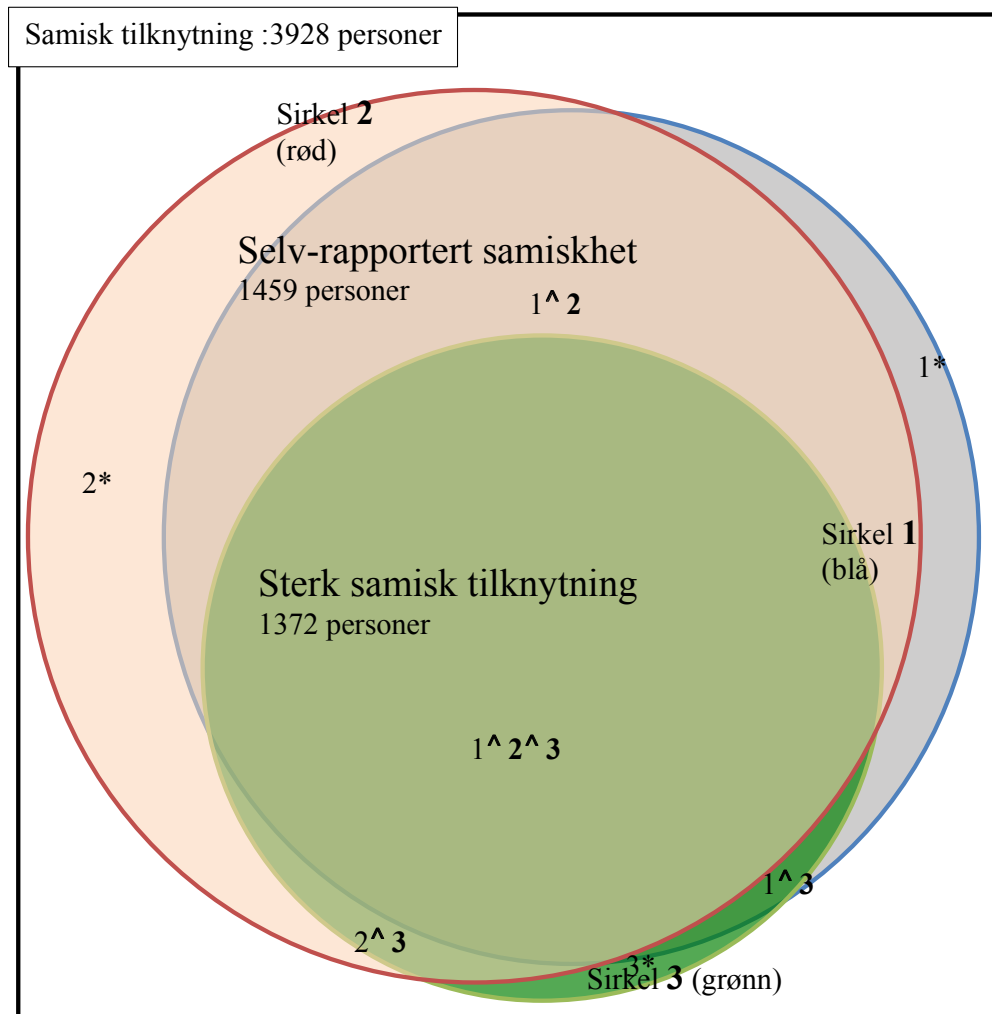
Kategori 1: «Sterk samisk tilknytning» var de personene som svarte JA på alle de tre følgende spørsmål: «Jeg selv har samisk som hjemmespråk», «Min etniske bakgrunn er samisk» og «Jeg regner meg selv som samisk». I figur 7.2 er denne gruppen merket som kategori 1 med fargen grønn.

Kategori 2: «Selv-rapport samiskhet» var de som svarte JA for samisk på ett eller to (men ikke alle tre spørsmålene) nevnt ovenfor i kategori 1. Denne gruppen er i figur 7.2 alle innenfor sirkelene utenom den innerste sirkelen, som er kategori 1.

Kategori 3: «Samisk familiebakgrunn» var definert som de som rapporterte samisk familiebakgrunn med enten språk eller etnisitet hos foreldre eller besteforeldre, men ikke definerte seg selv som samer. Helt konkret var det definert som de som rapporterte samisk som hjemmespråk hos enten foreldre eller besteforeldre og/eller at deres foreldre hadde samisk etnisk bakgrunn, men som ikke betraktet sin egen etnisitet som samisk, som heller ikke følte seg som samiske, og ikke selv snakket samisk som hjemmespråk. Denne gruppen er i figuren markert som det hvite feltet innenfor firkanten.

Kategoriene er gjensidig utelukkende og viser en gradert etnisitetsvariabel, der kategori 1 må sies å være den variabelen som viser flest samiske markører og en sterk tilknytning til samisk bakgrunn, samisk selvoppfatning og hjemmespråk. Det er 1372 personer som tilhører denne kategorien. Kategori 2 er den største kategorien i antall personer ($N = 1459$). I denne kategorien har de fleste sagt at de både har samisk bakgrunn og føler seg som samer (55 %), men kun 8 % i denne kategorien har samisk som hjemmespråk. I kategori 3 rapporterer 1097 samisk familiebakgrunn uten at de selv oppfatter seg som samiske, definerer sin bakgrunn som samisk eller snakker det samiske språket. Figuren 7.2 viser en grafisk fremstilling av de ulike etnisitetskategoriene.

Figur 7.2 Grafisk fremstilling av etnisitetskategoriene

Samisk familiebakgrunn uten noen egendefinert samisk tilknytning
1097 personer

Forklaring til figuren 7.2:

Sirkel 1 (blå kant rundt sirkel): Selv-opplevd samiskhet: Viser til dem som har svart at de regner seg selv som samiske, til sammen 2321 personer.

1* 118 personer rapporterer at de føler seg som samisk, uten at de sier at de har samisk bakgrunn og samisk som hjemmespråk.

Sirkel 2 (rød kant): samisk bakgrunn. 2645 personer.

2*: 420 personer (ytterste skall (rød) venstre i figuren) sier de har samisk bakgrunn, men rapporterer at de ikke føler seg som samiske eller snakker samisk språk som hjemmespråk.

Sirkel 3 (grønn kant): Jeg har/hadde samisk som hjemmespråk. 1488 personer

3*: 42 personer har samisk som hjemmespråk uten at de rapporterer samisk bakgrunn eller føler seg som samiske.

Rammen: Innenfor rammen finnes alle som har krysset av for en eller annen samisk tilknytning. Til sammen 3928 personer.

Kategorisering av etnisitet

Kategori 1: «Sterk samisk tilknytning» består av de personene som svarte JA på *alle* de tre følgende spørsmål: «Jeg selv har samisk som hjemmespråk», «Min etniske bakgrunn er samisk» og «Jeg regner meg selv som samisk». (Altså innenfor alle tre sirklene: 1²3). 1372 personer.

Kategori 2: «Selv-rapport samiskhet» var de som svarte JA for samisk på ett eller to (men ikke alle tre spørsmålene) nevnt ovenfor i kategori 1. Denne gruppen er i figuren alle innenfor sirkelen utenom den innerste sirkelen, som er kategori 1. 1459 personer

Kategori 3: «Samisk familiebakgrunn uten egendefinering som samisk» var definert som de som rapporterte samisk familiebakgrunn med enten språk eller etnisitet hos foreldre eller besteforeldre, men ikke definerte seg selv som samer (ved selv-opplevd samiskhet, sin egen bakgrunn er samisk eller brukte/bruker samisk språk hjemme) Grafisk fremstilt blir dette alle mellom sirklene og rammen (hvit farge). 1097 personer.

1²3 = Kategori 1.

1²: De som rapporterer sin etnisitet som samisk og føler seg som samer. 805 personer.

2³: De som sier at de har samisk bakgrunn og hadde samisk som hjemmespråk, men ikke føler seg som samiske. 48 personer.

1³: De som føler seg som samiske, hadde samisk hjemmespråk, men ikke sier at deres bakgrunn er samisk. 26 personer.

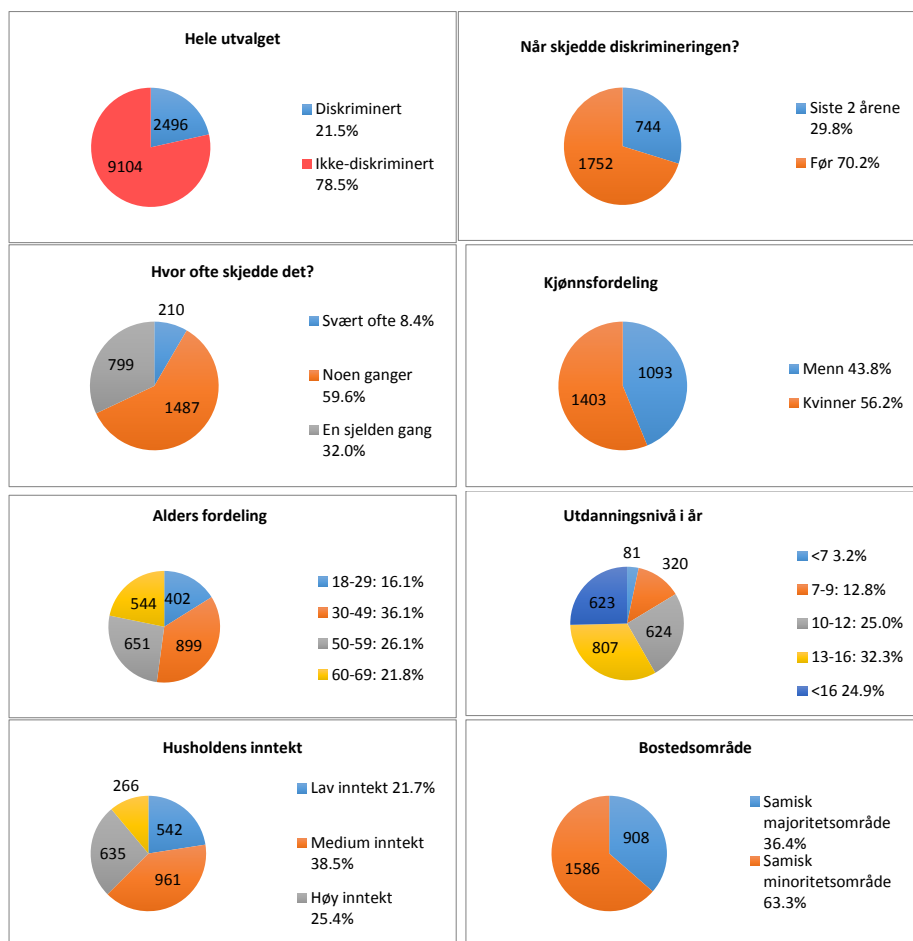
7.1.6 Samisk bostedsområde

Vi definerte kommunene Kautokeino, Karasjok, Nesseby, Tana og Porsanger som *Samisk majoritetsområde*. I disse områdene rapporterte over 50 % av befolkningen samisk tilknytning. Kommunene Røros, Snåsa, Røyrvik, Namsskogan, Narvik, Alta, Grane, Hattfjelldal, Tysfjord, Evenes, Skånland, Lavangen, Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Kvæangen, Loppa, Kvalsund, Lebesby og Sør-Varanger ble definert som *Samisk minoritetsområde*. Begrunnelsen var at i disse kommunene lever samer i minoritetsposisjon vis-à-vis majoritetsbefolkningen.

7.2 Karakteristika for dem som ble diskriminert

I utvalget vårt har omtrent en av fem (21,5 %) opplevd diskriminering. Omtrent en tredjedel av dem som har blitt diskriminert, sier diskrimineringen har skjedd de siste to årene. Alder, etnisitet, utdanning, inntekt og bosted var alle faktorer som var knyttet til forekomsten av diskriminering. Samer, personer i alderen 30–49 år, med 13–16 års utdanningslengde, familieinntekt mellom 301 000 og 600 000 kroner og/eller bosatt i samiske minoritetsområder rapporterte høyest forekomst av diskriminering (figur 7.3).

Figur 7.3 Karakteristika for dem som rapporterte diskriminering

7.2.1 Samer opplever mest diskriminering

Halvparten av samene (50%) med sterk samisk tilknytning rapporterte å ha blitt diskriminert, 34,3 % rapporterer at krenkelsen har skjedd før, og 16,5 % sier at dette har skjedd de siste to årene. Også samer med selv-rapport samiskhet (32,8% totalt, 24,5 før og 8,4% siste to årene) rapportert høy grad av diskriminering. Til sammenligning rapporterer ikke-samer totalt sett 14,3 % diskriminering, 9,9 % før og 4,4 % de siste to årene (det vil si i perioden 2010–2012). Samer med samisk familiebakgrunn rapportert høyest for diskriminering skjedd før, men hadde like tall som ikke-samer for krenkelser skjedd siste to-årene (tabell 7.2). Dette viser at samer med sterk samisk tilknytning rapporterer omtrent fire ganger så mye diskriminering som nordmenn (tabell 7.2).

Tabell 7.2 Forekomsten av diskriminering (totalt, før og siste to år) blant samer og ikke-samer

<i>Etnisk tilknytning</i>	Selv-rapportert diskriminering		
	Totalt ^{*1} % (antall)	Før % (antall)	Siste to år % (antall)
Sterk samisk tilknytning	50,8 (697)	34,3 (470)	16,5 (227)
Selv-rapportert samiskhet	32,8 (479)	24,5 (375)	8,4 (122)
Samisk familiebakgrunn	19,8 (217)	14,9 (164)	4,8 (53)
Ikke-samisk	14,3 (1085)	9,9 (748)	4,4 (337)

*1 Rapportert diskriminering enten siste to år, før (tidligere enn siste to årene) eller på annet spørsmål om diskriminering (uspesifisert tidspunkt). Antall diskriminerte totalt = 2478 (18 caser hvor vi manglet opplysning om etnisitet). 739 rapporterte diskriminerte siste to årene (5 caser manglende verdier for etnisitet). 1739 rapporterte diskriminering før (siste to år) (13 caser manglet opplysning om etnisitet)

Tabell 7.3 Forekomsten av diskriminering blant samer og ikke-samer fordelt på kjønn og bosted

<i>Etnisk tilknytning/kjønn/sted</i>		Totalt ^{*1} % (n)	Før % (n)	Siste to år % (n)
Samisk majoritetsområde				
Menn	Sterk samisk tilknytning	50,5 (220)	36,9 (161)	13,5 (59)
	Selv-rapportert samiskhet	35,2 (77)	25,6 (56)	9,6 (21)
	Samisk familiebakgrunn	24,2 (23)	20,0 (19)	4,2 (4)
	Ikke-samisk	23,2 (64)	15,9 (44)	7,2 (20)
Kvinner	Sterk samisk tilknytning	47,6 (297)	31,4 (196)	16,2 (101)
	Selv-rapportert samiskhet	32,5 (87)	20,5 (55)	11,9 (32)
	Samisk familiebakgrunn	26,4 (28)	22,6 (24)	3,8 (4)
	Ikke-samisk	28,0 (104)	18,0 (67)	9,9 (37)
Samisk minoritetsområde				
Menn	Sterk samisk tilknytning	58,3 (84)	37,5 (54)	20,8 (30)
	Selv-rapportert samiskhet	31,1 (141)	26,2 (119)	4,8 (22)
	Samisk familiebakgrunn	19,5 (76)	14,6 (57)	4,9 (19)
	Ikke-samisk	12,9 (399)	9,1 (281)	3,8 (118)
Kvinner	Sterk samisk tilknytning	56,9 (95)	34,7 (58)	22,2 (37)
	Selv-rapportert samiskhet	33,6 (174)	24,5 (127)	9,1 (47)
	Samisk familiebakgrunn	17,8 (90)	12,6 (64)	5,1 (26)
	Ikke-samisk	13,5 (517)	9,2 (355)	4,2 (162)

*1 Rapportert diskriminering enten siste to år, før (før siste to årene) eller på annet spørsmål om diskriminering (uspesifisert tidspunkt). Når vi stratifiserte på kjønn og bosted fikk vi to manglende verdier på diskriminering, slik at totalt hadde vi 2476 caser; 1737 før og 739 siste to årene.

Både samisk menn og kvinner med sterk samisk tilknytning rapporterer høy grad av diskriminering både i samiske majoritetsområder og - minoritetsområder. Rapporteringen er noe høyere i samiske minoritetsområder, men da bare betydningsfull for samisk kvinner med sterk samisk tilknytning. Majoritetsbefolkningen (ikke-samer) rapporterer høyere grad av diskriminering hvor samer bor i majoritetsposisjon enn utenfor disse områdene (tabell 7.3).

7.2.2 Typer av diskriminering

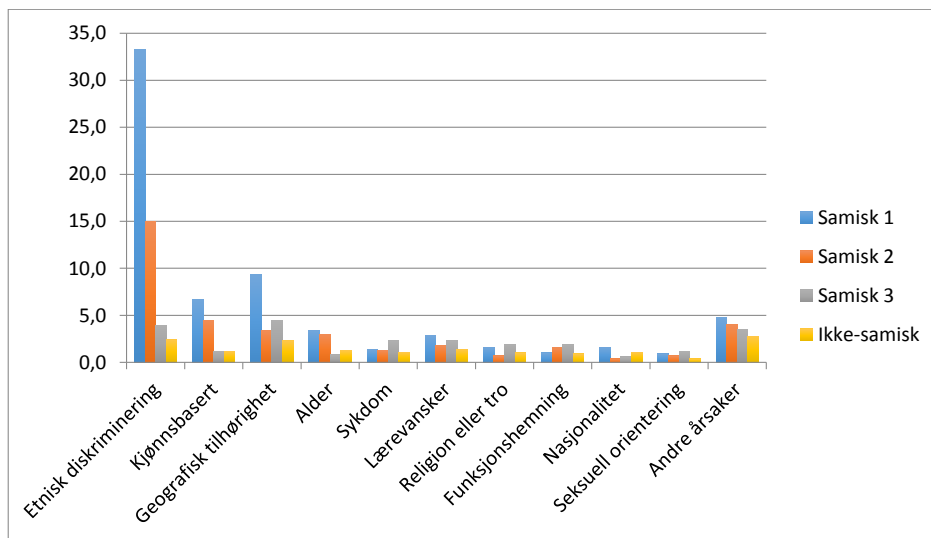
Den vanligste formen for diskriminering som ble rapportert både blant samiske menn og kvinner med sterk samisk tilknytning (menn: 33,3 %, kvinner: 31,9 %) og med selv-rapportert samiskhet (menn: 15,0 %, kvinner: 17,0 %), var etnisk diskriminering, etterfulgt av diskriminering på grunn av kjønn og geografisk tilhørighet. Kvinner rapporterte betydelig oftere kjønnsbasert diskriminering enn menn, og samiske menn og kvinner (med sterk samisk tilknytning) rapporterte mer enn ikke-samiske (samiske menn: 6,7 %; samiske kvinner: 11,9 % versus norske menn: 1,2 %; norske kvinner: 2,9 %). Samer rapporterte også oftere diskriminering på grunn av geografisk tilhørighet enn ikke-samer. Samiske menn og kvinner rapporterte mer aldersdiskriminering enn majoritetsnordmenn. Samiske menn rapporterte noe høyere for diskriminering på grunn av lærevansker enn ikke-samer. Samiske kvinner rapporterte litt høyere for diskriminering på grunnlag av sykdom enn ikke-samer (1,6-2,8 % versus 1,2 %) (se figur 7.4 og 7.5).

I diskriminering på grunn av religion, funksjonshemning og seksuell orientering var det ingen betydelige forskjeller i rapportering blant samer og ikke-samer. I den samiske befolkningen var cirka en prosent diskriminert på grunn av seksuell orientering, mens tallet for religion og funksjonshemning lå opp mot cirka to prosent blant samer.

Andre årsaker for diskriminering var nasjonalitet. Her viste tallene ingen forskjell mellom samer og ikke-samer.

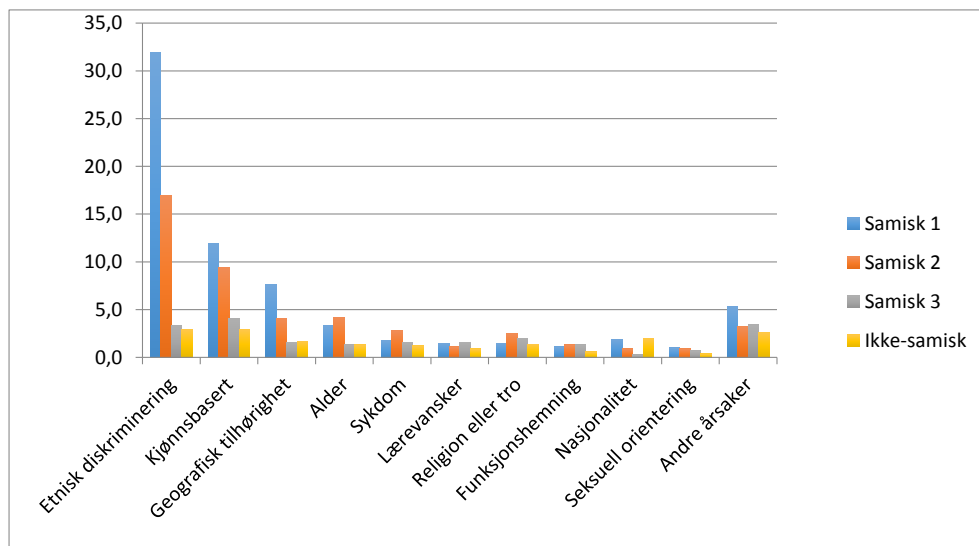
Samer rapporterte også betydelig høyere enn ikke-samer for andre typer av diskriminering som ikke ble fanget opp av de ti allerede omtalte kategoriene (figur 7.4 og 7.5). Deltakerne hadde mulighet til å spesifisere andre typer av diskriminering. Flere rapporterte diskriminering i tilknytning til arbeidslivet, deres samiske etnisitet (fordi de ikke snakket samisk språk, ikke var god nok same i andres øyne, eller for andre spørsmål knyttet til deres samiske herkomst), og noen poengterte at det var på grunn av deres homofile legning.

Figur 7.4 Hvilke typer av diskriminering opplever samer og ikke-samer (menn)

Forklaring til figuren: Samisk 1 = Sterk samisk tilknytning, Samisk 2 = Selv-rapportert samiskhet, Samisk 3 = Samisk familiebakgrunn. Ikke-samisk = norsk. Tabellen tar utgangspunkt i hele utvalget (N = 11600).

Figur 7.5 Hvilke typer av diskriminering opplever samer og ikke-samer (kvinner)

Forklaring til figuren: Samisk 1 = Sterk samisk tilknytning, Samisk 2 = Selv-rapportert samiskhet, Samisk 3 = Samisk familiebakgrunn. Ikke-samisk = norsk. Tabellen tar utgangspunkt i hele utvalget (N = 11600).

Totalt sett rapporterte 66 % å ha vært utsatt for en type av disse formene for diskriminering, 24 % sa de hadde opplevd to typer av diskriminering, og 7 % sa at de hadde opplevd tre typer av diskriminering. Det var ikke noen etniske forskjeller mellom samer og ikke-samer med hensyn til hvor mange typer diskriminering man hadde vært utsatt for.

7.2.2.1 Kommentarer til tallene

Norge har forpliktet seg gjennom ratifiseringen av FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (6. august 1970) å forbyr diskriminering på grunn av rase, hudfarge, avstamning eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Konvensjonen er inkorporert i norsk lov gjennom diskrimineringsloven (lov 3. juni 2005 nr. 33) (Nystuen, 1991). Diskrimineringsloven forbyr direkte og indirekte diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn. Lovens formål er å fremme likestilling, sikre like muligheter og rettigheter og å hindre diskriminering. Loven gjelder på alle samfunnsområder, med unntak av familieliv og andre personlige forhold (Lovdata, 2013).

Mange samer opplever etnisk diskriminering i Norge. Og mange opplever dette i typisk norskdominerte områder (tabell 7.3). Dette er i tråd med tidligere forskning om selv-opplevd diskriminering av samer i Norge (Ketil Lenert Hansen, 2011). Etnisk diskriminering er den mest vanlige formen for diskriminering som samer møter. Tallene viser at omtrent en av tre samer med sterk samisk tilknytning har opplevd å bli diskriminert på grunn av sitt samiske opphav, sammenlignet med under tre prosent for majoritetsnordmenn. Dette viser at samer opplever ti ganger mer etnisk diskriminering enn ikke-samer. Forskningstallene våre fra 2003/2004 samsvarer med disse tallene, som tilsier at samer fortsatt i dag opplever en høy grad av etnisk diskriminering i det norske samfunnet.

I Norge har kjønnsdiskriminering vært høyt prioritert siden lovverket kom på plass i 1978. Likevel rapporteres kjønnsbasert diskriminering som den andre mest vanlige formen for diskriminering som da særlig samiske kvinner og menn utsettes for. I Norge finnes det ingen studie som kan si noe om kjønnsdiskriminering i hele populasjonen (Skjeie, 2012). Vi vet lite om kjønnsbasert diskriminering i den samiske befolkningen. Det er samiske kvinner som rapporterer om høyest forekomst av kjønnsbasert diskriminering. Vi kan anta at likestilling i det samiske samfunnet har måttet vike oppmerksomheten for samenes kamp for å bli anerkjent som et urfolk, og at spørsmålet om likestilling derfor har vært nedprioritert helt opp til begynnelse av dette århundret (Josefsen, 2004). Vi trenger mer kunnskap om hvorfor samer rapporterer høyere (og da særlig samiske kvinner) for kjønnsbasert diskriminering enn majoritetsbefolkningen.

Mange samer sier også at de føler seg diskriminert grunnet geografisk tilhørighet, og dette kan være utslag av geografiske og institusjonelle variasjoner som gjør at situasjonen ikke er lik for alle samer. For eksempel peker Josefsen (2006) på at myndigheter hittil har differensiert geografisk i forhold til hvilke rettigheter den enkelte same har (Josefsen, 2006). Tallene våre støtter dette, og viser at samer som bor i typisk samiske minoritetsområder, rapporterer om høyere grad av diskriminering enn samer som bor i områder som er definerte samiske områder, og som har sterke vern om samiske institusjoner, samisk språk, verdier og kultur (K. L. Hansen, 2012).

Samer rapporterte også høyere for aldersdiskriminering enn majoritetsnordmenn (3,4 % versus 1,3 %). Forskjellen var ikke veldig stor, men likevel betydelig i statistisk sammenheng. I Norge har debatten om aldersdiskriminering vært knyttet til arbeidslivet. Vernet mot

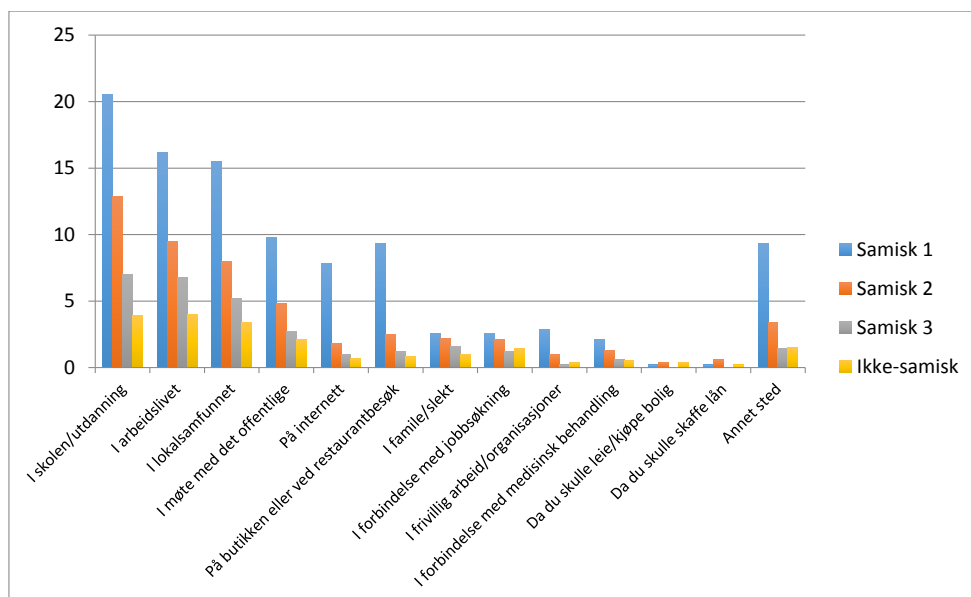
aldersdiskriminering gjelder kun i arbeidslivet, men det er en debatt om aldersdiskriminering skal gjelde på alle samfunnsområder.

Når det gjelder spørsmålet om diskriminering på grunn av seksuell legning, svarer 0,7–1,2 % i den samiske populasjonen at de har opplevd dette, sammenlignet med 0,4 % i majoritetsbefolkningen. Tallene mellom samer og ikke-samer er ikke forskjellige i statistisk forstand. Men i tillegg svarer en del samer på det åpne spørsmålet at de har blitt diskriminert på grunn av sin homofile legning. Den siste tiden har det vært et søkelys på tabuer i det samiske samfunnet, og homofili har vært et av disse temaene. I debatten har flere hevdet at det kan være vanskeligere å være homofil same enn homofil nordmann, grunnet dobbeltstigmaet ved både å være fra minoritetskulturen og homofil (NRK Sápmi, 2016). Homofili som legning har dessuten vært svært tabu- og skambelagt i det tradisjonelle samiske samfunnet (NRK Sápmi, 2013).

7.2.3 Hvor skjer diskrimineringen?

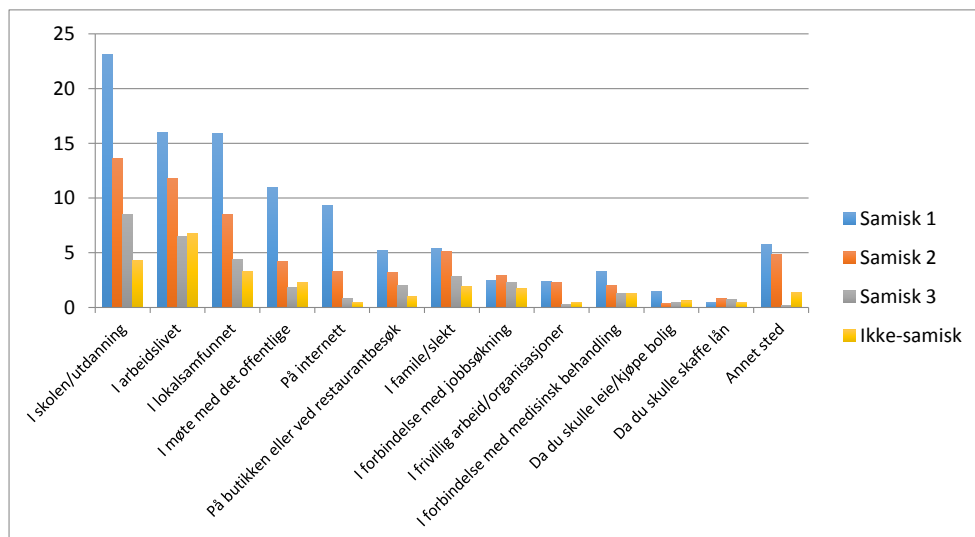
Samer opplever diskriminering på flere arenaer. De vanligste arenaene er skolen, arbeidslivet og lokalsamfunnet. Omtrent én av fem samer med sterk samisk tilknytning har opplevd å bli diskriminert på skolen eller i utdanningssammenheng, sammenlignet med rundt 4 % for ikke-samer. Også i arbeidslivet og i lokalsamfunnet rapporterer samer oftere å bli diskriminert enn nordmenn. Videre rapporterte mange samer å ha blitt møtt med krenkelser i møte med det offentlige, på internett og når de går i butikken eller på restaurantbesøk. Flere samiske menn med sterk samisk tilknytning rapporterte krenkelser ved butikk-/restaurantbesøk enn samiske kvinner (med sterk samisk tilknytning) (9,3 % versus 5,2 %). Digital diskriminering/krenkelser ble også rapportert langt oftere blant samer med sterk samisk tilknytning enn blant ikke-samer. Samer opplevde oftere diskriminering i familie/slekt, i frivillig arbeid og ved medisinsk behandling enn ikke-samer. Imidlertid må det poengteres at det var få som opplevde diskriminering på disse tre siste omtalte arenaene. Når det gjaldt diskriminering ved jobbsøking, kjøp av bolig, på leiemarkedet eller når man skulle søke om lån, var det få (mindre enn 3 %) (både blant samer og ikke-samer) som opplevde dette. Man kan derfor si at på disse områdene er diskriminering et minimalt problem i Norge. Imidlertid opplevde samer langt oftere diskriminering også på andre steder enn de 12 omtalte arenaene. Når det gjelder hvor diskrimineringen skjer, er det ikke store forskjeller mellom menn og kvinner (figur 7.6 og 7.7).

Figur 7.6 Hvor skjer diskrimineringen av samer og ikke-samer (menn)?

Forklaring til figuren: Samisk 1 = Sterk samisk tilknytning, Samisk 2 = Selv-rapportert samiskhet, Samisk 3 = Samisk familiebakgrunn. Ikke-samisk = norsk. Tabellen tar utgangspunkt i hele utvalget (N = 11 600).

Figur 7.7 Hvor skjer diskrimineringen av samer og ikke-samer (kvinner)?

Forklaring til figuren: Samisk 1 = Sterk samisk tilknytning, Samisk 2 = Selv-rapportert samiskhet, Samisk 3 = Samisk familiebakgrunn. Ikke-samisk = norsk. Tabellen tar utgangspunkt i hele utvalget (N = 11600).

7.2.3.1 Kommentarer til tallene

I NOU 2015: 2 – *Å høre til – Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø* blir det poengtert at tall fra *Elevundersøkelsen 2014/2015* og *Folkehelseinstituttet* viser at andelen elever som krenkes og mobbes i samiske områder, er høyere enn for resten av landet (Djupedal, 2015). At vi i vår undersøkelse viser til at skolen er den samfunnsarenaen der flest samer har opplevd diskriminering, støtter disse nylige funnene. Og det reiser seg et alvorlig spørsmål om kravene i opplæringslovens paragraf 9a (Lovdata, 2015) om et godt psykososialt miljø fritt for mobbing blir oppfylt i Norge for samiske barn og unge. Selv om vi i dag satser hardt på forebygging av mobbing i skolen i Norge, med flere ulike antimobbeprogrammer (Olweus, 2009; Roland, 2014) som har pågått over de siste tre tiårene, har ingen av disse hatt særlig fokus på forebygging av fordommer blant majoriteten mot urfolk og minoriteter (Minton, 2014). Disse mobbeprogrammene har heller ikke vært tilpasset samisk kultur og identitet. Kultursensitiviteten er et viktig element som bør prioriteres sterkt i fremtidens antimobbeprogrammer og intervensjoner mot mobbing/diskriminering i skolen for samiske barn og ungdommer.

Arbeidsplassen var den mest vanlige arenaen der ikke-samer opplever diskriminering, og den andre mest vanlige arenaen for samer, etter skole/utdanningssektoren. Totalt sett opplever 7,5 % av utvalget å bli diskriminert eller krenket på jobben – 11,5 % av den samiske befolkningen (alle tre samiske gruppene sett under ett) og 5,6 % av den ikke-samiske befolkningen (uavhengig av kjønn). Tidligere studier i Norge har vist at forekomsten av mobbing på arbeidsplassen ligget et sted mellom 2 til 14 % (Nielsen et al., 2009). Våre tall ligger innenfor dette spennet, og viser at diskriminering på arbeidsplassen er et enda større problem for samer enn ikke-samer. Arbeidsgivere skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering innenfor sin virksomhet. I tillegg skal de redegjøre for iverksatte og planlagte likestillingstiltak (aktivitets- og rapporteringsplikten). Offentlige myndigheter har også aktivitetsplikt innenfor sine områder. Likestillings- og diskrimineringsombudet skal føre tilsyn med og medvirke til at loven overholdes.

Videre opplever samer diskriminering i lokalsamfunnet, i møte med det offentlige, når de går på butikken eller ved restaurantbesøk, langt oftere enn ikke-samer. Disse funnene antyder at samer møter flere fordommer, diskriminerende bemerkninger og krenkelser i det offentlige rom enn majoritetsnordmenn, noe som igjen kan begrense mulighetene deres for demokratisk deltakelse i velferdssamfunnet, med tanke på likeverdig tilgang til sosiale og offentlige tjenester og goder.

7.2.4 Diskriminering gjennom sosiale medier

Forekomsten av digital mobbing økte i Norge mellom 2000 til 2010 (Roland, 2014). I en undersøkelse utført av Læringsmiljøseneteret i Stavanger i 2008 ble det konkludert med at tradisjonell mobbing rammer om lag dobbelt så mange mennesker som det digital mobbing gjør (Auestad, 2011). Internasjonale studier har funnet en svak tendens til at jenter, mer enn gutter, blir utsatt for digital mobbing (Parker-Jenkins, 2011).

I denne studien ble begrepet diskriminering «på internett» brukt om digital mobbing. Samiske personer rapporterte betydelig høyere forekomst av selvopplevd digital diskriminering enn ikke-samiske personer. Digital diskriminering ble hyppigst rapportert blant de yngste samiske respondentene (18–29 år). Mer enn én av fem samiske unge med sterk samisk tilknytning i undersøkelsen i aldersgruppen 18–29 år rapporterte å ha opplevd diskriminering på internettet.

Blant ikke-samer fant vi ingen kjønnsforskjeller, mens vi blant samer fant at digital diskriminering var oftere rapportert blant kvinner enn menn, uavhengig av alder (data ikke vist i tabeller).

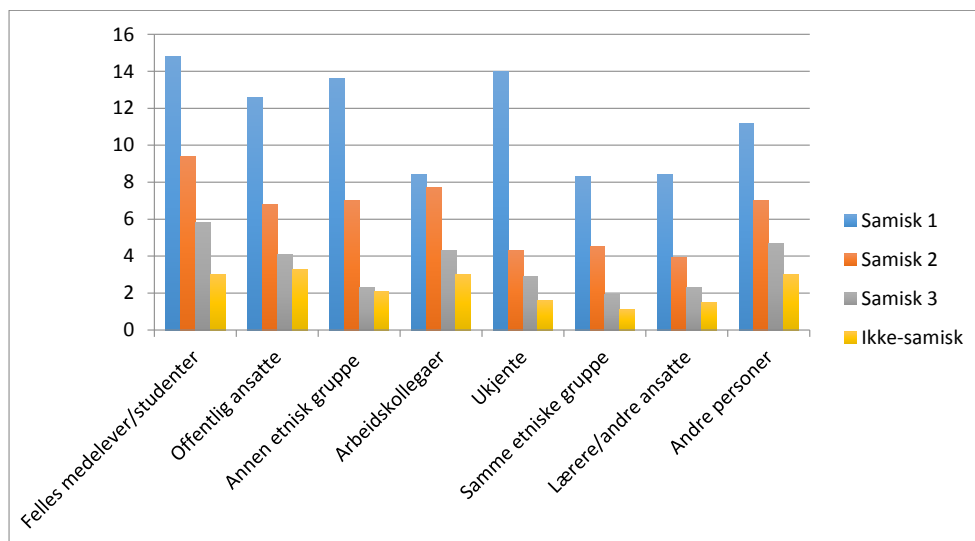
Vi vet lite om digitale krenkelser eller hatytringer opplevd av samer i Norge, da dette enda ikke har vært forsket på eller undersøkt i levekårsundersøkelser eller kvalitative tilnærminger. Det vi vet fra medier (TV, radio, aviser og internett), er at mange samer opplever krenkende kommentarer, hatefulle ytringer og fordommer, samt stereotypiske skildringer av samisk kultur og identitet i forskjellige former i kommentarfeltene på nettet og på ulike nettsider (Ketil Lenert Hansen, 2012).

7.2.5 Hvem diskriminerer?

Samer med sterk samisk tilknytning og selvrapportert samiskhet har opplevd/oplever i langt større grad diskriminering fra medelever/studenter, lærere/andre ansatte på skolen fra annen etnisk gruppe enn dem selv (majoritetsbefolkningen), ukjente personer og samme etniske gruppe som dem selv (andre samer) enn majoritetsnordmenn.

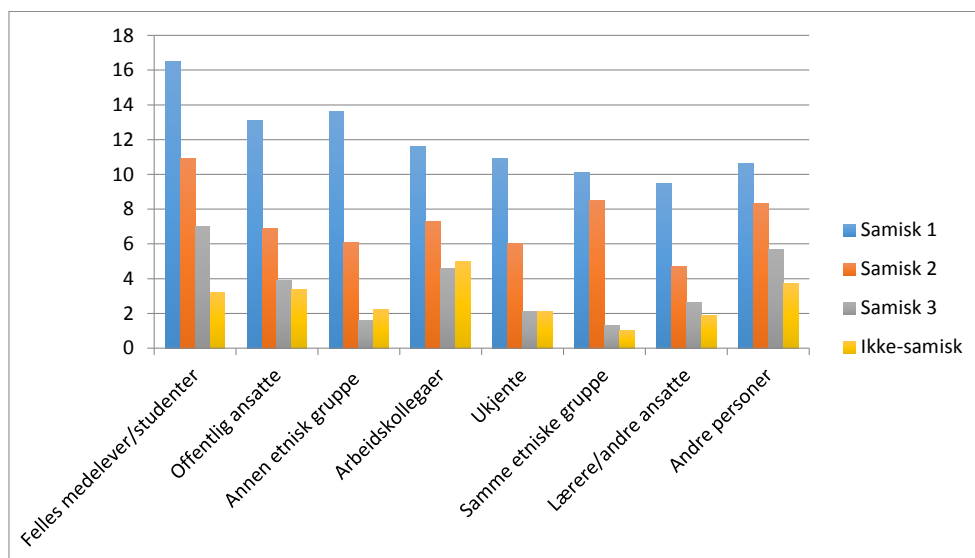
I tillegg rapporterer mange samer krenkelser fra offentlig ansatte og arbeidskollegaer. Ikke-samer rapporterer høyest for at det er arbeidskollegaer, medelever og offentlig ansatte som diskriminerer dem (se figur 7.8 og 7.9).

Figur 7.8 Hvem utøver diskrimineringen av samer og ikke-samer (menn)?

Forklaring til figuren: Samisk 1 = Sterk samisk tilknytning, Samisk 2 = Selv-rapportert samiskhet, Samisk 3 = Samisk familiebakgrunn. Ikke-samisk = norsk. Tabellen tar utgangspunkt i hele utvalget (N = 11600).

Figur 7.9 Hvem utøver diskrimineringen av samer og ikke-samer (kvinner)?

Forklaring til figuren: Samisk 1 = Sterk samisk tilknytning, Samisk 2 = Selvrapportert samiskhet, Samisk 3 = Samisk familiebakgrunn. Ikke-samisk = norsk. Tabellen tar utgangspunkt i hele utvalget (N = 11600).

7.2.5.1 Kommentarer til tallene

Siden mange i undersøkelsen rapporterer at diskrimineringen har skjedd på skolen, var det ikke overraskende at medelever/studenter var den vanligste mobberen. Mer overraskende var det at så mange samer rapporterte å ha blitt krenket av lærere eller andre ansatte på skolen.

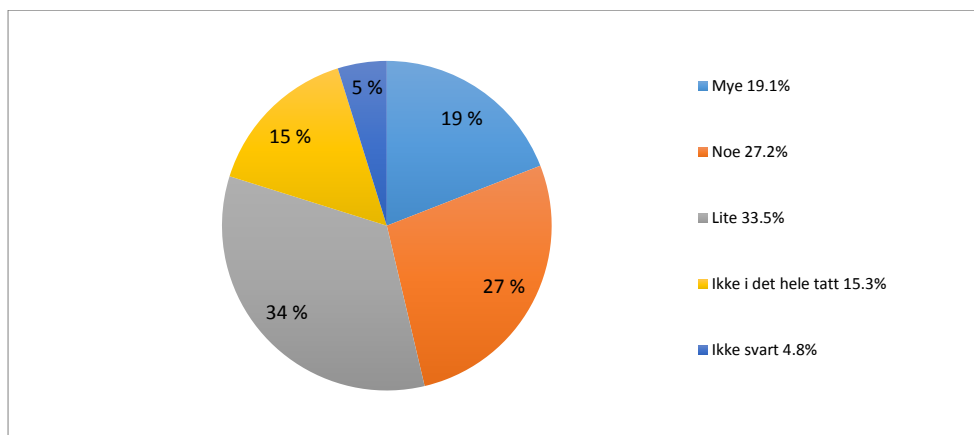
Det å være annerledes er en kime til diskriminering og mobbing, og som minoritet er samene sårbare (Høgmo, 1998). Mange samer opplever å bli diskriminert av majoritetsnordmenn og ukjente personer. Disse krenkelsen skjer på ulike arenaer i samfunnet. Etter medelever/studenter er de mest vanlige mobberne som samer møter, offentlig ansatte og arbeidskollegaer.

Mange samer opplever å bli diskriminert av andre samer. Dette må sees i sammenheng med fornorskningen og skammen forbundet med det å være same, som ble skapt under denne prosessen. Skammen over den samiske kulturen er kanskje en av de vanskeligste og viktigste barrierene mot revitalisering og dekolonisering hos så vel enkeltpersoner som familier og lokalsamfunn (Nergård, 2011). Mange samer har gjennomgått en assimilering av egen identitet og språk over de siste tre generasjonene (Høgmo, 1986), og dette har ført til en fornektelse og fortieelse om å snakke om samisk identitet og kultur (Høgmo, 2011). Høgmo har påpekt at den sterkeste samiske diskrimineringen finner sted i fornorskede samisk-norske lokalsamfunn, og at det ofte er personer med samisk bakgrunn som utfører diskrimineringen. Han påpeker at dette er en reaksjon på holdningen i majoritetssamfunnet: nedsettende snakk om samer leder oppmerksomheten vekk fra egen samisk bakgrunn (Høgmo, 2005). Disse komplekse sosiale og psykologiske faktorene kan muligens være med på å forklare hvorfor mange samer i denne studien opplever krenkelser fra egen samisk gruppe.

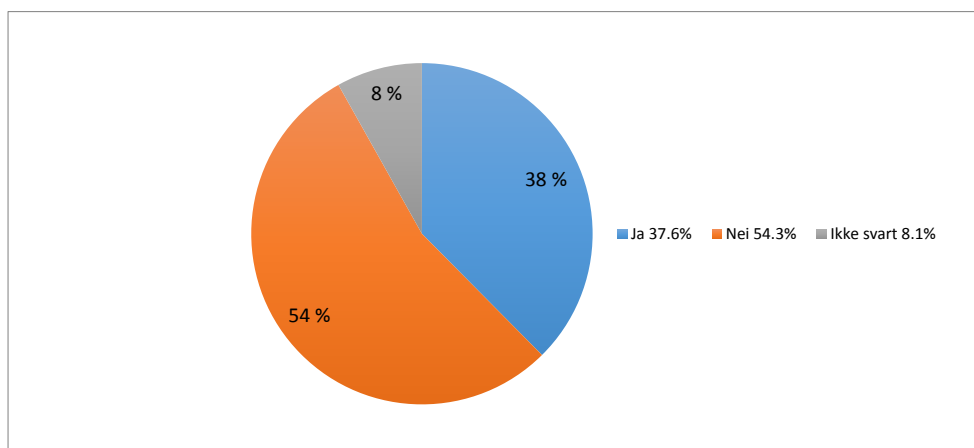
7.2.6 Motstandsdyktighet mot diskriminering

Forskning viser at selvopplevd diskriminering er assosiert med mentale og fysiske helseproblemer (K. L. Hansen, 2015; K. L. Hansen & Sørli, 2012). En femtedel av utvalget rapporterte at diskrimineringen hadde berørt dem mye (tabell 7.10), og vi vet fra tidligere studier at denne gruppen potensielt er utsatt for negative helseplager (Paradies et al., 2015).

Figur 7.10 Hvor mye berørte diskrimineringen deg?

Figur 7.11 Gjorde du noe aktivt for å få slutt på diskrimineringen?

Vi vet også at de som har gjort noe aktivt selv for å få slutt på diskrimineringen, kommer bedre ut rent helsemessig enn de som ikke gjør noe for å få slutt på diskrimineringen. I utvalget vårt sier 38 % at de har gjort noe aktivt for å få slutt på diskrimineringen. Man kan anta at denne gruppen er mer beskyttet (resiliens) mot de negative konsekvensene som diskriminering kan påføre helse (figur 7.11).

7.2.7 Få samer melder fra til LDO om diskriminering

Selv om mange samer opplever å ha blitt diskriminert, er det få samer som har vært i kontakt med Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). I utvalget vårt var det bare 1,8 % (45 personer) av dem som rapporterte å ha blitt diskriminert, som hadde vært i kontakt med LDO.

Det kan være mange årsaker til at samer som blir diskriminert, ikke tar kontakt med LDO for å få hjelp. En av disse kan være knyttet til samiske normer og tradisjoner, der man skal fremstå som sterk og ikke søke hjelp utenfor familien når man møter motgang (Bongo, 2012; Kuokkanen, 2015). En annen årsak til at samer ikke søker hjelp angående selvopplevd diskriminering, kan være knyttet til kulturelle og språklige barrierer.

7.2.8 Multippel diskriminering

Samer opplever diskriminering i flere konkrete arenaer eller settinger samtidig langt oftere enn majoritetsnordmenn. Det vil si at samer oftere enn ikke-samer rapporterer at diskrimineringen skjer på flere samfunnsområder samtidig, for eksempel både i utdanningssammenheng og/eller i arbeidslivet, i lokalsamfunnet, i møte med det offentlige, i butikken/ved restaurantbesøk og/eller på nettet.

At samer opplever diskriminering (som oftest på grunn av sin etniske bakgrunn) på flere samfunnsområder samtidig, og fra både kjente og ukjente personer, kan forstås i sammenheng med begrepet kumulativ diskriminering. Dette begrepet henviser til at diskriminering kan hope seg opp på tvers av sfærer eller arenaer. Kumulativ diskriminering på ett samfunnsområde kan bidra til å redusere livssjanser på andre områder (Arnfinn & Hilde, 2016). For eksempel det at samer blir diskriminert på skolen, kan påvirke skoleresultater og på sikt mulighetene på arbeidsmarkedet. Dette er prosesser som sjelden blir fanget opp av forskning fordi den ofte setter søkelys på enkeltarenaer, som for eksempel skole eller arbeidsliv, og derfor ikke avdekker disse sammenhengene mellom arenaene.

7.3 Utfordringer og anbefalinger

Mange samer opplever ulike former for diskriminering i det norske samfunnet. Vi vet at den vanlige formen for diskriminering samer møter, er etnisk diskriminering, og at de møter disse krenkelsene på ulike arenaer i samfunnet: i utdanningssammenheng, i arbeidslivet, i møte med det offentlige, på butikken, ved restaurantbesøk og i økende grad på sosiale medier, som i løpet av de siste årene har utviklet seg til å bli en ny arena for diskriminering av samer.

At samer opplever diskriminering, er et samfunnsproblem. Det har blitt dokumentert gjennom forskning det siste tiåret (Ketil Lenert Hansen, 2011). Likevel finnes det lite systematisk forskning som tar for seg likestilling og de diskrimineringsutfordringene som samer opplever i Norge, for eksempel i skolen, arbeidslivet, lokalsamfunnet og på sosiale medier. Det foreligger langt flere studier og rapporter for innvandrere (Midtbøen, 2015). De norske myndighetene bør få på plass systemer som følger med på omfanget av diskriminering som den norske urbefolkningen møter på ulike arenaer i samfunnet, og særlig i skolen, arbeidslivet og nærmiljøet.

I dette kapittelet har vi sett på noen av likestillings- og diskrimineringsutfordringene som samer møter i det norske samfunnet. Det finnes fortsatt store kunnskapshull og kunnskapsbehov om diskriminering og mobbing av samer som fremtidig forskning bør belyse, da særlig på området som omhandler samiske barn og unge.

Referanser

Midtbøen, A. H., & Lidén, H. (2016). Kumulativ diskriminering. *Sosiologisk tidsskrift*(01), 3–26.

Auestad, G. (2011). *Ny teknologi : en utvidelse av mobbingen?* Oslo: Universitetsforlaget, cop. 2011.

Bongo, B. A. (2012). «Samer snakker ikke om helse og sykdom». Samisk forståelseshorisont og kommunikasjon om helse og sykdom. En kvalitativ undersøkelse i samisk kultur.

Brustad, M., Hansen, K. L., Broderstad, A. R., Hansen, S., & Melhus, M. (2014). A population-based study on health and living conditions in areas with mixed Sami and Norwegian settlements – the SAMINOR 2 questionnaire study. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. *Int J Circumpolar Health*, 73, 23147. doi: 10.3402/ijch.v73.23147

Djupedal, Ø. (2015). *Å høre til : virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø : utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 9. august 2013 : avgitt til Kunnskapsdepartementet 18. mars 2015* (Vol. NOU 2015: 2). Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning.

Ferdinand, A. S., Paradies, Y., & Kelahe, M. (2015). Mental health impacts of racial discrimination in Australian culturally and linguistically diverse communities: a cross-sectional survey. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. *BMC Public Health*, 15, 401. doi: 10.1186/s12889-015-1661-1

Hansen, K. L. (2011). *Ethnic discrimination and bullying in relation to self-reported physical and mental health in Sami settlement areas in Norway: the Saminor study* (Vol. nr. 115). Tromsø: UiT Norges arktiske universitet, Det helsevitenskapelige fakultet, Institutt for samfunnsmedisin.

Hansen, K. L. (2012). Likestillingstatus blant samer – En kunnskapsstatus (Vol. vedlegg til NOU 2012: 15 Politikk for likestilling, s. 50). Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Hansen, K. L. (2012). Samehets, fordommer og helse (s. 71–79.). i *Hvor går Nord-Norge, Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel / Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård, Kjell Arne Røvik* (red.) Stamsund : Orkana akademisk.

Hansen, K. L. (2015). Ethnic discrimination and health: the relationship between experienced ethnic discrimination and multiple health domains in Norway's rural Sami population. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. *Int J Circumpolar Health*, 74, 25125. doi: 10.3402/ijch.v74.25125

Hansen, K. L., Melhus, M., Hogmo, A., & Lund, E. (2008). Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: the SAMINOR study. *Int J Circumpolar Health*, 67(1), s. 97–113.

Hansen, K. L., Melhus, M., & Lund, E. (2010). Ethnicity, self-reported health, discrimination and socio-economic status: a study of Sami and non-Sami Norwegian populations. *Int J Circumpolar Health*, 69(2), s. 111–128.

Hansen, K. L., & Sørli, T. (2012). Ethnic discrimination and psychological distress: a study of Sami and non-Sami populations in Norway. *Transcult Psychiatry*, 49(1), s. 26–50. doi: 10.1177/1363461511433944

Høgmo, A. (1986). Det tredje alternativ : barns læring av identitetsforvaltning i samisk-norske samfunn preget av identitetsskifte [The third alternative. Children's learning of identity management in Sami-Norwegian communities characterised by identity change]. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 27(1986), 27(1986) nr 5.

Høgmo, A. (1998). *Fremmed i det norske hus : innvandreres møte med bygdesamfunn, småby og storby*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Høgmo, A. (2005). *Er en flerkulturell skole mulig?* Oslo: Gyldendal akademisk.

Høgmo, A. (2011). Sjøsamisk fornorsking og revitalisering (s. 129–138) i *Hvor går Nord-Norge* Tidsbilder fra en landsdel i forandring/ Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård, Kjell Arne Røvik (red.) Stamsund : Orkana akademisk.

Jensen, E. B. (2005). *Skoleverket og de tre stammers møte* (Vol. 7/2005). Tromsø: Eureka forl.

Josefsen, E. (2004). *Likestillingspolitikk i Sametinget* (Vol. 2004:9). Alta: Norut NIBR Finnmark.

Josefsen, E. (2006). *Selvopplevd diskriminering blant samer i Norge* (Vol. 2006:3). Alta: Norut NIBR Finnmark.

Kuokkanen, R. (2015). Gendered Violence and Politics in Indigenous Communities: The Cases of Aboriginal People in Canada and The Sámi in Scandinavia. *International Feminist Journal of Politics*, 17(2), s. 271–288. doi: 10.1080/14616742.2014.901816

Lovdata. (2013). Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn (diskrimineringsloven om etnisitet). *Norsk lovtidend. Avd. I, 2013, nr. 9*.

Lovdata. (2015). *Opplæringslova: lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)* Oslo: Kunnskapsdepartementet – Regjeringen.no.

Midtbøen, A. H., & Lidén, H. (2015). Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskapsgjennomgang. I 2015:1 (Red.). Oslo: Institutt for samfunnsforskning, Universitetet i Oslo.

Minde, H. (2005). *Assimilation of the Sami: implementation and consequences* (Vol. nr. 3/2005). [Kautokeino]: Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples.

Minton, S. J. (2014). Prejudice and effective anti-bullying intervention: Evidence from the bullying of "minorities". *Nordic Psychology*, 66(2), s. 108–120. doi: 10.1080/19012276.2014.928485

Nergård, J.-I. (2011). Når slutter en koloniprosess? I *Hvor går Nord-Norge?*, Orkana Akademiske, Stamsund (s. 119–128).

Nielsen, M. B., Skogstad, A., Matthiesen, S. B., Glasø, L., Aasland, M. S., Notelaers, G., & Einarsen, S. (2009). Prevalence of workplace bullying in Norway: Comparisons across time and estimation methods. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 18(1), s. 81–101. doi: 10.1080/13594320801969707

NRK Sápmi. (2013). Vi har gjort lite for homofile samer, from <https://http://www.nrk.no/sapmi/beklager-manglende-homopolitikk-1.10941719>

NRK Sápmi. (2016). Samiske homofile har det vanskeligere enn norske, from <https://http://www.nrk.no/sapmi/erlend-elias--samiske-homofile-har-det-vanskeligere-enn-norske-1.12451011>

Nystuen, G. (1991). *Rasediskriminerende ytringer og organisasjoner : gjennomføringen av FNs rasediskrimineringskonvensjon (CERD) i norsk rett når det gjelder forbud mot rasediskriminerende ytringer og organisasjoner* (Vol. 4/1991). Oslo: Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo.

Olweus, D. (2009). *Mobbing i skolen – fakta og tiltak*. Oslo: Gyldendal akademisk, 2009.

Paradies, Y., Ben, J., Denson, N., Elias, A., Priest, N., Pieterse, A., . . . Gee, G. (2015). Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. [Meta-Analysis Research Support, Non-U.S. Gov't Review]. *PLoS One*, 10(9), e0138511. doi: 10.1371/journal.pone.0138511

Parker-Jenkins, M. (2011). The anti-bullying handbook. *Irish Educational Studies*, 30(3), s. 403–405. doi: 10.1080/03323315.2011.601917

Roland, E. (2014). *Mobbingens psykologi : hva kan skolen gjøre?* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Skjeie, H. (2012). Politikk for likestilling : utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 12. februar 2010. Avgitt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 25. september 2012. Norges offentlige utredninger (tidsskrift : online) (Vol. 2012:15). Oslo: Departementenes servicesenter. Informasjonsforvaltning.

8 Datagrunnlag for samisk statistikk

Tilrådingar baserte på artiklar i *Samiske tall forteller 1–8*

Jon Todal, leiar av «Fagleg analysegruppe for samisk statistikk»

Samandrag

Det mest brukte kunnskapsgrunnlaget for artiklar i publikasjonen Samiske tall forteller har til no vore statistikkar baserte på data frå det vi har kalla STN-området. Desse geografisk baserte statistikkane har gjeve mykje ny kunnskap om samiske samfunn. På ein del samfunnsområde ville ein etnisk basert statistikk ha gjeve meir relevant kunnskap enn ein geografisk basert, men i Noreg har ein ikkje datagrunnlag som kan brukast til å laga statistikk basert på etnisitet. Artikkelen rår til at Statistisk sentralbyrå held fram med å produsere samisk statistikk basert på data frå STN-området. Vidare rår artikkelen til at det blir sett i gang eit utgreiingsarbeid for korleis ein metodisk best kan kartlegge den samisktalande folkesetnaden i Noreg. På ein del samiske samfunnsområde manglar det statistikk. Her må det vurderast kva som i framtida er mogleg å skaffe fram av data .

«Fagleg analysegruppe for samisk statistikk» har avslutta sin andre fireårige oppnemningsperiode, og gruppa har stått bak utgjeving av i alt åtte rapportar med fagartiklar, Samiske tall forteller 1–8. På grunnlag av tilgjengeleg statistikk har artikkelforfattarane kommentert og analysert endringar i samiske samfunn. Mange av forfattarane i Samiske tall forteller har òg kommentert og vurdert det datagrunnlaget som dei byggjer artiklane sine på, og oppsummeringa i denne artikkelen baserer seg på dei forfattarkommentarane og vurderingane.

8.1 To typar data

Første artikkelen i *Samiske tall forteller 1* handla spesielt om datagrunnlaget for samisk statistikk. Paul Inge Severeide peika i den artikkelen på to moglege typar av data for slik statistikk: geografisk baserte og etnisk baserte data.

Statistisk sentralbyrå har geografisk baserte data for dei tradisjonelle samiske busetjingsområda. Men i Noreg finst det ikkje noko samisk etnisk register som kan brukast til å laga individbasert samisk statistikk.

Severeide drøftar i artikkelen sin kvar ein likevel kan finne individbaserte samiske data, og korleis ein på grunnlag av desse eventuelt kunne etablere det han kallar ein «statistisk samisk populasjon» for slik å laga statistikk som gjeld samane som etnisk gruppe i Noreg. Dette kjem vi tilbake til.

Frå 2006 har Statistisk sentralbyrå annakvart år gjeve ut ei bok kalla *Samisk statistikk*. Til denne boka arbeider SSB ut statistikkar på grunnlag av data som dei har frå det såkalla STN-området. STN-området er eit geografisk område sett saman av kommunar og delar av kommunar der Sametinget yter økonomisk støtte til næringsverksemd.²³ Dette området femner om tradisjonelle samiske busetjingsområde nord for Saltfjellet, og ein reknar med at ein stor del av samane i Noreg bur her.

Severeide peikar i artikkelen sin på at ein viss del av samane i Noreg bur utanfor STN- området, og desse kjem difor ikkje med i ein slik samisk statistikk. Innanfor STN-området bur det i tillegg til samar ei viss mengde etniske nordmenn og innvandrarakar, og desse nordmennene og innvandrarakane blir med i den samiske statistikken som baserer seg på STN. Kor «forstyrrende» desse sidene ved den geografisk baserte statistikken er, er avhengig av kva samisk tema ein ønskjer å analysere.

8.2 Demografiske data om samane

Samiske tall forteller har hatt i alt fem artiklar om folketalsendingar i dei samiske busetjingsområda.

Svanhild Andersen og Torunn Pettersen gjekk i 2008 gjennom folketalsutvikling i STN-området (på den tida kalla SUF-området²⁴) over tid. Andersen og Pettersen karakteriserte folketalsendingane innanfor dette området som «katastrofale». Samstundes var det skilnader innanfor området – folketalsendingane var ikkje like negative overalt. Ei statistikk-tilråding frå dei to forfatarane gjekk difor ut på at ein bør gå djupare ned i detaljane i statistikkane, for slik å kunna seia meir om grunnane til variasjonane.²⁵ Tilrådinga deira gjekk altså på meir aktiv bruk av allereie eksisterande statistikk, dei gjorde ikkje framlegg om innhenting av andre data. Ein demografisk artikkel av Øivind Rustad i 2010 viste mellom anna korleis folketalsnedgangen i STN-området heldt fram. Denne artikkelen inneheldt ingen statistikkfaglege tilrådingar.²⁶ Dei tre demografiske fagartiklane i rapporten *Samiske tall forteller* for 2012 inneheldt heller ingen tilrådingar som gjekk spesielt på å hente inn eit anna slags datagrunnlag for å utarbeide annan slags statistikk²⁷.

På grunnlag av dette kan vi seia at dei som i *Samiske tall forteller* har skrive om demografi i dei tradisjonelle samiske busetjingsområda, langt på veg har sett på den eksisterande statistikken med data frå STN-området som eit godt grunnlag for analysar, samstundes som dei har vore klar over veikskapane ved statistikken, veikskapar som Paul Inge Severeide peika på allereie i *Samiske tall forteller 1* (sjå ovanfor).

²³ Forkortinga STN står for «Sametingets tilskotsordning for næringsutvikling».

²⁴ SUF var forkorting for dåverande Samisk utviklingsfond.

²⁵ Andersen, Svanhild, og Pettersen, Torunn (2008). Befolkningsutvikling i samiske bosettingsområder – sentralisering og stabilitet. I *Samiske tall forteller 1*.

²⁶ Rustad, Øivind (2010). Befolkningsutvikling i STN-området 1990–2010. I *Samiske tall forteller 3*.

²⁷ Broderstad, Ann Ragnhild, og Sørli, Kjetil (2012). Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting. I *Samiske tall forteller 5*.

Pettersen, Torunn (2012). Samane i Norge 40 000 i 40 år? I *Samiske tall forteller 5*.

Severeide, Paul Inge (2012). Stor befolkningsvekst, men hvordan fordeler den seg? I *Samiske tall forteller 5*.

8.3 Datagrunnlag for kunnskap om helse blant samar

Rapportane i 2009, 2010 og 2015 inneheldt alle artiklar om helse.²⁸ Dei to første artiklane var skrivne av Magritt Brustad, den siste (frå 2015) var skriven av Magritt Brustad og Torhild Lauritsen i lag. Artikkelen i 2015 handla om tannhelse. I denne siste artikkelen kom ikkje dei to forfattarane inn på særlege statistiske utfordringar.

Mangelen på informasjon om etnisiteten til kvart enkelt individ kan gjera det vanskeleg å laga treffsikre ordningar innanfor det offentlege. Brustad kom inn på dette temaet i 2010, i artikkelen som handla om uføretrygd og sosialhjelp. Her skreiv ho mellom anna: «For å kunne beskrive årsakssammenhenger mellom ulike levekår og livsforhold og uføretrygd og sosialhjelp i den samiske befolkningen er det nødvendig med studier hvor etnisitetsinformasjon på individnivå inngår.» Slik informasjon finst i utgangspunktet ikkje.

Det er likevel gjort fleire store helseundersøkingar der ein har prøvd å kartlegge samanheng mellom helse og samisk etnisitet, og Magritt Brustad sin artikkel frå 2009 var ei kunnskapsoppsummering bygd på slike helseundersøkingar. Datagrunnlaget var då opplysningar gjevne av dei som deltok i undersøkingane. Deltakarane hadde òg gjeve opplysningar om eigen etnisitet.

Brustad hadde ikkje noka direkte tilråding i samband med datagrunnlaget i framtida, men i artikkelen gjorde ho greie for korleis «same» var *definert* i dei ulike undersøkingane. Det finst ikkje nokon «autorisert» definisjon på nemninga «same». Men statistikk treng kategoriar, og kategorisering må nødvendigvis gjerast på grunnlag av definisjonar.

Her er vi ved eit samisk statistikkproblem. Dersom kvar einskild datainnhenting har sin eigen definisjon av kategoriane, blir det vanskeleg å samanlikne resultatane.

8.4 Datagrunnlag for kunnskap om næringar i tradisjonelle samiske område

Svanhild Andersen skreiv i 2009 ein artikkel om primærnæringane i dei tradisjonelle samiske områda.²⁹ Ho bygde på Statistisk sentralbyrå sine data frå STN-området, og her var datagrunnlaget godt når ein heldt seg til kvar enkelt næring innanfor området.

Det er ikkje slik at alle sysselsette i det aktuelle området arbeider innanfor berre éi næring. Kombinasjon av ulike næringar har lang tradisjon i samiske samfunn. Andersen peika i artikkelen sin på at det trongst meir kunnskap om denne sida ved næringslivet i dei samiske områda.

Den etniske dimensjonen er allereie drøfta i kapitla som handlar om demografi og helse ovanfor, og det som står der om mangelen på etnisk basert statistikk, gjeld næringsstatistikken òg. Ein kan her stille spørsmål om kva som gjev det beste biletet av samiske samfunn, er det tal for endringar i næringslivet innanfor dei tradisjonelle samiske bygdene, eller er det opplysningar om næringsutøvarane sin etniske bakgrunn? Svaret på spørsmålet er kanskje at artiklar som kunne bygge på begge typene data, ville ha gjeve det beste biletet.

²⁸ Brustad, Magritt (2010). Uføretrygd og sosialhjelp. I *Samiske tall forteller 3*.

Brustad, Magritt (2009). Helse i samisk befolkning – en kunnskapsoppsummering av publiserte resultater fra befolkningsundersøkelser i Norge. I *Samiske tall forteller 2*.

Brustad, Magritt, og Lauritsen, Torill (2015). Tannhelse i samisk befolkning i Finnmark. I *Samiske tall forteller 8*.

²⁹ Andersen, Svanhild (2009). Primærnæringene reindrift jordbruk og fiske. I *Samiske tall forteller 2*.

I *Samiske tall forteller* frå 2014 var næring hovudtema, og fire artiklar handla her om dette temaet.³⁰ Else Grete Broderstad og Einar Eythórson skreiv om fiskeri og Jan Åge Riseth om reindrift. Sigrid Skålnes analyserte næringsutvikling innanfor STN-området på 2000-talet, og Gunnar Claus analyserte sysselsettingsstatistikken for STN-området.

Som ein mangel ved statistikken peika artikkelforfattarane på at ein veit for lite om dei som korkje var sysselsette eller studerte. Desse fall utanom statistikkane. Ein veit òg for lite om personar med korttidsopphald i landet. Denne siste gruppa er viktig i næringslivet i dei samiske områda i dag. Forfattarane etterlyste òg kunnskap om kor det vart av dei personane som gjekk ut av næringar som var i sterk tilbakegang.

Forfattarar av næringslivsartiklane i rapporten frå 2014 etterlyste dessutan, slik Svanhild Andersen gjorde i 2009, meir kunnskap om jobb-kombinasjonar og deltidsarbeid.

Bortsett frå artikkelen om reindrift handla alle næringslivsartiklane om bestemte geografiske område i nord. Reindrifta blir driven i ein større del av landet, og for denne næringa blir det arbeidd ut omfemnande statistikk som gjeld heile Noreg. Sidan det er heilt klårt kva del av næringa som blir driven av samar, og kva del som blir driven av norske tamreinlag, har vi her ein etnisk basert næringsstatistikk. Forfattern gjorde då òg ei samanlikning mellom samisk reindrift og norske tamreinlag.

8.5 Datagrunnlaget for kunnskap om samiske språk i samfunnet

Seks av dei åtte utkomne rapportane av *Samiske tall forteller* inneheldt artiklar som følgde utviklinga i val av samisk som opplæringsspråk i skulen og val av samisk som skulefag. Berre rapportane i 2013 og 2014 var utan ein slik artikkel. I 2015 var Torkel Rasmussen forfattar av artikkelen om språkval i skulen, elles vart desse artiklane skrivne av Jon Todal.³¹

For samisk i grunnskulen finst det statistikk for kor mange som frå år til år vel samisk som førstespråk og samisk som andrespråk. Desse tala blir kvart år presenterte av GSI (Grunnkolens informasjonssystem). Dermed er det lett å følgje med på kva endringar som skjer.

Dei tilgjengelege statistikkane synte òg korleis elevane fordelte seg på dei tre samiske språka som det blir undervist i her til lands. Ein kunne dessutan sjå korleis elevane fordelte seg geografisk, i prinsippet ned på skulekrinsnivå, sjølv om drøftingane i *Samiske tall forteller* aldri har vore så detaljerte at dei gått til dette nivået.

Kvaliteten på samiskopplæringa er vanskeleg å kvantifisere. Det kunne likevel ha vore nyttig å vita meir enn berre at det blir undervist i samisk på første- og andrespråksnivå. For kvaliteten på samiskopplæringa er det til dømes avgjerande kor mange timar skulane tilbyr undervisning

³⁰ Broderstad, Else Grete, og Eythórson (2014). Hva skjer med fiskeriene i de sjøsamiske fjordene? I *Samiske tall forteller* 7.

Claus, Gunnar (2014). Sysselsetting i STN-området. I *Samiske tall forteller* 7.

Riseth, Jan Åge (2014). Ei bærekraftig reindrift? I *Samiske tall forteller* 7.

Skålnes, Sigrid (2014). Næringsutvikling innanfor STN-området på 2000-talet. I *Samiske tall forteller* 7.

³¹ Rasmussen, Torkel (2015). Samisk språk i grunnskolen og videregående opplæring. I *Samiske tall forteller* 8.

Todal Jon (2013). Kvantitative endringar i den samiske språksituasjonen i Noreg. I *Samiske tall forteller* 6.

Todal, Jon (2008). Samisk språk i grunnskolen – jevn vekst og brått fall. I *Samiske tall forteller* 1.

Todal, Jon (2009). Samisk språk i barnehage og skule. I *Samiske tall forteller* 2.

Todal, Jon (2010). Samisk språk i barnehage og skule. I *Samiske tall forteller* 3.

Todal, Jon (2011) Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk. I *Samiske tall forteller* 4.

Todal, Jon (2012). Samisk språk i barnehage og skule 2011/12. I *Samiske tall forteller* 5.

på samisk utanfor undervisningstimane i samisk. Slike data manglar vi. Vi veit heller ikkje noko om kor mykje av samiskundervisninga som blir lagd utanfor ordinær skuletid. Dette tilhøvet har innverknad på elevane sine haldningar til faget.

Kaisa Rautio Helander og Yngve Johansen hadde i *Samiske tall forteller 6* ein artikkel om samiske stadnamn på offentlege vegskilt innanfor forvaltningsområdet for samisk språk. Her finst det ein offisiell språkpolitikk med vedtekne lover og forskrifter som stat, fylke og kommune skal følgje. Artikkelen synte at lovene i mange tilfelle ikkje var følgde, og viste vidare at det mangla statistikk for implementering av vedteken språkpolitikk. Forfattarane måtte sjølve samle inn data og setta opp den statistikken som trongst, for å kunna seia noko om implementeringa av stadnamnlova på vegskilt.

Tore Johnsen hadde i *Samiske tall forteller 2015* ein artikkel om samisk språk i Den norske kyrkja. Kyrkja har sjølv laga statistikk om bruken av samisk i arbeidet sitt. Så lenge kyrkja er ein del av staten, er ho pålagd å bruke samisk etter samelova. Når kyrkje og stat snart skil lag, vil denne plikta falle bort. Sidan den norske kyrkja står så sterkt i samiske miljø, er det ønskjeleg at kyrkja held fram med å bruke samisk, og at ho held fram med å laga statistikk som kan fortelja om eventuelle endringar i bruken av språket.³²

Dei andre artiklane om språk i *Samiske tall forteller* har i liten grad tilrådingar til sjølve statistikkgrunnlaget.³³ Men det blir peika på at det trengst ein statistikk som kan overvake bruken av samisk språk i offentlig forvaltning, og at vi veit lite om overføring av samisk språk i heimane.³⁴ Den sistnemnde statistikken er det ei stor utfordring å få til å laga, den førstnemnde skulle vera enkel.

8.6 Skule, høgre utdanning og forskning

Ut over dei skulerelaterte artiklane som allereie er nemnde (det vil seia artiklar om språket i grunnskulen), har *Samiske tall forteller* hatt åtte artiklar som gjekk på skule, høgre utdanning og forskning³⁵.

Til fem av desse åtte artiklane har forfattarane sjølve samla inn data frå ulike kjelder for å kunna setja opp statistikk. Dette gjeld på desse områda: doktorgradsproduksjon med samiske tema (Else Grete Broderstad 2011), vaksenopplæring i samisk språk (Lene Antonsen 2015), studiepoengproduksjon i samisk (Kevin Johansen 2013), fjernundervisning i samisk språk (Kevin Johansen 2015), og samiske forskingsprosjekt (Kari Morthensen 2015).

I artikkelen om vaksenopplæring i samiske språk i 2015 etterlyste forfattaren, Lene Antonsen, dessutan ein samla statistikk for *ressursbruken* til slik undervisning.

³² Johnsen, Tore (2015). Samisk språk i Den norske kirke. I *Samiske tall forteller 8*.

³³ Antonsen, Lene (2015). Språksentrenes voksenopplæring. I *Samiske tall forteller 8*.

Rasmussen, Torkel (2013). Sametingets midler til samiske språk. I *Samiske tall forteller 6*.

Todal Jon (2013). Kvantitative endringar i den samiske språksituasjonen i Noreg. I *Samiske tall forteller 6*.

³⁴ *Samiske tall forteller 6*.

³⁵ Granseth, Tom (2015). Gjennomstrømning i videregående opplæring. I *Samiske tall forteller 8*.

Johansen, Kevin (2015). Samisk fjernundervisning. I *Samiske tall forteller 8*.

Johansen, Yngve (2008). Utdanningsnivå i SUF-området – økende kjønnsforskjeller. I *Samiske tall forteller 1*.

Johansen, Yngve (2009). Utdanning i SUF-området. I *Samiske tall forteller 2*.

Johansen, Yngve (2010). Utdanningsnivå og bosted. I *Samiske tall forteller 3*.

Broderstad, Ann Ragnhild, og Broderstad, Else Grete (2011). Den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen ved Universitetet i Tromsø. I *Samiske tall forteller 4*.

Johansen, Kevin (2013). Studiepoengproduksjonen i samisk i høyere utdanning. I *Samiske tall forteller 6*.

Morthensen, Kari (2015). Forskningsrådene – 40 år for samisk forskning. I *Samiske tall forteller 8*.

Dei tre resterande artiklane om skule handlar om utdanningsnivå blant samar, og dei er alle skrivne av Yngve Johansen.³⁶ Johansen byggjer desse artiklane på data frå STN-området.

8.7 Politisk deltaking blant samar

Samiske tall forteller har hatt to artiklar om politisk deltaking.³⁷ Den eine av desse to handla om valdeltaking ved sametingsval, og var skriven av Torunn Pettersen. Den andre artikkelen frå dette temaområdet var skriven av Per Selle og Kristin Strømsnes og handla om politisk deltaking blant samar. Her var det ikkje berre tale om deltaking i samepolitikken.

Grunnlaget for artikkelen om sametingsvala var data som forfattaren fekk frå Statistisk sentralbyrå og Sametinget. Om tilhøva før 2005 var det problem med å finne data som var kvalitetssikra. Tala frå denne tidlege perioden var heller ikkje tilgjengelege i elektronisk format. For data frå 2005 og utover hadde dette ordna seg.

Det seier seg sjølv at valmanntalet til Sametinget er det beste registeret som finst når ein skal laga kvantitative analysar av sametingsval.

Den andre artikkelen om politisk deltaking bygde på tre utvalsundersøkingar, Medborgerundersøkelsen, som var landsomfemnande, Borgerrolleundersøkelsen, som femnde om fem finnmarkskommunar, og Sametingsvalgundersøkelsen, som vart utført etter sametingsvalet i 2009. Deltakarane i den sistnemnde undersøkinga var trekte ut blant dei innmelde i valmanntalet for Sametinget.

Det var varierende svarprosent på desse undersøkingane, minst for Sametingsvalgundersøkelsen.

8.8 Data om samiske medium

Samiske tall forteller har hatt éin artikkel om medium. Artikkelen handla om oppslutning, omfang og rammevilkår for samiske medium og var skriven av Johan Ailo Kalstad.³⁸ Her har forfattaren brukt årlege statistikkar frå media sjølve, brukarundersøkingar og årsrapportar frå NRK (spesielt frå NRK Sápmi) og data frå medietilsynet. Forfattaren kunne sjå funna sine i lys av Eli Skogerbø sin rapport om samiske medium frå 2000 – som mellom anna bygde på ei utvalsundersøking. Det fanst òg fleire utvalsundersøkingar som kunne brukast.

8.9 Miljø og ressursforvaltning

Om temaet miljø og ressursforvaltning i samiske område har det heller ikkje vore meir enn éin artikkel, skriven av Ole Bjørn Fossbakk.³⁹ Forfattaren skriv langt og opplysende om datagrunnlaget og om kor tilgjengelege eller utilgjengelege dei ulike delane av det er. Rovviltforvaltninga og Finnmarkseiendommen er sentrale aktørar her. Tal for jakt og fiske er

³⁶ Johansen, Yngve (2008). Utdanningsnivå i SUF-området – økende kjønnsforskjeller. I *Samiske tall forteller 1*. Johansen, Yngve (2009). Utdanning i SUF-området. I *Samiske tall forteller 2*.

Johansen, Yngve (2010). Utdanningsnivå og bosted. I *Samiske tall forteller 3*.

³⁷ Pettersen, Torunn (2010). Valgmanntall og valgdeltakelse ved sametingsvalgene i Norge 1989–2009. I *Samiske tall forteller 3*.

Selle, Per, og Strømsnes, Kristin (2012). Samer i parti og val. I *Samiske tall forteller 5*.

³⁸ Kalstad, Johan Ailo (2010). Samiske medier – oppslutning, omfang og rammebetingelser. I *Samiske tall forteller 3*.

³⁹ Fossbakk, Ole-Bjørn (2011). Miljø og ressursforvaltning i samiske områder. I *Samiske tall forteller 4*.

tilgjengelege hos Statistisk sentralbyrå. Forfattaren kritiserte særleg Finnmarkseiendommen for at dei gjorde tala sine unødvendig vanskeleg tilgjengelege.

I tillegg til data frå STN-området har Fossbakk òg med data frå dei sørsamiske reinbeitedistrikta. Ved å bruke data frå reinbeitedistrikt treffer ein i dette tilfellet samiske interesser godt også utanfor STN-området.

8.10 Oversiktsartiklar

Paul Inge Severeide har til rapportane skrive tre artiklar som han har kalla «Samiske tall».⁴⁰ Desse artiklane har presentert statistikkar for ei rekkje samfunnsområde. Her er kommentarane til statistikkane korte, og målet med artiklane har vore at det for lesarane skulle vera mogleg å følgje endringar år for år – også på samfunnsområde som ikkje vart handsama i dei lengre artiklane.

Dei aller fleste av dei statistikkane som det her er tale om, har basert seg på Statistisk sentralbyrå sine data frå STN-området. Unntaket er reindriftsstatistikk og språkstatistikk for skulen.

8.11 Oppsummering

SSB sine tal for STN-området ser ut til å ha fungert godt som grunnlag for analyse av samiske samfunn, særleg for analyse av demografi og næringsliv. I alt 14 artiklar i rapportane *Samiske tall forteller* byggjer i vesentleg grad på SSB sine data frå STN-området. Utan slike tal ville det ha vore mykje vanskelegare å analysere endringar innanfor dei samiske samfunna i Noreg. Fagleg analysegruppe for samisk statistikk rår til at SSB held fram med å produsere denne typen statistikk.

Artiklar i *Samiske tall forteller* viser at det på ein del samiske samfunnsområde ikkje finst sentralt innsamla data. Det er grunn til å sjå nærare på kva som i framtida kan gjerast for å bøte på dette.

For å kunne analysere tema som til dømes helse blant samar og overføring av samisk språk mellom generasjonane hadde det vore ønskeleg med etnisk basert statistikk i tillegg til statistikk for det geografiske STN-området. Som vi har sett, tok Paul Inge Severeide opp dette spørsmålet allereie i den første rapporten av *Samiske tall forteller* (i 2008). Severeide drøfta då om det var mogleg å etablere ein «statistisk samisk populasjon» basert på eksisterande register slik som til dømes folketeljinga frå 1970, registeret over reindriftsutøvarar og valmanntalet for Sametinget. Etablering av ein slik samisk statistisk populasjon har vore vurdert, men vart lagt til side. Ein grunn til at forslaget vart lagt til side, var at det er for usikkert om ein med det grunnlagsmaterialet som ein hadde, ville nå alle etniske samar. Ein kom fram til at det var sannsynleg at ei større gruppe samar her ville falle utanfor. Ein annan grunn til å leggje forslaget til side var dei juridiske og personvernrettslege utfordringane som er knytte til det å etablere ein slik populasjon. Desse sidene må utgreiast nøye dersom det skulle bli aktuelt å prøve å etablere ein statistisk samisk populasjon.

Vi i fagleg analysegruppa for samisk statistikk er kjende med at det frå anna hald enn oss er teke kontakt med SSB med tanke på å få utarbeidd statistikk over brukarar av samisk språk i

⁴⁰ Severeide, Paul Inge (2013, 2014 og 2015). Samiske tall. I *Samiske tall forteller* 6, 7 og 8.

Noreg. Betre kunnskap om dei reelle språktilhøva vil vera nyttig for framtidig offentleg språkplanlegging. Metodane som kan brukast for å få til dette, vil langt på veg vera dei same som for å etablere ein samisk statistisk populasjon, men her vil det vera språket og ikkje etnisiteten som blir det sentrale.

Før ein kan etablere grunnlag for ein slik samisk språkstatistikk, er det nødvendig med ei grundig metodeutgreiing, og det er nødvendig med avklaring av rettslege spørsmål. Fagleg analysegruppe for samisk statistikk vil rå til at ei slik metodeutgreiing blir sett i gang, og at dei juridiske spørsmåla rundt dette blir avklara.

8.12 Tilrådingar

Om register

- SSB bør halde fram med å produsere statistikk bygd på data frå STN-området.
- Det bør utgreiast om det ut frå eksisterande datakjelder er metodisk mogleg å etablere ein «statistisk samiskspråkleg populasjon» (altså ikkje bygd på etnisitet, men på språk). Dei juridiske sidene ved dette bør òg utgreiast.
- Dei personvernrettslege sidene ved i framtida å etablere ein eventuell «statistisk samisk populasjon» (bygd på etnisitet) bør utgreiast.

Om fast statistikk

- Det bør finnast statistikk
- som viser endringar i korleis folk i dei samiske områda kombinerer ulike næringar
- som viser kvar det blir av personar som går ut av næringar i tilbakegang
- som gjev oss meir opplysningar enn i dag om utlendingar med korttidsopphald i dei samiske områda
- som fortel kor mykje av opplæringa i grunnskulen som blir gjeven på samisk
- som fortel kor mykje av samiskundervisninga som blir gjeven utanom vanleg skuletid
- som fortel om endringar innanfor bruken av fjernundervisning i samiskopplæringa, og kva form for språkopplæring fjernundervisning blir kombinert med
- som registrerer endringar i bruk av samisk innanfor offentleg forvaltning
- som registrerer bruk av samisk i kyrkja også etter at kyrkja ikkje lenger er ein del av staten
- som kan registrere implementeringa av eksisterande lovverk, t.d. korleis stadnamnlova blir implementert på offentlege skilt
- som kan vise utviklinga innanfor samiskrelatert forskning og høgre utdanning (slik som studiepoengproduksjon, talet på doktorgradar, talet på forskingsprosjekt finansierte av Noregs forskingsråd og andre)

I tillegg til dette er det ønskeleg at statistikk som det er stor samfunnsinteresse for, slik som til dømes statistikk for Finnmarkseiendommen, blir gjort så lett tilgjengeleg som mogleg.

Survey-undersøkingar

Det bør diskutast om det er mogleg å komma fram til samisk(e) etnisitetsdefinisjon(ar) som i framtida kan brukast av fleire forskarar for betre å kunne samanlikne resultat av undersøkingar.

9 Samiske tall

9.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres en del sentrale tabeller som gir et bilde av situasjonen på viktige områder av den samiske virkeligheten. Dette er faste tabeller som vil gå igjen i hver utgave av publikasjonen, og som dermed vil gi innsikt i hvordan ting utvikler seg over tid. Kapitlet inneholder i denne utgaven 16 tabeller og fem figurer fordelt på sju områder som alle belyser viktige temaer innenfor det samiske samfunnet. Det første temaet er befolkning, hvor det er lagt vekt på å vise hvordan folkemengden utvikler seg, og hvilke forhold som påvirker befolkningsutviklingen (fødte/døde/innflytting/utflytting). Sammensetningen etter alder og kjønn vises, og situasjonen belyses på ulike geografiske nivåer.

Utdanning gir tall for utdanningsnivå hvor STN-området sammenliknes med øvrige områder nord for Saltfjellet og Norge. Her vises en tabell som belyser frafall i videregående skole, og det er tre tabeller som gir informasjon om hvordan samisk språk utvikler seg, henholdsvis i barnehagen, grunnskolen og videregående skole.

Inntekt og sysselsetting er belyst gjennom to tabeller, gjennomsnittlig inntekt og skatt for personer, og sysselsatte personer etter kjønn og næring. Det er videre to næringstabeller, hvor en tabell viser bedrifter etter næringshovedområde, og en ser spesielt på reindriftsnæringa.

Til slutt er det to valgtabeller basert på Sametingsvalget i 2013, som viser godkjente stemmer etter parti/valgliste og innvalgte representanter på Sametinget.

9.2 Noen kommentarer til tabellene

Det var 55 586 personer som bodde i STN-områdene 1. januar 2016. Folketallet har de siste syv årene stabilisert seg rundt dette tallet etter en sammenhengende nedgang siden 1990, da folketallet var nær 10 000 høyere. Det er likevel ingen vekst å spore i STN-området, selv om folketallet i Norge har økt med om lag 355 000 personer eller 7 prosent siden 2010.

Det var fødselsunderskudd i STN-området i 2015, som det har vært siden begynnelsen av 2000-tallet. Vi har imidlertid en positiv nettoinnflytting som balanserer fødselsunderskuddet slik at befolkningstallet holder seg noenlunde stabilt. Den positive nettoinnflyttingen er ny for de fem siste årene. I alle år siden 1990 har det vært flere som har flyttet ut av STN-området enn det har vært personer som har flyttet inn. Årsaken til den positive nettoinnflyttingen er utelukkende innflytting fra utlandet. Mens STN-området opplevde et flyttetap til andre kommuner i Norge, var nettoinnflyttingen fra utlandet i 2015 på over 500 personer.

Det er flere menn enn kvinner som bor i STN-området. 52,1 prosent er menn og 47,9 prosent kvinner, det utgjør en forskjell på 2340 personer. Det er også et knapt flertall av menn i Norge totalt, men forskjellen er relativt sett betraktelig mindre.

Alderssammensetningen i STN-området har endret seg de siste 25 årene. Vel 29 prosent av innbyggerne var 60 år og over i 2016, mens andelen var om lag 20 prosent i 1990. Tilsvarende har andelen personer under 30 år blitt redusert fra 43 prosent i 1990 til 33 prosent i 2016. Alderssammensetningen har også endret seg i resten av Norge, men styrken i endringene er klart større i STN-området.

Flyttingene de siste årene bidrar til å forsterke disse forskjellene. I løpet av 2015 var det flere kvinner som flyttet ut av STN-området enn det var kvinner som flyttet inn, mens det var en positiv nettinnflytting av menn. Ser vi bort fra innflyttingen fra utlandet, er det kun i de eldste aldersgruppene vi finner positiv nettinnflytting. Blant de som innvandrer, er det derimot positiv nettinnflytting i alle aldersgrupper.

Folketallet har holdt seg best i kommunene Nordreisa og Storfjord i Troms og Karasjok og Kautokeino i Finnmark. Disse fire kommunene har hatt en svak befolkningsvekst siden 1990. Størst vekst har Nordreisa hatt, med en befolkningsøkning på 4,2 prosent siden 1990. Andre kommuner har hatt en dramatisk nedgang. Loppa, Kvalsund og Gamvik i Finnmark, Kvænangen, Kåfjord, Gratangen og Lyngen i Troms og Tysfjord i Nordland har alle hatt en befolkningsnedgang på over 20 prosent i perioden 1990–2016. Noen av disse kommunene har likevel klart å snu trenden de siste årene. Gamvik har for eksempel økt folketallet med om lag 13 prosent siden 2012.

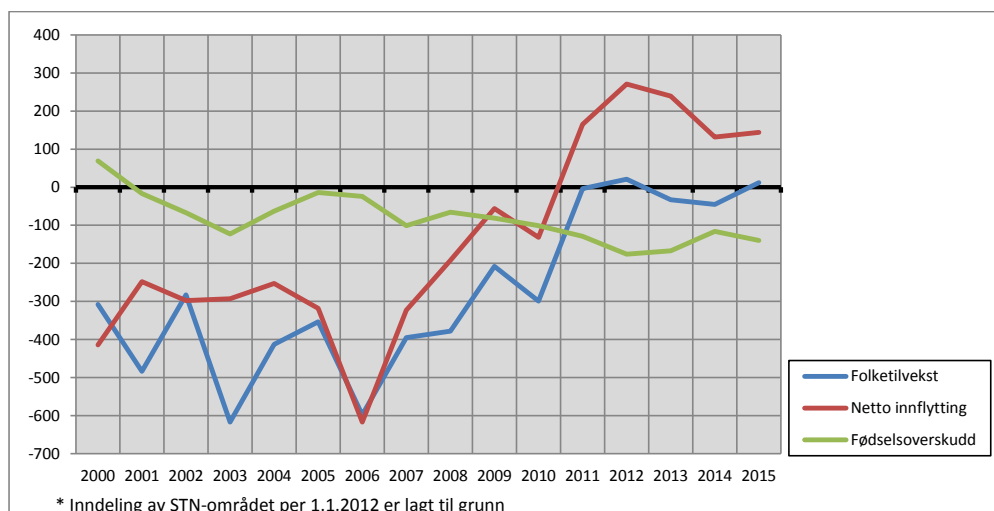
Frafallet i videregående skole i STN-området er høyere enn i resten av landet. Av kullet som startet på videregående trinn 1 i 2010, hadde i underkant av 44 prosent ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år senere. Tilsvarende tall for øvrige områder nord for Saltfjellet var 35 prosent og 27 prosent for hele Norge.

833 elever hadde nordsamisk som førstespråk i grunnskolen i 2015. Det er noe ned sammenliknet med de tre foregående år, hvor det har ligget relativt stabilt på rundt 880 elever. Siden 2006 har antallet gått ned med nær 140. Tilsvarende har antall elever med nordsamisk som andrespråk blitt redusert fra vel 1500 elever i 2006 til 1100 i 2015. Det er likevel verdt å merke seg at tallet økte noe det siste året (+37).

Tabell 9.1 Folkemengde per. 1. januar, fødte, døde og flyktninger. STN-området* i alt

	Folkemengde per 1. januar			Levende-fødte**	Døde	Fødsels-over-skudd	Inn-flyttinger** *	Ut-flyttinger***	Netto inn-flytting	Folketilvekst**	
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	Pro-sent
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	481	597	-116	2 569	2 437	132	-45	-0,1
2015	55 574	28 891	26 683	469	609	-140	2 558	2 414	144	12	0
2016	55 586	28 963	26 623	...	...	...	...	...	...	...	...

Figur 9.1 Folkemengde i STN-området*, aldersgruppe, andel

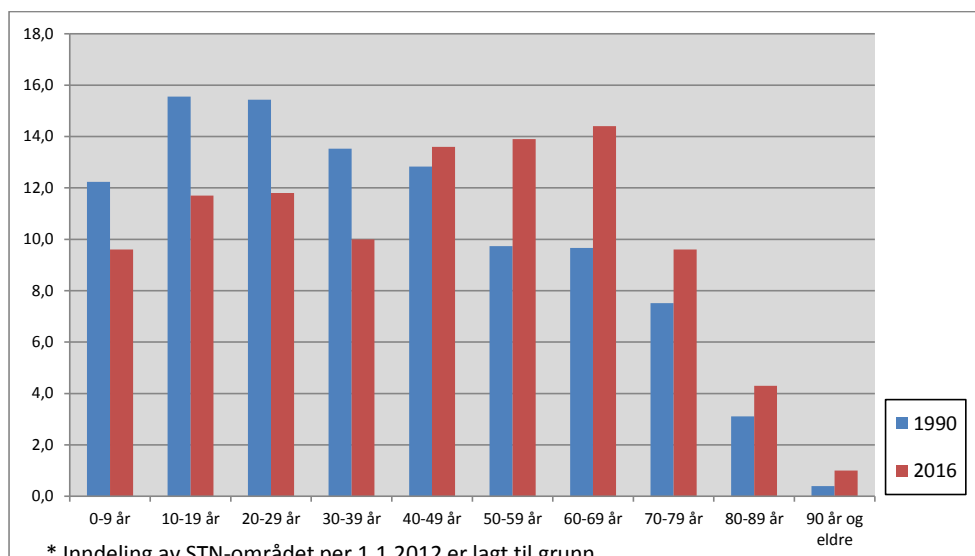
Tabell 9.2 Folkemengde i STN-området* etter kjønn og alder pr. 1. januar

Kjøn n Alder	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2016 i pro sent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 652	55 619	55 574	55 586	100,0
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 496	5 444	5 372	5338	9,6
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 180	6 973	6 693	6529	11,7
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	6 187	6 360	6 500	6562	11,8
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	5 693	5 580	5 526	5573	10,0
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 828	7 834	7 746	7580	13,6
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 659	7 625	7 669	7722	13,9
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 915	7 983	8 027	8030	14,4
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 850	4 995	5 143	5330	9,6
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 384	2 343	2 385	2412	4,3
90 år og eldre	256	289	335	388	428	460	482	513	530	1,0
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 166	3 089	3 035	3015	5,4
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 388	6 268	6 076	5974	10,7
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 305	36 148	35 992	35822	64,4
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 793	10 114	10 471	10775	19,4
Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 921	28 904	28 891	28 963	100,0
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 765	2 722	2 670	2656	9,2
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 748	3 638	3 473	3384	11,7
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 344	3 422	3 504	3578	12,4
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	2 986	2 957	2 977	3010	10,4
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 180	4 164	4 095	4014	13,9
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 110	4 079	4 103	4156	14,3
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 202	4 249	4 282	4264	14,7
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 447	2 547	2 625	2727	9,4
80-89 år	822	820	828	838	932	1011	988	1006	1012	3,5
90 år og eldre	91	110	84	104	111	128	138	156	162	0,6
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1875	1699	1578	1521	1488	1482	5,1
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 275	3 180	3 088	3042	10,5
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 386	19 337	19 258	19218	66,4
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 682	4 866	5 057	5221	18,0
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 731	26 715	26 683	26 623	100,0
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 731	2 722	2 702	2662	10,0
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 432	3 335	3 220	3145	11,8
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 843	2 938	2 996	2984	11,2
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 707	2 623	2 549	2563	9,6
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 648	3 670	3 651	3566	13,4
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 549	3 546	3 566	3566	13,4
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 713	3 734	3 745	3766	14,1
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 403	2 448	2 518	2603	9,8
80-89 år	1205	1383	1445	1467	1410	1373	1355	1379	1400	5,3
90 år og eldre	165	179	251	284	317	332	344	357	368	1,4
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1873	1671	1588	1568	1547	1533	5,8
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 113	3 088	2 988	2932	11,0
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 919	16 811	16 734	16604	62,4
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	5 111	5 248	5 414	5554	20,9

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9.2 Folkemengde i STN-området*, aldersgrupper, andel

Tabell 9.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2016
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 619	55 574	55 586
2030 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 501	1 505	1 500
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 589	8 716	8 727
2027 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	919	934	959
2025 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 883	2 909	2 922
2023 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 098	1 116	1 139
2022 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	323	325	321
2022 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 018	1 018	997
2021 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 698	2 708	2 668
2020 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 963	3 925	3 978
2019 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	577	585	589
2019 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 636	2 693	2 687
2018 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	171	177	170
2018 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 070	1 064	1 045
2017 Kvalsund	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 051	1 049	1 035
2014 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 027	989	951
2012 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	944	906	884
2012 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 878	18 992	19 213
2011 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 931	2 914	2 956

1943 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 234	1 226	1 231
1942 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 854	4 882	4 895
1941 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 881	2 895	2 920
1940 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 221	2 182	2 150
1939 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 941	1 898	1 865
1938 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	2 992	2 922	2 861
1936 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 334	2 289	2 282
1933 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 593	5 720	5 701
1925 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	600	607	608
1925 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 850	2 844	2 844
1923 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 223	2 219	2 230
1920 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 014	1 008	1 051
1919 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 135	1 137	1 137
1913 Skånland	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 951	2 988	3 041
1902 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	798	796	785
1902 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	70 792	71 885	72 695
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	250	249	245
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 141	1 136	1 155
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	2 000	1 996	1 974
1849 Hamarøy, STN	317	296	277	230	219	226	229	253
1849 Hamarøy, øvrige områder	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 594	1 582	1 571
1805 Narvik, STN	454	423	334	324	315	286	289	285
1805 Narvik, øvrige områder	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 419	18 564	18 502

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.4 Folkemengde 1. januar 2015 og endringene i 2016, Norge nord for Saltfjellet

	Folkemengde 1.1.2015	Levendefødt*	Døde	Fødselsoverskudd	Innflytting**		Utflytting		Netto innflytting	Folketilvekst***		Folkemengde 1.1.2016
					Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet	I alt		I alt	Prosent	
Norge nord for Saltfjellet i alt	402 248	4 220	3 475	745	22 174	5 959	21 562	2 267	612	1 353	0,3	403 601
STN-området**** i alt	55 574	469	609	-140	2 885	728	2 741	187	144	12	0,0	55 586
Øvrige områder***** i alt	346 674	3 751	2 866	885	19 289	5 231	18 821	2 080	468	1 341	0,4	348 015
Øst-Finnmark	25 236	211	243	-32	1 584	647	1 638	238	-54	-85	-0,3	25 151
STN	9 880	26	62	-36	199	101	136	17	63	39	1,0	9 919
Øvrige områder	21 356	185	181	4	1 385	546	1 502	221	-117	-124	-0,6	21 232
Indre Finnmark	12 456	131	105	26	679	138	639	48	40	68	0,5	12 524
STN	12 456	131	105	26	679	138	639	48	40	68	0,5	12 524
Vest-Finnmark	37 913	458	291	167	2 173	548	2 175	272	-2	170	0,4	38 083
STN	3 706	33	45	-12	107	17	149	13	-42	-77	-2,1	3 629
Øvrige områder	34 207	425	246	179	2 066	531	2 026	259	40	247	0,7	34 454
Nord-Troms	18 294	158	197	-39	947	220	999	60	-52	-90	-0,5	18 204
STN	18 294	158	197	-39	947	220	999	60	-52	-90	-0,5	18 204
Sør-/Midt-Troms	145 159	1 610	1 091	519	8 464	2 255	8 012	904	452	967	0,7	146 126
STN	14 475	97	161	-64	875	235	733	39	142	78	0,5	14 553
Øvrige områder	130 684	1 513	930	583	7 589	2 020	7 279	865	310	889	0,7	131 573
Nordre Nordland	163 190	1 652	1 548	104	8 327	2 151	8 099	745	228	323	0,2	163 513
STN	2 763	24	39	-15	78	17	85	10	-7	-6	-0,2	2 757
Øvrige områder	160 427	1 628	1 509	119	8 249	2 134	8 014	735	235	329	0,2	160 756

* Som levendefødt regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

** Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området

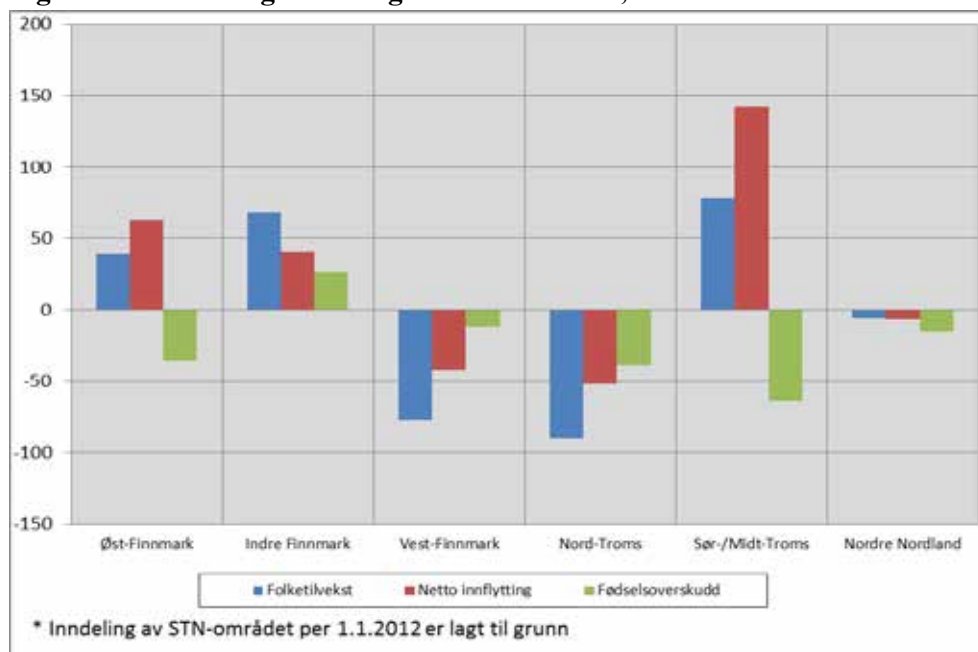
*** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende år. På grunn av registreringsrutinen og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkreter i enkelte kommuner vil fødté – døde + innflytting – utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små.

**** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 9.3 Befolkningsutvikling i STN-området*, 2015

Tabell 9.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området*, etter kjønn og alder i 2015

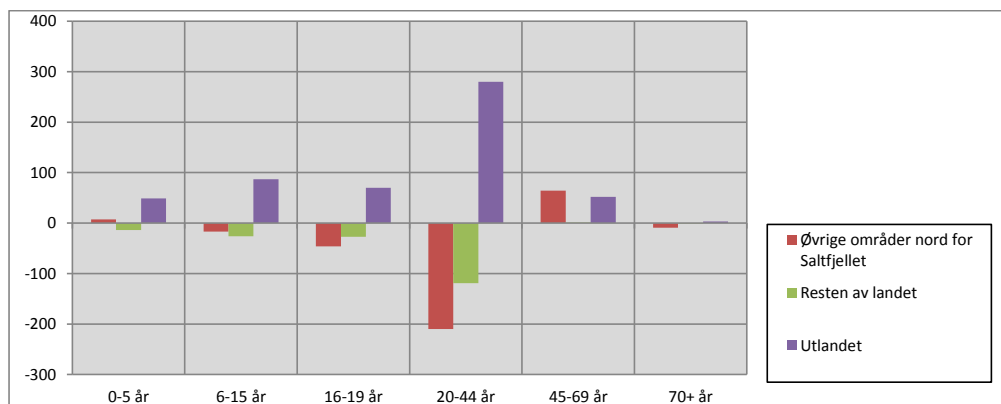
	Norge i alt 2015			Øvrige områder nord for Saltfjellet**			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	1 830	987	843	1 234	679	555	596	308	288	728	433	295
0–5 år	174	94	80	130	69	61	44	25	19	61	22	39
6–15 år	163	88	75	127	73	54	36	15	21	100	60	40
16–19 år	138	80	58	93	54	39	45	26	19	82	58	24
20–44 år	943	503	440	601	327	274	342	176	166	386	227	159
45–69 år	368	200	168	254	141	113	114	59	55	93	62	31
70+ år	44	22	22	29	15	14	15	7	8	6	4	2
Utflytting i alt	2 227	1 150	1 077	1 445	745	700	782	405	377	187	112	75
0–5 år	181	96	85	123	61	62	58	35	23	12	7	5
6–15 år	206	105	101	144	75	69	62	30	32	13	7	6
16–19 år	211	106	105	139	65	74	72	41	31	12	5	7
20–44 år	1 272	667	605	811	429	382	461	238	223	106	64	42
45–69 år	303	150	153	190	95	95	113	55	58	41	28	13
70+ år	54	26	28	38	20	18	16	6	10	3	1	2
Nettoflytting i alt	–397	–163	–234	–211	–66	–145	–186	–97	–89	541	321	220
0–5 år	–7	–2	–5	7	8	–1	–14	–10	–4	49	15	34
6–15 år	–43	–17	–26	–17	–2	–15	–26	–15	–11	87	53	34
16–19 år	–73	–26	–47	–46	–11	–35	–27	–15	–12	70	53	17
20–44 år	–329	–164	–165	–210	–102	–108	–119	–62	–57	280	163	117
45–69 år	65	50	15	64	46	18	1	4	–3	52	34	18

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 9.4 Nettoutflytting til/fra STN-området*, 2015

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning.
Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området*,
1. oktober 2015. Prosent

	I alt	Grunn- skolenivå	Vider- gående skole- nivå**	Universitets- og høgskolenivå, kort***	Universitets- og høgskolenivå lang****
STN-området** i alt	100,0	38,7	39,9	17,2	3,5
Øvrige områder***** i alt	100,0	30,3	40	21,7	7,4
2030 Sør-Varanger, STN	100,0	38,2	41,1	15,8	4,2
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	100,0	29,5	40,8	22,3	6,8
2027 Nesseby	100,0	35,9	41,3	17,3	4,6
2025 Tana	100,0	38,3	38,2	18,5	4,1
2023 Gamvik	100,0	42,2	36,3	15,1	5,6
2022 Lebesby, STN	100,0	35,5	48,4	14,3	1,1
2022 Lebesby, øvrige områder	100,0	44,6	33,8	17,4	3,1
2021 Karasjok	100,0	36,8	32,6	24,8	5
2020 Porsanger	100,0	33,2	42,6	19,6	3,7
2019 Nordkapp, STN	100,0	53,8	32	10,1	3,2
2019 Nordkapp, øvrige områder	100,0	36,6	39,7	18,3	4,6
2018 Måsøy, STN	100,0	53,2	32,9	8,9	5,1
2018 Måsøy, øvrige områder	100,0	40,7	40,6	13,7	4,1
2017 Kvalsund	100,0	42,3	37,2	15,6	3,8
2014 Loppa	100,0	48,5	33	15,4	2
2012 Alta, STN	100,0	42,1	39,5	15,3	2,6
2012 Alta, øvrige områder	100,0	31,6	37,5	24,3	6
2011 Kautokeino	100,0	39,5	30,5	22,8	5,3
1943 Kvænangen	100,0	39,4	41,8	16,3	2
1942 Nordreisa	100,0	35,3	41	18,8	3,9
1941 Skjervøy	100,0	40,8	39,8	15,7	2,9
1940 Kåfjord	100,0	43,1	37,6	15,6	3,1
1939 Storfjord	100,0	37,6	41,3	18	2,8
1938 Lyngen	100,0	41,1	39,8	15,6	2,9
1936 Karlsøy	100,0	47,7	36,3	12	3,5
1933 Balsfjord	100,0	39,7	43,6	13,8	2,4
1925 Sørreisa, STN	100,0	35,4	44,3	17,8	2,3
1925 Sørreisa, øvrige områder	100,0	30,1	46,1	19,9	3,6
1923 Salangen	100,0	32,2	42,7	20	4,4
1920 Lavangen	100,0	37,4	41,7	17,6	2,9
1919 Gratangen	100,0	36,9	41,7	16,1	3,9
1913 Skånland	100,0	32,5	43,9	19,4	3,6
1902 Tromsø, STN	100,0	49,2	38,1	11,3	0,7
1902 Tromsø, øvrige områder	100,0	24,3	35,1	25,5	14,6

1853 Evenes, STN	100,0	34,1	48,6	13,6	3,6
1853 Evenes, øvrige områder	100,0	31	47,9	16,7	3,6
1850 Tysfjord	100,0	38	42,5	15,9	2,7
1849 Hamarøy, STN	100,0	36,8	44	16,7	1,4
1849 Hamarøy, øvrige områder	100,0	31	41,3	21,3	5,6
1805 Narvik, STN	100,0	33,2	49,4	12,6	4,3
1805 Narvik, øvrige områder	100,0	26,4	44,5	22	6,4

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Inkludert nivået «påbygging til videregående utdanning», som omfatter utdanning som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

*** Omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

**** Omfatter høyere utdanning på mer enn fire år, samt forskerutdanning.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.7 Elever* som startet på videregående opplæring trinn 1 første gang høsten 2010, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, studentretning og kjønn. Prosent

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse**		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2015	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis
STN-området*** i alt	813	42,3	14,1	12,3	7,9	23,4
Studieforberedende utdanningsprogram	304	67,4	12,5	4,6	8,9	6,6
Menn	114	59,6	11,4	6,1	12,3	10,5
Kvinner	190	72,1	13,2	3,7	6,8	4,2
Studiespesialisering	255	67,5	12,9	4,3	9	6,3
Idrettsfag	31	61,3	16,1	3,2	9,7	9,7
Musikk, dans og drama	18	77,8	.	11,1	5,6	5,6
Yrkesfaglige studieretninger	509	27,3	15,1	16,9	7,3	33,4
Menn	333	21	15,9	16,2	6,9	39,9
Kvinner	176	39,2	13,6	18,2	8	21
Bygg- og anleggsteknikk	50	30	18	16	4	32
Design og håndverk	32	21,9	12,5	37,5	9,4	18,8
Elektrofag	68	13,2	32,4	17,6	7,4	29,4
Helse- og sosialfag	83	42,2	9,6	14,5	10,8	22,9
Medier og kommunikasjon	33	39,4	9,1	12,1	18,2	21,2
Naturbruk	43	30,2	14	14	9,3	32,6
Restaurant- og matfag	26	30,8	7,7	7,7	11,5	42,3
Service og samferdsel	31	29	22,6	9,7	3,2	35,5
Teknikk og industriell produksjon	143	21	11,2	18,9	2,8	46,2

* Elever i alternativ opplæring er inkludert.

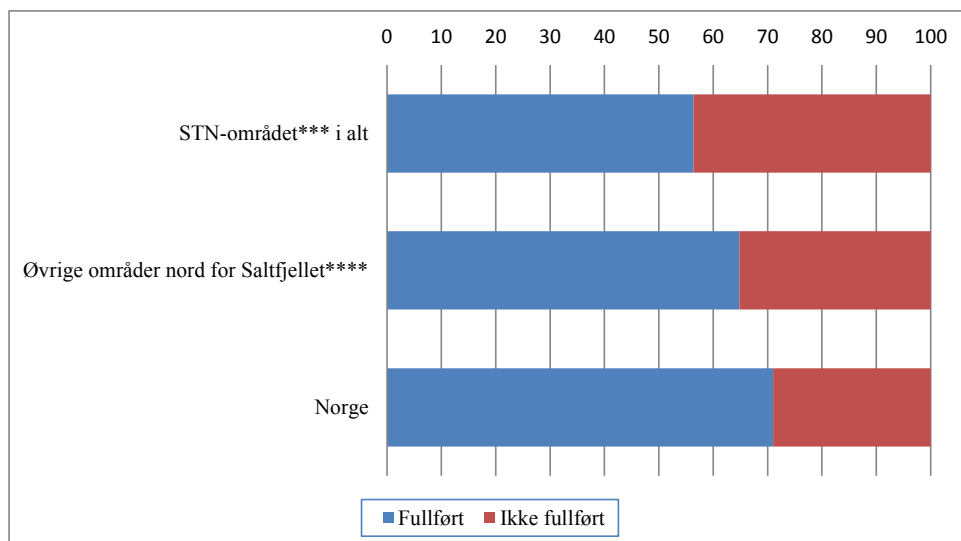
** Fullført opplæring betyr at eleven/læreren har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.

*** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 9.5 Elever* som startet på videregående opplæring trinn 1 første gang høsten 2010, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, i forhold til bostedsområde. Prosent

Tabell 9.8 Barnehager med samisk språktilbud og antall barn som tok imot samisk tilbud i barnehagen 2005–2015

År	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Barnehager med samisktilbud i alt	64	56	71	67	61	63	52	58	60
Antall barn:	925	956	883	817	823	826	822	815	783
Samiske barnehager og samiske barnehageavdelinger i norske barnehager	46	40	37	37	33	30	30	31	31
Antall barn:	882	925	789	758	728	660	669	688	668
Norske barnehager med annet samisk tilbud	18	16	34	30	28	33	22	27	29
Antall barn:	43	31	94	59	95	166	153	127	115

Kilde: Sametinget

Tabell 9.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006–2015

	2006*	2009*	2010*	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*
Elever i alt ***	619 038	613 928	614 020	614 413	614 894	615 327	618 996	623 755
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	924	893	855	873	822	812	833
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	964	928	895	879	877	878	833
Elever med nordsamisk som andrespråk*	1 508	1 194	1 145	1 092	1 054	1 070	1 065	1 102
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	26	29	25	30	19	22	28
Elever med lulesamisk som andrespråk*	46	55	68	47	68	74	77	85
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	20	18	20	21	20	15	21
Elever med sørsamisk som andrespråk*	98	77	72	74	74	66	59	95

* Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1–4 og nivå 1–7 etter samisk læreplan.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet.

*** Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått sammen i grunnskolestatistikken.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.10 Antall elever med samisk i fagkretsen i den videregående skolen, fordelt på fylker der det er flere enn fem elever. 2009–2016

	Skoleåret 2009/2010			Skoleåret 2011/2012			Skoleåret 2013/2014			Skoleåret 2014/2015			Skoleåret 2015/16		
	Første-språk	Andre-språk	To-tall	Første-språk	Andre-språk	To-tall	Første-språk	Andre-språk	To-tall	Første-språk	Andre-språk	To-tall	Første-språk	Andre-språk	To-tall
Hele landet	215	154	369	267	206	473	243	209	452	203	243	446	213	247	460
Finnmark	180	103	283	249	135	384	199	157	356	177	177	354	189	187	376
Troms	10	30	40	11	43	54	18	24	42	18	30	48	16	34	50
Nordland	21	7	28		16	16	21	16	37	4	20	24		12	12
Nord-Trøndelag		8	8		7	7		5	5	3	8	11	5	3	8
Resten	4**	6	10	7*	5	12	5***	7	12	1	8	9	3**	11	14

*Resten av landet inkluderer også fylkene Nordland og Nord-Trøndelag

**Resten av landet inkluderer også Nord-Trøndelag

***Resten av landet inkluderer også Nordland

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Tabell 9.11 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2015

	Hele landet	STN-området*	Øvrige områder**
Bruttoinntekt	421 400	348 600	393 200
Personinntekt lønn	299 600	226 700	280 900
Personinntekt pensjoner	75 500	90 100	78 200
Næringsinntekt	19 600	17 000	17 100
Renter bankinnskudd	6 400	4 800	5 200
Mottatt aksjeutbytte***	10 400	4 800	5 000
Inntektsfradrag	112 700	103 200	110 900
Minstefradrag	68 000	66 600	69 100
Renter av gjeld	27 700	25 400	25 300
Underskudd i næring, inkl. tidligere år	4 400	2 100	2 700
Toppskattegrunnlag	392 600	335 900	374 600
Alminnelig inntekt etter særfradrag	308 500	241 900	279 600
Sum utlignet skatt****	105 700	68 800	90 700
Av dette****:			
Toppskatt	6 100	2 400	4 000
Fellesskatt	34 200	25 600	30 400
Medlemsavgift til folketrygden	30 100	28 000	27 900
Antall bosatte personer 17 år og eldre	4 105 730	45 743	257 486

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

*** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

**** Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene før skattefradrag blir trukket ut. Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.12 Sysselsatte personer 15–74 år*, etter kjønn og næring. Norge nord for Saltfjellet. 4. kvartal, 2014

	2009	2014		2009	2014		
	I alt	I alt	Menn	Kvinner	I alt	I alt	
STN-området** i alt	27 088	26 920	14 725	12 195	100,0	100,0 %	100,0 %
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 956	2 554	2 138	416	10,9	8,6 %	2,5 %
05-09 Bergverksdrift og utvinning	337	438	397	41	1,2	1,3 %	0,3 %
10-33 Industri	1 544	1 917	1 477	440	5,7	7,2 %	3,4 %
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	403	405	358	47	1,5	1,8 %	0,5 %
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 377	2 403	2 252	151	8,8	9,1 %	1,4 %
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	5 259	5 176	3 234	1 942	19,4	18,1 %	14,8 %
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	344	211	133	1,3	1,2 %	1,0 %
64-66 Finansiering og forsikring	141	104	59	45	0,5	0,4 %	0,4 %
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 567	1 523	884	639	5,8	5,8 %	6,2 %
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 061	2 129	1 157	972	7,6	7,9 %	8,2 %
85 Undervisning	2 667	2 559	847	1 712	9,8	9,7 %	14,4 %
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 451	6 324	1 221	5 103	23,8	24,6 %	43,5 %
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	811	890	392	498	3,0	3,3 %	4,2 %
Ikke oppgitt	174	154	98	56	0,6	1,0 %	0,8 %

* Fra 2005 ble nedre aldersgrense for å bli regnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, i tråd med internasjonale anbefalinger. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

*** Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.13 Virksomheter etter næringshovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2014.

Næring	Størrelsesgrupper etter antall ansatte									
	I alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100-249 ansatte	
STN-området i alt	7 027	22 454	4 664	1 203	526	345	215	64	10	
A - Jordbruk, skogbruk og fiske	2 130	709	1 939	155	23	6	6	1	-	
B - Bergverksdrift og utvinning	25	236	11	6	2	2	3	-	1	
C - Industri	295	1 825	181	43	24	20	19	6	2	
D - Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	29	154	12	9	5	1	2	-	-	
E - Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	45	235	24	6	6	5	4	-	-	
F - Bygge- og anleggsvirksomhet	685	1 777	421	147	64	36	15	2	-	
G - Varehandel, reparasjon av motorvogner	571	2 054	266	132	100	63	10	-	-	
H - Transport og lagring	328	989	168	106	25	17	11	1	-	
I - Overnattings- og serveringsvirksomhet	211	719	113	51	26	13	7	1	-	
J - Informasjon og kommunikasjon	103	298	68	21	7	5	1	-	1	
K - Finansierings- og forsikringsvirksomhet	22	56	7	12	2	1	-	-	-	
L - Omsetning og drift av fast eiendom	421	175	356	55	5	5	-	-	-	
M - Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	306	342	207	74	20	3	2	-	-	
N - Forretningsmessig tjenesteyting	261	697	181	39	22	8	9	2	-	
O - Offentlig administrasjon og forsvar, og trykkeordninger underordnet offentlig forvaltning	184	1 623	29	62	37	32	22	2	-	
P - Undervisning	215	2 558	65	45	39	22	31	12	1	
Q - Helse- og sosialtjenester	724	7 244	309	126	88	91	68	37	5	
R - Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	270	331	204	43	16	4	3	-	-	
S - Annen tjenesteyting	195	431	97	70	15	11	2	-	-	
Uoppgitt	7	1	6	1	-	-	-	-	-	

Kilde: Bedrifts- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 9.14 Antall rein i vårflokk per 31. mars*, etter reinbeiteområde.
Reindriftsårene 2002/2003–2014/2015**

Reinbeite- område	2002/ 2003	2004/ 2005	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015 **
Hele landet	210 075	234 608	243 251	253 721	248 522	254 384	251 071	258 360	248 255	231 929	211 206
Øst-Finnmark	63 389	78 332	83 982	89 740	86 315	88 868	87 283	83 957	74 984	69 103	65 504
Polmak/Varanger	21 623	24 664	25 227	27 279	24 885	27 325	28 078	27 212	24 143	23 111	23 751
Karasjok	41 766	53 668	58 755	62 461	61 430	61 543	59 205	56 745	50 841	45 992	41 753
Vest-Finnmark	84 214	92 714	94 262	98 106	96 009	98 548	97 957	107 055	106 127	95 838	79 899
Troms	9 922	11 272	12 046	12 188	12 226	12 094	11 674	12 820	12 768	12 317	11 653
Nordland	13 993	14 142	14 557	14 717	15 101	15 667	14 529	14 878	14 828	14 644	14 465
Nord-Trøndelag	12 936	12 377	12 483	12 627	12 856	13 281	13 529	13 930	14 093	14 130	14 031
Sør- Trøndelag/Hedmark	13 432	13 616	13 376	13 576	13 691	13 821	13 840	13 662	13 003	13 005	13 014
Tamreinlagene	12 189	12 155	12 545	12 767	12 324	12 105	12 259	12 058	12 422	12 892	12 640

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

** Ukorrigerte tall.

Kilde: Reindriftsforvaltningen

**Tabell 9.15 Sametingsvalget 2013. Godkjente stemmer,
etterparti/valglisteog valgkrets**

Parti/liste	Hele landet	Valgkrets						
		1. Østre	2. Ávjovári	3. Nordre	4. Gáisi	5. Vesthavet	6. Sørsamisk	7. Sør- Norge
I alt	9 919	1 640	2 676	1 444	1 414	912	593	1 240
NSR Norske Samers Riksforbund	2 397	-	580	231	526	460	176	424
Senterpartiet	471	107	65	78	123	45	53	-
Samefolkets parti	184	-	99	-	-	-	-	85
Det norske Arbeiderparti	2 093	497	360	306	339	198	159	234
Årja	1 145	291	487	135	149	-	-	83
Fremskrittspartiet	888	137	151	263	167	78	-	92
Høyre	696	143	112	121	110	131	-	79
Fastboendes Liste	264	-	264	-	-	-	-	-
Johttišápmelaccáid listu	331	-	331	-	-	-	-	-
Kristelig Folkeparti	45	-	45	-	-	-	-	-
Nordkalottfolket	431	-	-	310	-	-	-	121
Áarjel-Saemiej Gielh (AaSG)	205	-	-	-	-	-	205	-
Venstre	50	-	50	-	-	-	-	-
Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis fellesliste	465	465	-	-	-	-	-	-
Ealáhus ja luonddu / Næring og natur	132	-	132	-	-	-	-	-
Samer sørpå / Sámit lulde	122	-	-	-	-	-	-	122

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.16 Sametingsvalget 2013. Valgte representanter, etter parti/valgliste*, kjønn og valgkrets

			Parti/valgliste									
			A		NSR		ARJA		FrP		H	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
Hele landet	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
1. Østre	6	3	2	1	-	-	1	-	-	-	1	1
2. Avjovári	8	5	2	1	2	1	2	2	-	-	-	-
3. Nordre	5	2	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-
4. Gáisi	6	3	2	1	2	1	1	-	1	1	-	-
5. Vesthavet	4	2	1	1	2	1	-	-	-	-	1	-
6. Sørsamisk	4	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
7. Sør-Norge	6	4	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-
Hele landet	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
	NSR/SPF		JOHT		NORDK		SS		ÅSG		FASTB	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
Hele landet	2	1	1	-	3	2	1	1	2	1	1	1
1. Østre	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Avjovári	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3. Nordre	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
4. Gáisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Vesthavet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Sørsamisk	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
7. Sør-Norge	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Hele landet	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* A (Det norske Arbeiderparti), NSR (Norske samers riksförbund), FrP (Fremskrittspartiet), H (Høyre), NSR/SPF (Norske Samers Riksförbund og Samefolkets Partis fellesliste), JOHT (Johtisápmelaccáid listu), NORDK (Nordkalottfolket), SS (Samer sörpá/Sámit lulde) og ÅSG (Åarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG) FASTB (Dáloniid listu/Fastboende Liste).

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

